

Kirsten Elisa Petersen

Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud

Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud

Af Kirsten Elisa Petersen

Udgivet af Socialpædagogernes Landsforbund

November 2010

Socialpædagogernes Landsforbund

Brolæggerstræde 9

1211 København K

Telefon 7248 6000

E-mail sl@sl.dk

www.sl.dk

Layout: Mark Gry Christiansen

Tryk: Arco Grafisk A/S

ISBN: 978-87-89992-82-2

Forord

Rigtigt mange børn og unge er anbragt på døgninstitutioner og opholdssteder. Det er børn og unge, som har meget vanskelige opvækstvilkår og bærer på en lang række problemer i deres tilværelse, som gør at deres liv er blevet rigtig svært at leve. Der er tale om børn og unge, som kommer fra familier med store socio-økonomiske problemstillinger, manglende uddannelse og svag tilknytning til arbejdsmarkedet.

Tusindvis af socialpædagoger beskæftiger sig hver eneste dag med at varetage omsorgen for disse børn og unge og hjælpe dem videre i deres udvikling på trods af deres svære vilkår. Socialpædagoger, som brænder for at gøre en forskel for de drenge og piger, der er anbragt. Arbejdet på døgninstitutioner og opholdssteder handler om at gøre en afgørende forskel for de anbragte børn og unge. Det handler om at forbedre deres muligheder og livsbetingelser afgørende, så de kan få en udvikling svarende til øvrige børn og unge. Derfor er den indsats, der udføres på vores døgntilbud landet over, så utrolig vigtig.

Socialpædagogernes Landsforbund har naturligvis en stor interesse for døgninstitutioner og opholdssteder for børn og unge. Vi har mange medlemmer på disse tilbud. Vi har et stort ønske om, at de socialpolitiske og faglige pædagogiske rammer om indsatsen er i orden.

Anbragte børn og unge har en stor socialpolitisk opmærksomhed. Statistiske oplysninger, forskningsresultater, informationer, pressehistorier og anden viden offentliggøres meget ofte på området. Denne opmærksomhed til trods har vi i Socialpædagogernes Landsforbund ofte siddet med opfattelsen af, at en mere samlet viden om anbragte børn og unge har manglet. Og særligt at viden om børn og unge anbragt på døgninstitutioner og opholdssteder har været mangelfuld.

Dette er baggrunden for, at Socialpædagogerne har taget initiativ til at lave den vidensopsamling, som du sidder med nu. Socialpædagogerne har ønsket at samle den viden, der gennem de seneste 15 år er blevet udgivet om børn og unge på døgntilbud. Hvilken viden har vi, hvad fortæller den os, og hvor er det vigtigt at få en større indsigt. Kirsten Elisa Petersen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har udfærdiget vidensopsamlingen for Socialpædagogerne. Inge Bryderup fra Danmarks Pædagogiske Universitet har fungeret som ekstern konsulent på projektet. Et stort arbejde, som jeg gerne vil takke meget for.

Vidensopsamlingen bekræfter langt hen af vejen mange af de opfattelser, vi har haft om viden om området. Nogen af de væsentligste opfattelser, vi har fået bekræftet, er: Der er meget systematisk viden om sagsbehandling. Meget lidt

systematisk viden om selve indsatsen under anbringelsen. Og ingen forskningsbaseret viden, der kan sige noget om effekten af indsatsen.

En anden væsentlig konklusion, som også kan læses i flere af vidensopsamlingens ni tematikker (afsnit), er, at vi har meget lidt fokus på barnets og den unges perspektiv. Viden om børns oplevelser og erfaringer med forskellige aspekter af deres anbringelse er mangelfuld. Det samme er vores inddragelse af de anbragte børns forældres erfaringer og viden.

En tredje væsentlig konklusion er, at der er stor mangel på viden, som belyser anbringelsen i et længere livsperspektiv. Hvordan får vi sikret de anbragte børns livsmuligheder? Viden om efterværn og de anbragtes overgang til voksenlivet er fraværende. Eksempelvis er der efterhånden en del viden om anbragte børns skolegang, men viden om deres muligheder og barriere for en uddannelse er udforsket land.

Der er meget at tage fat på.

Når der er peget på manglerne i vores viden, så er det også vigtigt at få sagt, at der allerede er meget nyttig viden om anbragte børn og unge på døgntilbud. Der er lavet mange spændende beskrivelser af indsatser og projekter på døgntilbud. Og der er samlet set meget viden, der peger i retninger af en prioriteret indsats fx i forhold til skoletilbuddet for anbragte børn og unge.

Vidensopsamlingen er Socialpædagogernes bidrag til en aktuel og mere samlet viden om børn og unge på døgntilbud. Socialpædagogerne vil med vidensopsamlingen gerne byde aktivt ind og opfordre til et samarbejde, hvor viden om indsatsen på døgntilbud bliver et meget mere prioriteret fremover, hvor viden produceres i samarbejde med døgntilbud. Og hvor viden bliver det bærende for udviklingen af vores døgntilbud.

Jeg håber, I vil være med i dette samarbejde.

Benny Andersen
Forbunds næstformand

Indhold

INTRODUKTION	8
RESUMÉ	9
1. VIDENSOPSAMLINGENS FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER	20
2. VIDENSOPSAMLINGENS TILRETTELÆGGELSE	21
2.1. Beskrivelse af søgeprofil til vidensopsamlingen	22
2.2. Afgrænsning og udvælgelse af undersøgelser	24
2.3. Beskrivelse af de ni temaer til vidensopsamlingen	25
2.4. Analyseramme	27
3. TEMA NR. I – ANBRAGTE BØRN OG UNGE	30
3.1. Indledende bemærkninger	30
3.2. Anbragte børn og unge og deres familieforhold	32
3.3. Forudsigelser om anbragte børn og unges liv	41
3.4. Sammenfatning af tema nr. I: Hvad ved vi om de anbragte børn og unge?	46
3.5. Kort opsummering	49
4. TEMA NR. II – EFFEKTER AF ANBRINGELSE	52
4.1. Indledende bemærkninger	52
4.2. Undersøgelser foretaget af SFI	55
4.3. Andre typer af undersøgelser	62
4.4. Klinisk-psykologisk orienterede undersøgelser	65
4.5. Sammenfatning af tema nr. II: Hvad ved vi om effekter af anbringelse?	68
4.6. Kort opsummering	69
5. TEMA NR. III – VISITATION TIL ANBRINGELSE	71
5.1. Indledende bemærkninger	71
5.2. Sagsarbejde i kommunerne	75
5.3. Tilsyn med anbragte børn og unge	85
5.4. Forebyggelse og anbringelse – forvaltningens iværksættelse af forskellige typer af indsatser	87

5.5.	Sammenbrud i anbringelser	89
5.6.	Sammenfatning af tema nr. III: Hvad ved vi om visitation til anbringelse?	90
5.7.	Kort opsummering	92
6.	TEMA NR. IV – VIDEN OM SOCIALPÆDAGOGISKE INDSATSER PÅ OMRÅDET	94
6.1.	Indledende bemærkninger	94
6.2.	Forskellige kategoriseringer af pædagogik i døgntilbud	96
6.3.	Indkredsning af socialpædagogisk arbejde	104
6.4.	Udvikling af socialpædagogisk praksis	108
6.5.	Indsatser over for forskellige aldersgrupper vedr. anbringelse	113
6.6.	Sammenfatning af tema nr. IV: Hvad ved vi om socialpædagogiske indsatser?	117
6.7.	Kort opsummering	119
7.	TEMA NR. V – ANBRAGTE BØRN OG UNGE I FORHOLD TIL SKOLE OG UDDANNELSE	121
7.1.	Indledende bemærkninger	122
7.2.	Socialpædagogisk praksis i relation til undervisning	123
7.3.	Undersøgelser fra SFI	125
7.4.	Tidligere anbragte børn og unge i forhold til uddannelse	130
7.5.	Sammenfatning af tema nr. V: Hvad ved vi om anbragte børn og unges skolegang og uddannelse?	131
7.6.	Kort opsummering	133
8.	TEMA NR. VI – ANBRAGTE BØRN OG UNGES HVERDAGSLIV	135
8.1.	Indledende bemærkninger	136
8.2.	Børneperspektiver og hverdagslivsbetingelser	137
8.3.	Forældreperspektiver og inddragelse i anbringelse	143
8.4.	Sammenfatning af tema nr. VI: Hvad ved vi om anbragte børn og unges hverdagsliv?	145
8.5.	Kort opsummering	147
9.	TEMA NR. VII – SOCIALPÆDAGOGISKE INDSATSER RETTET MOD KRIMINALITET	148
9.1.	Indledende bemærkninger	148
9.2.	Børn og unge anbragt som følge af kriminalitet	151

9.3.	Sammenfatning af tema nr. VII: Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet – hvad ved vi?	160
9.4.	Kort opsummering	161
10.	TEMA NR. VIII – UDSKRIVNING, EFTERVÆRN OG TIDLIGERE ANBRAGTES LIV OG OPLEVELSER	163
10.1.	Indledende bemærkninger	163
10.2.	Tidligere anbragtes fortællinger	165
10.3.	Hjemgivelse	173
10.4.	Efterværn	174
10.5.	Sammenfatning af tema nr. VIII: Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser – hvad ved vi?	177
10.6.	Kort opsummering	179
11.	TEMA NR. IX – ANBRAGTE BØRN OG UNGES HELBRED, SUNDHED, TRIVSEL OG FRITIDSLIV	180
11.1.	Indledende bemærkninger	180
11.2.	Fritidsliv	181
11.3.	Sundhed, helbred og trivsel	183
11.4.	Sammenfatning af tema nr. IX: Hvad ved vi om anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv?	186
11.5.	Kort opsummering	187
12.	DISKUSSION	188
13.	SAMMENFATNING	195
14.	REFERENCER	207

Introduktion

Denne vidensopsamling er udarbejdet som en konsulentopgave for SL, Socialpædagogernes Landsforbund.

Opgaven har omfattet, i en relativ kort tidsperiode fra maj 2010 til oktober 2010, at søge og indsamle danske publikationer om anbragte børn og unge i døgntilbud. Publikationerne omfatter både forskningsbaserede undersøgelser på anbringelsesområdet, såvel som rapporter, bøger og andet relevant materiale for tidsperioden 1995-2010.

Vidensopsamlingen har som sagt været under udarbejdelse i en relativt kort periode. Denne korte periode kunne ikke have været nået, hvis ikke flere mennesker havde medvirket. Først og fremmest Danmarks Pædagogiske Bibliotek, som har stået for søgning og indsamling af store mængder materiale. Endvidere en meget stor tak til Anne Munk, som har læst en omfattende korrektur på hele materialet.

En helt særlig tak skal rettes til Inge Bryderup, lektor på Institut for Pædagogik, der har været konsulent på opgaven, og har brugt sin travle tid på at læse kritik løbende undervejs i de forskellige udkast til vidensopsamlingen.

*Kirsten Elisa Petersen
Post doc, ph.d., Institut for Pædagogik,
DPU, Aarhus Universitet*

Resumé

Denne vidensopsamling sætter fokus på viden om anbragte børn og unge i døgntilbud. Det overordnede formål med vidensopsamlingen er at foretage en systematisk indsamling af forskningsbaserede undersøgelser, såvel som rapporter, bøger og andet relevant materiale, der indfanger viden om anbragte børn og unge i døgntilbud. Begrebet døgntilbud omfatter i denne sammenhæng anbringelse på forskellige typer af døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder, men ikke familiepleje.

Den viden, som SL har været interesseret i at få overblik over, omfatter perioden fra 1995-2010. Danmarks Pædagogiske Bibliotek har varetaget udfærdigelsen af søgeprofilen samt søgning og indsamling af alt materiale til arbejdsrapport.

Opgaven fra SL, Socialpædagogernes Landsforbund, lød som følger:

SL havde på forhånd opstillet en række spørgsmål, som de ønskede at få svar på:

- *Hvilken effekt er der af anbringelser i døgntilbud?*
- *Hvordan går det tidligere anbragte i voksenlivet i forhold til uddannelse, sundhed, arbejde mv.?*
- *Hvad ved vi om sammenbrud i anbringelser?*
- *Ved vi, om en tidlig indsats har en betydning for anbringelsesforløbet?*
- *Ved vi, om en tidlig indsats har betydning for de involverede børn, unge og forældre?*
- *Hvad ved vi om unges profitering af anbringelse i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om modtagelse af børn og unge i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om tilsyn og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om skolegang og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om kriminalitet og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om venskaber og fritidsliv under døgninstitutionsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om inddragelse af børn og unge under døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om hverdagslivet på døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om mødet mellem børn, unge og voksne på døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om forældresamarbejde under døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om udskrivning fra døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om efterværn?*

- *Hvad ved vi om fortsat kontakt mellem tidligere anbragte og døgntilbud/døgntilbuddets medarbejdere?*
- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til det miljø, de skaber omkring de anbragte børn og unge? F.eks. hjemliggørelse, skoletilbudspræg?*
- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til de metoder, de anvender over for de anbragte børn og unge? Relationsorienteret tilgang, miljøterapi mv.?*
- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til målgrupper af børn og unge, som modtages på døgntilbuddet? Typer af børn, alder?*

Med afsæt i ovenstående spørgsmål er der efterfølgende foretaget en inddeling i en række tematikker, der sammenfatter de stillede spørgsmål:

- Tema nr. I: Anbragte børn og unge
- Tema nr. II: Effekter af anbringelse
- Tema nr. III: Visitation til anbringelse
- Tema nr. IV: Viden om socialpædagogiske indsatser på anbringelsesområdet
- Tema nr. V: Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse
- Tema nr. VI: Anbragte børn og unges hverdagsliv
- Tema nr. VII: Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet
- Tema nr. VIII: Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser
- Tema nr. IX: Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv

De indkomne undersøgelser fordeler sig under hvert tema, afhængigt af undersøgelsens hovedsigte. En undersøgelse kan imidlertid godt optræde under flere tematikker, hvis den f.eks. både fortæller noget om anbragte børn og unge generelt og samtidig har fokus på anbragte børn og unges skole og uddannelse.

Her følger en kort opsamling af hvert tema og de indkomne resultater, fordelt på de ni tematikker.

Under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, præsenteres otte undersøgelser, rapporter og andet materiale, der indkredser gruppen af anbragte børn og unge. Her indfanges viden, som beskriver anbragte børn og unges vanskeligheder, årsager til anbringelse samt sociale og emotionelle problemstillinger.

Opsummerende for dette tema om anbragte børn og unge kan vi se, at der er tale om børn og unge, som både kommer fra meget vanskelige opvækstvilkår, og som bærer på en lang række problemstillinger i deres tilværelse. Ligeledes er der tale om børn, som kommer fra familier med store socioøkonomiske problemer, manglende uddannelse og svag tilknytning til arbejdsmarkedet.

Vi kan endvidere se, at der for gruppen af børn og unge med anden etnisk

baggrund er tale om nogle andre problemstillinger, især for pigernes vedkommende. Her er der ofte konflikter mellem familien og det danske samfunds normer og værdier. Endvidere udgør de uledsagede flygtningebørn en særligt sårbar gruppe, som er repræsenteret på alle typer af anbringelsessteder.

Vi finder desuden, at de fleste børn først anbringes i deres 13. leveår, mens andre undersøgelser indkredser, at de problemstillinger, der er knyttet til barnet, ofte opstår langt tidligere i barndommen.

Under tema nr. II sættes der fokus på undersøgelser, der har beskæftiget sig med *effekter af anbringelse* af børn og unge i døgntilbud. Hvilke diskussioner og perspektiver eksisterer på anbringelsesområdet vedrørende effekter af socialpædagogiske indsatser, og eksisterer der undersøgelser, som direkte undersøger effekten af anbragte børn og unges ophold i døgntilbud?

Der præsenteres otte publikationer under dette tema. Ingen af disse påkalder sig at være klassiske traditionelle effektundersøgelser, men de berører, på hver deres måde, forskellige begreber i forbindelse med betydningen af de effekter, anbringelse har.

De otte publikationer er her præsenteret i tre grupper, således at den første gruppe omfatter undersøgelser foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, mens den anden gruppering omfatter såkaldte andre typer af undersøgelser. Den tredje gruppe af undersøgelser omfatter de klinisk-psykologisk orienterede effektundersøgelser.

Der er ingen af undersøgelserne i de første to grupperinger, der egentligt undersøger effekter af anbringelse. De undersøger derimod, hvordan en positiv anbringelse finder sted eller udpeger en række forhold i anbringelsesprocessen og forløbet som er vigtige for barnet eller den unge og for forældrene. Dette gælder f.eks. betydningen af samarbejde med forældre, børnenes fritidsliv og sammenhængen mellem institutionsliv og det øvrige samfund.

For den sidste gruppe af undersøgelser, hvor to klinisk-psykologisk orienterede studier er belyst, findes der et enkelt studie, der direkte undersøger effekt af psykodynamisk, miljøterapeutisk døgnbehandling for såkaldte behandlingskrævende børn. Dette studie, som dog kun omfatter 24 børn, kalder på yderligere udforskning af denne type behandlingsform for anbragte børn og unge, idet resultaterne fra undersøgelsen belyser en effekt af den miljøterapeutiske indsats hos børnene. Denne medvirker til positive ændringer i personlighedens struktur og funktion hos børnene.

Tema nr. III, *Visitation til anbringelse*, samler en lang række ”sagsorienterede” spørgsmål med afsæt i SLs notat. Her gives der svar på spørgsmål knyttet til handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud. Der sættes end-

videre fokus på at indfange viden om betydningen af inddragelse af både børn, unge og forældre i anbringelsesforløbet, ligesom forvaltningens betydning og rolle i anbringelsesforløbet behandles. Dette tema omhandler også viden om tilsyn og døgnanbringelser.

Under dette tema er der 14 undersøgelser og rapporter.

For nuværende kan vi sammenfatte, at der er en række af de ovennævnte områder, der er viden omkring. Det drejer sig især om den mere sagsorienterede anbringelsespraksis, som handler om, hvordan anbringelser sættes i værk i de forskellige kommuner, og om hvordan sagsbehandlerne vurderer og handler i forskellige sagsforløb. En lang række af de undersøgelser, der er inddraget, belyser, at det er ganske svært at afgøre, hvilke børn der anbringes, og hvilke børn der ikke anbringes. Undersøgelserne peger altså på en tilsyneladende vilkårlighed, som også går igen i selve indsatsen i relation til børnene og de unges beskrevne problemstillinger.

Hertil kommer viden om, i hvilket omfang børn og forældre inddrages og høres i deres anbringelsesforløb uden for hjemmet, samt viden om udfærdigelse af handleplaner. Her viser flere af undersøgelserne, at forældrenes forhold og problemer beskrives, men at børnene ofte ikke er beskrevet i sagsarbejdet. Ofte bliver de heller ikke inddraget i anbringelsen, men høres eller informeres.

Hvad angår viden om tilsyn med børn og unge i døgnanbringelse, beskrives dette område som et relativt uudforsket område. Det betones imidlertid som afgørende, at anbragte børn og unge modtager tilsyn under deres anbringelsesforløb, da dette er med til at sikre kvalitet i anbringelsen.

Afslutningsvis behandler tredje tema viden om sammenbrud i anbringelser. Her viser den seneste undersøgelse, at 44 procent af de unge har oplevet et eller flere sammenbrud under deres anbringelsesforløb. Dette tal stemmer overens med tal fra den internationale forskning.

For de unge i den danske undersøgelse vises det, at der i ca. to tredjedele af anbringelserne sker sammenbrud inden for det første år. Årsagerne til sammenbrud i anbringelser er primært såkaldte systemfaktorer, der omfatter forhold som sagsbehandlerskift og finansielle restriktioner i kommunerne, som betyder, at det er vanskeligt at finde egnede anbringelsessteder.

Heroverfor kan der til gengæld vises, at stabilitet i anbringelsesforløb ligeledes er knyttet til de såkaldte systemfaktorer: at der er udfærdiget en handleplan, at den unge er enig i anbringelsen, og at den unge forud for anbringelsen har været placeret i aflastning.

Under tema nr. IV, *Viden om socialpædagogiske indsatser på anbringelsesområdet*, samler der sig de spørgsmål, som sammenfattende knytter an til viden om selve anbringelsesforløbet. Det handler således om at svare på de spørgsmål,

som fokuserer på at skabe viden om betydning af tidlige indsatser rettet mod børn, unge og forældre, såvel som børn og unges vurderinger af, hvordan man bedst profiterer af anbringelse. Dette tema rummer en lang række rapporter og undersøgelser, som beskriver socialpædagogisk praksis og socialpædagogers arbejde og tilrettelæggelse af arbejdet med anbragte børn og unge. Dette tema er det mest omfattende, idet der landet over er lavet en lang række udviklingsprojekter, forskningsbaserede undersøgelser og rapporter, der alle har haft som formål at udforske socialpædagogisk arbejde på døgninstitutioner og opholdssteder. Dette tema er vidensopsamlingens største med i alt 28 publikationer.

De indkomne publikationer er behandlet i en række underafsnit. Det første omfatter en indkredsning af kategorier af forskellige pædagogiske retninger eller orienteringer, som døgninstitutionerne selv angiver, at de arbejder ud fra, således som det er belyst i Bryderup et al. (2001). Herefter følger et underafsnit, der præsenterer de publikationer, som beskriver selve den socialpædagogiske praksis, og dernæst behandles en række af de publikationer, der belyser udviklings- og evalueringsprojekter.

Afslutningsvis opsamler temaet viden om anbragte børn og unge i forhold til forskellige aldersgrupper. Her er foretaget en inddeling, der omfatter anbringelse af henholdsvis børn i alderen 0-6 år, 7-14 år og 15-17 år, vel vidende at disse aldersgrupperinger er væsentligt mere flydende rundt omkring på landets institutioner. Årsagen til denne inddeling er imidlertid, at de indkomne publikationer belyste, at det område, der omfatter helt små børn anbragt i døgntilbud, er et område, som kun i begrænset omfang har været genstand for forskning.

Den viden, vi med afsæt i de indkomne publikationer kan belyse for nuværende, knytter an til følgende forhold:

Der kan identificeres forskellige typer af *pædagogiske indsatser* inden for døgntilbudsområdet, hvor især den såkaldt miljøterapeutiske, den systemiske og den strukturelle pædagogik er identificeret i en række af de indkomne publikationer. Under disse forskellige indsatser beskrives teoretiske og metodiske aspekter af pædagogikken, primært med afsæt i lokale institutioners arbejde med den pågældende pædagogik.

De institutioner, der anvender de to første typer af pædagogik, henholdsvis den miljøterapeutiske og den systemiske, knytter an til egentlige behandlingsinstitutioner med behandlingskrævende børn og unge, der beskrives som havende store emotionelle og sociale vanskeligheder. Beskrivelsen af den såkaldte strukturelle pædagogik placeres på de to institutioner, der har fokus på det pædagogiske arbejde på de to opholdssteder, som er blevet etableret med henblik på modtagelse af unge i alderen fra 12-15 år med alvorlig eller kriminalitetstruet adfærd og overvejende med anden etnisk baggrund end dansk.

Herudover kan der identificeres en række aspekter eller karakteristika ved socialpædagogisk arbejde i døgntilbud. Dette er karakteristika, der knytter an til forskellige måder og forståelser at arbejde med socialpædagogik på, og disse er indfanget igennem foreløbigt tre forskningsbaserede projekter, der på en række områder undersøger arbejdet på døgninstitutioner. Særligt omsorgsbegrebet står centralt i arbejdet med anbragte børn og unge, både som en tænkemåde og i forskellige handlinger knyttet til arbejdet.

Endvidere er der indkommet en række publikationer, som på forskellig vis omfatter udviklings- og evalueringsprojekter af socialpædagogisk praksis. Fælles for de pågældende publikationer er, at de tager afsæt i problemstillinger lokaliseret på den konkrete døgninstitution, og derefter har de ført til et udviklingsprojekt, hvor der er foretaget en efterfølgende evaluering. De inddragede publikationer tager afsæt i emner, der f.eks. knytter an til hverdagsliv, skolegang, udvikling af relationer mellem pædagoger og unge eller nye måder at tænke og handle på i forhold til problemstillinger i det daglige pædagogiske arbejde.

Afslutningsvis har dette tema samlet op på de indkomne publikationer med henblik på at indkredse forskellige typer af indsatser i relation til forskellige aldersgrupper. Her belyses det, at særligt området for de små børn anbragt uden for hjemmet er et område, der ikke i særligt omfang er forskningsmæssigt belyst og ej heller har været genstand for udviklingsprojekter.

Under tema nr. V, *Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse*, udforskes den viden, der er på området i relation til anbragte børn og unges skolegang, uanset om anbragte børn og unge går i almindelig folkeskole eller i såkaldt intern skole.

Herudover inddrages forskning, projekter og viden, der undersøger, hvordan anbragte børn og unge klarer sig fagligt i deres skole- og uddannelsesforløb. Der er under dette tema i alt 11 undersøgelser og rapporter.

Set i relation til spørgsmålet om, hvad vi ved om anbragte børn og unges skolegang, kan dette sammenfattes i en række opsummerende punkter med afsæt i de inddragede undersøgelser. Vi ved:

- at der ikke i selve den visitationsproces, der knyttes til barnets anbringelse, er tilstrækkelig fokus på betydningen af barnets skolegang.
- at den undervisning, der foregår på opholdssteder og døgninstitutioner, altså de såkaldte interne skoler, har et stærkt fokus på de anbragte børn og unges problematiske opvækst, og at den derfor ikke i tilstrækkelig grad udvikler læringsmiljøer, der støtter børnenes kompetencer fremadrettet mod en integration i en normal folkeskole.
- at anbragte børn og unge klarer sig dårligere i deres skolegang sammenlignet

med ikke-anbragte børn, også i forhold til gruppen af udsatte børn, som ikke er anbragt.

- at ca. halvdelen af de anbragte børn og unge går i en almindelig folkeskole. Tallene fordeler sig således, at 47 procent af de anbragte børn modtager almindelig undervisning i folkeskolen, set i forhold til gruppen af ikke-anbragte børn, der omfatter 87 procent.
- at de fleste af de anbragte børn og unge ikke er på et aldersvarende skoleniveau og ikke forventes at kunne opnå FSA.
- at anbragte børn og unge generelt har det sværere i deres skolegang. De har især problemer med samvær med kammerater og konflikter med lærere – altså såkaldte trivselsproblemer.
- at der ofte er oplevelser med eksklusion og mobning i skolen, og at det er svært at passe sin skolegang, når hjemmelivet er i kaos.
- at skolen har stor betydning, særligt gode lærere, der udviser opmærksomhed og omsorg for barnet. Der er ikke et entydigt billede af, om skoleskift under anbringelse er godt eller dårligt, snarere er der tale om individuelle vurderinger i relation til det enkelte barn.

Under tema nr. VI, *Anbragte børn og unges hverdagsliv*, samler sig viden om det liv, som børn og unge lever, mens de er anbragt. Her fokuseres særligt på forskningsbaseret viden, som knytter an til et såkaldt *børneperspektiv*, altså viden der har fokus på børn og unges oplevelser af deres hverdagsliv i døgntilbud. I relation til SLs opstillede spørgsmål sammenfattes her også perspektiver på venskaber for anbragte børn og unge, mødet mellem børn, unge og voksne i døgntilbud, såvel som viden om betydning af forældresamarbejde.

I herværende sammenhæng er der trådt en række forskningsbaserede undersøgelser frem, som anlægger et såkaldt børneperspektiv på anbragte børns hverdagsliv. De pågældende undersøgelser har det tilfælles, at de anlægger et ofte meget smalt kvalitativt forskningsdesign. Det kan være børn, der er anbragt på en eller to døgninstitutioner, som følges over en længere periode gennem observationer, interview med børnene, pædagogerne og børnenes forældre, såvel som andre typer af metoder, f.eks. videooptagelser af børns dagligdag, som børnene efterfølgende ser og kommenterer på.

Inden for denne type af forskning findes der også en række teoretiske forståelser af anbragte børn og unge, som på afgørende vis sætter fokus på denne gruppe børn og unge som kompetente og aktive aktører i deres eget liv. De skal håndtere et liv på flere forskellige og samtidige arenaer, f.eks. døgninstitutionen, skolen, daginstitutioner, kammerater og familieliv.

Inden for dette tema beskrives altså viden om, hvordan anbragte børn og unge tænker, føler og handler i deres liv, på tværs af de forskellige arenaer, de skal

håndtere. Undersøgelserne bibringer os også viden om, hvad der har betydning for dem i deres hverdagsliv. En række af de pågældende undersøgelser udpeger de anbragte børn og unges indbyrdes relationer som særligt betydningsfulde, idet disse relationer bruges til at skabe mening, nærvær og erfaring med relationer. Endvidere bliver betydningen af en aktiv inddragelse af forældrene i børnenes hverdagsliv på institutionen påpeget. Det er også væsentligt, at de professionelle voksne varetager både omsorgs- og udviklingsopgaverne knyttet til barnet.

Endelig findes der en række publikationer, som undersøger forældrenes perspektiver på, at deres barn er anbragt uden for hjemmet. Dette er en meget sammensat gruppe af publikationer, som omfatter en håndbog til forældre med anbragte børn, såvel som bøger, rapporter og forskningsbaserede undersøgelser.

Fælles for disse undersøgelser er betydningen af at inddrage forældrene aktivt i barnet/den unges anbringelse. Samtidig understreges det, at forældrenes oplevelser og vurderinger af barnets anbringelse har betydning for, hvordan det går barnet i selve anbringelsesforløbet.

For både børne- og forældreperspektivet gælder, at der fortsat mangler forskning med perspektiv på hverdagslivet og hverdagslivets betingelser for anbragte børn og unge. At se på denne gruppe børn og unge som aktive og kompetente, kalder på mere udforskning. Man kan forestille sig undersøgelser, som kan følge børnene og de unge, mens de er anbragt, men også følge denne gruppe børn og unge efter et anbringelsesforløb og videre i deres liv.

Betydningen af at inddrage forældre i anbragte børn og unges liv er et meget forskningstyndt område. Den forskningsbaserede viden er meget begrænset, og forskning med et egentligt forældreperspektiv, altså hvor forældrene også blev opfattet som aktive og kompetente aktører i deres og børnenes liv, kunne åbne for ny viden på området.

Under tema nr. VII, *Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet*, sættes der fokus på den viden, der er om anbragte børn og unge og kriminalitet. Her gennemgås viden om socialpædagogiske indsatser på dette område samt betydning og effekter af disse indsatser. Sammenfattende må det først og fremmest konkluderes, at socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet er et område, som er relativt underbelyst i forskningsfeltet. I betragtning af, at det lovgivningsmæssigt gennem adskillige år har været muligt at anbringe børn og unge på sikre institutioner, er der påfaldende få undersøgelser, der har haft fokus på dette område. Der er i søgeprocessen til dette tema fundet otte publikationer.

Der er ikke tilstrækkeligt mange undersøgelser til, at de egentligt kan inddeles under forskellige kategorier som udredning af anbringelse eller pædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet. De otte publikationer rummer hver deres eget specifikke fokus, og det giver således ikke mening at inddele i undertematikker,

der kan medvirke til at skabe tilstrækkelig tyngde og omfang til at udlede egentlige konklusioner om viden på dette område.

Den viden, vi har for nuværende, er således stærkt begrænset og må anskues som konturerer af et socialpolitisk område, der i høj grad har behov for at blive yderligere udforsket.

Hvis vi alligevel skal udlede noget, kan de eksisterende publikationer til en vis grad fortælle noget om de aspekter, der kunne danne grundlag for yderligere undersøgelser. Her tænkes især på viden om de anbragte unge og deres forældre og på deres oplevelser og vurderinger af de unges livsforhold på de sikrede institutioner – både og efter en anbringelse på sikret institution. Endvidere er der behov for yderligere udforskning af den pædagogiske praksis på de sikrede institutioner, herunder yderligere viden om skolegang, værkstedsaktiviteter og dagligdagens pædagogiske tilrettelæggelse. Endelig er der behov for specifikke undersøgelser, der følger de unge efter et anbringelsesforløb med henblik på at identificere pædagogiske indsatser, der kan medvirke til at støtte denne gruppe af unge i deres videre liv.

Under tema nr. VIII, *Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser*, samler sig den viden, der eksisterer om udskrivning af anbragte børn og unge fra døgntilbud. Temaet har særligt fokus på foranstaltninger som efterværn eller andre typer af støtte til tidligere anbragte. Der undersøges endvidere i dette tema, om der eksisterer viden om kontakt og samvær mellem tidligere anbragte, deres forældre og døgntilbuddets medarbejdere.

Under tema nr. VIII indfanges også viden, der belyser tidligere anbragte børn og unges oplevelser af deres anbringelsesforløb, samt hvordan de selv oplever, at det er gået dem videre i deres liv. Temaet inddrager endvidere viden, undersøgelser og forskning, som ser på tidligere anbringelse fra børnene og de unges perspektiv. 16 publikationer berører temaet udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser.

Karakteristisk for de berørte publikationer er, at det forskningsbaserede materiale er meget begrænset. De undersøgelser, der er forskningsbaserede, er relativt små undersøgelser, dvs. at de baserer sig på et datagrundlag med kun få grupper af børn og unge. Egentligt longitudinale undersøgelser, altså den type undersøgelser, der følger de unge konsekvent og systematisk efter anbringelse og videre ind i deres voksenliv, eksisterer således ikke for nuværende i en dansk sammenhæng.

Kigger vi i et bredt vue hen over de 16 indkomne publikationer, kan der skitseres tre områder, hvor der for nuværende eksisterer viden på området. Det drejer sig om hjemgivelse fra anbringelse, efterværn og tidligere anbragtes oplevelser.

Under området hjemgivelse er der fokus på, hvordan en hjemgivelse foregår fra anbringelse til eget hjem. Her er den forskningsbaserede viden stærkt begrænset, og kun en enkelt undersøgelse belyser, via de unge selv, at hjemgivelse til eget hjem ikke nødvendigvis er behæftet med glæde; der er behov for at give børnene og de unge mulighed for at komme tilbage til anbringelsesstedet, såfremt det ikke fungerer at komme hjem. Vi ved faktisk meget lidt om selve processen: hvorfor børn og unge hjemgives, hvad de kommer hjem til, og hvordan det går derhjemme.

Også hvad angår efterværn er der en meget begrænset forskningsbaseret viden om, hvordan og på hvilke måder efterværn tilbydes og tilrettelægges og om betydningen af indholdet i en efterværnsindsats. Derimod belyses betydningen af denne indsats som værende afgørende for de unge, der skal stå på egne ben i en relativt ung alder.

Det tredje og sidste område omfatter de tidligere anbragte børn og unges egne stemmer om deres liv og oplevelser. Her er der flere publikationer at finde, men fortsat også meget få med et forskningsbaseret undersøgelsesdesign. De typiske undersøgelser på dette område omfatter relativt små grupper af unge, der på forskellig vis fortæller om deres liv ud fra en række tematikker, der fokuserer på selve anbringelsen og livet derefter. For mange af de adspurgtes vedkommende beskrives det som et svært liv, med vanskeligheder ved at få en uddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, bolig, styr på økonomien og andre af voksenlivets krav.

Tema nr. IX, *Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv*, sætter fokus på undersøgelser, der giver viden om anbragte børn og unges helbred, sundhed, fritidsliv samt deres generelle trivsel og udvikling. Hvad ved vi om, hvordan denne gruppe børn og unge udvikler sig fysisk og psykisk, både før, under og efter et anbringelsesforløb? Den forskningsbaserede viden om helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv er stærkt begrænset. Det samme gælder for andre former for publikationer om dette tema, idet der ikke særskilt er fremkommet rapporter, beskrivelser og undersøgelser med disse begreber i søgeprocessen.

For nuværende har vi således kun fire publikationer medtaget under dette tema. Går vi mere bagvendt til værks, kan en lang række af de undersøgelser, som er inddraget under flere af de andre temaer i arbejdsrapporten, dog implicit medvirke til at fortælle os noget om anbragte børn og unge, f.eks. i forhold til denne gruppes psykiske trivsel. Specifikt i forhold til sundhed og helbredsforhold er det dog svært at finde yderligere viden. Det samme gælder for anbragte børn og unges fritidsliv og betydningen af dette for denne gruppe børn og unges trivsel og udvikling.

Selvom det er et område med meget begrænset viden, kan de undersøgelser, der er medtaget, belyse, at anbragte børn og unge er en gruppe, som er meget sårbare over for sygdom. De har generelt en dårlig trivsel, og de er sårbare i forhold til diagnoserelaterede sygdomme.

1.

Vidensopsamlingens formål og problemstillinger

Denne vidensopsamling er udfærdiget til Socialpædagogernes Landsforbund (SL) og fokuserer på forskning og andre typer af undersøgelser, der giver resultater og viden på døgninstitutionsområdet, særligt i forhold til de anbragte børn og unge.

Formålet med vidensopsamlingen er, via indsamling og gennemgang af resultater fra danske undersøgelser, at søge viden om døgntilbud til børn og unge. Begrebet døgntilbud omfatter i denne sammenhæng både anbringelser på døgninstitution og på opholdssteder.

Vidensopsamlingen er iværksat af SL som et pilotprojekt, der er foretaget i perioden maj 2010 til august 2010. Herfra blev de første resultater præsenteret på Socialpædagogernes døgninstitutionskonference d. 29. september 2010. Efterfølgende er yderligere en række publikationer blevet medtaget, og det samlede materiale er blevet endeligt bearbejdet.

2.

Vidensopsamlingens tilrettelæggelse

Litteratursøgningen til denne vidensopsamling har fundet sted i perioden maj 2010 til august 2010. Der har været foretaget søgning i den danske database Netpunkt (Danbib).

Derudover er der foretaget søgninger i SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærds publiceringsoversigt, Danmarks Statistik og Ankestyrelsens publikationer. Der er også foretaget søgning i AKF's undersøgelser, der både primært og sekundært beskæftiger sig med børn og unge på anbringelsesområdet.

Desuden er der foretaget søgninger i undersøgelser og forskningsmateriale fra Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Roskilde Universitet, Syddansk Universitet, Københavns Universitet, AUC, Aarhus Universitet samt fra Teori og Metodecenteret og Udviklings- og Formidlingscenteret Børn og Unge.

Endvidere er der inddraget undersøgelser og analyser fra interesseorganisationer, kommuner og regioner, som primært beskæftiger sig med døgntilbudsområdet, samt evalueringsrapporter og projektafreporteringer.

Vidensopsamlingen indeholder også en oversigt over offentliggjorte uafhængige bogudgivelser, som rummer undersøgelser og/eller analyser af døgninstitutionsområdet, samt litteratur der omfatter fortællinger, oplevelser og erfaringer fra tidligere anbragte børn og unge.

I samtlige undersøgelser er der foretaget krydstjek af litteraturlister med henblik på at indfange undersøgelser, rapporter og bogudgivelser, som ikke umiddelbart fremkom i den første søgerunde.

I gennemgangen af undersøgelser fokuseres på materiale for perioden 1995-2010.

I alt er der medtaget 99 publikationer i vidensopsamlingen. De fordeler sig på følgende materialetyper:

- rapporter
- forskningsoversigter
- undersøgelser fra universiteter, herunder ph.d.-afhandlinger
- udviklings – og evalueringsundersøgelser
- projektrapporteringer
- børn og unges egne fortællinger
- bogudgivelser med undersøgelser og analyser
- artikler i relevante danske tidsskrifter, f.eks. *Vera*, *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* og *Tidsskrift for Socialpædagogik*.

2.1. BESKRIVELSE AF SØGEPROFIL TIL VIDENSOPSAMLINGEN

Søgeprofilen til vidensopsamlingen er sammensat ud fra SL's notat, "Vidensopsamling om døgntilbud til udsatte børn og unge" af 12. april 2010. I herværende notat er fremsat en række spørgsmål, som SL har ønsket svar på:

- *Hvilken effekt er der af anbringelser i døgntilbud?*
- *Hvordan går det tidligere anbragte i voksenlivet i forhold til uddannelse, sundhed, arbejde mv.?*
- *Hvad ved vi om sammenbrud i anbringelser?*
- *Ved vi, om en tidlig indsats har en betydning for anbringelsesforløbet?*
- *Ved vi, om en tidlig indsats har betydning for de involverede børn, unge og forældre?*
- *Hvad ved vi om unges profitering af anbringelse i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om modtagelse af børn og unge i døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om tilsyn og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om skolegang og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om kriminalitet og døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om venskaber og fritidsliv under døgninstitutionsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om inddragelse af børn og unge under døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om hverdagslivet på døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om mødet mellem børn, unge og voksne på døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om forældresamarbejde under døgntilbudsanbringelser?*
- *Hvad ved vi om udskrivning fra døgntilbud?*
- *Hvad ved vi om efterværn?*
- *Hvad ved vi om fortsat kontakt mellem tidligere anbragte og døgntilbud/døgntilbuddets medarbejdere?*

- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til det miljø, de skaber omkring de anbragte børn og unge? F.eks. hjemliggørelse, skoletilbudspræg?*
- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til de metoder, de anvender over for de anbragte børn og unge? Relationsorienteret tilgang, miljøterapi mv.?*
- *Er det muligt at lave kategorier af døgntilbud i forhold til målgrupper af børn og unge, som modtages på døgntilbuddet? Typer af børn, alder?*

Med afsæt i ovenstående spørgsmål er der efterfølgende foretaget en inddeling i en række tematikker, der sammenfatter de stillede spørgsmål:

- Tema nr. I: Anbragte børn og unge
- Tema nr. II: Effekter af anbringelse
- Tema nr. III: Visitation til anbringelse
- Tema nr. IV: Viden om socialpædagogiske indsatser på anbringelsesområdet
- Tema nr. V: Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse
- Tema nr. VI: Anbragte børn og unges hverdagsliv
- Tema nr. VII: Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet
- Tema nr. VIII: Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser
- Tema nr. IX: Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv

De ovenfor beskrevne tematikker uddybes i afsnit 2.3. I herværende sammenhæng skal de således i første omgang introduceres som grundlag for en beskrivelse af søgeprofilen.

Søgeprofilen er sammensat således, at der fokuseres på undersøgelser, der bredt dækker området børn og unge anbragt i døgntilbud.

Søgeprofilen er udfærdiget af Danmarks Pædagogisk Bibliotek med afsæt i de beskrevne tematikker og SLs spørgsmålstyper og fremtræder som nedenstående:

Anbringe? eller anbragt? eller fjernelse eller familiepleje eller behandlingshjem og man = (fag1 ikke ad) og sp = dan og år = xxxx.

Søgningen er foretaget år for år for perioden 1995-2010 og omfatter udelukkende danske publikationer.

2.2. AFGRÆNSNING OG UDVÆLGELSE AF UNDERSØGELSER

Vidensopsamlingen sætter fokus på både nuværende og tidligere anbragte børn og unge. Kriterierne for udvælgelse af undersøgelser til inddragelse er således direkte præciseret med afsæt i dette fokus.

Med afsæt i fokus på anbringelsesområdet kan der imidlertid yderligere præciseres en afgrænsning og udvælgelse af undersøgelser.

Det drejer sig således om børn og unge, der falder inden for det såkaldte normalområde. Dette udelukker undersøgelser om børn og unge med fysiske og psykiske handicap. Betegnelsen fysiske og psykiske handicap kræver imidlertid en yderligere definition, idet der her er tale om en afgrænsning i forhold til medfødte fysiske og neurologiske sygdomme, men altså ikke til psykiske lidelser opstået eller udviklet i barnets opvækst.

Når denne afgrænsning ekspliciteres, er det, fordi børn og unge med fysiske og psykiske handicap anbringes i andre typer af døgntilbud end børn og unge med sociale og emotionelle vanskeligheder, der falder inden for det såkaldte normalområde.

Der er derfor ikke medtaget undersøgelser af børn og unge anbragt på forskellige former for psykiatriske afdelinger, hospitaler, institutioner for handicappede børn og unge o.l.

Der er desuden heller ikke medtaget undersøgelser, der anvender andre former for anbringelse, f.eks. familiepleje, slægtsanbringelser o.l., selvom disse falder inden for anbringelse af børn og unge under normalområdet. Årsagen til denne afgrænsning er, at SL har ønsket et specifikt fokus på døgnanbringelsesområdet knyttet til døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder. Der er dog medtaget et par undersøgelser fra SFI, hvor datagrundlaget er baseret på anbragte børn og unge i både familiepleje, døgninstitution og socialpædagogisk opholdssted.

Der er endvidere foretaget en afgrænsning i forhold til aldersgruppen. De inddragede publikationer omfatter således anbragte børn og unge i alderen 0-18 år. Denne afgrænsning rummer dog tre eksplicite undtagelser, idet undersøgelser, hvor unge er anbragt ud over det 18. år medtages. I forbindelse med tema nr. VIII, der fokuserer på tidligere anbragte børn og unges beskrivelser og oplevelser af deres anbringelse, er der også medtaget undersøgelser, hvor voksne fortæller om deres barndom eller ungdomsliv i et tidligere anbringelsesforløb.

For det tredje inddrages også undersøgelser, hvor de anbragte børn og unges forældre gives en stemme i deres oplevelser og vurderinger af deres børns anbringelse. Her overskrides den skitserede aldersgrænse indlysende, men al-

ligevel kun implicit, idet fokus i arbejdspapiret ikke er forældrene, men de anbragte børn og unge. Under tema nr. VI om anbragte børn og unges hverdagsliv medtages således en række publikationer, der sætter fokus på forældrenes perspektiver på børns anbringelse. Der er til gengæld ikke medtaget publikationer fra familiebehandlingsinstitutioner.

I tema nr. VII, *Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet*, inddrages endvidere undersøgelser, hvor de unge er ældre end de 18 år, idet undersøgelser som indfanger viden hos tidligere anbragte unge med kriminalitetsbaggrund er medtaget.

2.3. BESKRIVELSE AF DE NI TEMAER TIL VIDENSOPSAMLINGEN

Det overordnede formål med denne vidensopsamling er at indfange viden om anbringelsesområdet for børn og unge. Viden om anbragte børn og unge er et område, der rummer mange og samtidige problemstillinger, både i relation til de børn og unge, det handler om, og i relation til selve anbringelsesområdet, altså det socialpædagogiske arbejde og betydningen af de indsatser, der iværksættes.

Denne kompleksitet søges mindsket gennem følgende opstilling af ni tematikker, hvorunder arbejdspapirets datamateriale struktureres. De ni tematikker samler SL's ønsker og krav til viden med afsæt i den række af spørgsmål, som SL har ønsket at få svar på, således som de blev beskrevet i afsnit 2.1.

Tema nr. I: Anbragte børn og unge

Under det første tema samler sig den viden, der eksisterer på området, knyttet til beskrivelser af anbragte børn og unge. Her beskrives viden som beskriver anbragte børn og unges vanskeligheder, årsager til anbringelse samt sociale og emotionelle problemstillinger.

Tema nr. II: Effekter af anbringelse

Tema nr. II sætter fokus på undersøgelser, der har beskæftiget sig med effekter af anbringelse af børn og unge i døgntilbud. Hvilke diskussioner og perspektiver eksisterer på anbringelsesområdet vedrørende effekt af socialpædagogiske indsatser, og eksisterer der undersøgelser, som direkte undersøger effekten af anbragte børn og unges ophold i døgntilbud?

Tema nr. III: Visitation til anbringelse

Under det tredje tema samler der sig en lang række ”sagsorienterede” spørgsmål med afsæt i SL’s notat. Her gives der svar på spørgsmål knyttet til handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud. Der sættes endvidere fokus på at indfange viden om betydningen af inddragelse af både børn, unge og forældre i anbringelsesforløbet, såvel som forvaltningens betydning og rolle i anbringelsesforløbet. Dette tema omhandler også viden om tilsyn og døgnanbringelser og om sammenbrud i anbringelser – hvad er gået galt og hvorfor?

Tema nr. IV: Viden om socialpædagogiske indsatser på anbringelsesområdet

Det fjerde tema samler op på de spørgsmål, som sammenfattende knytter an til viden om selve anbringelsesforløbet. Her indkredses forskellige typer af indsatser i døgntilbud samt viden om teori og metode.

Hertil kommer, at der under dette tema indkredses forskellige kategorier af anbringelse på døgntilbudsområdet. Dette gælder både typer af institutioner og typer af socialpædagogiske indsatser.

Tema nr. V: Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse

Under dette tema udforskes den viden, der er på området i relation til anbragte børn og unges skolegang, uanset om de anbragte børn og unge går i almindelig folkeskole eller i såkaldt interne skoler.

Herudover inddrages forskning, der undersøger hvordan anbragte børn og unge klarer sig fagligt i deres skole- og uddannelsesforløb.

Tema nr. VI: Anbragte børn og unges hverdagsliv

Under dette tema samler sig viden om det liv, som børn og unge lever, mens de er anbragt. Her fokuseres særligt på forskningsbaseret viden, som knytter an til et såkaldt *børneperspektiv*, altså viden der har fokus på børn og unges oplevelser af deres hverdagsliv i døgntilbud. I relation til SL’s opstillede spørgsmål sammenfattes her også perspektiver på venskaber for anbragte børn og unge, mødet mellem børn, unge og voksne i døgntilbud samt viden om betydning af forældresamarbejde.

Tema nr. VII: Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet

Under tema nr. VII sættes der fokus på den viden, der er om anbragte børn og unge og kriminalitet. Her inddrages viden om de forskellige socialpædagogiske indsatser på området såvel som viden om betydning og effekt af disse indsatser.

Tema nr. VIII: Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser

Det ottende tema beskriver den viden, der eksisterer om udskrivning af anbragte børn og unge fra døgntilbud. Der er i dette tema særligt fokus på foranstaltninger som efterværn eller andre typer af støtte til tidligere anbragte. Der undersøges endvidere, om der eksisterer viden om kontakt og samvær mellem tidligere anbragte, deres forældre og døgntilbuddets medarbejdere.

Samtidig beskæftiger dette tema sig med tidligere anbragte børn og unges oplevelser af deres anbringelsesforløb. Hvordan oplever de selv, at det er gået dem videre i deres liv? Også her anlægges et børneperspektiv, dvs. at der inddrages viden, undersøgelser og forskning, som overvejende ser på tidligere anbringelse fra børnene og de unges perspektiv.

Tema nr. IX: Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og udvikling

Under dette tema sættes fokus på undersøgelser, der indfanger viden om anbragte børn og unges helbred og sundhed samt deres generelle trivsel og udvikling. Hvad ved vi om, hvordan denne gruppe børn og unge fysisk og psykisk udvikler sig, både før, under og efter anbringelsesforløb?

Disse ni skitserede tematikker uddybes i selvstændige afsnit, der er anbragt i kronologisk rækkefølge i arbejdspapiret.

2.4. ANALYSERAMME

De indkomne publikationer, undersøgelser, rapporter, udviklingsprojekter m.m. er blevet sorteret og læst gennem en analysemodel, der særligt koncentrerer sig om undersøgelsens fokus, forskningsdesign og datagrundlag, det teoretiske design og de resultater og konklusioner, som undersøgelsen kommer frem til. Inden vi går tættere på denne analysemodel, skal der imidlertid præciseres en række kommentarer til dette arbejdspapir.

Der er en lang række af de indkomne udviklingsprojekter og rapporter, som ikke er forskningsbaserede,¹ og som derfor f.eks. ikke rummer et forsknings-

1 At en undersøgelse er forskningsbaseret betyder, at den lever op til gældende videnskabelige krav om tydelig og eksplicit anvendelse af forskningsmetoder og teoretiske perspektiver, såvel som til krav om transparens i analyse og bearbejdning af datamateriale. Disse krav opstilles ikke i forhold til udviklingsprojekter og evalueringsrapporter generelt.

design eller præsenterer egentlige resultater eller konklusioner. Dette gælder blandt andet en lang række fortællinger fra tidligere anbragte børn og unge, det gælder beskrivelser af lokalt forankrede udviklingsprojekter, bøger med temaer om anbragte børn og unge og forskellige former for evalueringsrapporter. Det er ikke hensigten at skelne mellem henholdsvis videnskabelige og ikke-videnskabelige publikationer, hvorfor alt indkommet materiale er læst efter den pågældende analyseramme.

Når alle de publikationer, undersøgelser og rapporter, der er indkommet i søgeprocessen, og som på forskellig vis undersøger anbragte børn og unge i døgn-tilbud, er medtaget, og ikke kun de forskningsbaserede undersøgelser, så er det med afsæt i SL's ønsker om bredt at indfange den viden, der eksisterer på området. Derfor er der også medtaget de mange udviklingsprojekter og rapporter, der eksisterer på området, og som er udført i praksis af de enkelte døgninstitutioner rundt om i landet af ledere og socialpædagoger.

Dette placerer vidensopsamling som det første af sin art i dansk sammenhæng, idet der søges at gives en bred vifte af viden om anbringelsesområdet.

I søgeprocessen til denne vidensopsamling er der indkommet i alt fire forskningsoversigter, som på forskellig vis og med forskellige perspektiv beskæftiger sig med anbragte børn og unge.

Den første af disse oversigter er foretaget af Kristensen (2001) med baggrund i en opsamling af eksisterende viden på området som grundlag for udarbejdelse af et forskningsprojekt om døgninstitutioners arbejde med børn, unge og familier. Denne oversigt anvender primært undersøgelser fra andre lande, hvorfor den ikke direkte er medtaget her.

Den anden oversigt er foretaget af Nielsen (2006) og fokuserer på indsatser og virkninger af tilrettelagte pædagogiske indsatser for anbragte børn og unge. Denne oversigt belyser, at vi ikke har dansk viden direkte på dette område. De fund og anbefalinger, som Nielsen udpeger, er medtaget under tema nr. II, *Effekter af anbringelse*, idet de også vedrører danske forhold.

Endelig er der indkommet to forskningsoversigter foretaget af henholdsvis Egelund & Hestbæk (2003), og Egelund et al. (2009), begge fra SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

De to oversigter medtager, ud over dansk forskning på området, også en lang række internationale undersøgelser. Begge oversigter er opdelt i en række afsnit, og disse afsnit vil løbende blive inddraget under arbejdspapirets forskellige tematikker, således at vi har en viden at stå på skuldrene af – om end udelukkende den viden, der er tilgængelig om danske forhold.

Når disse fire oversigter er præsenteret, er det væsentligt at fremhæve, at det er påfaldende, hvor få forskningsoversigter, vidensopsamlinger, eller såkaldte ”starte of the art”-publikationer, der eksisterer på området. Når dette forhold er påfaldende, er det, fordi det er karakteristisk for et forskningsområde løbende at indsamle og systematisere eksisterende viden. Hvorfor dette ikke er udført i større omfang på anbringelsesområdet for børn og unge i dansk sammenhæng, må vi foreløbigt lade stå åbent, og samtidig må vi fastholde, at det så absolut er væsentligt hele tiden at indsamle og vurdere viden på så kompliceret et område som anbringelse af børn og unge.

Denne vidensopsamling stiller sig således på skuldrene af den foreløbigt indsamlede viden på området, og den tager endvidere sigte på at komme endnu tættere på forskellige typer af viden, således at der kan præsenteres en vidensopsamling, der både beskriver forskningsbaserede undersøgelser på området for perioden 1995-2010 og beskriver de mange forskellige udviklingsprojekter og rapporter, som findes rundt om i landet.

Som beskrevet indledningsvist er alle de indkomne publikationer læst efter en analysemodel. Figur 2.1 viser skematisk de inddragede punkter i analysemodellen.

Figur 2.1

1. Tema
2. Undersøgelsens fokus
3. Forskningsdesign/datagrundlag
4. Resultater/konklusion

I vidensopsamlingen inddrages alle de undersøgelser, som er fremkommet i søgeprocessen og udvalgt ud fra de ovenfor beskrevne kriterier og afgrænsninger. Under nogle af temaerne er det muligt at beskrive undersøgelserne kronologisk efter udgivelsesår, mens der i andre af temaerne er indkommet så mange undersøgelser, at det for nuværende kun er muligt at samle dem i undertemaer, der udpeger særskilte vidensområder, problematikker og udfordringer.

3.

Tema nr. I – Anbragte børn og unge

Under det første tema samler der sig den viden, der eksisterer om anbragte børn og unge. Her indfanges viden, som beskriver anbragte børn og unges vanskeligheder, årsager til anbringelse, samt sociale og emotionelle problemstillinger således som de indsamlede undersøgelser medvirker til at belyse dem.

3.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Først præsenteres de indkomne publikationer, undersøgelser og rapporter kronologisk efter udgivelsesår i figur 3.1, og dernæst belyses undersøgelseernes fokus, problemstillinger, metodiske design og resultater, fordelt på to undertemaer. Det ene undertema fortæller os noget om børnene og deres forældre, mens det andet tema belyser forudsigelser om, hvordan det går disse børn og unge i deres videre liv.

Inden vi bevæger os ind i en mere uddybende undersøgelse af anbragte børn og unge, deres vanskeligheder og sociale og emotionelle problemstillinger, er det imidlertid væsentligt at betone, at der er tale om et område, hvor der anvendes mange og forskellige begreber som f.eks. socialt udsatte børn og unge, og risikobørn og unge.

Ebsen (2007a, 2007b) påpeger bl.a., at der i en gennemgang af lovgivningen på området fremtræder mange forskellige betegnelser for de anbragte børn og unge, hvilket også åbner for mange forskellige vurderinger af, hvornår et barn eller en ung har særligt brug for støtte i sin udvikling, hvornår støtten skal sættes ind, og hvilke former for støtte, der er nødvendig. Når dette forhold indledningsvis præciseres, er det for at belyse, at det er meget komplekst at få greb om, hvilken gruppe børn og unge der præcist er tale om. Det afhænger af, hvilket teoretisk perspektiv der anlægges på denne gruppe. På samme måde afhænger undersøgelserne om, hvordan børnene og de unge har det, og hvordan de klarer sig, af det forskningsdesign, som de givne undersøgelser præsenterer.

Figur 3.1

Hestbæk, A. D. (1997). *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. Nr. 6, 1997. København: Socialforskningsinstituttet.

Christoffersen, M.N. (1999). *Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme*. København, Socialforskningsinstituttet.

Nissen, P. (1999). *Kvalitets- og metodeudvikling i børne- og ungesager*. Pædagogisk Psykologisk Forlag.

Hannemann, N. (2003). *Fokus på – anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. København: UFC, Udviklings- og Formidlingscenter for socialt arbejde med unge. Videnssamlingen er en del af det samlede KABU-projekt.

Egelund et al. (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.

Mehlbye, J. (2006). *Seksuelle overgreb på børn og unge på døgninstitution – omfang og indsats*. København: AKF Forlaget.

Egelund et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Andersen et al. (2010). *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.

I en gennemgang af de indkomne undersøgelser kan der foretages en inddeling i to undertematikker, der sammenfattende medvirker til at skabe viden om anbragte børn og unge.

Det første undertema handler om *de anbragte børn og unge* og beskrivelser, af hvem denne gruppe omfatter. Undertemaet handler om de anbragte børn og unges vanskeligheder, sociale og emotionelle problemer og om deres forældre og øvrige familieforhold. Flere undersøgelser og rapporter angiver en lang række forhold ved anbragte børn og unges familier, som også medvirker til at belyse, hvilke opvækstforhold denne gruppe børn og unge har haft inden et anbringelsesforløb.

Det andet undertema, der træder frem, knytter an til forudsigelser om, hvordan *det antages at gå de anbragte børn og unge i deres tilværelse* – set i lyset af denne gruppes vanskeligheder opvækstforhold. Der er medtaget i alt otte publikationer under dette tema.

3.2. ANBRAGTE BØRN OG UNGE OG DERES FAMILIEFORHOLD

Lad os indlede med det første undertema, der indfanger undersøgelser, som belyser gruppen af anbragte børn og unge og deres familieforhold. Egelund et al., (2004, 2008) har fulgt en gruppe af børn født i 1995, som alle havde det til fælles, at de i de tidligste barndomsår havde været anbragt uden for hjemmet, den såkaldte forløbsundersøgelse. De foreløbige resultater fra denne undersøgelse peger blandt andet på, at små børn, der anbringes uden for hjemmet i de tidlige barndomsår, befinder sig i en såkaldt *højrisikogruppe*. Dette kan identificeres i et udviklingsmæssigt perspektiv, allerede når barnet når 7-8 års alderen (Egelund et al., 2004, 2008).

Det kan identificeres, at denne gruppe af børn udviser en højere grad af *oversygelighed*, og at ca. hvert fjerde barn gennem de tidlige barndomsår får stillet en eller anden form for diagnose, f.eks. psykisk udviklingshæmning, hyperaktive tilstande (DAMP/ADHD) samt en række psykiatriske lidelser. Endvidere identificeres, at denne gruppe af børn har det markant sværere ved skolestart. Det kan ses f.eks. i form af større behov for specialhjælp samt at der også i tidlig alder ses adfærdsmæssige problemer samt sociale og psykiske problemer i barnets samlede udviklingsbillede.

Egelunds undersøgelse omfatter alle børn født i 1995, der er eller har været anbragt uden for hjemmet. Den første rapport (2004) omfatter således børnene i alderen 7-8 år. Baggrunden for forløbsundersøgelsen er at opnå viden om anbragte børns udvikling gennem både barndom, ungdom og voksenliv, og den er den første af denne type undersøgelser, med et longitudinelt forskningsdesign, der er foretaget af anbragte børn i Danmark. Undersøgelsen følger ikke kun børnene, men også de anbringelsesforløb, som børnene befinder sig i, med henblik på at udvikle viden om, hvordan forskellige foranstaltninger og anbringelsesforløb virker ind på børnenes udvikling.²

Metodisk er der tale om en undersøgelse bestående af såvel kvalitative interview som spørgeskemaer og statistiske analyser, og i undersøgelsen inddrages både de anbragte børn og en sammenligningsgruppe, der består af dårligt stillede børn fra samme årgang, som ikke er eller har været anbragt.

Interview er foretaget med de anbragte børns forældre, mens spørgeskemaer anvendes til socialforvaltninger og de steder, børnene er anbragt. Undersøgelsen omfatter i alt 715 børn, hvoraf kommunerne har besvaret spørgeskemaer om 603 børn (se også kap. 4 i Egelund et al. (2004) om detaljerede beskrivelser

2 Den del af undersøgelsen, der knytter an til foranstaltninger og anbringelse, inddrages under tema nr. III, *Visitation til anbringelse*.

af undersøgelsens metode). Børnenes anbringelser fordeler sig således, at størstedelen af børnegruppen af anbragt i familiepleje udenfor slægten (70 procent), og de øvrige børn fordeler sig mellem døgninstitution (20 procent) og socialpædagogisk opholdssted (10 procent). Se også tabel 4.3 (p. 79) om fordelingen af anbringelsessteder i undersøgelsen på landsplan. Metodisk anvendes den såkaldte SDQ-metode til at belyse børnenes udvikling psykisk såvel som socialt.³

De foreløbige resultater fra undersøgelsen viser en række risikoforhold ved såvel børnenes opvækst som forældrenes livsforhold. De er her gengivet i sammenfattet form fra Egelund et al. (2009: p. 20):

- Børnenes fædre er generelt er så fraværende, at der ikke findes statistiske oplysninger om dem.
- Anbragte børns forældre har en betragtelig overdødelighed, hvad angår både moren og faren.
- Et flertal af anbragte børn har mødre, der er enlige, med den højere fattigdomsrisiko, der er knyttet til enligt forældreskab.
- Anbragte børn kommer ofte fra større søskendeflokke, i hvilket halvsøskende dominerer.
- Anbragte børn får selv børn i en tidlig alder. De anbragte børn er selv oftere født af teenagemødre.

Nissens undersøgelse (1999) identificerer anbragte børn og unge i fire kommuners anbringelsessager.⁴ I denne sammenhæng skal den del af undersøgelsen, der medvirker til at beskrive gruppen af anbragte børn og ung, introduceres under dette tema.

Nissen viser, at de fleste af de børn og unge, der anbringes, er børn og unge med socio-emotionelle vanskeligheder eller børn, der har været udsat for omsorgssvigt, der har haft forældre med misbrug eller psykiske handicap eller børn, som har haft udviklingsproblemer.

Ligeledes påpeger Nissen, at gruppen af børn og unge med socio-emotionelle vanskeligheder tilsyneladende er den gruppe, hvor *kimen til vanskeligheder* skal findes i den tidligste barndom, mens der for andre børn og unge først ses pro-

3 SDQ er en standardiseret skala (strengths and difficulties questionnaire). Denne skala er udviklet af Goodman (1999) i USA, og den er oversat og valideret til danske forhold. Selve skalaen omfatter fem områder: emotionelle problemer, adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet, prosocial adfærd og kammeratskabsproblemer.

4 Undersøgelsen beskrives også under tema nr. III, *Visitation til anbringelse*, hvor selve anbringelsespraksis belyses.

blemstillinger i forbindelse med skoledebut, og for atter andre først i puberteten. Data fra undersøgelsen belyser endvidere, at der er flest drenge, der anbringes i de pågældende fire kommuner (71 procent).

Hertil kommer, at der overordnet skelnes mellem to store grupper af anbragte børn og unge, som er karakteriseret ved henholdsvis ved at være adfærdsvanskelige og udadreagerende eller ved at være ængstelige, hæmmede og indadreagerende.

Hvad angår anbragte børn og unges forældre, beskrives det, at de fleste børn i undersøgelsen kommer fra såkaldt brudte hjem, og en tredjedel af forældrene har misbrugsproblemer i en eller anden udstrækning. I 15 procent af familierne er der vold indblandet, og i hver tiende familie er en af forældrene dårlig begavet (Nissen, 1999: p. 93).

Christoffersens undersøgelse (1999) har særskilt fokus på risikofaktorer i barndommen, med henblik på forældres psykiske sygdomme. Formålet med undersøgelsen var at udforske forskellige risikofaktorerens betydning for børn og unge med henblik på, hvordan det går dem i ungdommen og senere som voksne. Imidlertid inddrages også børn og unge anbragt uden for hjemmet i undersøgelsen, særligt i forhold til hvilke forhold, der præger børnenes liv inden anbringelse. Derfor er disse resultater medtaget her.

Metodisk omfatter undersøgelsen statistiske analyser af to fødselskohorter fra henholdsvis 1966 og 1973. Undersøgelsesprogrammet er baseret på en database, der omfatter i alt 155.000 børn. Denne gruppe børn og deres forældre er fulgt gennem en periode på 15 år, fra 1979-1993. Der er ud fra disse data udgivet en undersøgelse, som har fokus på børn, der vokser op med arbejdsløse forældre, inden denne rapport er udgivet. Det særligt interessante i herværende sammenhæng er, at der i Christoffersens undersøgelse udpeges en række signifikante forskelle mellem anbragte børn og gruppen af ikke-anbragte børn i de to kohorter, vel og mærke året forud for, at en anbringelse iværksættes.

Der kan således peges på en række anbringelsesårsager, knyttet til denne gruppe børn og deres familier. Resultaterne viser, at hvis moderen har fået en dom for vold, er sandsynligheden for, at barnet bliver anbragt, 12 gange større end i de tilfælde, hvor mor ikke er blevet dømt for vold (Christoffersen 1999: p. 52).

Moderens indlæggelse på hospital som følge af vold i familien er ligeledes en vigtig indikator for anbringelser, sammenlignet med familier hvor moderen var offer for vold, men ikke blev hospitalsindlagt. Også forældres misbrug (særligt moderens) spiller en rolle i anbringelse af børn uden for hjemmet, ligesom det er tilfældet for forældres, især moderens indlæggelse som følge af psykiske sygdomme, herunder også forældres selvmordsforsøg og selvmord. Også krimi-

nalitet, der fører til en frihedsdom, er en særlig risikofaktor. For alle faktorerne gælder det, at børnene er særligt udsatte for at blive anbragt, hvis det er moderen, der begår disse forhold.

Christoffersen påpeger imidlertid, at de ovennævnte forhold ikke alene kan forklare de fleste anbringelser, al den stund at disse forhold er relativt sjældne belastninger i befolkningen. De primære anbringelsesårsager knytter sig til de forhold, hvor moderens socialt støttende netværk er begrænset, f.eks. ved familieopløsning, teenagemoderskab, manglende erhvervsuddannelse og længerevarende ledighed.

Én ting er, at vi herigennem kan få viden om årsager til anbringelse uden for hjemmet af børn og unge, men væsentligere er det imidlertid, at vi kan få indsigt i, hvilke forhold anbragte børn og unge har levet under, inden de blev anbragt. Her ser vi konturerne af et barndomsliv med familieopløsning, manglende socialt netværk, mødre uden uddannelse og arbejde, og som også tidligt i deres liv er blevet gravide og har fået børn. Hvis vi hertil føjer de mere belastende forhold som kriminalitet, psykisk sygdom, misbrug og vold, får vi som det første i her-værende tema en grundsten at stå på, til at skabe viden om det liv som børn og unge har levet, inden deres anbringelse uden for hjemmet blev påbegyndt.

Hestbæks undersøgelse (1997) om anbragte børn og deres familier viser,⁵

- at 77 procent af børnene kommer fra brudte hjem
- at familierne er socialt belastede, bl.a. ved at være marginaliserede i relation til arbejdsmarkedet, ca. hver tredje er teenagemor, og mange af forældrene har selv været anbragt uden for hjemmet
- at socialt betingede grunde til anbringelse vejer tungest
- at hyppige anbringelsesårsager angives at være:
 1. adfærdsvanskeligheder hos barnet (62 procent)
 2. manglende omsorg (49 procent)
 3. misbrug hos den voksne (38 procent)
 4. at barnet/den unge ikke ønskede at bo hjemme (24 procent)
 5. psykisk lidelse/handicap hos den voksne (22 procent)
 6. udviklingsproblemer hos barnet (21 procent).

Hannemann (2003) har i sin undersøgelse og vidensopsamling fokus på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk. Selve undersøgelsen er metodisk baseret på interview med amterne, ledere, pædagogiske konsulenter

5 Hestbæks undersøgelse præsenteres uddybende under tema nr. III, *Visitation til anbringelse*.

og socialrådgivere fra praksisfeltet, samt et såkaldt inspirationsforum og en faglig dialoggruppe.

Undersøgelsen rummer mange og samtidige informationer om anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk, hvorfor der her udvælges at fokusere på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk.⁶

Hvad undersøgelsen i denne sammenhæng viser os om anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk er, at der tilsyneladende er forskellige problematikker for henholdsvis drenge og piger.

For pigernes vedkommende beskrives det, at det er pigerne selv, der ikke vil være hjemme grundet problemer med familien. Pigerne tager oftere pubertetsopgøret med deres forældre senere end etnisk danske piger. Den tydeligste årsag til anbringelse angives at være et dilemma for pigerne mellem forældres opdragelsesnormer og danske normer og værdier. Dog kan konsekvenserne af anbringelse for piger med anden etnisk baggrund tilsyneladende være meget omfattende, fordi de er i stor risiko for at miste kontakt med familien.

For drengenes vedkommende vurderer fagfolk i undersøgelsen, at der er tale om drenge, som kommer fra meget dårligt fungerende og socialt belastede familier, der ikke længere magter den unge. Drenge bliver ofte anbragt omkring puberteten og har adfærdsmæssige problemer, misbrug, kriminalitet, skoleproblemer og problemer med familien. Årsagen til problemerne er ifølge de professionelle en kombination af en lang række faktorer, der både handler om forældrenes sociale belastning og mislykkede integration i det danske samfund, såvel som drengenes dårlige erfaringer med skole og arbejdsmarked og det deraf manglende perspektiv på fremtidsmuligheder.

Hannemanns undersøgelse har et særskilt afsnit om uledsagede flygtningebørn, idet denne gruppe børn og unge herhjemme er repræsenteret i alle typer af anbringelsessteder. Der er tale om en meget udsat og sårbar gruppe af anbragte børn og unge.

Med afsæt i Hannemanns konklusion skal denne gruppe af anbragte børn og unge derfor også inddrages her med henblik på at indkredse hvilke problemstillinger, der karakteriserer denne gruppe. Der tages hos Hannemann afsæt i følgende definition:

Uledsagede flygtningebørn er børn og unge under 18 år, som er udenfor deres oprindelsesland, og som er adskilte fra den ene eller begge foræl-

6 Under tema nr. III, *Visitation til anbringelse*, sættes der fokus på den del af undersøgelsen, der i højere grad præciserer forskellige anbringelsesformer og socialpædagogiske indsatser for børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk.

dre, eller fra deres lovlige/sædvanlige omsorgsperson. Nogle børn er helt alene, mens andre er en del af en udvidet familie. (...)

*Uledsagede børn kan søge asyl af frygt for forfølgelse eller mangel på beskyttelse på grund af krænkelser af menneskerettigheder, voldelige konflikter eller uroligheder i hjemlandet. De kan være ofre for trafficking (handel) til seksuel eller anden udnyttelse, eller de kan være flygtet til og gennem Europa for at undslippe nød og elendighed.
(Ayotte, 2000 i: Hannemann, 2003, p. 63).*

I beskrivelserne af de uledsagede flygtningebørn og unge træder der særlige problemkomplekser frem som f.eks. børn og unge, der er præget af sorg, savn, traumer og tab. Det er børn, som ofte har en meget svag skolebaggrund, fordi de kommer fra krigshærgede lande og har været på flugt, og det er børn og unge, der har en såkaldt dobbeltidentitet, hvilket betyder, at de lever med flere forskellige historier om deres liv.

Mehlbyes undersøgelse (2006) sætter fokus på seksuelle overgreb rettet mod børn og unge anbragt på døgninstitution. Umiddelbart er denne undersøgelses fokus og indhold vanskeligt at placere i arbejdspapirets tematikker, men da der i undersøgelsen fremkommer en række beskrivelser af de anbragte børn og unge i relation til overgreb inden anbringelse, placeres undersøgelsens resultater derfor her under tema nr. I. Mehlbye (2006) beskriver således, at børn og unge anbragt på døgninstitution er en særligt udsat gruppe i forhold til at blive udsat for seksuelle overgreb. Årsagerne hertil er børnenes opvækst i hjem med store sociale problemer, hvor forældre har udsat deres børn for omsorgssvigt. Disse forhold bevirker, at denne gruppe børn og unge er i særlig risiko for overgreb, idet de ofte har brug for omsorg og opmærksomhed fra andre. Samtidig har denne gruppe af børn og unge ofte ikke lært at sætte grænser i forhold til andre mennesker (Mehlbye, 2006: p. 7).

Undersøgelsens resultater peger på, at lidt over 80 procent af alle landets døgninstitutioner vurderer, at de har modtaget børn og unge, som inden deres anbringelse har været udsat for seksuelle overgreb, og lige så mange institutioner vurderer, at de har eller har haft børn som har været udsat for seksuelle overgreb, mens de har boet på institutionen.

Hvis vi kigger på børnenes forældre først, så påpeger undersøgelsen, at der er tale om en gruppe af forældre, som er relativt dårligt stillet sammenlignet med forældre i befolkningen som helhed.

Over halvdelen af mødrene har fået deres første barn i teenageårene, og gra-

viditeten har ikke været planlagt. De fleste af de anbragte børn kommer fra familier, hvor forældrene ikke lever sammen, og over halvdelen af børnene har ikke kontakt med den forælder, der fraflytter hjemmet.

Forældrene er også karakteriseret ved at være dårligere socialt stillet end andre børnefamilier. Det viser sig ved, at halvdelen ikke har skolegang efter 9. klasse, og under en tredjedel af de anbragte børns forældre har en erhvervsuddannelse. Dette har betydning i forhold til tilknytning til arbejdsmarkedet og i forhold til indtægt – halvdelen af forældrene har en årlig husstandsindkomst på under 200.000 kr. brutto.

En stor del af forældrene har selv været anbragt uden for hjemmet som børn. Undersøgelsen viser, at for 40 procent af de anbragte børn har en eller begge forældre været anbragt som barn. Hertil kommer, at forældrene har helbreds-mæssige problemer: 44 procent af forældrene har en langvarig sygdom eller et handicap, og det er særligt ofte psykiatriske lidelser. Endvidere beskrives det i undersøgelsen, at forældrene har en markant overhyppighed af misbrugsproblemer med f.eks. hash, alkohol eller psykofarmaka. Samtidig er der markant oftere end andre forældre tale om et liv præget af vold og kriminalitet.

Vender vi os mod de anbragte børn, viser de første resultater fra forløbsundersøgelsen (2004), at børnene er en særlig udsat børnegruppe. Børnene er oftere syge end andre børn, og ca. hvert fjerde barn har allerede fået en diagnose på en langvarig sygdom eller et handicap. Undersøgelsens resultater indkredser, at det specielt drejer sig om diagnoser knyttet til hyperaktivitet (DAMP/ADHD), børnepsykiatriske lidelser og som psykisk udviklingshæmning. Hertil kommer, at anbragte børn sammenlignet med deres jævnaldrende oftere har symptomer på psykiske og sociale problemer, der omfatter adfærdsproblemer, emotionelle problemer og problemer med kammerater.

Anbragte børn har også oftere haft en vanskeligere skolestart end deres jævnaldrende,⁷ ligesom de har en mangel på fritidsinteresser⁸ og et mangelfuldt netværk af tilknytning til andre børn og voksne.

En af de seneste undersøgelser, der er fremkommet om anbragte børn og unge og årsager til anbringelse, er udfærdiget af Andersen et al. (2010). I denne undersøgelse analyseres kommunernes anbringelsespolitik, der er beskrivelser af de anbragte børn og unge og en analyse af, hvordan det går de anbragte børn og unge efter anbringelsen.

Undersøgelsen rummer mange vigtige pointer. I denne sammenhæng skal

7 Se også tema nr. V, *Anbragte børn og unges skolegang og uddannelse*, hvor dette emne uddybes.

8 Se tema nr. IX, hvor dette uddybes.

der fokuseres på to af de centrale, nemlig at der kan vises en stor forskel kommunerne imellem i deres anbringelsespolitik, og så den nøje beskrivelse af, hvem gruppen af anbragte børn og unge omfatter.

Først og fremmest viser undersøgelsen, at der er stor variation mellem kommunerne med hensyn til ressourceforbruget på udsatte børn og unge, selv når der tages forbehold for de enkelte kommuners såkaldte problembelastning. Der er således både forskel på anbringeshyppighed, brug af forebyggende foranstaltninger og brug af økonomiske ressourcer på udsatte børn og unge. I den sammenhæng inddrages forskelle i samfundskaraktistika som en medvirkende forklaring på forskellene kommunerne imellem. Disse karakteristika er bl.a. ledighedsprocenten i kommunen, omfanget af voldskriminalitet og berigelses-kriminalitet, andelen af lejeboliger, andelen af indvandrere i kommunen, andelen af enlige mødre, andelen af befolkningen i kommunen der bor i bymæssig bebyggelse, samt omfanget af ind- og udflytninger i kommunen (Andersen 2010: p. 79).⁹

For det andet viser undersøgelsen, hvem de udsatte børn er, og hvem der bliver anbragt. Med afsæt i registeroplysninger analyserer undersøgelsen en række faktorer hos børn og forældre, som øger risikoen for anbringelse. Forældrenes socio-økonomiske forhold kan ikke alene forudsige en anbringelse, men mødre som er enlige eller som har en fængselsdom har større risiko end andre for, at barnet anbringes uden for hjemmet. Registerdata til denne undersøgelse er hentet fra Danmarks Statistik, og undersøgelsen omfatter alle børn født i perioden 1980-2003 samt børn i alderen 0-17 år, der i perioden 1999-2003 har været anbragt uden for hjemmet.

Børnegruppen inddeles i analysen i tre aldersgrupper; førskolebørn (0-6 år), skolebørn (7-12 år), og teenagere (13-17 år). Der er stor forskel i anbringeshyppighed og -mønster de tre grupper imellem. Undersøgelsen viser, at de mest markante forskelle for børn i aldersgruppen 0-6 år, hvis man sammenligner gruppen af anbragte og ikke-anbragte børn, handler om mødrenes arbejdsmarkeds-, uddannelses- og familiestatus samt fædrenes indtægt. Disse faktorer er dem, der slår stærkest igennem som baggrundsfaktorer for børn, der anbringes uden for hjemmet i førskolealderen. Samme forhold gør sig gældende i relation til mødrenes uddannelsesniveau og fædrenes indkomstniveau (se s. 103-104 for uddybelse af disse procenttal). Anbringeshyppigheden hænger også tæt sammen med familiens generelle ressourcer, forstået således at jo færre ressourcer der er i hjemmet, jo flere og tungere anbringelser vil barnet opleve.

9 Disse resultater fra undersøgelsen uddybes under tema nr. III, *Visitation til anbringelse*.

Sammenfattes undersøgelsens resultater, vises det, at anbragte børn er karakteriseret ved en række specifikke risikofaktorer: forældrenes manglende uddannelse og/eller mangel på arbejde (kontanthjælp, arbejdsløshedsunderstøttelse eller førtidspension), brudte familier (enlige mødre og samliv med andre mænd end børnenes forældre) og lav indtægt. En mellemstor gruppe af de anbragte børn har teenagemødre.

Også risikoen for børns førstegangsanbringelse beskrives i undersøgelsen. 50 procent af alle førstegangsanbringelser fra fødselskohorten fra 1985 er først sket efter, at barnet er fyldt 13 år. En lang række af risikofaktorer knytter særligt an til forældrene; især moderens familiestatus og forældrenes modtagelse af overførselsindkomster og forældrenes uddannelsesniveau er markante, idet disse faktorer dog betyder mindre, jo ældre børnene er. Sandsynligheden for at blive anbragt knytter også an til, om en eller begge forældre er ledige; især moderens arbejdsmarkedstilknnytning ser ud til at være en stærk faktor for, om børn bliver anbragt.

Efter at de ovenstående indkomne undersøgelser er belyst med et fokus på beskrivelser af de anbragte børn og unge, er det vigtigt at påpege, at der yderligere foreligger en lang række af rapporter, undersøgelser og bogudgivelser, som på forskellig vis giver yderligere viden om denne gruppe børn og unge. Da identificering og analyse af denne gruppe ikke har været det *primære* fokus, er disse undersøgelser ikke medtaget her.

Stort set alle undersøgelser og rapporter under tema nr. IV, *Viden om socialpædagogiske indsatser*, giver også fortællinger og billeder af denne gruppe børn og unges vanskeligheder, men i disse undersøgelser har det været beskrivelsen af den socialpædagogiske indsats, der har været undersøgelsens hovedformål (Bryderup, 1999, 2003 og 2005; Kornerup, 1999; Egelund, 2001; Nissen 2004; Rasborg, 2005; Vincent, 2006; Kildedal, 2008; Kildedal & Nielsen, 2009).

Kigger vi bredt ned over disse undersøgelser, finder vi imidlertid ikke væsentligt anderledes beskrivelser af gruppen af anbragte børn og unge. Fælles for de fleste af de undersøgelser, som fokuserer på socialpædagogiske indsatser, er imidlertid, at det ofte er medarbejderne og ledelsen på døgninstitutionerne og de socialpædagogiske opholdssteder, der bidrager med beskrivelser af gruppen af anbragte børn og unge, og de deraf følgende behov for udvikling eller forandrings tiltag af den socialpædagogiske praksis. Det er altså i disse undersøgelser det socialpædagogiske personale og ledelsen, der gennem en kortere eller længere periode har oplevet nogle problemstillinger i det pædagogiske arbejde med børnene eller de unge, som medfører et fagligt behov for afdækning eller udvikling af praksis.

Lad os prøve at tage et eksempel på ovenstående. Bryderups undersøgelse af De Unge Hus i Roskilde (1999) er således en evaluering af en række socialpæ-

dagogiske projekter som er iværksat i De Unges Hus, hvor beskrivelserne af de anbragte unge stiller krav om forandring og udvikling af det socialpædagogiske arbejde.

I denne undersøgelse gives der indirekte beskrivelser af de unge og deres problemstillinger; de er altså ikke undersøgelsens direkte formål, men med direkte afsæt i socialpædagogisk praksis giver undersøgelsen alligevel et billede af de unge. Her giver institutionen beskrivelser af de unge, der sammenfattende viser, at der er tale om unge med massive psykosociale problemer af særdeles kompleks karakter. Der er tale om unge, som har et stort behov for omsorg, som de aldrig har fået hjemmefra, unge der føler sig svigtet af voksne, og som har udviklet negative sociale rutiner, og som derfor også gennem deres liv er blevet mødt med negativ opmærksomhed og kontakt.

Pointen med at kommentere disse undersøgelser af socialpædagogiske indsatser her under tema nr. I er, at det i en gennemgang af alt det indkomne materiale til dette arbejdsrapport har vist sig, at der er en stor overensstemmelse mellem de undersøgelser, der er behandlet i tema nr. I og praksisfeltets oplevelser og erfaringer med børnene og de unge i det daglige socialpædagogiske arbejde. Det er en overensstemmelse, der viser, at anbragte børn og unge er en gruppe, som har det særligt svært i deres liv og opvækst, som vokser op med forældre, der selv har det svært, f.eks. i forhold til uddannelsesmuligheder, arbejdsmarkedstilknytning, misbrug og forskellige former for vanskeligheder knyttet til at tage vare på omsorg og opdragelse af deres barn.

Vender vi os mod endnu et tema i vidensopsamlingen, nemlig tema nr. VIII, der bl.a. fokuserer på tidligere anbragtes fortællinger og oplevelser af deres opvækstforhold og anbringelsesforløb, ser vi også her, med de tidligere anbragtes egne ord, beskrivelser af svære opvækstforhold, forældres misbrug og ensomhed og et liv med sociale problemer og oplevelser med mobning i skolen (Nielson, 2001, 2005).

3.3. FORUDSIGELSER OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES LIV

Viden om anbragte børn og unge og deres opvækst og vanskeligheder føjer endnu en dimension til billedet, idet en række af de indkomne undersøgelser også belyser forudsigelser om, hvordan det går denne gruppe børn og unge senere i deres liv, altså efter anbringelse og fremad i deres ungdoms- og voksenliv.

De indkomne undersøgelser under tema nr. I belyser med enkelte variationer, at anbragte børn og unge er en gruppe, som har det svært på en lang række områder i deres tilværelse. Når dette er sagt, skal der imidlertid tages et meget stort forbehold, idet der ikke er indkommet undersøgelser med et såkaldt longi-

tudionelt forskningsdesign, dvs. undersøgelser som har fulgt tidligere anbragte børn og unge systematisk ind i deres voksenliv.

Med fraværet af denne type undersøgelser har vi således reelt ikke forskningsbaseret viden om tidligere anbragte i deres voksertilværelse, knyttet til deres familieforhold, uddannelse og arbejdsliv. Christoffersens undersøgelse (1999) er en enkelt undtagelse, idet den rummer et longitudionelt design. Den handler imidlertid ikke direkte om tidligere anbragte børn og unge, men derimod om børn som vokser op med forskellige risikofaktorer og disses betydning for børnene.

Egelund & Hestbæks (2004) forløbsundersøgelse af små børn anbragt uden for hjemmet er den første undersøgelse af sin art herhjemme. Den har bl.a. til formål at følge de anbragte børn videre i deres opvækst og tilværelse, og den giver således muligheder for på sigt at fortælle os noget om, hvordan det går børnene i deres liv. Men foreløbig må vi konstatere, at vi har ganske svært ved empirisk at fastholde forudsigelser om anbragte børn og unge, vel og mærke når denne gruppe ikke længere er tilknyttet anbringelser eller andre sociale hjælpeforanstaltninger.

I undersøgelsen af Andersen et al. (2010) sættes der fokus på, hvordan det går de børn og unge, som tidligere har været anbragt. Her betones det, at de børn, som har været anbragt, klarer sig dårligere på en lang række områder, sammenlignet med børn som ikke har været anbragt:

- Børn, som har været anbragt, opnår dårligere skoleresultater ved folkeskolens afgangseksamen.
- Børn, som ikke har været anbragt, opnår mere end et års længere uddannelse, sammenlignet med gruppen af børn som har været anbragt.
- Sandsynligheden for at opnå en erhvervskompetencegivende uddannelse eller højere uddannelsesniveauer er langt mindre for tidligere anbragte børn.
- Børn, som har været anbragt uden for hjemmet, oplever langt større ledighed og svagere tilknytning til arbejdsmarkedet, end sammenligningsgruppen af ikke-anbragte børn.
- Børn, som har været anbragt, har tre gange så mange domme for kriminelle forhold som de børn, der ikke har været anbragt.
- Børn, som har været anbragt, har en højere risiko for teenagegraviditet.

På den ene side taler disse ovenstående tal deres eget tydelige sprog, og de medvirker umiddelbart til at fortælle os noget om, at når ens barndomsliv og opvækstforhold har været præget af vanskeligheder, afsavn og svigt i forskelligt omfang og tyngde, så er der en risiko for, at der sker noget med ens muligheder for at klare sig i tilværelsen, målt på de traditionelle parametre som skole, uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning og familieforhold.

På den anden side må vi fastholde manglen på forskningsbaseret viden om tidligere anbragte børn og unge, der belyser, hvordan det går dem i deres voksenliv.

Ser vi på de undersøgelser, der er behandlet under dette tema, har de fleste af dem imidlertid et teoretisk grundlag tilfælles, som det afslutningsvist er vigtigt at inddrage i beskrivelsen af de anbragte børn og unge. Såvel Hestbæk (1997), Christoffersen (1999) som Egelund et al.'s forløbsundersøgelse (2004, 2008) baserer sig teoretisk på den såkaldte risikoforskning (Rutter, 1985, 2000).

Forskningen inden for risikoperspektivet knytter an til en undersøgelse af, at der i barndomslivet optræder både en lang række risikofaktorer og en række såkaldte beskyttende faktorer. Disse faktorer virker ind på hinanden i et komplekst samspil hos børn og unge, der vokser op under belastende livsforhold. Det komplekse samspil viser hen til det forhold, at det er svært at belyse nøjagtigt, hvordan samspillet mellem henholdsvis antallet af risici og antallet af beskyttende forhold hjælper nogle børn til at klare sig i tilværelsen, på trods af en lang række risikofaktorer. Sagt med andre ord: hvorfor kommer nogle børn godt igennem deres barndoms- og ungdomsliv på trods af vanskelige opvækstvilkår, mens andre børn ikke gør?

En af de mest kendte undersøgelser herhjemme, der netop anlægger et risikoperspektiv, er Jørgensen et al. (1993): *Risikobørn, hvem er de, hvad gør vi?* Selvom denne undersøgelse nu er mere end 15 år gammel, har den stadig en stærk indflydelse på det socialpædagogiske område og på forskningsfeltet som helhed, idet netop denne undersøgelse som udgangspunkt analyserer årsager og symptomer knyttet til en opvækst under belastende vilkår. Da denne undersøgelse tidsmæssigt ligger uden for dette arbejdspapirs tidsrammer, skal vi ikke gå dybere ind i undersøgelsens fokus og resultater, men blot påpege, at vi her ser, hvorledes risikoperspektivet træder ind i det sociale forskningsfelt. Her begynder således for alvor en vægtning af de sociale og psykologiske forhold, når forskningsfeltet skal udvikle viden om børn og unges belastende livsforhold.

Forskningen i risiko og beskyttelsesfaktorer hos socialt udsatte børn og unge (Rutter: 1985, 2000) har ligeledes medvirket til at skabe viden om socialt udsatte børn og unge, specifikt knyttet til en identificering af en række såkaldte *risikofaktorer*, altså faktorer der forskningsmæssigt indkredser risikoen for en opvækst præget af socialt udsathed. Forskningen i risici knytter dog samtidig også an til identificering af *beskyttelsesfaktorer* hos barnet eller i relation til barnets miljø og henviser til faktorer eller forhold, der på trods af socialt udsatte opvækstbetingelser alligevel antages at virke beskyttende ind overfor barnets livsudvikling.

Det, som risikoforskningen beskæftiger sig med, er således at indfange år-

sager til og symptomer på vanskelige og belastende opvækstforhold. Samtidig analyserer risikoforskningen konsekvenserne af de vanskelige opvækstforhold, og – absolut ikke mindre væsentligt – den beskæftiger sig med modstandsdygtighed (Rutter, 1987). Modstandsdygtighed er oversat fra det engelske ord *resilience* og er et begreb, der forsøger at forklare, hvorfor nogle børn og unge på trods af deres vanskelige opvækstforhold alligevel klarer sig i deres tilværelse. Modstandsdygtighed er et begreb, der omfatter barnet eller den unges positive selvbillede. Modstandsdygtighed over for belastninger er især knyttet til følgende tre forhold:

1. barnets tillid til egen formåen – både kognitivt og socialt
2. evnen til at overskue og forudsige situationen og træffe strategiske valg
3. støtte i netværket

(Jørgensen et al., 1993: p.21).

Forskningsfeltet både i udlandet og herhjemme i Danmark har gennem de seneste årtier anvendt dette risikoperspektiv i teoretiske og empiriske analyser af socialt udsatte børn og unge – de såkaldte risikoundersøgelser. I praksis betyder dette perspektiv, at der kan opstilles en række belastningsfaktorer, f.eks. stressende livsforhold, forældres psykiske lidelser og misbrug, og at disse belastningsfaktorer kan følges over tid, altså i longitudinelle studier, som f.eks. forløbsundersøgelsen af anbragte børn (Egelund et al., 2004, 2008). Her anskues selve det, at barnet tidligt anbringes uden for hjemmet, som en risikofaktor, idet barnet, al den grund at der er tale om en anbringelse uden for hjemmet, er vokset op under belastende forhold.

Når vi taler om risici og forudsigelser, kan vi ikke komme uden om kort at berøre begrebet *negativ social arv*, som er et af de begreber, der i stor stil anvendes som argument til at forudsige noget om socialt udsatte børn og unges livsmuligheder, når de vokser op under belastende barndomsbetingelser.¹⁰

Negativ social arv er et begreb, der første gang optrådte hos den svenske forsker Jonsson (1969). Det henviste til, at der forekommer en overførsel af sociale problemer fra forældre til børn. Jonsson præsenterede imidlertid begrebet i en meget snæver kvalitativ sammenhæng, baseret på hans eget forskningsarbejde med en gruppe kriminelle drenge i et socialt boligbyggeri, og Jonsson anvendte ikke begrebet i sin senere forskning. Derimod forskede Jonsson i, hvordan den

10 Se også Petersen (2009), der diskuterer disse problematikker knyttet til forskningsbaseret viden om socialt udsatte børn.

negative sociale arv kunne brydes gennem socialt arbejde. Alligevel har begrebet negativ social arv haft en gennemslagskraft, også herhjemme i Danmark, som kan være svær at forstå, således som Ejernæs et al. (2005) har belyst.

I den danske forskning er begrebet negativ social arv blevet videreudviklet, og det fremtræder mere nuanceret og mindre psykologisk determineret end Jonssons (1969) oprindelige anvendelse af begrebet (Ploug, 2003, 2007a, 2007b). I *Forskningsprogrammet om social arv* anvendes begrebet social arv ud fra følgende definition. Social arv er

de påvirkninger på adfærd, viden, holdninger, livsværdier og handlingskompetencer, der kan føres tilbage til opvækstfamilien og socialt og subkulturelt opvækstmiljø i bredere forstand (Ploug, 2007a: p. 14).

Her ser vi, at begrebet social arv medinddrager en analyse af både de faktorer, der antages at have betydning i samspillet mellem barn og forældre, og de sociokulturelle faktorer og samfundsmæssige forhold, der på samme tid antages at virke ind på børn og unges livsmuligheder.

Ejernæs et al. (2005) argumenterer for, at der kan identificeres tre hovedbetydninger af begrebet social arv:

1. overførsel af sociale problemer
2. risikofaktorer i barndommen
3. strukturel betinget chanceulighed med hensyn til at opnå uddannelse og attraktive jobs.

Ejernæs argumenterer endvidere for en væsentlig skelnen mellem på den ene side den form for social arv, der henviser til en strukturelt betinget chanceulighed inden for uddannelsessystemet, og på den anden side antagelsen om, at børn arver forældres sociale problemer, således som Jonsson udviklede begrebet tilbage i 1960'erne.

Denne skelnen er væsentlig, idet Ejernæs påpeger, at familiens klassemæssige position er afgørende for overhyppigheden af sociale problemer hos børnene.

[D]et er en undtagelse, at børn i svært belastede familier får sociale problemer af samme sværhedsgrad som deres forældres problemer (Ejernæs et al., 2005: p. 7).

Resultaterne hos Ejernæs viser, at det er almindeligt, at børn ikke får samme problemer som deres forældre, og at kun en meget lille andel af børnenes van-

skeligheder kan genfindes i forklaringer, der omfatter forældrenes alvorlige sociale problemer. Derimod peger undersøgelsens resultater på, at der i langt højere grad er tale om en *klasse-mæssig sammenhæng* mellem barnets problemer og forældrenes vanskelige livssituationer.

I stedet argumenteres der for at anvende begrebet risikofaktorer, fordi

afdækningen af risikofaktorer viser, at der er mange forskellige typer af risikofaktorer på flere forskellige niveauer, og at årsagsforholdene altså er meget komplekse (Ejernæs et al. 2005: p. 62).

3.4. SAMMENFATNING AF TEMA NR. 1: HVAD VED VI OM DE ANBRAGTE BØRN OG UNGE?

I en gennemgang af den viden, der er på området om anbragte børn og unge, ser vi således, at der overordnet set tilsyneladende er tale om en gruppe af børn og unge, som i de indkomne undersøgelser beskrives som særligt sårbare og udsatte i deres tilværelse.

Den viden, vi for nuværende har på området, som direkte belyser anbragte børn og unge, er primært fra SFI, og den indkredser en gruppe af børn og unge, som på mange måder lever en opvækst præget af forskellige risici, knyttet til deres udviklingsbetingelser, deres sociale og emotionelle trivsel såvel som skolegang og uddannelsesmuligheder (Hestbæk, 1999; Christoffersen, 1999; Egelund & Hestbæk, 2004, 2008). Deres barndomsliv har også inden anbringelse været præget af forældre, som på forskellig vis har haft store vanskeligheder i deres egen tilværelse.

Disse fund fra Hestbæk, Christoffersen og Egelund & Hestbæk genfindes også i den øvrige forskning på dette område. Både Nissen (1999) og Andersen et al. (2010) medvirker til at underbygge konturerne af børn og unge med store sociale, emotionelle og kognitive vanskeligheder.

Med afsæt i den eksisterende forskningsbaserede viden, der findes på området, såvel som i en lang række af de beskrivelser, der er indkommet fra praksisfeltet, kan vi således for nuværende sammenfatte, at der er tale om en gruppe af børn og unge, som på mange måder befinder sig i en såkaldt højrisikogruppe. Dette kan vises i et udviklingsmæssigt perspektiv allerede i 7-8 års alderen (Egelund et al., 2004, 2008).

De børn og unge, som er indkredset i de indkomne undersøgelser, som lever med en omfattende mængde af risikofaktorer allerede tidligt i deres liv, der bl.a.

omhandler en højere grad af oversygelighed, diagnoser, markant sværere skolegang, og adfærdsmæssige, sociale og emotionelle problemer.

Det er også muligt, på baggrund af den indsamlede viden, at indkredse en tidlig aldersdebut for problemernes opståen. Nissen (1999) påpeger således, at gruppen med børn og unge med socio-emotionelle vanskeligheder tilsyneladende er den gruppe, hvor *kimen til vanskeligheder* skal findes allerede i den tidligste barndomsperiode.

Hos Andersen et al. (2010) belyses en forskel i anbringeshyppighed og -mønster fordelt på alder. Hvis børnegruppen inddeles i tre grupper, henholdsvis førskolebørn (0-6 år), skolebørn (7-12 år) og teenagere (13-17 år), så identificerer Andersen at 50 procent af alle førstegangsanbringelser sker, når barnet er fyldt 13 år, hvilket kan forekomme lidt paradoksalt, al den stund at Nissen netop betoner, hvorledes kimen til barnets vanskeligheder er at finde allerede i de tidligste barndomsår for gruppen af børn og unge med socio-emotionelle vanskeligheder.

Endvidere kan der ifølge Nissen (1999) også ses to store grupper af anbragte børn og unge. Den ene gruppe er karakteriseret ved at være adfærdsvanskelige og udadreagerende, mens den anden gruppe beskrives som værende ængstelige, hæmmede og indadreagerende.

Melbyes undersøgelse (2006) sætter yderligere fokus på en særlig problematik knyttet til denne gruppe børn og unge, nemlig overgreb. Her belyses, at netop denne gruppe børn og unge, grundet der vanskelige opvækstforhold, er i en særlig udsat situation for at blive offer for seksuelle overgreb. Lidt over 80 procent af alle landets døgninstitutioner vurderer således at have modtaget børn og unge, som inden deres anbringelse har været udsat for seksuelle overgreb, og lige så mange vurderer, at de har eller har haft børn som har været udsat for seksuelle overgreb, mens de har boet på institutionen.

En gruppe af børn og unge, som der også er belyst viden om i dette tema, er gruppen af anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk. Hanemann (2003) viser således, at det er nogle andre problemstillinger, der er forbundet til denne gruppe børn og unge, og at der tydeligt kan ses en kønsforskel mellem anbragte drenge og piger med anden etnisk baggrund end dansk. For piger er en særlig problemstilling det såkaldte pubertetsopgør, beskrevet bl.a. som et opgør mellem familiens normer og værdier og danske normer og værdier. Disse opgør har ofte voldsomme konsekvenser for pigerne. For drenge med anden etnisk baggrund end dansk påpeges det, at de ofte kommer fra meget dårligt fungerende og socialt belastede familier, der ikke længere magter drengen.

En særskilt gruppe af børn og unge, som også skal fremhæves, er gruppen af uledsagede flygtningebørn (Hannemann, 2003), idet denne gruppe børn og unge er repræsenteret på alle typer af anbringelsessteder. Den omfatter en gruppe af særligt sårbare børn og unge med store problemkomplekser knyttet til sorg, tab og traumatiske oplevelser.

Fra de indsamlede undersøgelser fremkommer der også viden om anbragte børn og unges forældre og familiebaggrund. Således belyser undersøgelserne overordnet konturerne af børn og unge som kommer fra brudte hjem med forældre, som både kan have misbrugsproblemer og vanskeligheder med vold.

Fra Christoffersens undersøgelse (1999) tegnes billedet af et barndomsliv med familieopløsning, manglende socialt netværk, mødre uden uddannelse og arbejdsmarkedstilknytning, og mødre som tidligt i deres liv er blevet gravide.

Hos Hansen et al., (2010) undersøgelse påpeges desuden en række faktorer, som øger risikoen for anbringelse hos barnet og forældrene. Det er ikke således, at forældres socio-økonomiske forhold kan medvirke til at forudsige en anbringelse, men undersøgelsen viser, at mødre som er enlige og har en fængselsdom har større risiko for, at deres barn anbringes.

En lang række risikofaktorer for anbringelse knyttet til forældrene belyses. Disse omfatter især forældres manglende uddannelse, mangel på arbejde og et liv på overførselsindkomster, brudte familieforhold, og at moderen er blevet gravid som teenager.

Opsummerende for dette tema om anbragte børn og unge kan vi således vise, at der er tale om børn og unge, som kommer fra meget vanskelige opvækstvilkår, og som bærer på en lang række problemstillinger i deres tilværelse. Ligeledes kan vi se, at der er tale om børn, som kommer fra familier med store socio-økonomiske problemer, manglende uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet.

Vi kan endvidere se, at der for gruppen af børn og unge med anden etnisk baggrund er tale om nogle andre problemstillinger. For pigernes vedkommende gælder det konflikter mellem familien og det danske samfunds normer og værdier. Desuden er der en særligt sårbar gruppe, som omfatter de uledsagede flygtningebørn, der er repræsenteret på alle typer af anbringelsessteder.

Hvis vi går tættere på viden om alder, knyttet til denne gruppe børn og unge, finder vi at de fleste børn først anbringes i deres trettende leveår, mens andre undersøgelser indkredser, at problemstillinger knyttet til barnet ofte kan ses langt tidligere.

Når vi nu undersøger, hvad vi ved om anbragte børn og unge, med afsæt i eksisterende viden, er vi afslutningsvis også nødt til at stille spørgsmålet den anden vej rundt, så at sige. Hvad er det, vi ikke ved?

I en gennemgang af undersøgelserne og deres teoretiske perspektiver er der en række væsentlige problemstillinger, der træder frem. Det handler primært om, at vi mangler viden fra et såkaldt *børneperspektiv*, altså viden som medvirker til at belyse hvordan og på hvilke måder, gruppen af anbragte børn og unge selv oplever deres tilværelse, handlemuligheder, vanskeligheder og trivsel. Vi har en række beskrivelser fra tidligere anbragte børn og unge, som belyses under tema nr. VIII, *Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser*, men vi mangler viden fra børnene og de unge, mens de befinder sig i deres anbringelsesforløb. Dette er ikke kun viden om, hvordan de oplever anbringelsen, det er også viden, der går tættere på børnenes og de unges følelser, tanker, handlinger og vurderinger af eget liv og livsmuligheder.

Hertil kommer, at vi mangler viden, der følger børnene og de unge videre i deres liv og langt ind i deres voksentilværelse. SFI's forløbsundersøgelse (Egelund et al., 2004) har dette longitudinelle snit, men der mangler fortsat undersøgelser af denne type og undersøgelse med anvendelse af flere forskellige metodiske design og teoretiske indfaldsvinkler.

3.5. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi således med afsæt i de inddragede publikationer opstille en række hovedresultater om temaet anbragte børn og unge. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Børn og unge anbragt i døgntilbud beskrives og udforskes ofte ud fra en række socioøkonomiske faktorer, knyttet til forældrenes livsforhold og betingelser, herunder fattigdom, manglende tilknytning til uddannelses- og arbejdsmarked og et liv på overførselsindkomst. I en lang række af de indkomne publikationer udforskes således forældrenes livsforhold, som både anvendes til at forudsige hvilke forhold og faktorer i hjemmet, der medvirker til at børn og unge anbringes uden for hjemmet, såvel som til at belyse anbragte børn og unges generelle udviklingsmæssige belastninger.
- De indkomne publikationer under dette tema belyser endvidere, at de anbragte børn og unges forældre generelt har det langt vanskeligere på en række

områder i voksenlivet, herunder at det tilsyneladende oftere er forældre med psykiatriske diagnoser såvel som med misbrugsproblematikker og forældre som er eller har været i fængsel, og som også selv har været anbragt uden for hjemmet i egen barndom, der har børn, som anbringes uden for hjemmet.

- Den viden, der knytter sig specifikt til de anbragte børn og unge, belyser også, at der er tale om en gruppe af børn og unge, som har det svært på en lang række områder knyttet til deres barndoms- og ungdomsliv. De indkomne publikationer udpeger således en række forhold og faktorer hos denne gruppe børn og unge, som særligt knytter an til såvel sociale, som emotionelle og kognitive udviklingsproblemer. I flere af publikationerne nævnes forhold som f.eks. at de anbragte børn oftere er syge end andre børn, og at ca. hvert fjerde barn allerede har fået en diagnose på en langvarig sygdom eller et handicap. Hertil kommer, at det tilsyneladende specielt drejer sig om diagnoser knyttet til hyperaktivitet (DAMP/ADHD), børnepsykiatriske lidelser og psykisk udviklingshæmning.
- Endvidere belyses at anbragte børn sammenlignet med deres jævnaldrende oftere har symptomer på psykiske og sociale problemer, der omfatter adfærdsproblemer, emotionelle problemer og problemer med kammerater. Anbragte børn har også oftere haft en vanskeligere skolestart end deres jævnaldrende, ligesom de har en mangel på fritidsinteresser og et mangelfuldt netværk af tilknytning til andre børn og voksne.
- På baggrund af nogle af undersøgelserne kan der udpeges en række særskilt psykologisk-orienterede forhold knyttet til anbragte børn og unge, som først og fremmest belyser, at gruppen af anbragte børn og unge tilsyneladende kan inddeles mellem to store grupper af henholdsvis adfærdsvanskelige og udadreagerende, eller ængstelige, hæmmede og indadreagerende. Flest børn beskrives som havende socio-emotionelle problemstillinger, hvor kimen til vanskeligheder skal findes i den tidligste barndom, mens der for andre ses problemstillinger i forbindelse med skoledebut og dernæst i forbindelse med puberteten.
- Viden om, hvordan det rent faktisk går anbragte børn og unge i deres videre liv, belyser også en række områder, hvor tidligere anbragte klarer sig dårligere sammenlignet med børn, der ikke har været anbragt. Det knytter ifølge undersøgelserne an til forhold vedrørende skolegang, uddannelse, kriminalitet og teenagegraviditet. Børn, som ikke har været anbragt, opnår mere end et års længere uddannelse, sammenlignet med gruppen af børn, som har været anbragt.
- Sandsynligheden for at opnå en erhvervskompetencegivende uddannelse eller højere uddannelsesniveauer er langt mindre for tidligere anbragte børn.

- Børn, som har været anbragt uden for hjemmet, oplever langt større ledighed og svagere tilknytning til arbejdsmarkedet, end sammenligningsgruppen af ikke-anbragte børn.
- Børn, som har været anbragt, har tre gange så mange domme for kriminelle forhold som de børn, der ikke har været anbragt.
- Børn, som har været anbragt, har en højere risiko for teenagegraviditet.

4.

Tema nr. II – Effekter af anbringelse

Under tema nr. II sættes der fokus på undersøgelser, der har beskæftiget sig med effekter af anbringelse af børn og unge i døgntilbud. Hvilke diskussioner og perspektiver eksisterer på anbringelsesområdet vedrørende effekter af socialpædagogiske indsatser, og eksisterer der undersøgelser, som direkte undersøger effekten af anbragte børn og unges ophold i døgntilbud?

Inden for de senere år er der for alvor kommet fokus på effekten af anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Begrebet *effekt* er imidlertid et vanskeligt begreb at få styr på – hvordan defineres begrebet, og hvordan kan det måles og anvendes i socialpædagogisk arbejde med anbragte børn og unge i døgntilbud?

Kristensen (2001) påpeger, at forskning om børn med vanskeligheder og deres familier er omfattende, men på samme tid også begrænset, idet der kun findes meget lidt forskningsbaseret litteratur om børn under behandling på institutioner.

I herværende tema søges der – gennem de eksisterende undersøgelser på området, som på forskellig vis beskæftiger sig med at undersøge effekter af anbringelse i døgntilbud – at indkredse betydningen af anbringelse i døgntilbud for børn og unge. I de forskellige undersøgelser anvendes imidlertid også forskellige begreber, som f.eks. hos Mehlbye & Rhode (2004), hvor begreberne ”indsats” og ”resultatdokumentation” bringes i spil. Men også andre begreber kommer i spil, f.eks. ”virkning”, eller en ”positiv betydning af anbringelse”, såvel som det modsatte, nemlig om en anbringelse er ”negativ”, altså ikke angives at hjælpe barnet i dets udvikling.

4.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Inden vi går tættere på undersøgelserne, skal en række forhold fremhæves. Det, der først og fremmest er væsentligt at notere sig ved de indkomne undersøgelser i dette tema, er, at de tilsyneladende først dukker op i socialpolitiske, forskningsmæssige og praksisorienterede sammenhænge i begyndelsen af 2000. Før dette årstal er der ikke i søgeprocessen fundet undersøgelser, der anvender begrebet effekt eller undersøger effekter af anbringelse for børn og unge i døgntilbud (den tidsangivne periode for SL's vidensopsamling er som tidligere nævnt fra 1995 til 2010).

En af de mere praktiske forklaringer på, hvorfor begrebet effekt dukker op og kommer i søgelyset i begyndelsen af 2000 kan være, at Socialministeriet i 2000 udgav en rapport om anbringelser uden for hjemmet. Heri blev det påpeget, at der generelt mangler viden om, hvordan det går de anbragte børn og unge, og hvilke indsatser der kan angives at have betydning for dem. I rapporten blev det desuden anbefalet, at der udvikles og forbedres metoder til måling og dokumentation af behandlingsindsatsen rettet mod denne gruppe af børn og unge. I den forbindelse blev det også anbefalet, at der skulle iværksættes en såkaldt forløbsundersøgelse af anbragte børn med et longitudinelt perspektiv. Dette er blevet fulgt med SFI's forløbsundersøgelse.¹¹

For det andet er det socialpædagogiske område i relation til anbragte børn og unge generelt et meget forskningstyndt område (Bryderup, 2001). Når vi taler om effekt eller virkning af anbringelse af børn og unge uden for hjemmet, har vi derfor ikke på forhånd nogen bred forskningsbaseret platform at stå på.

Mehlbye & Rhode (2004) viser endvidere, at der er begrænset viden om resultaterne af indsatsen rettet mod denne gruppe børn og unge. Det gælder både viden som dokumentation af den specifikke socialpædagogiske indsats, såvel som resultaterne og effekterne af disse på længere sigt. Den viden, der eksisterer på området i dokumenteret form, forbliver ofte lokal, dvs. ude på den enkelte døgninstitution, hvor medarbejderne beskriver og dokumenterer deres arbejde med de unge og sender disse dokumentationer til sagsbehandlerne. Der er imidlertid ikke opstillet egentlige formkrav til, hvordan beskrivelser af anbragte børn og unge skal udformes, og der er heller ikke opstillet egentlige kvalitetskrav (Mehlbye & Rhode, 2004). Selv om Mehlbye & Rhode foretog deres undersøgelse i 2004, er der i selve søgeprocessen til dette tema ikke fremkommet andre og nyere undersøgelser ud over de undersøgelser, der er foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Det er derfor svært at sige, om disse forhold har ændret sig væsentligt siden Mehlbye & Rhode (2004) foretog deres undersøgelse.

En af de undersøgelser fra SFI, der er medtaget i herværende oversigt, er foretaget af Knudsen & Nielsen (2010). Den undersøger effekten af kommunernes forebyggende foranstaltninger for unge og foretager en sammenligning mellem forskellige former for foranstaltninger, i dette tilfælde en sammenligning mellem forebyggelse i eget miljø og anbringelse uden for hjemmet. Denne undersøgelse skal ses som et eksempel på undersøgelser, der anlægger et sammenlig-

11 Se også tema nr. I, hvor forløbsundersøgelsen introduceres af Egelund et al, 2004 & 2008.

nende perspektiv på forskellige foranstaltninger for deraf at udlede, hvad der virker bedst.

Der eksisterer en lang række undersøgelser, der foretager denne type sammenligninger mellem forskellige former for anbringelse, f.eks. familiepleje over for døgninstitutionsanbringelse. Selvom disse undersøgelser ikke taler om effekter af indsatser, så fremhæves der alligevel en række væsentlige forhold. Et eksempel er, at børn, der er anbragt i plejefamilie, klarer sig bedre end børn anbragt i døgntilbud.

Selvom denne undersøgelse af Knudsen & Nielsen (2010), som skitseres mere uddybende senere i dette tema, præsenterer nogle meget interessante fund, er det vanskeligt at fastholde præmissen om, at en anbringelse uden for hjemmet kan sammenlignes med forebyggende foranstaltninger i den unges eget hjemmemiljø. I den sammenhæng er det som om, alle de problematikker, som er forbundet med at skulle væk fra eget hjem – herunder de skitserede problemstillinger, vi var inde på under tema nr. I i forhold til anbragte børn og unges vanskelige opvækstforhold – har tendens til at blive formindsket.

Det, der angives at karakterisere de anbragte børn og unge i døgntilbud, er ofte deres meget vanskelige opvækstforhold og de sociale og emotionelle problemer, der er forbundet med disse forhold. Her må vi alt andet lige fastholde en antagelse om, at disse problemstillinger ikke i samme omfang er at finde hos børn og unge i hjemmet, alene af den grund at der ikke er fundet grundlag for anbringelse.

Dette er ikke en problemstilling, vi kan give noget endeligt svar på, men den er vigtig at rejse som en generel diskussion i alle typer af *sammenlignende undersøgelser*, i hvert fald hvis vi hævder, at vi kan udlede konklusioner om effekter af forskellige former for foranstaltninger. At vi ikke kan give et endeligt svar på denne problemstilling er imidlertid ikke det samme som at sige, at disse forskellige indsatser og deres betydning for børn og unge ikke skal undersøges og vedblivende udforskes ud fra forskellige metodiske og teoretiske perspektiver.

Med disse indledende kommentarer skal vi i det følgende se på de undersøgelser, der er fundet og placeret under tema nr. II, *Effekter af anbringelse*.

Figur 4.1

Christensen, E. (1998). <i>Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen</i> . København: Socialforskningsinstituttet.
Mehlbye, J. & Rhode, P. (2004). <i>Unge i døgnanbringelse – indsats- og resultatdokumentation</i> . København: Forum for Kvalitet og Udvikling i offentlig Service.
Egelund et al. (2004). <i>Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995</i> . København: Socialforskningsinstituttet.
Nielsen, H. S. (2006). <i>Indsats og virkning på døgninstitutioner for børn og unge – et litteraturreview</i> . HPA-serie, nr. 1, arbejdspapir 9. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
Nissen, P. & Hansen, K. G. (2006). <i>Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling</i> . København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
Nissen, P. & Mulbjerg, S. (2008) <i>Børn og unge i opholdssteder – hvordan gik det dem?</i> København: Pædagogisk Psykologisk Forlag.
Egelund et al. (2008). <i>Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelse af årgang 1995</i> . 08.23. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
Knudsen, L. & Nielsen, V. L. (2010). <i>Effekten af kommunernes forbyggende foranstaltninger for unge. Forebyggende foranstaltninger i eget miljø sammenlignet med anbringelse uden for hjemmet</i> . København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Der er i alt fundet otte publikationer, der kan placeres under dette tema.

De pågældende publikationer kan inddeles i tre grupper: Undersøgelser foretaget af SFI er den første gruppe af undersøgelser, mens den anden omfatter ”andre typer af undersøgelser”, hvor f.eks. Mehlbye & Rohdes undersøgelse fra 2004 og Niensens litteraturreview fra 2006 er placeret. Den tredje gruppe omfatter undersøgelser, som har et mere klinisk-psykologisk perspektiv på anbragte børn og unge i døgntilbud (Nissen & Hansen, 2006; Nissen & Mulbjerg, 2008) og undersøger effekter af specifikke behandlingsformer rettet mod denne gruppe børn og unge.

4.2. UNDERSØGELSER FORETAGET AF SFI

Hvis vi tager den første gruppe af undersøgelser, som alle er udfærdiget af SFI, træder der fire undersøgelser frem.

Den første af disse undersøgelser, Christensen (1998) anvender ikke begre-

bet effekt, men derimod begrebet ”positiv”, idet den sætter fokus på anbragte børn og unge og på hvorvidt anbringelsen fører til et resultat, der kan betegnes som positivt for de anbragte børn. (Undersøgelsen omfatter på samme tid en kvalitativ analyse af, hvordan bistandslovens ændrede regler fungerer i praksis, og derfor udforsker den også selve processen i kommunerne i forbindelse med anbringelse. Den del af undersøgelsens resultater uddybes under tema nr. III).

I herværende sammenhæng inddrages problemstillinger, metoder og resultater forbundet med barnets anbringelsesforløb.

Undersøgelsens metodiske grundlag er baseret på kvalitative interview og skal ses som en supplering til Socialforskningsinstituttets kvantitative undersøgelse *Når børn og unge anbringes* (Hestbæk 1997). Datagrundlaget er 23 børnesager fra fem forskellige kommuner. Børnene i undersøgelsen er i alderen 6-12 år, heraf 12 piger og 11 drenge. For 15 ud af 23 børn er der tale om en førstegangsanbringelse, mens otte børn er i gang med deres anden eller tredje anbringelse. I 16 af børnesagerne er børnene anbragt med forældrenes samtykke. Børnene er anbragt på forskellige typer af institutioner: Otte børn er på institutioner med interne skoler, tre børn på institution med ekstern skole, ti børn er i familiepleje og to børn er på kostskole.

I hver børnesag er der foretaget interview med barnet, forældrene, sagsbehandleren og plejeforældre/ansatte på institution – dvs. i alt fire interview i hver af de 23 børnesager. Sammenlagt er der foretaget 85 interview.

De fire forskellige vinkler på anbringelsesprocessen – altså henholdsvis barnets, forældrenes, sagsbehandlerens, og plejeforældrenes/de institutionsansattes – analyseres og bruges til at udpege en række resultater, der dels fokuserer på selve anbringelsesforløbet, dels på hvordan og på hvilke måder der kan tales om et vellykket anbringelsesforløb.

Et vellykket anbringelsesforløb defineres i denne sammenhæng ud fra, om anbringelsens resultat kan karakteriseres som positivt vurderet ud fra barnets tilværelse, således som den fremtræder på interviewtidspunktet for både barn, forældre, sagsbehandlere og plejeforældre/ansatte. Der tages afsæt i fire vurderingsområder knyttet til barnets psykiske og sociale forhold: barnets fysiske og psykiske udvikling, forældre-barn relationen, intellektuel formåen, samt sociale relationer og tilpasning til anbringelsesstedet.

Resultaterne fra undersøgelsen er inddelt i fire grupper, A, B, C og D. Gruppe A omfatter den gruppe af børn, hvor anbringelsen vurderes at være mest positiv, idet næsten samtlige børn og voksne angiver, at anbringelsen er positiv. Det et tilfældet for 12 børn.

Gruppe B omfatter fire børn, hvor det angives, at resultatet også opleves positivt, dog mest af børnene. Denne gruppering omtales ”positivt på kort sigt”.

Gruppe C er den gruppe, hvor resultatet af anbringelsen er uklart – det kan

således falde både positivt og negativt ud. Den indeholder fire børn, som angives at vurdere resultatet negativt, mens de voksne er mere positive. Til sidst er der gruppe D, som omfatter tre børn. Her vurderer både børn og voksne entydigt, at anbringelsesforløbet er negativt.

Tidsperioden for barnets anbringelse ser ud til at have en betydning, idet der er flest børn, der vurderer anbringelsen som positiv, når de har været anbragt i et år eller mere. Omvendt er der flest børn, der vurderer anbringelsen som negativ, når anbringelsesforløbet har været fem måneder eller mindre.

Christensen (1998) opererer med to niveauer til vurdering af, om anbringelsen kan vurderes som positiv. Det betyder imidlertid ikke, at Christensen fastholder, at længden af anbringelse er forbundet, med at anbringelsen kan opleves som positiv for børn og voksne. Derimod sættes der fokus på en række bagvedliggende faktorer. Her får Christensen nogle interessante resultater, idet hun betoner, at der dels kan foretages en analyse af, om barnets anbringelse fungerer på et omsorgsniveau, dels om den fungerer på et udviklingsniveau. Hvis anbringelsen fungerer på udviklingsniveauet, handler det om, hvorvidt barnet har udviklet nære relationer til de voksne, at barnet oplever, at de voksne kender det, og at barnet har fortalt om sig selv. Hvis anbringelsen fungerer på omsorgsniveauet, handler det om, hvorvidt barnet kan lide at bo på stedet, at barnet har en oplevelse af at have fået hjælp og støtte, såvel som en oplevelse af at have fået det bedre i sin tilværelse.

Hertil kommer nogle overvejelser som yderligere nuancerer oplevelsen af en positiv eller negativ anbringelse og de faktorer, der kan have betydning herfor. Der er således angivet to primære faktorer, som de i alt otte børn havde, hvor anbringelsen ikke var angivet som positiv. Den ene faktor var børn, som primært orienterer sig mod andre børn, men ikke mod voksne, heller ikke deres forældre. Den anden faktor var børn, hvor der er tegn, der tyder på en såkaldt symbiotisk eller symbioselignende relation mellem børn og forældre. Denne symbioselignende relation bevirker tilsyneladende, at barnet er meget tæt knyttet til sine forældre på måder, der ikke giver barnet mulighed for at vokse og blive selvstændig.

Christensen (1998) sammenfatter, at der for halvdelen af de anbragte børn er tale om en positiv anbringelse, og at der heraf kan udledes en række forhold ved anbringelsesforløbet, som kan iværksættes for at fremme en positiv anbringelse.

Et meget vigtigt forhold er kvaliteten af anbringelsesstedet, uanset om der er tale om familiepleje eller døgninstitution. Her betones personalets faglige kvalifikationer og deres evne til at kunne lide barnet og give det omsorg, at skabe tilknytning mellem voksen og barn, at hjælpe og lade barnet udvikle fortrolighed og tillid. Inddragelsen af forældrene er også vigtig, især på måder, hvor forældrenes ret til at være forældre anerkendes.

Desuden er det vigtigt, at institutionen eller plejefamilien har klare faglige mål for barnet, uanset om der foreligger en handleplan eller ej. I undersøgelsen er der både gode døgninstitutioner og gode plejefamilier.

Betydningen af, at forældrene inddrages og støtter anbringelsesforløbet fremhæves. Også anbringelsesprocessen frem til anbringelsen har betydning, især i forhold til om barnet er blevet hørt om anbringelsen, om sagsbehandleren kender familien og følger forløbet tæt og også følger op på anbringelsen – altså om sagsbehandleren er en gennemgående figur i hele forløbet.

Både SFI's forskningsoversigt fra 2003 (Egelund & Hestbæk) og den fra 2009 (Egelund et al.) viser, at der ikke i dansk sammenhæng eksisterer egentlige undersøgelser af effekter af anbringelse. I forskningsoversigten fra 2009 gennemgås status på området vedrørende forskning i effekter af anbringelse, og der sammenfattes en række forhold, som er væsentlige at medtage her:

- Sådan som de forskellige forskningsdesign er tilrettelagt, er der ingen af de gennemgæede danske, nordiske eller internationale undersøgelser, der kan udledes at omfatte effekter af en indsats. Der er således ikke grundlag for at tale om, hvorvidt de pågældende anbringelser har positive, negative eller ingen virkninger.
- Det generelle billede af anbragte børn og unge er, at de klarer sig dårligere i deres tilværelse, både når de sammenlignes med befolkningen som helhed, og når de sammenlignes med gruppen af ikke-anbragte børn, der også vokser op under såkaldt socialt udsatte livsforhold.
- De undersøgelser, der er inddraget i forskningsoversigten, viser, at de anbringelsesforanstaltninger, der tilbydes børn og unge, ikke kompenserer børnene for deres problemer i tilstrækkelig grad.

Når disse fund fra forskningsoversigterne er belyst, er det imidlertid væsentligt at medtage begge forløbsundersøgelserne (Egelund et al., 2004, 2008). De undersøger ikke effekter, men de har dog en række sammenligningsgrupper mellem anbragte og socialt udsatte ikke-anbragte børn, der kan medvirke til at indkredse betydningen af anbringelse i børns liv. Igen finder vi, at der er den sammenligningsproblematik, som blev berørt kort indledningsvist, altså at der foretages sammenligninger af børns vanskeligheder og udvikling på baggrund af forskellige udgangspunkter.

Hvad sammenligningen kan bruges til, er at fortælle os noget om, hvordan det går de anbragte børn og hvordan de har det i deres livsforhold. Forløbsundersøgelserne argumenterer ikke for at undersøge effekterne af anbringelse, men derimod hvordan det går anbragte børn i deres barndom og livsforhold.

I den undersøgelse, Egelund et al. har foretaget af små børn anbragt uden for hjemmet (2004),¹² sættes der i herværende sammenhæng kun fokus på den del af undersøgelsen, der beskæftiger sig med, om en anbringelse uden for hjemmet vurderes at have hjulpet barnet. Børnene er i denne del af undersøgelsens første resultater ca. 7-8 år gamle og har for en stor dels vedkommende været anbragt, siden de var mellem 0-1 år gamle.¹³ I denne sammenhæng er der ikke tale om en undersøgelse, der måler en såkaldt effekt, men derimod om, at anbringelsesstederne (henholdsvis familiepleje, døgninstitution og socialpædagogisk opholdssted) vurderer, at anbringelsen har eller ikke har hjulpet barnet i dets udvikling. 59 procent mener, at anbringelse har hjulpet barnet betydeligt, mens 26 procent mener, at anbringelse har hjulpet i moderat omfang. 6 procent siger, at anbringelse ikke har hjulpet barnet så meget og 2 procent, at den ikke har hjulpet overhovedet. Endelig mener 1 procent, at barnets situation er forværret under anbringelsen.

Hertil viser undersøgelsens resultater, at plejefamilier og socialpædagogiske opholdssteder i højere grad angiver, at anbringelsen har reduceret barnets problemer betydeligt (65 procent), mens kun 38 procent af døgninstitutioner angiver dette. 21 procent af døgninstitutionerne mener ikke, at anbringelse har reduceret barnets problemer mod 6 procent af plejefamilierne og 3 procent af opholdsstederne.

Forskellene mellem de tre anbringelsesformer forklares i herværende sammenhæng med, at det angiveligt er således, at de børn, der anbringes på døgninstitution i tidlig alder frem for i familiepleje eller på opholdssted, allerede har sværere skader og er mere problembelastede både psykisk og socialt, end de børn, der anbringes i andre former for foranstaltninger (se Egelund 2004: p. 329 for disse tal og overvejelser).

I 2008 (Egelund et al. 2008) udkom den næste del af forløbsundersøgelsen, hvor børnene nu er 11 år gamle.¹⁴ Den skal medtages under herværende tema om effekter af anbringelse, fordi undersøgelsen medvirker til at belyse en sammenligning mellem anbragte børn og alle børn, der er født i 1995, såvel som

12 Se under tema nr. I og III.

13 Se tema nr. III for en uddybning af anbringelsespraksis.

14 Se under tema nr. I, hvor undersøgelsen første gang præsenteres.

med en gruppe af socialt dårligt stillede børn som ikke er anbragt fra samme årgang. Undersøgelsen påkalder sig ikke at måle på effekter af anbringelse. Den belyser imidlertid en række sammenhænge mellem, at børn, der er anbragt, generelt klarer sig dårligere end sammenligningsgrupperne af ikke- anbragte, men den påpeger også, at det er vanskeligt at udsige om det er anbringelsen i sig selv eller børnenes problemer før anbringelsen, der medvirker til dette.

I Knudsen og Niensens undersøgelse (2010) sættes der fokus på effekten af kommunernes forebyggende foranstaltninger for unge – sammenlignet med anbringelse uden for hjemmet. Undersøgelsen har til formål at vurdere og sammenligne effekterne af forebyggende lokale indsatser i forhold til effekterne af anbringelse af unge i alderen 14-16 år. Som det også er tilfældet i en lang række af andre undersøgelser fra SFI (Egelund et al. 2004, 2008) tages der afsæt i et risiko- og resiliensperspektiv¹⁵ i undersøgelsen af effekt af indsatser rettet mod denne gruppe unge. Empirisk følges de unge i perioden 2008-2009. Dette gælder de unges foranstaltningsforløb, sagsbehandlernes vurdering af de unges udvikling og udviklingen i de unges problemforhold. Anbragte unge omfatter unge anbragt i døgntilbud, mens forebyggende lokale foranstaltninger spænder over psykologsamtaler, kontaktpædagoger, særlige skole-/dagtilbud, familiebehandling og aflastningsordninger.

Når undersøgelsen sammenligner problemudviklingen for de unge i forebyggende foranstaltninger i eget miljø med problemudviklingen for anbragte unge, viser der sig kun *få signifikante forskelle*. Færre af de anbragte unge er ophørt med at have fysisk og psykiske problemer i løbet af undersøgelsesperioden, og flere af de anbragte unge har udviklet psykiske problemer.

Det fastslås, at forebyggende foranstaltninger ikke kan erstatte en anbringelse, men at de forskellige foranstaltninger derimod rummer forskellige styrker og svagheder. Her skitseres tre eksempler fra undersøgelsen:

- Undersøgelsen viser, at anbringelse generelt er bedre end forebyggende foranstaltninger i eget miljø i forhold til at reducere og forebygge misbrugsproblemer.
- Heroverfor er forebyggende foranstaltninger generelt bedre end anbringelse i forhold til at reducere og forebygge sociale relationsproblemer, udadreagerende adfærd og tilstedeværelse af dysfunktionalitet i familien.

15 Se under tema nr. I, Anbragte børn og unge – hvem er de? Her præsenteres risikoforskningen uddybende.

- For mindre belastede unge er de forebyggende foranstaltninger bedre til at få de unge i gang med skole, uddannelse eller arbejde og til at reducere eller forebygge fysisk og psykisk mishandling af unge.

I forhold til effekten af de forebyggende lokale indsatser viser undersøgelsen følgende fem forhold:

- Individuelle psykologsamtaler har flere relative – og positive – effekter sammenlignet med de andre forebyggende foranstaltninger. Samtalerne medvirker til at reducere og forebygge unges psykiske og fysiske sygdom og problemer, herunder som selvskadende adfærd og konflikter med forældre og søskende.
- Kontaktpersonordningen viser sig at være signifikant bedre end andre forebyggende foranstaltninger til at give de unge voksenkontakt og dermed sikre et støttende voksenetværk, men er dog ikke signifikant bedre end andre forebyggende foranstaltninger i eget miljø til at mindske problemer knyttet til kriminalitet og uheldigt netværk.
-
- Særlige skole-/dagtilbud viser sig at være dårligere end andre forebyggende foranstaltninger til at afhjælpe, at de unge befinder sig i et uheldigt netværk, ligesom de unge ofte møder nye dårlige venner i dette miljø.
- Familiebehandling giver ikke signifikant bedre relative effekter end andre forebyggende foranstaltninger i eget miljø – set i relation til problemstillinger med forældres manglende forældreevne, de unges udsatte forhold i relation til fysisk og psykisk mishandling, konflikter i familien og skoleproblemer.
- Undersøgelsen viser heller ikke relative – og positive effekter af aflastningsordninger. Derimod er denne type foranstaltning tilsyneladende dårligere end andre forebyggende foranstaltninger til at afhjælpe familiers såkaldte generelle dysfunktionalitet. Dette fund skal ses i forhold til sammenligning med familiebehandling og praktisk pædagogisk eller anden støtte i hjemmet, der fokuserer på familiens interaktion.

Undersøgelsen betoner endvidere, at der er behov for endnu mere viden på området effekt af anbringelse overfor effekt af forebyggende lokale indsatser. Særligt vurderes det, at der er behov for at udvikle data omkring de unge og deres problemforhold, der kan medvirke til at nuancere analyserne.

4.3. ANDRE TYPER AF UNDERSØGELSER

Under den anden type af undersøgelser, der beskæftiger sig med effekter, virkning, resultater m.m. af anbringelse af børn og unge i døgntilbud, er der kun to undersøgelser.

Nielsen (2006) har foretaget et litteraturreview om indsats og virkning på døgninstitutioner for børn og unge, der hører til under forskningsprojektet *Handlekompetencer i pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn og unge – indsats og effekt* (HPA). Nielsen undersøger, via indsamling og gennemgang af resultater og erfaringer, overvejende fra internationale undersøgelser, hvad forskningen og tidligere undersøgelser udpeger som en såkaldt virkningsfuld pædagogisk indsats overfor anbragte børn og unge. Nielsen tager således ikke afsæt i undersøgelsen af effekter af anbringelse, men undersøger derimod hvilke områder, forskningen fokuserer på, samt hvilke interventioner, der har størst vægt i forskningen, og hvilke anbefalinger der kan udpeges for den fremtidige pædagogiske indsats (2006: p. 3).

Der har været foretaget en afgrænsning af undersøgelserne til litteraturreviewet, med afsæt i at der ønskes viden om, hvilke interventionstyper der er anvendt, hvilke effektmål der er opstillet, anvendelse af pædagogiske metoder såvel som beskrivelse af de pågældende metoder, teoretisk og metodisk design og resultater. Denne afgrænsning har betydet, at der ikke er medtaget nogen danske undersøgelser i dette review. Dette er i sig selv en vigtig oplysning, da den fortæller, at vi ikke på daværende tidspunkt havde nogen danske undersøgelser, hvor der beskrives en pædagogisk indsats på døgntilbudsområdet, hvis virkning derefter måles/vurderes.

På baggrund af de inddragede undersøgelser peges der imidlertid på en række anbefalinger der er fremkommet i gennemgangen og analysen af de internationale undersøgelser:

- *Fokus på sammenhængen mellem institutionsliv og samfund*
Denne anbefaling knytter an til de internationale undersøgelser, der viser, at den pædagogiske indsats i relation til social træning og kognitive færdigheder kun har en begrænset virkning, hvis ikke udviklingen af sociale og læringsmæssige færdigheder forbindes til og gøres relevante for barnets liv uden for institutionen, f.eks. familien, skolen, fritidsliv og ikke-anbragte venner. Ligeledes viser det omvendte forhold at gøre sig gældende – forbedringer og forandringer i barnets familie skal integreres i barnets liv på døgninstitutionen og i barnets generelle behandlingsforløb.

- *Tværfagligt samarbejde*
De internationale undersøgelser viser, at samarbejde på tværs af indsatsområder (døgninstitution, skole, familie, fritid) medvirker til at øge både udbyttet af indsatsen og en vellykket udskrivning efter døgninstitutionsanbringelsesforløbet afsluttes. Særligt samarbejde vedrørende skolegang ekspliciteres.
- *Familiearbejde*
Resultaterne fra reviewet peger på, at inddragelse af familien i anbringelse er med til at sikre en bedre indsats. Samarbejdet med familien viser sig således at være mere virkningsfuldt end både individuel behandling og gruppebehandling til barnet.
- *Efterværn*
Den fjerde og sidste anbefaling handler om betydningen af at etablere et efterværn for barnet efter anbringelsen er ophørt. Det handler om, at der udvikles ressourcer i barnets hjemmemiljø, således at positiv voksenstøtte, opbakning og motivation fortsætter efter anbringelsesforløbets ophør.

Mehlby & Rohde (2004) har udført en undersøgelse om indsats og resultatdokumentation af unge anbragt i døgntilbud. I deres undersøgelse sætter de fokus på at beskrive kvaliteten i indsatsen og resultaterne omkring børn og unges døgnanbringelse. De stiller i deres undersøgelse skarpt på følgende tre områder:

- en aktuel status på området, der omfatter amter og kommuners arbejde med kvalitetsmåling og dokumentation og problemstillinger forbundet hertil
- indikatorer for kvalitet i sagsbehandlingen for døgnanbringelse, samt for kvalitet i indsatsen til døgnopholdet og resultatmåling af denne indsats set fra både de professionelle, de unge og forældrenes side
- beskrivelser af eksempler på aktuelle anvendte kvalitetsmålings- og dokumentationsmetoder.

Metodisk består undersøgelsen af kvalitative interview med unge, forældre og professionelle om den socialpædagogiske indsats på døgninstitutioner. Der er også foretaget en status på området ved indsamling af amternes erfaringer med indsats- og resultatdokumentation gennem en telefonspørgeundersøgelse. Herefter er der gennemført opfølgende interview med amtskonsulenter.

Endvidere er der gennemført interview med professionelle der arbejder med anbragte unge, herunder:

- interview med ledere og medarbejdere på ni døgninstitutioner for unge
- gruppeinterview med socialpædagoger på fem døgninstitutioner for unge i Århus Amt

- individuelle interview med pædagogiske ledere på fem ungeinstitutioner
- gruppeinterview med fem børn- og unge konsulenter i Århus Amt
- individuelle interview med fire sagsbehandlere fra fire kommuner i Århus Amt.

Undersøgelsen medvirker til at indkredse, hvordan og på hvilke måder vi kan forstå og inddrage begrebet kvalitet i et anbringelsesforløb. Her opstilles en række bud på kvalitet både i relation til de formelle krav omkring en døgnanbringelse og til selve anbringelsesforløbet.

Undersøgelsen beskriver en lang række bud på betydningen af at systematisere de formelle krav i anbringelsesforløbet, altså de arbejdsopgaver der ligger hos forvaltningen og sagsbehandleren, f.eks. at gennemføre en undersøgelse (§38) inden anbringelsen, udarbejdelse af en handleplan og udskrivnings- og udslningsplaner. Kvaliteten i selve anbringelsen omhandler f.eks. udarbejdelse af en behandlingsplan for anbringelsesforløbet. Selve indsatsen bør fokusere på bl.a. klare mål for den socialpædagogiske indsats med den enkelte unge, og der skal være tilrettelagt opfølgning og støtte til den unge efter opholdet på døgninstitution. Der nævnes også forhold som skolegang såvel som et godt samarbejde med forvaltningen og andre relevante parter (se i øvrigt s. 26-27 for uddybende beskrivelser af kvalitetsforståelsen).

Undersøgelsen har også fulgt de unge og forældrenes vurderinger af kvaliteten i et døgntilbud, og den undersøger, hvad der har betydning for anbringelsen, både under anbringelsen og bagefter.

Kontakten til sagsbehandleren, familien og andre unge har stor betydning i anbringelsen set fra de unges side. Fra forældrenes perspektiv handler det især om betydningen af at blive inddraget både i anbringelsesforløbet og under selve anbringelsen, ligesom det er vigtigt, at der er lydhørhed over for deres ønsker og behov, og at de bliver informeret løbende.

Undersøgelsen diskuterer og udpeger en række indikatorer, der kan være relevante at inddrage i en kvalitetsmåling af socialpædagogisk indsats for anbragte børn og unge. Det er vigtigt:

- at de indikatorer, der udvælges, afspejler de unges og institutionernes hverdag
- at de professionelle på institutionerne er dem, der fortrinsvis registrerer og dokumenterer
- at der udvælges få, meningsfulde indikatorer
- at dokumentationen er fagligt velfunderet og meningsfuldt kan sige noget om det sociale arbejde eller den socialpædagogiske indsats

- at dokumentationen – og indikatorerne – udvælges af fagfolk og så vidt muligt på baggrund af faglig dokumenteret viden og referencer
- at dokumentationen kan anvendes til udvikling for forbedring af den sociale og socialpædagogiske indsats
- at udvælge indikatorer og foretage løbende målinger i et dokumentationssystem, der er enkelt og overskueligt
- at udvikle et dokumentationssystem, der sikrer, at det er muligt at sammenligne resultater af kvalitetsdokumentationen med andre institutioner
- at sikre, at datamaterialet også kan bidrage til forskningsaktiviteter. (Mehlbye & Rhode, 2004. p. 35. Se også i uddybningen s. 37-39 en lang række eksempler på forskellige typer af indikatorer).

4.4. KLINISK-PSYKOLOGISK ORIENTEREDE UNDERSØGELSER

Den tredje gruppe af undersøgelser er de såkaldt klinisk-psykologisk orienterede undersøgelser. Her er der fremkommet to undersøgelser. Nissen & Hansen (2006) har udført en effektundersøgelse af psykodynamisk, miljøterapeutisk døgnbehandling. Her er tale om en prospektiv tilrettelagt undersøgelse af psykologisk døgnbehandling af børn, hvilket konkret betyder, at børnene er undersøgt første gang, inden behandlingen blev påbegyndt, og igen efter at behandling er afsluttet.

I Nissen & Hansens undersøgelse fokuseres på, hvorledes behandlingshjemmanbragte børn udvikler sig under anbringelsen. Her er man endvidere optaget af at undersøge om børnegruppens positive udvikling er forankret i personlighedsstrukturen, altså om der kan være tale om en udvikling af varige personlighedsmæssige ændringer, eller om den alene kan ses som et udtryk for skintilpasning til de eksisterende institutionelle rammer og regler.

Projektet er tilrettelagt som en såkaldt prospektiv effektundersøgelse med præ- og posttestdesign. Der er inddraget tre behandlingshjem i forløbet, som alle arbejder ud fra en psykodynamisk, udviklingspsykologisk forståelsesramme.¹⁶

De tre behandlingshjems målgruppe omfatter normaltbegavede, ikke-psykotiske eller hjerneskadede børn. Inklusionskriteriet for deltagelse i undersøgelse var nyindskrevne børn, der ikke var fyldt 11,11 år på indskrivningstidspunktet.

16 Den psykodynamiske, udviklingspsykologiske forståelsesramme omfatter de klassiske psykologiske teorier, f.eks. Freud (1986), Bowlby (1988) og Stern (1985), som anlægger et udviklingsorienteret perspektiv på børns udvikling.

Undersøgelsen omfatter i alt 24 børn, som den følger over en periode på to år. Prætest blev foretaget ca. to mdr. efter indskrivning på institutionen, og posttest ca. to et halvt efter.

Metodisk består undersøgelsen af semistrukturerede spørgeskemaer, som indsamler data om barnet. Herudover foretages en række personlighedstest af de 24 børn, der indgår i undersøgelsen.

De testmetoder, der inddrages i undersøgelsen af børnene, omfatter: Wisc-III – Wechslers Intelligens Scale for Children, TAT/Westen, TAT/Cramer og Rorschach/Exner. Tilsammen omfatter de forskellige psykosociale testmetoder og personlighedstester udviklet til børn.¹⁷

Resultaterne fra denne undersøgelse viser, at den miljøterapeutiske indsats har skabt grundlag for positive ændringer i personlighedens struktur og funktion hos børnene på en række områder:

- Der ses en tydelig bedring i børnenes evne til at bringe deres evner i anvendelse i dagligdagen.
- De er betydeligt mindre psykisk forstyrrede, både på det kognitive og det følelsesmæssige område.
- Børnene har fået bedre selvtillid, er blevet mere bevidste om sig selv og udviser mere selvrefleksion.
- De har fået bedre kontakt med deres følelser, både ubehagelige og behagelige følelser, og de kan udtrykke deres følelser på en mere kontrolleret måde.
- De har flere positive forventninger til andre mennesker, og deres forventninger er mere nuancerede og realistiske.
- Den positive effekt er et resultat af den miljøterapeutiske behandling.

(Nissen & Hansen, 2006: p. 52)

Resultaterne fra undersøgelsen viser, at der fortsat er tale om meget skrøbelige børn, men at effekten af den pædagogiske og psykologiske behandling er tydelig ved posttesten.

En anden af de undersøgelser, som er placeret under de såkaldte klinisk-psykologisk orienterede undersøgelser, er foretaget af Nissen & Mulbjerg (2008), der har gennemført et forskningsprojekt om anbragte unge på opholdsteder i Storstrøms Amt. Før denne undersøgelse blev der foretaget en spørgeskemaundersøgelse af Mulbjerg & Velander (2002), der satte fokus på socialpædagogiske

17 I den danske testtradition på børn og unge-området er det disse tests, der hyppigst bringes i anvendelse. For en nærmere beskrivelse af de enkelte testmetoder se f.eks. Hansen (1999).

opholdssteder i Storstrøms Amt. Fokus for denne undersøgelse var en udvikle mere viden om opholdsstederne generelt.

Nissen & Mulbjergs projekt satte fokus på de unge, og det skulle give et mere detaljeret billede af de anbragte børn og unge og af, hvordan de udviklede sig under og efter anbringelsen. Undersøgelsen omfatter metodisk en spørgeskemaundersøgelse og er tilrettelagt som en præ-/posttest-undersøgelse.

Præ-testundersøgelsen, der havde en svarprocent på 21 procent, viste, at en tredjedel af drengene og næsten halvdelen af pigerne havde skolevanskeligheder. Opgørelsen viste endvidere, at to tredjedele af drengene og fire femtedele af pigerne havde svækkede sociale kompetencer, såvel som betydelige vanskeligheder både af såkaldt indadrettet og udadrettet karakter. Undersøgelsen pegede endvidere på, at pigerne havde større vanskeligheder end drengene, men at de til gengæld var mere bevidste herom.

Post-testen er baseret på data fra 11 af de 25 børn og unge, der var med i præ-testen, og gennemførelsesprocenten er da 9 procent, udregnet ud fra antallet af indskrevne på opholdsstederne (118 i selve projektperioden).

Undersøgelsens resultater viser her, at både forældre, lærere og pædagoger er bekymrede for børnene og de unges udvikling. I forhold til skolen er der fortsat indlæringsproblemer, og hvad angår kompetencer synes der ikke at være nogen udvikling, ej heller i forhold til børnene og de unges udadgående og indadgående vanskeligheder.

Børnene og de unges besvarelser viser ifølge undersøgelsens resultater, at der er indikatorer på højrisiko for en ugunstig udvikling. Imidlertid medvirker undersøgelsen på grund af den lave svarprocent (9 procent) ikke til at belyse, hvordan børn og unge generelt har udviklet sig på opholdsstederne i det daværende Storstrøms Amt. Det er heller ikke muligt at vide, hvorvidt de 11 børn i post-testen adskiller sig væsentligt fra de 118 børn og unge, der optimalt kunne have været indsamlet data fra.

Nissen & Mulbjerg (2008) belyser afslutningsvist, at det på baggrund af undersøgelsens begrænsede materiale ikke er muligt at sige noget generelt om effekten af det pædagogiske arbejde på opholdsstederne, men at de børn og unge, der indgik i selve undersøgelsen ved præ- og post-testene, viste sig fortsat at være problematiske i deres udvikling. Fremadrettet peger det på et forstærket behov for udvikling af samarbejde mellem forældre, børn og unge, såvel som opholdsstederne og forvaltningerne.

4.5. SAMMENFATNING AF TEMA NR. II: HVAD VED VI OM EFFEKTER AF ANBRINGELSE?

Under temaet effekter af anbringelse er der kun indkommet ganske få publikationer, i alt otte er inddraget. Ingen af disse påkalder sig at være klassiske traditionelle effektundersøgelser, men de berører på hver deres måde, forskellige begreber rundt om betydningen af effekter af anbringelse.

De otte publikationer er inddelt i tre grupperinger: 1) undersøgelser foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (fire undersøgelser), 2) andre typer af undersøgelser (to undersøgelser) og endelig 3) de klinisk-psykologisk orienterede effektundersøgelser (to undersøgelser).

Der er ingen af undersøgelserne i de første to grupperinger, der egentligt undersøger effekter af anbringelse. Derimod undersøger de, hvordan en positiv anbringelse finder sted, eller de udpeger en række forhold i anbringelsesprocessen og forløbet, som er vigtige for barnet, den unge og forældrene. Dette er f.eks. betydningen af samarbejde med forældre, børnenes fritidsliv, og sammenhæng mellem institutionslivet og det øvrige samfund.

For den sidste gruppe af undersøgelser, hvor de to klinisk-psykologisk orienterede studier er belyst, findes der imidlertid et enkelt studie, der direkte undersøger effekten af psykodynamisk, miljøterapeutisk døgnbehandling for såkaldte behandlingskrævende børn. Dette studie, som kun omfatter 24 børn, kalder på yderligere udforskning af denne type behandlingsform for anbragte børn og unge, idet resultaterne fra undersøgelsen viser en effekt af den miljøterapeutiske indsats hos børnene. Den har medvirket til positive ændringer i personlighedens struktur og funktion hos børnene.

Når vi med afsæt i de behandlede undersøgelser spørger, hvad vi ved om effekter af anbringelse, er det nok ikke at tage munden for fuld, når vi siger, at *vi stort set ingen ting ved – ud fra et forskningsmæssigt perspektiv.*

Dette skyldes ikke, at vi ikke har viden om de anbragte børn og unge eller viden om, hvordan de har det før, under og til dels også i en periode efter deres anbringelse; det handler primært om, at begrebet effekt er en vanskelig størrelse at have med at gøre inden for det sociale og socialpædagogiske arbejdsområde, hvor børn og unges livsforhold og udvikling varetages af andre end deres forældre (Kristensen, 2001; Egelund et al., 2009).

Der er i flere af de indkomne undersøgelser givet forslag til en lang række måder at dokumentere og belyse de forskellige indsatser, der er på området, med anvendelse af andre begreber end effekt, f.eks. positive henholdsvis negative anbringelsesforløb, indsats og virkning, og indsats- og resultatdokumentation. Alle

disse begreber er absolut centrale at bringe i spil i den fortsatte debat om betydningen af at udvikle det sociale og socialpædagogiske område for anbragte børn og unge, men der er ingen af disse begreber, der kan anvendes til at fortælle os, om den socialpædagogiske indsats i døgntilbud har effekt for de anbragte børn og unge, hvilket dog heller ikke er undersøgelsesernes ambition.

Uanset om vi bringer begreber i spil, der på forskellig vis knytter an til effekter af anbringelse, er det vigtigt at fastholde, at vi mangler viden om, hvordan det går de børn og unge, der er anbragt – både under og længe efter at anbringelsesforløbet er ophørt. De få publikationer i dansk sammenhæng er langt fra nok til for alvor at komme tæt på de anbragte børn og unge, mens de er anbragt. Der er for lidt viden om, hvilke typer af socialpædagogiske indsatser der kan antages at være særligt hensigtsmæssige for denne gruppe børn og unge.

4.6. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi således med afsæt i de inddragede publikationer opstille en række hovedresultater om temaet effekter af anbringelse. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Først og fremmest at dansk forskning på området er meget begrænset knyttet til undersøgelse af effekter af anbringelse. Kun otte publikationer er indkommet under dette tema, og ingen af disse anvender et stringent forskningsdesign, der knytter an til forskning i effekter på anbringelsesområdet.
- Hertil kommer, at en række andre begreber sættes i spil i de danske undersøgelser, f.eks. dokumentation, positiv virkning, evaluering og betydning af indsats. Disse begreber skal på ingen måde forveksles med det klassiske effektforskningsbegreb, men i højere grad ses som forskellige bud på at nuancere effektforskningen.
- De otte publikationer er inddelt i tre grupperinger: 1) undersøgelser foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (fire undersøgelser), 2) andre typer af undersøgelser (to undersøgelser) og endelig 3) de klinisk-psykologisk orienterede effektundersøgelser (to undersøgelser).
- Den viden, vi har på området, må siges at være kompleks og præget af mange forskellige konklusioner, hvoraf undersøgelserne fra SFI påpeger nogle vinkler, og andre typer af undersøgelser påpeger andre vinkler. Undersøgelserne fra SFI belyser sammenligninger mellem forskellige grupper af børn og unge. Dette gælder både børn anbragt i forskellige typer af døgntilbud samt

sammenligninger mellem børn, der er anbragt, og socialt udsatte børn, der ikke er anbragt.

- Andre typer af undersøgelser indkommet under dette tema belyser et klinisk-psykologisk perspektiv på anbragte børn og unge og undersøger specifikt, hvordan børnene udvikler sig under et anbringelsesforløb.
- Sammenfattende må det konkluderes, at der er meget få undersøgelser på området knyttet til viden om effekter af anbringelse, og at de undersøgelser, der er indkommet, belyser meget forskellige aspekter af anbringelse. Kun to klinisk-psykologiske undersøgelser anvender begrebet effekter af anbringelse, mens de øvrige undersøgelser bringer forskellige sammenligninger, og forskellige begreber i spil.

5.

Tema nr. III – Visitation til anbringelse

Under tema nr. III samler der sig en lang række ”sagsorienterede” spørgsmål med afsæt i SLs notat. Her gives der svar på spørgsmål knyttet til handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud. Der er endvidere fokus på at indfange viden om betydningen af at inddrage både børn, unge og forældre i anbringelsesforløbet samt fokus på forvaltningens betydning og rolle i anbringelsesforløbet. Hertil kommer undersøgelser, der indkredser årsager til anbringelse, selve anbringelsespraksis og sammenbrud i anbringelser. Dette tema handler også om viden om tilsyn med døgnanbringelser.

At sætte fokus på de mere sagsorienterede aspekter af børn og unges anbringelse i døgntilbud medvirker til at give viden om, at en anbringelse ikke kun handler om barnet/den unge, familien og selve anbringelsesstedet, men at der også går en masse ting forud for en anbringelse, som får afgørende betydning for selve anbringelsesforløbet.

Flere af de inddragede undersøgelser under dette tema medvirker til at underbygge dette forhold. Det gør de f.eks. ved at analysere processer i anbringelsespraksis hos kommunerne med afsæt i, hvorfor nogle børn og unge anbringes, mens andre tilbydes forebyggende foranstaltninger.

5.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Der er i alt 14 undersøgelser under tema nr. III, og der må på baggrund heraf udledes at være tale om et efterhånden veludforsket område, med både stor forskningsmæssig og politisk bevågenhed.

De indkomne undersøgelser har flere ligheder end forskelle. De fleste af undersøgelseerne er således foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, der bidrager med 10 af de 14 undersøgelser. De øvrige fem fordeler sig over afhandlinger (Egelund, 1997; Skytte, 2002), et projekt (Nissen, 1999), der belyser resultaterne af et kvalitets- og metodeudviklingsprojekt i børn- og unge sager, et temahæfte om tilsyn med anbringelser, og sidst, men ikke mindst Rockwoolfondens forskningsenheds nye undersøgelse af anbringelser af børn (Andersen et al., 2010).

Sammenfattende for de inddragede undersøgelser er endvidere deres data og omfanget af statistiske analyser. De fleste af undersøgelserne er således baseret på omfangsrige registre og databaser om familieforhold og anbringelsesprocenter, og de anvender forskellige typer af spørgeskemaer til mange kommuner og sagsbehandlere vedrørende anbringelsesprocedurer og praksis. Kun for Egelund og Skytte er der tale om overvejende kvalitativt orienterede metodiske tilgange med anvendelse af et mindre datagrundlag.

Fælles for de inddragede undersøgelser er også, at de alle er udført af forskere. Dette kræver en uddybende kommentar i relation til de indledningsvise beskrivelser af inddragelse af undersøgelser, publikationer, rapporter mm. (se også afsnit nr. 2 om arbejdspapirets tilrettelæggelse). Under tema nr. III er der således ikke nogen rapporter, beskrivelser af lokalt udviklingsarbejde eller øvrige typer af fortællinger fra kommunernes anbringelsespraksis på børne- og unge området. Dette forhold er bemærkelsesværdigt, idet der på området anbragte børn og unge i døgntilbud som helhed eksisterer en lang række publikationer, der på forskellig vis reflekterer over socialpædagogisk arbejde, anbragte børn og unge, udvikling af metoder og teoretiske refleksioner over børn, unge og familier i socialt udsatte positioner i samfundet. Hvorfor det forholder sig således med hensyn til dette specifikke tema, må imidlertid stå ubesvaret, men må antages at være væsentligt at have for øje i vidensindsamling af de mere sagsorienterede forhold vedrørende børn og unges anbringelse.

De 15 undersøgelser er i præsentationen inddelt i fire afsnit med henblik på at indfange forskellige aspekter af kommunernes arbejde med anbragte børn og unge:

- sagsarbejde i kommunerne
- tilsyn med anbragte børn og unge
- sammenbrud i anbringelser
- forebyggelse og anbringelse – forvaltningens iværksættelse af forskellige typer af indsatser.

Nedenstående figur belyser kronologisk efter udgivelsesår, de indkomne undersøgelser.

Figur 5.1

Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hestbæk, A. D. (1997). *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. 97: 6. København: Socialforskningsinstituttet.

- Christensen, E. (1998). *Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hestbæk, A. D. (1998). *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. 98:15. København: Socialforskningsinstituttet.
- Nissen, P. (1999). *Kvalitets- og metodeudvikling i børne- og ungesager*. København: Pædagogisk Psykologisk Forlag.
- Skytte, M. (2002). *Anbringelse af etniske minoritetsbørn – om socialarbejderes vurderinger og handlinger*. Lund Dissertations in Social Work. Odense: Syddansk Universitetsbibliotek.
- Hannemann, N. (2003). *Fokus på – anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. København: UFC, Udviklings- og Formidlingscenter for socialt arbejde med unge. Videnssamlingen er en del af det samlede KABU-projekt.
- Egelund et al. (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. & Thomsen, S. A. (2002). *Tærskler for anbringelse. En undersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager*. 02:13. København: Socialforskningsinstituttet.
- Jacobsen, G. & Kabel, S. (2005). *Tilsyn – til barnets bedste*. København: UFC Børn og Unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.
- Egelund et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelse af årgang 1995*. 08:23. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bengtsson et al. (2008). *Kortlægning af kommunernes foranstaltninger til udsatte unge. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Andersen et al. (2010). *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed, Syddansk Universitetsforlag.
- Egelund et al. (2010). *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Vi åbner dette tema med Hestbæks (1998) undersøgelse af anbringelsespraksis i Norden – i relation til praksis vedrørende tvangsanbringelser.

Hestbæk sætter i sin undersøgelse fokus på tvangsanbringelser i Norden med det formål at foretage en sammenlignende beskrivelse af de nordiske landes lovgivning på tvangsanbringelsesområdet med udgangspunkt i Danmark. I herværende sammenhæng skal vi primært se på de beskrivelser og overvejelser, som Hestbæk foretager om danske forhold og praksis vedrørende anbringelse,

idet hendes undersøgelse rummer meget præcise og grundige beskrivelser af disse forhold. De sammenlignende resultater fra de øvrige lande inddrages mere perifert. Metodisk er der tale om en komparativ analyse af de fem nordiske landes anbringelsespraksis.

Vi skal ikke i denne sammenhæng uddybe de mange tal og statistikker, som præsenteres i undersøgelsen, al den stund at anbringelsesområdet socialpolitisk har gennemgået en lang række lovændringer siden Hestbæks undersøgelse blev foretaget i 1998.

Der er en række væsentlige forhold, som skal medtages i denne sammenhæng. Det drejer sig især om de forskellige anbringelsessteder, der bringes i spil, når børn og unge skal anbringes uden for hjemmet. Her viser Hestbæk, at den mest udbredte anbringelsesform er familiepleje. Familiepleje omfatter både ægtepar, der ikke nødvendigvis har en pædagogisk uddannelse, og professionelle plejefamilier, hvor begge parter har en relevant uddannelse.

Den næststørste anbringelseskategori er døgninstitutioner, der omfatter skolehjem, behandlingshjem, observationshjem og spædbørnehjem.

Den tredje kategori er opholdssteder, som især anvendes til unge.

Herudover belyser Hestbæk procedurer og kriterier for anbringelse uden for hjemmet med og uden samtykke. Det centrale er, at der skal være en åbenbar risiko for, at barnets eller den unges sundhed eller udvikling lider alvorlig skade på grund af:

1. utilstrækkelig omsorg for eller behandling af barnet/den unge
2. vold eller andre alvorlige overgreb
3. misbrugsproblemer, kriminell adfærd eller andre svære sociale vanskeligheder hos barnet eller den unge eller
4. andre adfærds- eller tilpasningsproblemer hos barnet/den unge.

Hestbæk viser, at der i høj grad er tale om en skønsmæssig vurdering, når anbringelse af et barn eller en ung kommer på tale, idet det kan være ganske vanskeligt at vurdere, hvornår et barns udvikling og sundhed lider skade.

Når denne undersøgelse af Hestbæk (1998) inddrages indledningsvist, er det med henblik på at præcisere, hvad der egentligt er på spil under dette tema. Her sættes der fokus på at få viden om, hvad der rent faktisk foregår, inden en anbringelse sættes i værk, ligesom der er fokus på problemstillinger knyttet til dette område af anbringelsesforløbet.

5.2. SAGSARBEJDE I KOMMUNERNE

I det følgende skal vi se på de undersøgelser, som belyser det egentlige sagsarbejde, der foregår i kommunerne og hos sagsbehandlerne, når en anbringelse skal sættes i værk. Dette afsnit omfatter de fleste af de indkomne undersøgelser.

Egelund (1997) sætter fokus på socialforvaltningens arbejde med socialt udsatte børn og familier og kortlægger og analyserer socialforvaltningens praktikker over for familier og børn samt de forestillinger om børns vanskelige opvækstforhold, som socialforvaltningens praktikker medvirker til at skabe, og som danner grundlag for indgreb over for familierne.

Der undersøges altså, hvordan og på hvilke måder socialforvaltningen arbejder med børn og familier i nød, og hvorfor forvaltningen foretager de handlinger, de gør over for denne gruppe. Undersøgelsen har afsæt i analyser af bl.a. forståelser af børn, familieliv og barndom.

Metodisk inddrages to kommuner i det empiriske design, hvor dataindsamling er foretaget over en periode på 16 mdr. Her blev der læst journaler fra i alt 43 familier, udvalgt ud fra kriterierne om at inddrage børn i alderen 12-18 år efter bistandslovens (daværende) § 33 stk. 2, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 9 og 10 og § 35. Disse paragraffer omhandler relativt eller meget indgribende foranstaltninger, hvorfor der således er grundlag for at vurdere de pågældende familier som værende af en "vis sværhedsgrad".

Herudover blev der foretaget observationer i de to kommuner af møder om familier og af hele arbejdsdage for både sagsbehandlere og mellemledere, såvel som af mere uformelle forhold i løbet af arbejdsdagen. Der blev gennemført interview med syv familier, udvalgt ud fra journalgennemlæsningen.

Resultaterne fra undersøgelsen belyser en lang række forhold ved socialforvaltningernes arbejde med familier i nød, herunder synet på børn og barndom, og måder hvorpå der vurderes at være behov for indgriben.

Først og fremmest belyser Egelund, at børns liv er meget sparsomt beskrevet i journalerne, og hvis de træder frem, er det oftest såkaldte øjebliksskildringer, tit med afsæt i institutioners krav og regler om adfærd. Det er hertil vanskeligt at se, om sagsbehandlerne har talt med børnene, eller om det er baseret på andres udsagn.

Hertil belyses børnenes sociale og demografiske situation. Disse data belyser familier i forskellige former for nød, der i væsentligt omfang stemmer overens med tidligere fund beskrevet i tema nr. I. Det vil sige, at det handler om brudte familier, ofte enlige mødre med børn, opvækst i fattigdom og et liv på overførselsindkomst og uden tilknytning til arbejdsmarkedet. Endvidere viser Egelund, at socialforvaltningerne også opererer med forestillinger om den gode familie

og den gode barndom, og at der ved disse forestillinger er et begrænset perspektiv i forhold til klasse, køn og etnisk perspektiv, når det omfatter forståelser af børn og deres livsforhold.

Da vi i herværende sammenhæng har fokus på børn og unge anbragt uden for hjemmet, er Hestbæks empiriske resultater om socialforvaltningens anbringelsesprocedurer vedr. tvangsforanstaltninger særligt interessante. I undersøgelsen indgik således en empirisk analyse af socialforvaltningens arbejdsprocesser og beslutningsgrundlag i tilfælde af tvangsanbringelser af børn. Her belyses en række grundlag for tvangsanbringelser af børn, der omfatter forældres misbrug, sindslidelse, kaotiske hverdagsliv, vanrøgt af børnene eller dårlig begavelse; men kun i begrænset omfang blev der inddraget beskrivelser af børnene. Hertil kommer, at det er vanskeligt at udlede, i hvilke tilfælde der blev indstillet til tvangsanbringelse, og i hvilke tilfælde der ikke blev. Egelund peger dog på, at en grund til, at der blev iværksat tvangsmæssige foranstaltninger, var tilkomsten af en ny sagsbehandler; dette identificeres i seks af ni tvangsbeslutninger, der ikke var åbenbare (1997: p. 290).

Hestbæk (1997) undersøger kommunernes anbringelsespraksis i forhold til børn og unge.¹⁸ Det metodiske grundlag omfatter 760 forældre til anbragte børn og unge, som har medvirket i telefoninterview eller besøgsinterview. 932 kommunale sagsbehandlere har besvaret et postspørgeskema om deres anbringelsespraksis, og 765 anbringelsessteder, hvor børnene og de unge startede deres anbringelse, har fået et postspørgeskema. Der er en høj deltagelsesprocent af henholdsvis sagsbehandlere (94,1 procent) og anbringelsessteder (79,6 procent), mens kun 65,3 procent af forældrene deltog i undersøgelsen.

Nogle af resultaterne af denne undersøgelse, som her skal præsenteres i kort form, peger også på, at barnet eller den unges holdning og vurderinger til deres anbringelse mangler i anbringelsesproceduren, således som Egelund (1997) også har påpeget det.

Ligeledes mangler der handleplaner i en stor del af anbringelsessagerne, før anbringelsen iværksættes. Der er en tydelig sammenhæng mellem sagsbehandlerkontakt og kontinuitet i anbringelsesforløbet for barnet/den unge. Jo flere skift der sker i sagsbehandlerforløbet på sagen, jo flere skift oplever barnet/den unge, og disse skift kan forstyrre anbringelsesforløbet.

Undersøgelsen udpeger fire problemstillinger knyttet til anbringelsesområdet.

18 Se også under tema nr. I, hvor anbragte børn, unge og deres familier præsenteres med afsæt i undersøgelsens resultater.

For det første er der spørgsmålet om, hvorvidt der er overensstemmelse mellem anbringelsesårsag og indsatser i relation hertil, hvor der tilsyneladende ikke altid er overensstemmelse mellem familiens problemer og den indsats, der iværksættes. For det andet implementeringen af lovgivningen, her især i relation til undersøgelse og handleplaner, hvor undersøgelsen belyser, at en del kommuner har vanskeligt ved at leve op til kravene om undersøgelse, handleplaner og revision.

For det tredje er der det forhold, at børn og unge ikke i tilstrækkeligt grad inddrages og høres i deres anbringelsesager, mens der for det fjerde belyses en forskel mellem henholdsvis familiepleje og døgntilbud i kontakten og samarbejdet med kommunerne. Her vises det, at familieplejen, som på landsplan udgør den mest anvendte anbringelsesform, også er den foranstaltning, der har mindst kontakt og bliver mindst informeret fra kommunerne i anbringelsesforløbet.

Skytte (2002) sætter i sin afhandling fokus på anbringelse af etniske minoritetsbørn med grundlag i hvordan og på hvilke måder socialarbejdere handler i forhold til børn og familier med anden etnisk baggrund end dansk.

Empirisk er afhandlingen baseret på tre forskellige undersøgelser. Først og fremmest en undersøgelse af 44 anbringelser af etniske minoritetsbørn, der fordeles sig anbringelsesmæssigt på henholdsvis døgnpleje, opholdssted, og/eller i aflastnings- eller rådighedsfamilie. Børnene, der indgår i undersøgelsen, omfatter en gruppe af børn, hvis mødre kommer fra 17 forskellige lande, og fædre fra mindst 23 forskellige lande i flere forskellige verdensdele, heraf flest fra de afrikanske og mellemøstlige lande.

Den anden slags undersøgelse er en familieplejeundersøgelse, der består af en journalundersøgelse og en interviewundersøgelse med inddragelse af 10 familieplejekonsulenter, der har deltaget i anbringelsesarbejde. Herudover foretages en vignetterundersøgelse omkring socialarbejderen vurderinger og angivelser af handlinger over for henholdsvis et barn med dansk etnisk baggrund og et barn med anden etnisk baggrund end dansk (i undersøgelsen betegnet hhv. majoritets- og minoritetsbørn). Her indgår 131 socialarbejdere i besvarelsen af disse vignetter udformet som et spørgeskema. Endelig inddrages statistisk materiale om hjælpeforanstaltninger til børn.

Skytte (2002) viser bl.a. i sin afhandling, at børnenes etniske minoritetsbaggrund ikke angives at have betydning, men ej heller inddrages aktivt i anbringelsesforløbet, f.eks. i overvejelser om barnets sproglige, kulturelle eller religiøse forhold i visitationsprocessen.

Skytte påpeger en problemstilling ved anbringelsesprocessen, som er, at selve visitationen sker i forhold til, hvor der er anbringelsessteder, der har ledige pladser, i stedet for at søge efter det bedste anbringelsessted til børnene. Denne pro-

blemstilling knytter tilsyneladende primært an til, at familieplejeforeningen er forpligtet over for de plejefamilier og opholdssteder, de har ”i stald”.

Af andre relevante resultater fra Skyttes undersøgelse (2002) er også, at hun påpeger, at børnene kun er meget vagt beskrevet i journalerne.

Endvidere ser hun, at en større andel af de undersøgte børn med anden etnisk baggrund end dansk er blevet tvangsanbragt. Dette fund stemmer overens med bl.a. svensk forskning på området, der ligeledes viser, at indvandrere er overrepræsenterede ved tvangsfjernelser.

Sammenfattende viser Skytte med sin undersøgelse, at familieplejens arbejde med døgnanbringelse af børn med anden etnisk baggrund end dansk, ikke medtager barnets sproglige, kulturelle og etniske livsforhold. F.eks. anbringes børn med anden etnisk baggrund i etnisk danske familier, uden at dette beskrives eller fagligt vurderes at være vanskeligt for barnets livsbetingelser.

Christensen (1998) har foretaget en undersøgelse, der sætter fokus på kommunernes arbejdsforløb, når børn anbringes uden for hjemmet, med afsæt i hvordan Bistandslovens ændrede regler (pr. 1. januar 1993)¹⁹ fungerer i praksis, efter at ændringerne har fundet sted. Samtidig sætter undersøgelsen fokus på, om anbringelsen af børnene har ført til et såkaldt positivt resultat.²⁰

I herværende sammenhæng inddrages de fund, som Christensen har gjort om selve anbringelsesprocessen i de respektive kommuner. Her præsenteres to forskellige anbringelsestyper: de ”hurtige” og de ”sivende” anbringelser. De hurtige anbringelser defineres ved fraværet af en optakt i den anbringende socialforvaltnings regi. Det kan f.eks. handle om familier, som ikke tidligere har haft kontakt til forvaltningen, eller familier som har flyttet kommune, hvor der således godt kan være en sag i den tidligere kommune. Ved de sivende anbringelser har familien typisk boet længe i kommunen, og der kan være tale om familier, der har været kendt gennem lang tid i forvaltningen, f.eks. gennem en ældre bror eller søster, hvor der har været en børnesag, underretninger fra skole, sundhedsplejersken el.lign.

19 Bistandslovens ændrede regler vil i denne sammenhæng sige et særligt fokus på, om der foreligger en handleplan ved anbringelse af barnet uden for hjemmet. Det beskrives i Christensens undersøgelse, at der var indikationer på, at bistandsloven ikke fungerede efter sin hensigt, og Socialministeriet ønskede at få forskningsbaseret viden om, hvordan lovens ændringer så ud i praksis. En tidligere undersøgelse (Hjorth Andersen, 1995) havde således belyst, at der ved anbringelser foretaget i 1993 og 1994 kun var udarbejdet en plan forud for selve anbringelsen i ca. halvdelen af anbringelsessagerne (Christensen, 1998: p. 9).

20 Denne del af undersøgelsen er præsenteret og diskuteret under tema nr. II, *Effekter af anbringelse*, hvor også undersøgelsens primære metodiske grundlag er inddraget.

Af de 23 børn, der er inddraget i undersøgelsen, er der for 11 af undersøgelsens børn tale om en såkaldt sivende anbringelse. Her kan det aflæses, at der for alle 11 børn er gået tre år eller mere, fra der første gang var tale om en børnesag, til børnene rent faktisk blev anbragt. I denne periode frem til anbringelsen var der forsøgt en række foranstaltninger, f.eks. ”hjemmehosser”, eller ”henstilling om daginstitution”.

Christensen fandt, at der i disse sager var to generelle træk, der gik igen, nemlig at journalerne ikke var gode nok til at kunne fungere som hverken dokumentation eller arbejdsredskab. Der var i de fleste tilfælde oplysninger om indsatsen, men ikke om formål og indhold. I 18 ud af 23 sager var der udarbejdet en handleplan, og det vurderedes, at disse var gode nok, men sagsbehandlerne angav i undersøgelsen, at det især var kravet om formålsbeskrivelse, der var vanskeligt i udfyldelse af handleplanerne. Sammenfattende vurderer Christensen, at bistandslovens regler om udfærdigelse af handleplaner opfyldes og medvirker til at forbedre anbringelsesprocessen, men samtidig tydeliggør de nogle af de vanskelige områder i selve anbringelsesprocessen.

Et andet forhold, som skal betones, er, at ud af de 23 sager, var der kun 11 af dem, som havde inddraget barnets stillingtagen til anbringelsen jf. Bistandsloven. Det betyder, at der var 12 børn, hvor den enkelte sagsbehandler ikke vidste noget om børnenes vurdering eller indstilling til anbringelsen.

Nissens (1999) undersøgelse har sat fokus på, hvilke foranstaltninger der blev iværksat i relation til anbragte børn og risikobørn. Undersøgelsens hovedformål var at igangsætte en metodeudviklingsproces i fire kommuner: Fladså, Holmegaard, Næstved og Suså, både i forhold til det enkelte barn samt som en generel udvikling af bedre former for social og psykologisk indsats i anbringelsesforløbet. Undersøgelsen omfatter også et metodeudviklingsprojekt rettet mod sagsbehandlingsarbejdet i kommunerne. Det er ikke medtaget her, idet det ligger uden for vidensopsamlingens fokus.²¹

I herværende publikation sættes der fokus på den del af undersøgelsen, der særligt indkredser foranstaltninger, der iværksættes ved anbringelse eller anden form for støtte eller behandling. Projektet omfattede således alle børn og unge, der blev anbragt i familiepleje, opholdssted eller døgninstitution, samt børn og unge hvor der blev iværksat psykologisk/psykiatrisk undersøgelse – og på baggrund heraf blev henvist til foranstaltning i skole eller socialt regi i de fire kommuner (Nissen 1999: p. 8).

21 Undersøgelsen rummer ligeledes en uddybende beskrivelse af anbragte børn og unge, som præsenteres under tema nr. I.

Undersøgelsens resultater indkredser, at der tilsyneladende er en vilkårlighed i, hvilke foranstaltninger der iværksættes til børn og unge, forstået således, at beskrivelserne af børnenes vanskeligheder ikke nødvendigvis følger et specifikt anbringelsesområde. Undersøgelsen giver en række eksempler, hvoraf nogle af disse skal gengives her.

I tabel 25 (p. 63) gives en kort beskrivelse af børn og unge i undersøgelsen, der er anbragt på døgninstitution:

- 12-årig dreng, der er opvokset i misbrugsmiljø. Personligheden skønnes ikke at have taget skade i alvorlig grad.
- Tidligt følelses- og kontaktmæssigt skadet 13-årig dreng med udvikling i personlighedsforstyrret retning.
- 13-årig, normalt begavet neurotisk dreng med indlæringsvanskeligheder.
- 11-årig adfærdsvanskelig dreng, hvor moderen ikke kan styre ham.
- 12-årig dreng, hvis personlighedsstruktur har karakterafvigende træk.
- 12-årig følelsesmæssigt skadet dreng i en eller anden udstrækning.

I tabel 37 (p. 67) ses en oversigt over de børn og unge, hvor der ingen (min understregning) foranstaltninger iværksættes:

- 9-årig pige, hvor personlighedens fundament er i orden, men den psykiske energi bruges til bekymring for moderen i stedet for egen udvikling.
- Almindeligt begavet, men underpræsterende 10-årig dreng med skrøbelig personlighedsstruktur, muligvis tidligt skadet. Bekymrer sig om moderen.
- 8-årig tilsyneladende velfungerende dreng af misbrugsfamilie.

Der er således tilsyneladende ingen klar logisk forbindelse mellem børnenes sociale og emotionelle problemstillinger og den foranstaltning, der iværksættes.

Desuden viser undersøgelsen, at bistandslovens ”mindsteindgrebsprincip” fungerer i praksis. Der arbejdes i årevis med børnene, hvor der iværksættes forskellige foranstaltninger, men tilsyneladende uden at indsatsen har været tilstrækkelig. Heraf fremtræder også en problemstilling, som Nissen (1999) påpeger, nemlig at børnene primært først anbringes, når de er blevet unge. 50 procent af børnene kommer først i forbindelse med socialforvaltningen efter pubertetens indtræden, mens 45 procent af de anbragte børn først kommer i forbindelse med forvaltningen mellem det 9. og 12. år.

Dette forhold står i kontrast til den viden, der findes om den tidlige opvæksts betydning for barnets udvikling, idet det vurderes, at mindst halvdelen af de anbragte børn og risikobørnene har meget tidlige følelsesmæssige skader, såkaldt prædipale skader, der omfatter personligheds-mæssige skader opstået inden for

barnets første par leveår (se Nissens undersøgelse under tema nr. I, hvor beskrivelser af anbragte børn og unge uddybes).

Et typisk forløb for mange af de udadreagerende børn er her, at der er ”små” problemer i børnehaven, ”større problemer” i indskoling, hvor PPR kommer ind i billedet og arbejder med sagen i nogle år, og til sidst må ”det normale skolesystem” give op, hvor efter sagen overgives til socialforvaltningen (Nissen, 1999, p. 93).

Det indledende undersøgelsesarbejde i forbindelse med anbringelse fremtræder i flere tilfælde mangelfuldt. Den viden, der frembringes i undersøgelsesarbejdet i forbindelse med anbringelse, afspejler ikke de behandlingsmæssige foranstaltninger, der iværksættes. Nissen (1999) peger på, at det første vigtige trin i anbringelsesforløbet er, at kommunerne udarbejder tilstrækkelige undersøgelser, der kan medvirke til i højere grad at vurdere, i hvilket omfang børnenes sundhed og udvikling er truet.

Egelund og Thomsen (2002) har i deres undersøgelse sat fokus på at kortlægge overvejelser og vurderinger, der ligger til grund for socialforvaltningernes vurderinger af anbringelse af børn uden for hjemmet. Her fokuseres på at identificere forhold hos barnet og i barnets familie og sociale forhold, som sagsbehandlere lægger vægt på, når der er overvejelser om en anbringelse uden for hjemmet. Her rejses den relevante problemstilling, at det ofte er vanskeligt at vurdere, hvornår en anbringelse er til barnets bedste, og der er behov for at få viden om, hvordan anbringelsesprocessen foregår i forvaltningerne.

Empirisk er undersøgelsen baseret på kvalitative metoder, idet formålet er at analysere sagsbehandlernes vurderinger, refleksioner og begrundelser for beslutninger om børnesagerne. I undersøgelsen indgår 38 sagsbehandlere. Undersøgelsen er baseret på 10 vignetter (sagseksempler), som de inddragede sagsbehandlere har bedømt individuelt gennem spørgeskemaer og sammen gennem gruppeinterview. Vignetterne omfatter såkaldt typiske problemstillinger, som sagsbehandlere møder i deres dagligdag, men også såkaldte ”gråzonesager”, altså sager hvor der kan være tvivl om, hvordan børnesagen kan behandles i forhold til anbringelse. Der er ligeledes inddraget børn med etnisk minoritetsbaggrund med henblik på at indfange, om der er forskelle i sagsbehandlernes vurderinger af børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Datagrundlaget for undersøgelsen er 11 kommuner/kommunedele, som er udvalgt ud fra størst mulig spredning i anbringelsesfrekvens. Der er udfyldt 182 spørgeskemaer af individuelle sagsbehandlere, og der indgår 53 gruppeinterview.

I en opsummerende beskrivelse af undersøgelsens resultater skal der fremhæves en række fund fra undersøgelsen, som særligt må formodes at have betydning for anbragte børn og unge.

Det handler især om, at sagsbehandlerne, som på trods af fællestræk i måderne at tænke og vurdere på, alligevel træder frem med varierende synspunkter inden for næsten alle områder af en børnesag, således som de er beskrevet i vignetterne.

De varierende synspunkter omfatter både, hvor alvorligt en problemstilling skal vurderes af sagsbehandleren, og hvilke argumenter der lægges vægt på, altså om indsatsen skal være forebyggende, eller om der skal foretages en anbringelse. Hertil kommer vurderingen af, om der er grundlag for anbringelse med tvang, og hvilke typer anbringelsesmiljø der vil være godt for barnet.

De varierende synspunkter på disse ovennævnte områder, optræder både mellem kommunerne, men også mellem sagsbehandlere inden for samme kommune.

Herudover beskriver undersøgelsens resultater endvidere, at det i sagsforløbet overvejende er forældrenes forhold og situation, der vurderes, mens børnenes udvikling og forhold ikke analyseres med i forløbet i samme omfang. Disse fund stemmer i væsentlig grad overens med de pointer, som Skytte (2002) præsenterede i sin undersøgelse.

Egelund & Thomsen påpeger endvidere, at sagsbehandlerne i undersøgelsen opererer med nogle prognostiske overvejelser vedrørende børnenes udviklingsmuligheder. Disse er ofte forventninger om, at barnet vil udvikle sig dårligt, hvis der ikke gribes ind fra forvaltningens side, ligesom sagsbehandlerne ikke medtænker effekterne af de indsatser, som de iværksætter, ud over vage formuleringer som: ”man kan da håbe, at...”

Der er en række såkaldte negative og positive diagnostiske tegn, som på forskellig vis medfører forskellige forståelser og indsatser rettet mod familien. Negative vurderinger trækker i retning af en anbringelse, mens positive vurderinger åbner for forebyggende foranstaltninger. De negative tegn, der fører til overvejelser om anbringelse, knytter især an til beskrivelser om, at forældrene ”ikke kan se barnet” eller ”barnets behov”. Endvidere er forældrenes samarbejdsevne over for forvaltningen central i børnesagerne. Hvis forældrene vurderes at ville samarbejde, er det positivt for sagen, mens manglende samarbejde over for forvaltningens forslag medvirker til yderligere bekymringer. Det er også vigtigt, hvordan forældrene støtter barnet i forhold til daginstitution og skole, og om forældrene vurderes at have et udviklingspotentiale for forandringer.

Etniske minoritetsbørn udgør et område, hvor sagsbehandlerne også er uenige, og hvor sagsbehandlerne giver udtryk for usikkerhed og manglende viden. Der mangler arbejdsmetoder og foranstaltninger rettet mod denne gruppe,

hvilket bevirker, at sagsbehandlerne oplever, at de må ”lukke øjnene for problemer, som de ville gribe ind over for hos danske børn.” Vanskelighederne i disse forhold medfører, at sagsbehandlerne ikke i samme omfang anbringer etniske minoritetsbørn, med mindre der er tale om ekstreme forhold.

Som det også er tilfældet for de andre publikationer under dette tema, påpeges i denne undersøgelse manglen på inddragelse af børn i anbringelsesforløbet. Børnene skal orienteres og informeres, men de bliver ikke inddraget aktivt i en dialog om, hvad der skal ske i deres tilværelse. De hyppigste forebyggende foranstaltninger, der angives at iværksættes, er hjemme-hos, aflastning, fast kontaktperson og familiebehandling.

Valg af anbringelsesmiljøer angives endvidere at kunne tegne et mønster, således at små og mindre børn primært anbringes i familiepleje, mens store børn anbringes på socialpædagogiske opholdssteder og døgninstitution.

Dog kan dette fraviges, hvis børnene har store problemer og/eller en symbiotisk tilknytning til moren, der bevirker at problemerne er så store, at plejefamilier ikke kan magte dette, hvorfor selv helt små og mindre børn overvejes til anbringelse i døgntilbud, da disse vurderes at kunne rumme flere og tungere problemstillinger.

Hannemanns (2003) undersøgelse, som også er blevet beskrevet under tema nr. I, skal her igen inddrages, med særskilt fokus på den viden, som undersøgelsen indeholder knyttet særskilt til anbringelse af børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk. Når denne del af undersøgelsen indsættes under tema nr. III, er det, fordi der peges på, at denne gruppe børn og unge tilsyneladende anbringes på andre måder og ud fra andre årsager end etnisk danske børn og unge – altså forhold der knytter an til selve visitationsprocessen. Her skitseres også den problemstilling, som Skytte (2002) har rejst, at det netop er vanskeligere for forvaltningerne at anbringe denne gruppe børn og unge, idet det opleves, at disse børn og unge har andre problemstillinger end etnisk danske børn.

Egelund et al., (2004, 2008) belyser i deres forløbsundersøgelse af anbragte børn, også selve anbringelsespraksis i kommunerne.²²

Her viser deres undersøgelse en lang række forhold, men først og fremmest viser den, at der er fokus på tidlig indsats over for børnene. Således er der i over halvdelen af børnesagerne påbegyndt et forvaltningsmæssigt fokus på mødrene under deres graviditet, og en fjerdedel af børnene er således blevet anbragt inden

22 se også under tema nr. 1, hvor forløbsundersøgelsen introduceres, og under tema nr. 2, hvor undersøgelsens resultater medtages i relation til om anbringelse uden for hjemmet har hjulpet barnet

deres fyldte 1 år. Hertil viser Egelund et al., (2004, 2008) at relativt mange af de anbragte børn også har søskende, der er anbragt uden for hjemmet.

I undersøgelsen belyses, at børnene i denne alder overvejende anbringes i familiepleje, men ca. 40 procent af børnene anbringes under såkaldte institutionslignende forhold, i herværende undersøgelse omfatter dette socialpædagogisk opholdssted og døgninstitution.

I forløbsundersøgelsen er børnene nu 7-8 år gamle (Egelund et al., 2004), og her skitseres, at børnene, siden de blev anbragt, har været i en såkaldt stabil anbringelse, hvilket omfatter, at børnene for nuværende kun har været anbragt en gang i deres anbringelsesforløb. Syv ud af ti børn har kun været anbragt en gang, mens knap tre ud af ti børn har været anbragt flere gange og har været hjemme i familien imellem anbringelserne. Egelund et al. (2004) anvender betegnelsen ”svingdørsbørn”, som omfatter børn, hvor der har været truffet tre eller flere anbringelsesbeslutninger – disse omfatter ca. hvert 10. barn.

I de inddragede sagsforløb vises en række problemstillinger, idet der i en tredjedel af sagerne ikke er foretaget en undersøgelse efter §§ 38 og 39, mens der i 9 ud af 10 sager foreligger en handleplan inden anbringelse. Det angives imidlertid også, at en tredjedel af anbringelsesstederne ikke vurderer at have modtaget en handleplan for barnets anbringelse. Væsentligt er det også, at lidt mere end en fjerdedel af forældrene ifølge sagsbehandlerne i de pågældende kommuner ikke har været inddraget i handleplanen, og der er kun talt med børnene i under halvdelen af anbringelsesforløbene inden anbringelse uden for hjemmet.

Under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, blev Andersen et al.'s (2010) undersøgelse introduceret for at indkredse, hvilke grupper af børn og unge der bliver anbragt. Her blev også kort introduceret, at der er stor forskel på kommunernes anbringelsespraksis, hvilket under dette tema yderligere skal uddybes.

Andersen et al. viser således, at der er store geografiske forskelle i anbringelse af børn og unge. Spredt ud over Danmarkskortet viser undersøgelsen meget store variationer i anbringelse mellem kommunerne, dog uden at der kan tegnes et specifikt mønster, f.eks. mellem by- og landkommuner, øst og vest el.lign. Det eneste mønster, der viser sig, er, at der faktisk ikke er noget mønster.

De kommunale forskelle forklarer som udgangspunkt kommunernes forskellige anbringelsespraksis. Demografiske og socioøkonomiske forhold forklarer 52 procent af variationen i kommunernes udgifter til anbringelser. Her er de vigtigste faktorer andelen af førtidspensionister og kontanthjælpsmodtagere i kommunerne, såvel som befolkningens indkomst- og uddannelsesniveaue og omfanget af berigelseskriminalitet.

Den anden halvdel af forklaringen på de kommunale forskelle skal findes i forskellige kommunale prioriteringer og forskellig sagsbehandlerpraksis eller

noget helt tredje. Der er også stor forskel på, om de enkelte kommuner vælger at fokusere på forebyggelse eller anbringelse. Det samme forhold gør sig gældende i forhold til kommunernes anbringelsespraksis. Der er meget stor forskel på, om kommunerne vælger at anvende familiepleje, døgninstitution eller socialpædagogisk opholdssted. I kommuner som Thyholm, Thisted og Ørbæk blev 80 procent af de anbragte børn placeret i familiepleje, set overfor kommuner som Fanø, Galten og Sønderhald, hvor under 20 procent blev anbragt i familiepleje.

Undersøgelsen viser, at kommuner, der bruger tid og penge på forebyggende foranstaltninger, har færre anbringelser af børn og unge. Det er dog imidlertid ikke nødvendigvis således at forebyggende foranstaltninger kan vurderes at modvirke eller reducere behovet for anbringelse. Det kan lige så godt være udtryk for, at de kommuner, der prioriterer forebyggelse, nedprioriterer anbringelse.

5.3. TILSYN MED ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Jacobsen & Kabel (2005) belyser i deres temahæfte tilsynsopgaven med anbringelsesstedet. Som udgangspunkt er dette et område, som der ikke er særlig meget dokumenteret viden omkring, da der ikke er forsket særskilt i tilsyn. Derimod berører en række undersøgelser på forskellig vis problemstillinger knyttet til tilsyn med anbringelse af børn og unge. Temahæftet skelner mellem to typer af tilsyn – dels det specifikke tilsyn, som omfatter kommunens løbende tilsyn med barnet og den unge under selve anbringelsesforløbet, og dels det generelle tilsyn, som omfatter et formaliseret tilsyn som amterne (da de eksisterede) førte med egne døgninstitutioner.

I herværende sammenhæng er temahæftet interessant på grund af det specifikke tilsyn og de problemstillinger, der er forbundet til tilsynsopgaven. Her rejses f.eks. den problemstilling – med afsæt i SFI's forløbsanalyse af anbragte børn født i 1995 (Egelund et al. 2004, 2008) – at der er stor forskel på, hvor ofte sagsbehandlere eller familieplejekonsulenter fører tilsyn med det pågældende barn på anbringelsesstedet.

Data fra forløbsundersøgelsen, således som de gengives hos Jacobsen & Kabel (2005) i deres temahæfte, belyser, at der er forskelle mellem anbringelsesstedet og sagsbehandlernes vurderinger af, hvor ofte der føres tilsyn, såvel som forskel på, hvor ofte der tales med barnet/den unge ved tilsynsbesøget. Her påpeges med afsæt i forløbsundersøgelsens resultater, at to ud af fem anbragte børn og unge i praksis stort set ingen kontakt har med en tilsynsførende. På den baggrund belyser temahæftet, at det er vanskeligt for de anbringende myndigheder

at leve op til lovgivningens krav om, at det anbragte barn altid skal inddrages i sit anbringelsesforløb.

Der refereres endvidere til en række undersøgelser, hvoraf resultaterne fra to af disse her skal gengives, nemlig *Det gode tilsyn – set ud fra et børneperspektiv* fra Thisted Kommune og *Opkvalificering af det kommunale tilsyn med anbragte børn og unge* fra Ullerslev Kommune.²³ Her udpeges en række problemstillinger knyttet til tilsyn.

For projektet fra Thisted der omfatter interview med 12 børn og unge, som kommunen har anbragt uden for hjemmet, belyses det, at børnene har meget forskellige oplevelser med tilsyn, men at de generelt ikke tillægger dette en stor betydning i deres anbringelsesforløb. Dog har unge over 12 år en mere klar opfattelse af tilsyn end de yngre børn. Herfra kommer også nogle positive erfaringer med tilsyn, f.eks. at kunne få hjælp, hvis der opstår akutte problemer, såvel som en udefra at tale med, også når det går godt. Jacobsen & Kabel fremhæver, at der er behov for, at også de mindre børn kommer til at forstå betydningen af tilsyn, således at de også får mulighed for at blive hørt i deres egen sag.

Vedr. selve anbringelsen belyser undersøgelsen fra Thisted, at mange af de anbragte børn og unge ikke ved, hvorfor de er anbragt – dette gælder igen især de mindre børn.

Et billede af, hvad der er brug for i et tilsyn i forhold til børnene, er altså en der lytter, spørger ind og viser empati, og en der kan hjælpe med at tage stilling til problemer.

I projektet fra Ullerslev (her refereret fra Jacobsen & Kabel, 2005) sættes der fokus på organiseringen af tilsyn fra kommunens side og udviklingen af en model for tilsyn, der skaber grundlag for et samarbejde mellem anbringelsesstedet og kommunen og med at få særskilt fokus på barnet og på, at det er barnets situation, der er betydningsfuld i relation til tilsyn.

Projektet fra Ullerslev viste som udgangspunkt, at der ikke eksisterede en metode, når tilsyn skulle tilrettelægges og udføres, hvorfor der blev fokus på fire temaer: livet på anbringelsesstedet, forhold til dagtilbud eller skole, fritid og samvær med familie. Under disse temaer er der en lang række underspørgsmål, der kan fungere som vejledning for den tilsynsførende. Erfaringerne fra projektet viser, at det har givet det specifikke tilsyn et kvalitativt løft, at kommunen nu har udviklet en model til udførelse af tilsyn med anbragte børn og unge.

Afslutningsvis giver temahæftet nogle centrale bud på det gode tilsyn. Først

23 Det tredje projekt, der refereres til i temahæftet, omhandler tilsyn med børn anbragt i familiepleje og udelades således herfra, under henvisning til de skitserede afgrænsninger indledningsvist. Det fjerde projekt er TABUKA, Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen, som præsenteres under tema nr. VIII.

og fremmest er der fokus på barnet i anbringelsen, og endvidere er der fokus på organiseringen af tilsynet i form af en tilrettelagt plan.

5.4. FOREBYGGELSE OG ANBRINGELSE – FORVALTNINGENS IVÆRKSÆTTELSE AF FORSKELLIGE TYPER AF INDSATSER

Bengtson et al.'s undersøgelse (2008) har til formål at kortlægge anvendelsen af de forebyggende foranstaltninger, som kommunerne anvender i relation til unge i alderen 14-16 år med særlige behov – herunder at afdække hvilke unge, der modtager forebyggende foranstaltninger. Baggrunden for undersøgelsen, som er den første af tre delundersøgelser, er at foretage en evaluering af tankerne bag, og udviklingen efter anbringelsesreformens ikrafttræden siden januar 2006.

Undersøgelsens metodiske grundlag er baseret på 21 forskellige kommuners systematiske belysning af de forebyggende foranstaltninger, de råder over i kommunerne. Herudover er der foretaget en spørgeskemaundersøgelse rettet mod de sagsbehandlere, der sidder med dette fagområde, ligesom der er interview med unge, som modtager forebyggende foranstaltninger. De unge fordeler sig på tre kategorier:

1. unge som modtager forebyggende foranstaltninger i eget miljø,
2. unge som udelukkende er anbragt uden for hjemmet, og
3. unge som er anbragt uden for hjemmet og modtager forebyggende foranstaltninger.

Resultaterne fra undersøgelsen giver ifølge Bengtson et. al. (2008) en række fund. For det første viser de, at der er store forskelle mellem de involverede 21 kommuner, både i forhold til hvor mange typer af foranstaltninger, den enkelte kommune anvender og hvorledes disse er organiseret, og i forhold til foranstaltningernes udgifter. De mest anvendte foranstaltninger knytter an til en såkaldt individuel behandling samt familiebehandling og skole-dagtilbud.

Undersøgelsens resultater peger imidlertid også på, at de store forskelle mellem kommunerne kun i få tilfælde kan forklares med forskelle i kommunerne i relation til strukturelle, politiske og regionale forhold. Et forhold, der viser sig, er at kommuner med et højt beskatningsgrundlag pr. indbygger samt kommunerne i region hovedstaden oftere anvender privatorganiserede foranstaltninger, ligesom der i disse kommuner også anvendes dyrere foranstaltninger til den enkelte unge. Disse kommuner har samtidig også relativt mange forskellige foranstaltningstyper at råde over.

Undersøgelsen peger endvidere på, at de mest anvendte foranstaltningsformer er familiebehandling, kontaktperson for den unge alene, samt skole- og dagtilbud. Herudover anvendes også psykologsamtaler og aflastningsordning. Af disse former modtager den unge ofte flere tilbud på samme tid, f.eks. kontaktperson og skole-dagtilbud. Undersøgelsen viser endvidere, at ca. halvdelen af de anbragte unge modtager forebyggende foranstaltninger samtidig med anbringelsen. Der viser sig i undersøgelsen også, at der er en mindre kønsforskel, således at der er flere drenge end piger, der modtager forebyggende foranstaltninger og er anbragt. Herover for benyttes psykologsamtaler i højere grad til pigerne.

Ligeledes skitseres det, at unge med anden etnisk baggrund end dansk og fra ikke-vestlige lande i højere grad end anbringelse uden for hjemmet modtager forebyggende foranstaltninger, sammenlignet med unge med etnisk dansk baggrund.

Således som det er belyst under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, belyser også denne undersøgelse, at unge som modtager forebyggende foranstaltninger har skoleproblemer, psykiske problemer, såvel som problemer knyttet til familierelationer i form af misbrug, forældrenes manglende forældreevne, kriminalitet, og/eller vold i hjemmet. Når dette nævnes her under tema nr. III, skal det ses i sammenhæng med, at undersøgelsen viser, at særligt de unge, som modtager forebyggende foranstaltninger, er uden for skole- og arbejdsmarkedet, og de angives oftere at opleve konflikter i familien.

De unge, som modtager forebyggende foranstaltninger, oplever imidlertid også i mindre omfang end de anbragte unge, at forældrene er fraværende i deres liv, har misbrug eller er kriminelle, eller at der er ustabile forhold i hjemmet. Der er dog tilsyneladende ingen forskel i de unges oplevelser og erfaringer med mishandling i hjemmet, uanset om de er i forebyggende foranstaltning eller er anbragt uden for hjemmet. Når disse forhold medtages her, er det, fordi undersøgelsens resultater belyser, at der overordnet er tale om, at de unge har problemer inden for de områder, som foranstaltningerne ifølge de inddragede kommuner forventes at være rettet mod.

Igennem interview med en række unge ses det, at de er gennemgående glade for de foranstaltninger, de modtager – det gælder både de forebyggende foranstaltninger og anbringelse. En væsentlig faktor heri er imidlertid de unges egen motivation for at indgå i foranstaltningen, såvel som de relationer, de unge knytter til vigtige voksne i foranstaltningen. Størstedelen af de unge i undersøgelsen ville ikke være foruden den givne foranstaltning, og for enkelte unge har foranstaltningen været et positivt vendepunkt i deres liv.

5.5. SAMMENBRUD I ANBRINGELSER

Egelund et al.'s (2010) undersøgelse fokuserer på sammenbrud i anbringelser af anbragte børn og unge. Der gives en definition på begrebet sammenbrud: Det er omfattende døgnanbringelser der afsluttes uplanlagt af enten barnet/den unge, forældre, anbringelsesstedet eller forvaltningen. Undersøgelsen omfatter primært unge i alderen 13-17 år, med baggrund i at den internationale forskning viser, at sammenbrud i anbringelser særligt hører til hos denne gruppe af unge, og at op mod halvdelen af de anbragte unge oplever et sammenbrud i anbringelse.

Undersøgelsen fokuserer både på at afdække udbredelsen af fænomenet sammenbrud og på årsagssammenhænge og processer, der forklarer sammenbrud, samt på at forstå konsekvenserne af sammenbruddet for de involverede parter.

Undersøgelsen omfatter en spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interview med unge, der har oplevet sammenbrud i anbringelser, såvel som sagsbehandlere, pædagoger og andre relevante parter, der er involveret i et anbringelsesforløb.

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 44 procent af de unge har oplevet et eller flere sammenbrud under deres anbringelsesforløb. Dette tal stemmer overens med tal fra den internationale forskning.

For de unge i den danske undersøgelse vises det, at der i ca. to tredjedele af anbringelserne, sker sammenbrud inden for det første år. Hertil kommer, at årsagerne til sammenbrud i anbringelser primært er såkaldte systemfaktorer, der omfatter forhold som sagsbehandlerskift og finansielle restriktioner i kommunerne, som betyder, at det er vanskeligt, grundet økonomi at finde egnede anbringelsessteder.

Heroverfor kan der til gengæld vises, at stabilitet i anbringelsesforløb også er knyttet til de såkaldte systemfaktorer: at der er udfærdiget en handleplan, at den unge er enig i anbringelsen, og at den unge forud for anbringelsen har været placeret i aflastning.

Interview med de unge og andre relevante parter i anbringelsesforløbet indkredser en lang række faktorer, som også har betydning for sammenbrud i anbringelse. Først og fremmest at de såkaldte systemfaktorer har betydning, således som spørgeskemaundersøgelsen udpegede. Derudover er der også andre faktorer eller processer på systemniveau på spil. Her betones den såkaldte ressourcesituation i forvaltningen, der omfatter den tid og de kræfter, som sagsbehandlerne har mulighed for at give den pågældende anbringessag, som betydningsfuld.

Mangel på tid, her betegnet som brandslukningslogik, der omhandler mangel på ressourcer i forvaltningen, er således med til at skabe risiko for sammenbrud i anbringelser. Dette fund gør især op med antallet af akutanbringelser, som således ikke tjener de unge.

Hertil kommer, at data fra interviewmaterialet, ligesom spørgeskemaundersøgelsen, viser, at kontinuitet i sagsbehandlingen også har betydning for anbringelsesforløbet, særligt i relation til, at sagsbehandlerne kender den unge og familien.

Også den økonomiske faktors betydning på forvaltningsniveau genfindes i interviewmaterialet. Her ses beskrivelser af sammenbrud i anbringelser som følge af forvaltningens økonomiske vurderinger i relation til valg af anbringelsessted. Den økonomiske model, hvor pengene følger den enkelte unge, medvirker endvidere til at øge sårbarheden over for tomme pladser på anbringelsesstederne, hvilket igen bevirker, at anbringelsesstederne har svært ved at sammensætte ungegruppen på hensigtsmæssige måder.

Der er også forklaringer på sammenbrud i anbringelser på et såkaldt *institutionsniveau*, der omfatter den sociale dynamik på selve anbringelsesstederne. Her anvendes begrebet institutionelle parallelverdener til at beskrive, at de unge anbragte og personalet har grundlæggende forskellige orienteringspunkter. De unge er rettet mod samvær i ungegruppen, at finde deres plads, mens personalet arbejder med den enkelte unges udvikling og forandring. At den unge ikke finder sin plads i ungegruppen er netop en medvirkende årsag til sammenbrud i anbringelse, f.eks. på grund af mobning, fysiske overgreb el.lign.

Sammenbrud i anbringelse findes også i forhold til den såkaldte ”smittefare”, der viser hen til, at ungegruppen er så vanskelig, at der er tale om ”lærestalter for normbrydende adfærd”.

Sidst, men ikke mindst påpeges det paradoksale forhold i sammenbrud i, at unges problemer, altså grunden til at de er blevet anbragt, også bliver grundlaget for sammenbrud i anbringelsen.

Der er også et niveau, der omfatter relationsprocesser og sammenbrud. Relationer omfatter her den unges relationer til både familie, venner, bofæller, pædagoger og sagsbehandlere m.fl.

5.6. SAMMENFATNING AF TEMA NR. III: HVAD VED VI OM VISITATION TIL ANBRINGELSE?

Under dette tema er der søgt efter undersøgelser, der har kunnet give svar på en lang række af de spørgsmål fra SL, der fokuserede på at indfange viden om handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser på døgntilbud. Hertil ville vi opnå viden om betydningen af inddragelse af både børn, unge og forældre i an-

bringelsesforløbet, såvel som forvaltningens betydning og rolle i anbringelsesforløbet. Endvidere kommer undersøgelser, der indkredser årsager til anbringelse, selve anbringelsespraksis og sammenbrud i anbringelser. Ligeledes har dette tema omhandlet viden om tilsyn af døgnanbringelser.

For nuværende kan det sammenfattes, at der er en række af de ovennævnte områder, der er viden omkring. Det drejer sig om:

- Viden om den mere sagsorienterede anbringelsespraksis, som handler om, hvordan anbringelse sættes i værk i de forskellige kommuner og om sagsbehandlingernes vurderinger og handlinger i forskellige sagsforløb. En lang række af de undersøgelser, der er inddraget, belyser, at det er ganske svært at afgøre, hvilke børn der anbringes, på hvilket grundlag, og hvilke børn der ikke anbringes. Der er altså en tilsyneladende vilkårlighed, som også går igen i selve indsatsen i relation til børnene og de unges beskrevne problemstillinger.
- Viden om, i hvilket omfang børn og forældre inddrages og høres i deres anbringelsesforløb uden for hjemmet og i udfærdigelsen af handleplaner. Her viser flere af undersøgelserne, at forældrenes forhold og problemer beskrives, men at børnene ofte ikke er beskrevet i sagsarbejdet og ofte heller ikke inddrages i anbringelsen, men høres eller informeres.
- Viden om tilsyn med børn og unge i døgnanbringelse. Dette område beskrives som et relativt uudforsket område, men det betones som afgørende at anbragte børn og unge modtager tilsyn under deres anbringelsesforløb, da dette er med til at sikre kvalitet i anbringelsen.
- Viden om sammenbrud i anbringelser. Her viser den seneste undersøgelse, at 44 procent af de unge har oplevet et eller flere sammenbrud under deres anbringelsesforløb. Dette tal stemmer overens med tal fra den internationale forskning.
- For de unge i den danske undersøgelse vises det, at der i ca. to tredjedele af anbringelserne, sker sammenbrud inden for 1 år. Årsagerne til sammenbrud i anbringelser er primært såkaldte systemfaktorer, der omfatter forhold som sagsbehandlerskift, og finansielle restriktioner i kommunerne.
- Stabilitet i anbringelsesforløb er knyttet til de såkaldte systemfaktorer; at der er udfærdiget en handleplan, at den unge er enig i anbringelsen, og at den unge forud for anbringelsen har været placeret i aflastning.

Opsummerende må det sammenfattes, at netop det såkaldte sagsorienterede område, knyttet til kommunernes anbringelsespraksis, procedurer og forløb, er et område, som er udforsket meget grundigt. Set over perioden 1995-2010 foreligger der en omfattende vidensindsamling.

Vi har således meget viden om kommunernes og sagsbehandlerne arbejdsprocesser, deres vurderinger i børne- og ungesagerne, såvel som viden om udsatte familier.

De undersøgelser, vi har set på, medvirker også til at belyse, hvor stor en rolle og betydning kommunerne og sagsbehandlerne rent faktisk har i anbringelsesforløbet, f.eks. i forhold til, hvornår der vurderes grundlag for anbringelse, kontinuitet i anbringelsesforløbet såvel som sammenbrud i anbringelser.

Vi må således for nuværende, på baggrund af de indsamlede undersøgelser konstatere, at en meget stor del af et barn eller en ungs anbringelsesforløb både direkte og indirekte er placeret på et forvaltningsmæssigt niveau.

Det kalder på en faglig og forskningsmæssig interesse at få uddybet og udforsket denne del af anbringelsesprocessen i langt højere grad. Vi har en lang række omfangsrige og uddybende undersøgelser under dette tema, som belyser komplekse forhold i anbringelsespraksis, men vi mangler undersøgelser, der sætter fokus på sagsarbejdet – vel og mærke set fra sagsbehandlerne perspektiv og lokaliseret i konkrete kontekster, altså i specifikke kommuner og afdelinger, som medvirker til at indfange problemer, dilemmaer og muligheder forbundet til arbejdet med denne gruppe børn og unge.

Inspireret af Egelund (1997) og Skytte (2002) er der også meget, der taler for, at det er vigtigt at undersøge det teoretiske vidensgrundlag som sagsbehandlere i forvaltninger baserer deres faglige indsatser på – her tænkes især på teoretiske forståelser af børn og barndomsliv, såvel som viden om udviklingspsykologiske forhold hos børn og unge.

5.7. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi, med afsæt i de inddragede publikationer, opstille en række hovedresultater om temaet visitation til anbringelse. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Der er tale om et område, som har stor politisk og forskningsmæssig bevågenhed. Der er 14 publikationer under dette tema, hvoraf hovedparten er udført af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- De indkomne publikationer fordeler sig indholdsmæssigt over fire overordnede emner som omfatter sagsarbejde i kommunerne, tilsyn med børn og unge, sammenbrud i anbringelser, samt forebyggelse og anbringelse.
- Under emnet sagsarbejde i kommunerne belyser flere af undersøgelserne, at børns perspektiver på deres liv og eventuel anbringelse er sparsomt be-

skrevet i anbringelsesproceduren, at der tilsyneladende kan identificeres sammenhænge mellem sagsbehandlerkontakt og kontinuitet i anbringelsesforløbet. Hertil belyser en undersøgelse, at der tilsyneladende fremtræder en stor vilkårlighed i, hvilke børn der bliver anbragt i forskellige former for foranstaltninger.

- Etnisk minoritetsbaggrund angives ikke at have betydning for anbringelse af børn, ligesom den heller ikke inddrages aktivt i anbringelsesforløbet, i forhold til overvejelser over sproglige, kulturelle, eller religiøse forhold. Etniske minoritetsbørn tvangsanbringes ligeledes oftere en børn med etnisk dansk baggrund.
- Der ledes tilsyneladende ikke efter det såkaldt bedst egnede sted for barnet, men i højere grad ses på, hvor der er plads.
- Der er stor forskel sagsbehandlere imellem i forhold til faglige og teoretiske vurderinger af, hvor alvorligt en problemstilling vurderes af sagsbehandleren og hvilke indsatser, der iværksættes.
- Der er store kommunale forskelle mellem kommunernes anbringelsespraksis. I nogle kommuner anvendes primært plejefamilie som anbringelsesform, og i andre døgninstitutioner og socialpædagogisk opholdssteder.
- Der er store forskelle kommuner imellem i forhold til hyppigheden af tilsyn med anbragte børn og unge, og at det er vanskeligt for de anbringende myndigheder at leve op til lovgivningens krav om, at det anbragte barn altid skal inddrages i anbringelsesforløb.
- Mange af de anbragte børn og unge ved ikke, hvorfor de er anbragt. Dog har unge over 12 år en mere klar opfattelse og også positive beskrivelser af tilsyn.
- Ca. halvdelen af de anbragte unge modtager også forebyggende foranstaltninger, f.eks. i form af kontaktperson og skole-dagtilbud. Flere unge med anden etnisk baggrund end dansk modtager forebyggende foranstaltninger, sammenlignet med etnisk danske unge, der oftere anbringes uden for hjemmet.
- 44 procent af de inddragede unge i undersøgelsen har oplevet sammenbrud i anbringelsen, og to tredjedele af sammenbruddene sker i det første anbringelsesår. Som årsag udpeges en række systemfaktorer, der omfatter forhold som sagsbehandlerskift og finansielle restriktioner i kommunen. Hertil kommer forhold på institutionsniveau, der omfatter den sociale dynamik på anbringelsesstederne, f.eks. at den unge ikke finder sin plads i ungegruppen, eller at der eksisterer parallelle verdner mellem de unge og de voksne.

6.

Tema nr. IV – Viden om socialpædagogiske indsatser på området

Under tema nr. IV samler der sig de spørgsmål, som sammenfattende knytter an til viden om selve anbringelsesforløbet. Det drejer sig især om at undersøge forskellige former for socialpædagogisk praksis, måder arbejdet med de anbragte børn og unge tilrettelægges og udføres på såvel som viden om forskellige teoretiske tilgange og metodiske overvejelser i forhold til socialpædagogisk arbejde i døgntilbud.

Hertil kommer, at der under dette tema også indkredses forskellige kategorier af anbringelse på døgntilbudsområdet, både i typer af institutioner og i relation til socialpædagogiske indsatser.

6.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

I et bredt vue over publikationerne, der omhandler dette tema, kan der foretages en inddeling i fire små afsnit, med afsæt i de fokusområder og perspektiver, som de forskellige publikationer inddrager.

Der er således et afsnit, der fokuserer på publikationer, som fortæller om forskellige kategorier af pædagogik i døgntilbud, ligesom der er et afsnit, der indkredser socialpædagogisk arbejde. Dernæst følger et afsnit, der medtager forskellige projekter knyttet til udvikling af socialpædagogisk praksis, og afslutningsvis inddrages publikationer, der kan belyse forskellige typer af indsatser over for forskellige aldersgrupper ved anbringelse i døgntilbud.

Der er i alt fundet 28 publikationer til tema nr. IV, gengivet kronologisk efter udgivelsesår i figur 6.1.

Figur 6.1

Sø, M. (1995). *Det somaliske børnehus – en miniinstitution under Børnehjemmet C. Knaps Minde, Århus Amt.* Århus Amt, Børne- og ungeområdet.

Thormann, I. & Guldberg, C. (1996). *Hånden på hjertet. Omsorg for det lille barn i krise.* København: Hans Reitzels Forlag.

- Hegstrup, C. & Nilsson, J. (1997). *Sølager. Pædagogik og udviklingsarbejde – en beskrivelse af den pædagogiske praksis på Sølager 1997*.
- Hansen, K. (1998). *Projekt Talerøret. Evaluerings-/erfaringsopsamling*. Fyns Amt.
- Bryderup, I. M. (1999). *Drop afmagten – socialpædagogisk arbejde, De unges hus, Roskilde Amt*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Kornerup, H. (1999). *Børn på behandlingshjem år 1999. En artikelsamling om miljøterapi*. Lejre: Forlaget Perikon.
- Ladegaard, I. & Basse, S. (1999). *Relationer – under anbringelse – et projekt på behandlingshjemmet Åhaven om intervention i forhold til forældre-barn relationen ved småbørns anbringelse på døgninstitution*.
- Anbragte pigers forhold til kriminelle/kriminalitetstruede indvandedrenge* (2000). Projekt 1998-2000. Ungdomspensionen Jens Jessensvej 12, 2000 Frederiksberg.
- Egelund, M. (2001). *En forskel der gør en forskel. Reflekterende processer hos børn, forældre og personale på en døgninstitution*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thormann, I. & Guldborg, C. (2001). *Den nænsomme anbringelse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Himmelbjerggården – udvikling af Pædagogik og Organisation* (2002). Udgivet som beskrivelse af et udviklingsprojekt støttet af Socialministeriet – SIBU-puljen.
- Frederiksen, P. og Meyer, H. (2002). *Opholdsstedet Gunderup: en evaluering af et alternativt socialpædagogisk projekt*. Aalborg: SUF og Aalborg Socialpædagogiske Seminarium.
- Madsen et al. (2003). *Tæt på relationen. Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde*. København: Socialpædagogisk Bibliotek.
- Bryderup et al. (2003). *Socialpædagogisk metodeudvikling – forskningsevaluering af et fotoprojekt på Projekt- og Døgninstitutionen Hjulmagerstien*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Sieling, V. (2003). *Projekt Det lille børnehus – et metodeudviklingsprojekt om at bevare og udvikle relationen mellem anbragte børn og deres forældre*. Helsingør Lokalcenter, Helsingør Kommune.
- Thormann, I. & Guldborg, C. (2003). *Med hjerte og forstand. De tidlige anbringelser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, T., (2004). *Bøgholtprojektet. Pædagogisk praksis, livsforløb og tilbageblik på behandlingsinstitutionen Bøgholt*. Aarhus Universitet, Psykologisk Institut
- Nissen, K. (2004). *Håndbog i arbejdet med anbragte etniske minoritetsunge og deres familier*. København: Udarbejdet af Allégårdsprojektet – et metodeudviklingsprojekt på tværs af fag, arbejdspladser og kommuner.

- Thomsen, C. H. (2004). *Rapport om anbragte unge, seksualitet og prostitutionslignende relationer*. Pro Vejle: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- Hansen, J., et al., (04/2005) *Normalsystemets rummeliggørelse og anbringelser*. UFC Børn og Unge
- Andersen., U. et al. (2005): "Socialpædagogisk praksis på Glostrup Observations- og behandlingshjem". I: Bryderup, I. (red.) (2005). *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge. Beskrivelser og dokumentation*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Rasborg, L. (2005). *Miljøterapi med børn og unge*. København: Akademisk Forlag.
- Bryderup et al. (2005). *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Kristensen, O.S. (red.) (2006). *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier af institutionsliv*. København: Forlaget PUC.
- Kildedal, K. (2008). *Aktionsforskningsprojekt på opholdsstederne Lille Stokkebjerg og Skjoldborghus. Resumé af afsluttende rapport, december 2008*.
- Egelund, T. & Jakobsen, T. B. (red.) (2009). *Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Kildedal, K. & Nielsen, D. K. (2009). *Pædagogik fra Farsø. Arbejdet med udstødte unge kræver læssevis af omsorg*. Farsø: Solhaven & Himmerlands Rådgivningscenter.
- Jensen et al. (2009). *Handlekompetencer i pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn og unge – indsats og effekt. HPA-projektet. En sammenfatning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

6.2. FORSKELLIGE KATEGORISERINGER AF PÆDAGOGIK I DØGNTILBUD

Hos Bryderup et al. (2005) identificeres der på baggrund af det indsamlede datamateriale fra en spørgeskemaundersøgelse blandt døgninstitutioner, opholdssteder og dagbehandlingstilbud en række kategoriseringer af institutionernes pædagogik, som i undersøgelsen er fremkommet med afsæt i institutionernes egne formuleringer om den pædagogik, som den enkelte institution angiver, at den arbejder ud fra.²⁴ Kategorierne er som følger:

24 Bryderup et al.'s undersøgelse beskrives uddybende under tema nr. V, *Anbragte børn og unges skolegang og uddannelse*.

- *Miljøterapi*. Denne kategori nævnes også i sammenhæng med andre termer som for eksempel psykodynamisk orienteret eller adfærdsorienteret terapi.
- *Systemisk teori og tankegang*. Denne kategori anvendes, hvor betegnelsen systemisk forekommer. Her suppleres ofte med psyko-dynamisk teori, og der angives ofte en ressource-orientering i stedet for fokus på problemer.
- *Hverdagslivspædagogik*. Denne kategori anvendes, når deltagelsen i institutionens og lokalmiljøets hverdagsliv fremhæves som kernen. Det praktiske fællesskab og familielignende samvær såvel som hjemlige rammer er centrale.
- *Strukturel pædagogik*. Er en kategori, der anvendes, når der angives at være fokus på struktur, rammer og regler med henblik på at skabe overskuelighed og tryghed i hverdagen. Hertil kommer centrale begreber som adfærdsstyring og konsekvens, faste strukturer og rammer, synlige voksne og tydelig grænsesætning.
- *Humanistisk pædagogik og psykologi*. Denne kategori omfatter institutioner, hvor der tales om barnet i centrum med vægt på den enkeltes udvikling og personlige vækst, med anvendelse af begreber som selvværd, ansvar, frihed, respekt og tolerance.
- *Indlærings- og undervisningsbaseret pædagogik*. Denne kategori må formodes primært at høre til under dagbehandlingstilbuddene med skolegang.
- *Individuel pædagogik og relationspædagogik*. Her er placeret institutioner, hvor det angives, at pædagogikken til hver en tid er tilpasset det enkelte barn eller den unge. Her tages der afsæt i individuelle behov og i relationelle termer. Pædagogikken er karakteriseret ved individuelle behandlingsplaner eller individuelle relationer.
- *Andet*. Omfatter de institutioner, hvor pædagogikken beskrives i så generelle termer, at institutionen ikke har kunnet placeres entydigt i nogle af de ovennævnte kategorier (Bryderup et al., 2001: p. 150-151).

Hvis vi følger denne inddeling af forskellige kategorier af pædagogik, således som de er fremstillet hos Bryderup et al. (2001), kan en række af disse kategorier genfindes i publikationerne til dette tema om socialpædagogiske indsatser. De forskellige kategorier af pædagogik, som publikationerne fremdrager, er overvejende knyttet til den miljøterapeutiske behandlingsform og den systemiske tilgang, men der er også enkelte publikationer under kategorien strukturel pædagogik og kategorien humanistisk pædagogik og psykologi.

Inden for området, der identificerer forskellige former for behandlingsindsatser af anbragte børn og unge i døgntilbud, kan indfanges den såkaldte miljøterapeutiske institutionsbehandling. Hos Kornerup (1999) bidrages der med en

række artikler, som på forskellig vis beskæftiger sig med miljøterapi som en behandlingsform rettet mod anbragte børn og unge, der har behov for behandling.

Som behandlingsform er miljøterapi en metode, der fokuserer på hele barnets liv i behandlingen. Således inddrages ikke kun barnet og terapeuten, men også barnets omgivelser, dvs. familie, skole, daginstitution m.v.

Artiklerne er skrevet af miljøterapeuter og psykologer med tilknytning til behandlingshjemmet Nebs Møllegård, der har været pioner inden for denne behandlingstradition for anbragte børn og unge siden begyndelsen af 1950'erne. Der er ikke tale om en egentlig stringent teori og metode, men derimod om en fælles faglig forståelse af, at miljøterapi hænger tæt sammen med dynamisk udviklingspsykologi,²⁵ der i praksis fokuserer på barnets udviklingsprocesser i behandlingsarbejdet.

Bogens artikler giver forskellige bud på miljøterapeutiske tilgange. Miljøterapeutens arbejde og rolle såvel som selve behandlingsarbejdet er beskrevet, og der er beskrivelser af de anbragte børn, som er præget af tidlige relationsforstyrrelser og store vanskeligheder knyttet til deres udvikling. Flere af bogens artikler beskriver detaljerede behandlingsforløb med denne gruppe børn, hvor det miljøterapeutiske arbejde bl.a. træder frem i beskrivelser af betydningen af kontakten og relationsudviklingen mellem barn og miljøterapeuten, hvor der tages afsæt i det enkelte barns behov og vanskeligheder.

Der gives med afsæt i en case om barnet Hannah f.eks. følgende klare eksempler på, hvad det særlige miljøterapeutiske arbejde kan bestå i: dels omsorgsstøtte og støtte til, at barnet kan få indblik i egen adfærd undervejs i processen, dels det forhold, at miljøterapeuten kan rumme barnets følelser af sorg, vrede, frustration som en grundlæggende del af den behandlingsmæssige proces.

For yderligere viden om miljøterapeutisk arbejde med børn og unge har Rasborg (2005) udgivet en bog om miljøterapi med denne gruppe børn og unge, der fungerer som en grundbog med indføring i miljøterapi, og som redegør for de teoretiske overvejelser, der ligger til grund for miljøterapeutisk metode og tænkning.

Egelund et al. (2001) belyser deres teoretiske overvejelser og praktisk-pædagogiske og terapeutiske erfaringer med børn og unge på behandlingshjemmet Dalgården i Højbjerg. Behandlingsarbejdet med børn og unge med svære psykiske og sociale vanskeligheder og arbejdet med familierne tager afsæt i en system-

25 Den miljøterapeutiske metode trækker i sin teoretiske form på psykodynamiske teoridannelser, objektrelationsteori og miljøterapeutisk tænkning.

teoretisk tænkning,²⁶ der udvikles i det socialpædagogiske behandlingsarbejde med denne gruppe børn og unge.

Et af formålene med bogen er at belyse, hvordan og på hvilke måder døgninstitutionen kan anvendes til denne gruppe børn og unge, og den gør således også op med, at døgninstitutionerne ikke kan hjælpe svært belastede børn, unge og deres familier. Det er snarere det modsatte, der er tilfældet, idet der gives et bud på, hvordan disse børn kan hjælpes i deres udvikling gennem behandling i døgninstitutionsregi.

Metodisk består bogen af en lang række casebeskrivelser og erfaringer fra arbejdet på Dalgården, både i forhold til børnenes dag i skolen og på døgnafdelingerne og fra familiearbejdet.

Her belyses, hvordan den systemteoretiske tænkning fra traditionelt at være anvendt i terapi også kan udvikles og tænkes ind i det daglige socialpædagogiske arbejde.

Der gives ikke resultater i denne bog, snarere muligheder for nytænkning af pædagogiske arbejdsprocesser, måder at tale med børnene på og nye måder at forstå både børn og forældre på, med afsæt i anderledes måder at spørge til og tale med børn og familier.

Under kategorien *strukturel pædagogik* kan der indplaceres en række publikationer, som på forskellig vis angiver at have fokus på struktur, rammer og regler med henblik på at skabe overskuelighed og tryghed i hverdagen for de anbragte børn og unge i døgntilbud. Flere af nøglebegreberne fra definitionen af strukturel pædagogisk går igen i publikationernes beskrivelse af deres pædagogik som f.eks. adfærdsstyring og konsekvens, faste strukturer og rammer, synlige voksne og tydelig grænsesætning.

Under denne kategori befinder sig publikationen fra behandlingshjemmet Himmelbjerggården (2002), hvor pædagogikken beskrives inden for rammerne af overskuelighed, imødekommenhed, struktur og konsekvens. På behandlings-

26 Den systemorienterede terapi, oprindeligt udviklet som en familierapi, bygger på antagelsen om, at menneskers psykiske vanskeligheder kan behandles og belyses i den familiemæssige kontekst. Denne antagelse er af relativt ny dato, set i et historisk forhold til andre psykologiske perspektiver, idet de tidlige systemorienterede tanker og erfaringer blev grundlagt i begyndelsen af 1960'erne. Den systemorienterede tænkning er baseret på, at hele familien ses som et system af relationer og kommunikation, hvor barnets problemer er en del af familiens problemer, og familien skal således ses som et system, frem for at se på barnets vanskeligheder som noget, der udelukkende eller primært er knyttet til forhold inde i barnet. Den systemorienterede tænkning har udviklet sig meget siden sin begyndelse, og har bevæget sig i flere forskellige retninger, med inspiration fra bl.a. Batesons teori om menneskelig erkendelse og kommunikation i systemer. For yderligere information om systemteori kan bl.a. henvises til Hougaard et al. (1999).

hjemmet arbejdes med såkaldt tilknytningsforstyrrede børn og unge og børn udsat for tidlig følelsesmæssige omsorgssvigt. Publikationen rummer en række artikler, der på forskellig vis præsenterer dele af Himmelbjerggårdens arbejde med denne gruppe børn og unge.

Når publikationen placeres under tema nr. IV, socialpædagogiske indsatser, er det, fordi den overordnet set rummer en beskrivelse af socialpædagogisk arbejde med netop denne gruppe børn og unge på behandlingshjem. En række af artiklerne i publikationen kommer således tættere på at indkredse eksempler på strukturel pædagogik, hvor f.eks. overskuelighed og forudsigelighed i arbejdet sikres dels gennem tilbagevendende uge- og dagsprogrammer, dels med pædagoger, der tager ansvaret for styringen af dagligdagen.

Andersen (2004) har i Bøgholtprojektet fokus på undersøgelse af den pædagogiske praksis,²⁷ og der kan i beskrivelserne af det socialpædagogiske arbejde på Bøgholt, som rummer børn og unge i alderen 12-16 år, ligeledes indfanges elementer af kategorien strukturel pædagogik. Her beskrives således, at årets gang på Bøgholt er meget struktureret. Struktur skaber ensartethed, tryghed og sikrer, at intentioner føres ud i praksis, og at strukturen fungerer som en ramme, hvorfra den enkelte medarbejder kan handle og sætte mål for arbejdet med de unge.

Metodisk bygger undersøgelsen på observationer, individuelle interviews med pædagoger og elever samt gruppeinterviews med pædagogerne fordelt på de respektive afdelinger.

Resultaterne af undersøgelsen indkredser den pædagogiske praksis på Bøgholt, som karakteriseres ved at være struktureret. Der er dog også elementer af, at det praktisk-pædagogiske arbejde har fokus på såkaldte gruppepædagogiske principper, hvorfra pædagogerne arbejder med gruppen og inddrager gruppen i løsning af konkrete problemstillinger i den pædagogiske praksis.

Kildedal og Nielsens undersøgelse (2009) beskriver socialpædagogikken i forhold til anbragte børn og unge på Solhaven og Himmerlands Rådgivningscenter. Bogen er baseret på en række interviews med ledere og medarbejdere ved de to institutioner, og bogen er "et stykke beskrivende arbejde" (p. 8), der er udført med henblik på at give Solhaven og Himmerlands Rådgivningscenter redskaber til at udvikle deres pædagogik. Der er således ikke tale om en undersøgelse af selve den socialpædagogiske praksis, men derimod om en udvikling af begreber

27 Andersen's projekt om Bøgholt er også præsenteret under tema nr. VIII med særlig fokus på tidligere anbragte oplevelser og erfaringer.

og metoder baseret på ledere og medarbejderes vurderinger og fortællinger af deres arbejde.

Bogen giver på samme tid et bidrag til indsigt i socialpædagogisk arbejde med de allermost udsatte børn og unge, som er anbragt.

En indkredsning af socialpædagogisk teori og metode på Solhaven/HRC viser, at især omsorgsbegrebet står centralt i arbejdet. Begreberne ro, renlighed og regelmæssighed inddrages for at belyse betydningen af struktur, forudsigelighed, sunde vaner og en fast rytme. Alle disse begreber forplantes i dagligdagens pædagogiske praksis, og de vurderes særligt vigtige i arbejdet med udsatte anbragte unge.

Herudover kædes omsorg og opdragelse sammen – det, der også kaldes adfærdsregulering. De unge skal lære nye og alternative handlemuligheder som en erstatning for de gamle og ofte destruktive handlinger, de tidligere har benyttet for at klare sig i tilværelsen.

Endvidere betones betydningen af magtforhold mellem voksen og ung, forstået således, at det er den voksne (medarbejderen), der skal tage et overordnet ansvar for de unges udvikling, og man skal turde opdrage. Der indkredses fire socialpædagogiske strategier: konsekvente reaktioner, relationsarbejde, handling sammen med den unge og aktiv inddragelse i egen udvikling.

Kildedal (2008) har udforsket to opholdssteder, henholdsvis Lille Stokkebjerg ved Jyderup og Skjoldborghus i Farsø. Udforskningen havde fokus på det pædagogiske arbejde på de to opholdssteder, som var blevet etableret med henblik på modtagelse af unge i alderen fra 12-15 år med alvorlig eller kriminalitetstruet adfærd og overvejende med anden etnisk baggrund end dansk. I herværende sammenhæng skal de dele af resuméet af rapportens baggrund og resultater, der knytter an til socialpædagogiske indsatser, kort introduceres.

Den pædagogik, som er redegjort for i Kildedal og Niensens (2009) undersøgelse af Solhaven og HRC var vurderet til at være relevant for denne målgruppe af 12-15-årige kriminalitetstruede børn og unge, og undersøgelsen følger således implementeringen af denne pædagogik på de to opholdssteder.

Metodisk er undersøgelsen tilrettelagt som et aktionsforskningsprojekt, og den følger både implementeringen af pædagogikken og undervisning og oplæring af personale i det pædagogiske arbejde.

Undersøgelsen belyser blandt andet, at Solhavepædagogikken ser ud til at være implementeret på opholdsstedet Skjoldborghus. Også på opholdsstedet vurderes det, at begrebet omsorg står centralt og fungerer som en daglig ”centrifuge” (gentagen rytme), bestående af ro, renlighed og regelmæssighed, dog i højere grad i form af en forældre lignende omsorg, da børnene på de to opholdssteder i Jyderup og Farsø er yngre end på Solhaven og HRC.

Det andet centrale pædagogiske begreb, ”konsekvent pædagogik”, ser ud til at ligne pædagogikken på Solhaven og HRC, idet konsekvens handler om voksenstøtte og positive, givende konsekvenser, som de anbragte børn kan lære af.

Arbejdet med relationer til de anbragte børn står centralt i det pædagogiske arbejde, ligesom en pædagogik, der sætter fokus på at handle og samhandle med børnene og på at inddrage børnene i daglige aktiviteter, er væsentlig.

På opholdsstedet Lille Stokkebjerg er der tilsyneladende flere variationer i forståelsen af begreberne om konsekvens, omsorg og relationer. Ligeledes ses der variationer i forståelsen af den handlende og samhandlende pædagogik og inddragelse af børnene i daglige aktiviteter.

For begge opholdssteders vedkommende understreges, at personalet er ansat på vilkår, der medfører, at de er til rådighed, uden at de nødvendigvis følger en fast arbejdsugeplan. En forskel mellem de to opholdssteder træder tilsyneladende frem her, idet personalet på det ene opholdssted, Skjoldborghus, er enige i denne arbejdsform, mens personalet på det andet opholdssted, Lille Stokkebjerg, ikke synes, de skal arbejde under disse vilkår. For Skjoldborghus har det tilsyneladende også bevirket, at der er stor personaleudskiftning i medarbejdergruppen.

For begge personalegrupper gælder, at de har været på et to-årigt uddannelsesforløb, gennemført som internatforløb og coaching ude på opholdsstederne. Dette forløb er dog kun blevet undersøgt for det ene af opholdsstederne gennem en spørgeskemaundersøgelse, idet det andet opholdssted ikke ønskede at deltage i den del af forskningsundersøgelsen. Sammenfattende vurderer medarbejderne at have indblik i pædagogikken. Det, der virker bedst i implementeringen af den, er, at medarbejderne oplever et fælles fodslag, er engagerede og medinddragede i udviklingen af det pædagogiske arbejde, samt at medarbejderne er disciplinerede og udvikler en god mødekultur.

Under kategorien *humanistisk pædagogik og psykologi*, der omfatter institutioner, hvor der tales om barnet/den unge i centrum med vægt på den enkeltes udvikling og personlige vækst, og med anvendelse af begreber som selvværd, ansvar, frihed, respekt og tolerance, placeres en beskrivelse af den pædagogiske praksis på Sølager, som er foretaget af Hegstrup & Nilsson (1997). Denne publikation placeres under denne kategori, fordi den tager afsæt i beskrivelserne af det socialpædagogiske arbejde ud fra begreber som ”at tage udgangspunkt i den enkelte unge” og ”at de kan stole på os.” Publikation omfatter en række beskrivelser af det socialpædagogiske arbejde med unge. Sølager rummer som institution både sikrede afdelinger, åbne afdelinger, et døgnplejecenter såvel som beskyttet beskæftigelse for en række værkssteder og landsbrugscenter, der dagligt har en række voksne udviklingshæmmede brugere.

Når denne publikation placeres her under tema nr. IV, og ikke under tema nr. VII, der fokuserer på viden om socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet, er det, fordi institutionen rummer alle disse pædagogiske tiltag under et samlet hele, og fordi publikationen i højere grad retter sig mod en samlet beskrivelse af alle disse forskellige indsatser, som samlet er Sølager. Der er ikke tale om en egentlig undersøgelse, men derimod om en beskrivelse foretaget af forskellige personaler og ledere fra Sølager som beskriver institutionens historik og udvikling.

Kendetegnende for beskrivelserne af det pædagogiske arbejde på Sølager er, at det er tilrettelagt ud fra et pædagogisk princip om mest mulig medinddragelse af brugerne, hvor det samlede mål er at bibringe de unge og brugerne nye kompetencer, der skal modvirke institutionalisering. I disse beskrivelser kan der imidlertid også indfanges elementer af den kategori, der omfatter den såkaldte *hverdagslivspædagogik*. Denne kategori anvendes, når deltagelsen i institutionens og lokalmiljøets hverdagsliv fremhæves som kernen. Det praktiske fællesskab og familielignende samvær såvel som hjemlige rammer er centrale. Når denne kategori medtages her under Sølagers beskrivelse af deres pædagogiske tænkning er det fordi at pædagogikken også handler om at den enkelte unge og bruger får en fornemmelse af at bidrage til helheden i Sølager som et lille landbrugsamfund, hvor der både er værksteder og landbrug på samme matrikel.

Under kategorien *individuel pædagogik og relationspædagogik*, hvor det angives, at pædagogikken til hver en tid er tilpasset det enkelte barn eller den unge, og der tages afsæt i individuelle behov og i relationelle termer, finder vi en publikation af Meyer & Fredriksen (2002), som foretager en evaluering af et alternativt socialpædagogisk projekt for anbragte børn mellem 12-18 år – opholdsstedet Gunderup. Her beskrives, at der praktiseres en pædagogik, der sætter den nære relation mellem voksen og barn i fokus. Dette er en pædagogik, der ifølge rapporten kan praktiseres, fordi de almindelige arbejdsvilkår for pædagoger er ophævet. Pædagogerne står således til rådighed for børnene og de unge døgnet rundt. Pædagogikken er baseret på involvering og på en tæt følelsesmæssig relation mellem et barn og en såkaldt primær voksen. I evalueringen beskrives det, at barnet tilknyttes én voksen, som altid er til rådighed, når barnet har behov for det, samtidig med at barnet bor i bofællesskab med andre børn, men der arbejdes individuelt med børnene, og relationen mellem barn og voksen har den største prioritet.

Selve evalueringen af projektet har indeholdt en række kvalitative interview og observationer såvel som analyse af relevante dokumenter. Dataindsamlingsperioden har foregået i perioden 2001-2002.

En del af resultaterne fra evalueringen af projektet belyser, at netop samspil-

let og kontakten mellem det enkelte barn og kontaktpædagogen er vigtig for de anbragte børn. Børnene beskriver således, at den voksne er en, man kan tale med, og man kan få hjælp til praktiske problemer. Ifølge evalueringen er det lykkedes de voksne at få etableret denne pædagogiske metode i arbejdet med de anbragte børn.

Opsummerende for dette afsnit kan vi således se, at en række af de kategorier, som Bryderup et al. (2001) introducerede, kan indfanges i de forskellige publikationer, som er indkommet i søgeprocessen, og de medvirker til at udpege en række kategorier af pædagogik inden for døgntilbudsområdet.

Foreløbigt har det været muligt eksplicit at indkredse kategorierne *individuel pædagogik og relationspædagogik, humanistisk pædagogik og psykologi, strukturel pædagogik, den miljøterapeutiske behandlingsform samt den systemiske tilgang*. Fælles for alle disse kategorier er, at der ikke er nogen af publikationerne, der kun holder sig inden for en enkelt pædagogisk kategori. Flere af publikationerne tager afsæt i en særlig kategori med inddragelse af elementer fra de andre kategorier, samt med anvendelse af forskellige socialpædagogiske metoder i praksis.

Et andet forhold, det er væsentligt afslutningsvis at bemærke, er, at de fleste af de beskrevne publikationer omfatter børn og unge i alderen 6-17 år anbragt i forskellige former for behandlings- og døgntilbud. Dette forhold skal uddybes senere hen under herværende tema, hvor der endvidere indkredses socialpædagogisk arbejde med helt små børn anbragt uden for hjemmet.

6.3. INDKREDSNING AF SOCIALPÆDAGOGISK ARBEJDE

Under dette underafsnit ses nærmere på de publikationer, der på forskellig vis indkredser aspekter af socialpædagogisk arbejde.

Sø (1995) foretager i sin rapport en beskrivelse af det somaliske børnehus, som blev etableret i 1993 under børnehjemmet Knaps Minde til 10 uledsagede flygtningebørn.

Rapporten omfatter en beskrivelse af flygtningebørnenes sociale, emotionelle og kulturelle forhold, herunder en beskrivelse af selve etableringen af det somaliske børnehus. Med afsæt i flygtningebørnenes ofte traumatiserede livsforhold beskrives det socialpædagogiske arbejde ud fra betydningen af at skabe en tryk og forudsigelig hverdag med faste sengetider, måltider, skolegang, lektielæsning m.m. Herudover beskrives arbejdet med at integrere børnegruppen i skolelivets krav og rytmer, såvel som børnelivet i dagligdagen, herunder også det pædagogiske personales arbejde med børn fra en anden kultur og religion.

Rapporten opsamler, at den viden, som det socialpædagogiske arbejde med børnehuset har givet, knytter an til betydningen af, at denne gruppe børn og unge har behov for at lære nogle grundlæggende koder til dansk hverdagsliv, og at børnene er meget afhængige af at have nogle formidlere af dansk kultur og danske værdinormer. Samtidig bør det pædagogiske personale være opmærksom på, at børnene, både individuelt og som gruppe, er vokset op i en somalisk kultur.

Hansen (1998) har foretaget en evaluerings- og erfaringsopsamling af projekt Talerøret, et projekt, der har til formål at give børn, der bor på døgninstitutioner i Fyns Amt, et forum, hvor de frit kan udtrykke og fortælle om, hvad der er vigtigt for dem i deres livsforhold. Formålet er samtidig at skabe en forståelse for og indsigt i, hvordan denne gruppe af børn og unge tænker om sig selv og andre, såvel som at formidle dette til omverdenen. Projektet omfatter en række initiativer, der dels er et blad, der udgives, et animationsprojekt, et videoprojekt, et livshistorieprojekt samt et videoprojekt.

Metodisk er evalueringen baseret på kvalitative strukturerede interviews med 12 unge på fem døgninstitutioner samt indsamling af referater fra diverse møder og engagementer.

Opsamlingen af projektet belyser, at der blev afprøvet tre projekter, som vurderes at være lykkedes i projektperioden. Særligt vellykket er udgivelsen af bladet Hørerøret, hvor anbragte børn og unge giver deres fortællinger og stemmer til bladet. Det har været en måde, hvorpå det var muligt at udtrykke sig.

Madsen et al., (2003) giver i deres bog otte såkaldte praksisportrætter af forskellige typer af socialpædagogisk arbejde. Denne bog er medtaget, idet den rummer et selvstændigt kapitel om socialpædagogisk arbejde med børn på behandlingshjem. Her er en beskrivelse af en pædagogs arbejde på et behandlingshjem, og med afsæt i nogle arbejdsmæssige situationer knyttes kapitlet til arbejdet med anbragte børn.

Vi følger således pædagogen, der har en konflikt med et barn, hvordan han forsøger at løse den og efterfølgende reflekterer over sine handlinger i forhold til barnet. Herfra samles der op på nogle centrale begreber, der omfatter at skabe ro og tryghed for de anbragte børn og en bevidsthed om at være professionel og handle professionelt – også i svære her og nu-situationer, hvor der er konflikter.

Tryghed og ro handler om, at børnene skal kunne føle sig trygge og vide, at de kan regne med de voksne, idet børnene er sårbare og letpåvirkelige. Det at handle og være professionel handler om at være et skridt foran og om at kende børnene så godt, at man kan håndtere de problemstillinger og konflikter, der

opstår. Hertil hører også at vise børnene, at man som voksen kan håndtere alle situationer og ikke udviser svaghed.

Fælles for pædagogerne på tværs af de forskellige typer af arbejde er, at det er brugernes/børnenes/de unges behov, der afstikker den pædagogiske kurs. Dette bevirker blandt andet, at det i høj grad er den enkelte pædagog, der lægger retningslinjerne for det pædagogiske arbejde, hvilket ofte ikke står i sammenhæng med institutionernes samfundsmæssige funktioner.

Thomsen (2004) belyser i sin rapport en særskilt problemstilling knyttet til anbragte børn og unges salg af seksuelle ydelser. Når rapporten placeres her under tema nr. IV, er det, fordi rapporten er et resultat af Pro Vejle og Viden- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte og Vejle Amts metodeudviklings- og forebyggelsesprojekt vedrørende unge og prostitution, hvis formål er at sikre, at anbragte og udsatte unge undgår at få erfaringer med salg af seksuelle ydelser. Målet hertil belyses ved, at der udvikles redskaber til de ansatte inden for det sociale arbejde, såvel som ved at videreudvikle eksisterende metoder, således at viden om prostitution eller prostitutionslignende forhold inddrages som en del af den pædagogiske indsats.

Metodisk omfatter datamaterialet i rapporten 12 individuelle interviews med personale, der arbejder med udsatte børn og unge samt to interview med medlemmer af projektets følgegruppe, der også er ansatte på anbringelsessteder.

Resultaterne fra rapporten belyser, at det er vigtigt, at socialarbejderne får fokus på unges risiko for prostitution eller prostitutionslignende forhold, da de unge ifølge socialarbejderne vurderes at være i en såkaldt farezone for at komme til at indgå i handler med seksualitet. Der foreslås f.eks. en form for spørgeguide til kortlægning af de unges seksualvaner, såvel som formidling af viden, der kan indfange signaler om, at børn og unge sælger sex. Også en formidling af viden om udbredelsen og skadeligheden af unges salg af sex vil kunne bidrage til, at institutionerne sætter mere fokus på denne problemstilling.

Kristensen (red.) (2006) har udfærdiget en antologi som et resultat af et tværfagligt forskningsprogram, der har haft til formål at studere fænomenet døgninstitutioner for børn og unge, herunder det liv, der leves og udspiller sig i denne sammenhæng. I forbindelse med selve forskningsprogrammet er der udgivet en række publikationer, der på forskellig vis udforsker og diskuterer døgninstitutioner og anbragte børn og unge (Kristensen, 2003; Kristensen & Højlund, 2005). I herværende sammenhæng skal baggrund og formål med forskningsprogrammet præciseres, ligesom som nogle af de undersøgelser, der hører under forskningsprogrammet, bliver beskrevet. Under tema nr. VI, *Anbragte børn og unges hverdagsliv*, bliver der inddraget yderligere to bidrag fra forskningsprogrammet,

henholdsvis Stokholms undersøgelse af anbragte børns liv på døgninstitution (2006), og Højbergs (2006) artikel om forældreopfattelsens betydning for anbragte børns tilknytningsmuligheder til pædagogerne under anbringelsen.

Antologien rummer en række beskrivelser af de forskellige undersøgelses fokus, der både spænder over udforskninger af selve døgninstitutionen, socialpædagogers forståelser og metoder i arbejdet, såvel som inddragelse af begreber som hjemlighed, etnicitet og forældre- og børneperspektiver på hverdagslivet på en døgninstitution.

En af disse beskrivelser fra antologien er udfærdiget af Højlund, som har foretaget en undersøgelse af fem såkaldte miniinstitutioner med henblik på at undersøge, hvordan ideer om hjem og hjemlighed har betydning for institutionslivets hverdag.

I Højlunds undersøgelse belyses hjemlighed som en særlig pædagogisk strategi ved disse miniinstitutioner, der omfatter døgninstitutioner med kun få anbragte børn og unge, såvel som beliggenhed i områder af byen, der i højere grad falder ind i resten af bylandskabet og ikke stikker ud som en døgninstitution.

Metodisk inddrager undersøgelsen fem miniinstitutioner, hvor der er foretaget observationer og interview med personale og børn.

Højlund indkredser begrebet hjemlighed som en pædagogisk strategi, der i denne sammenhæng viser hen til en såkaldt idylliseret og diffus forestilling om det ”det normale danske hjem”. Formålet med denne konstruktion af hjemlighed i døgninstitutionsverdenen knytter an til at sikre børnene en følelse af at høre til og føle sig hjemme. Her indfanges endvidere, at begrebet hjemlighed kan anskues som en særlig institutionaliseret form for hjemlighed, befolket af professionelle pædagoger og anbragte børn, som ikke bor hjemme hos sig selv, altså en form for pædagogisk metode eller pædagogisk strategi, som Højlund betegner det.

Egelund & Jacobsen (2009) sætter fokus på døgninstitutionens hverdag og vilkår og undersøger, hvordan og på hvilke måder der ydes støtte og omsorg til anbragte børn. Undersøgelsen inddrager hverdagsbeskrivelser fra ni udvalgte døgninstitutioner. Centralt er begreber som omsorg for børnene, tryghed, forudsigelighed, relationer, troværdige voksne, at blive set samt hensyn til individuelle behov.

Det helt centrale begreb i socialpædagogisk arbejde med anbragte børn er omsorg, som i bogen belyses gennem de forskellige hverdagsbeskrivelser med børnene, og som teoretisk analyseres af Egelund & Jacobsen (2009). Omsorg for anbragte børn belyses f.eks. gennem beskrivelser af morgenmadsstunder, frokost og aften, således at der gives et kontinuerligt forløb af, hvordan omsorg både er at give de anbragte børn rammer og regler for en dagligdag, mad, mulig-

hed for samvær med voksne, såvel som trøst, når man er ked af det, og hjælp til at komme videre med det, der opleves svært.

6.4. UDVIKLING AF SOCIALPÆDAGOGISK PRAKSIS

Under dette afsnit inddrages publikationer, som indkredser forskellige former for udvikling af pædagogisk praksis. Karakteristisk for de indkomne publikationer er, at den socialpædagogiske praksis på de enkelte institutioner rundt om i landet har skabt grundlag for forandring og udvikling, f.eks. med afsæt i en række formulerede problemstillinger, som er opstået i det daglige arbejde.

Ungdomspensionen Jens Jessensvej på Frederiksberg beskriver et metodeudviklingsprojekt med fokus på anbragte pigers forhold til kriminelle eller kriminalitetstruede indvandrede drenge. Formålet med udviklingsprojektet har været at opgradere det pædagogiske personale i arbejdet med disse problemstillinger og at give personalet en større problemløsningsindsigt og forbedre deres evner til at tackle svære problemstillinger i arbejdet med de unge på ungdomspensionen.

Baggrunden for projektet var, at personalet synes, de ofte var stødt på problemstillinger i de tilfælde, hvor de anbragte piger har haft nære bekendtskaber med kriminelle eller kriminalitetstruede indvandrede drenge.

Metodisk har projektet bestået af at udvikle redskaber i det pædagogiske arbejde til pædagogerne. Projektets rammer var et kursusforløb, forløbende over en periode på to år, med små kurser af en til tre dages varighed for alle ansatte. Kursusdagene omfattede teori, individuel refleksion og grupperefleksion såvel som evaluering.

Projektbeskrivelsen omfatter derudover en grundig beskrivelse af kursusforløbet, ligesom den indeholder beskrivelser af de problemstillinger, som personalet opfatter, der er omkring de anbragte piger og deres indvandrer-kærester.

Konklusionerne på udviklingsprojektet omfatter, at den målgruppe, som projektet havde fokus på, undervejs var flyttet, og det var derfor ikke muligt at vurdere, hvorledes personalet kunne anvende deres nye viden. Ungegrupper og problemstillinger skifter hele tiden.

Bryderup (1999) har foretaget en evaluering af det socialpædagogiske arbejde med unge i De Unges Hus i Roskilde Amt. De Unges Hus har gennem socialministeriets DASK-pulje fået bevilliget penge til en række projekter, som sammenfattende skal styrke indsatsen over for de 14 til 20-årige gennem udvikling af nye arbejdsformer og -metoder i det socialpædagogiske arbejde.

Bryderups undersøgelse evaluerer De Unges Hus og udviklingen gennem de tilrettelagte projekter. De projekter, som De Unges Hus etablerede i perioden 1996-1999, omfattede på forskellig vis udvikling af medarbejdernes socialpædagogiske kompetencer såvel som projekter rettet direkte mod de unge, f.eks. i form af dykker-projekter, projekter kun for de indskrevne piger, aktiviteter for de unge i fritiden osv.

Metodisk er evalueringen baseret på kvalitative interview, som omfatter alle de indskrevne unge på undersøgelsestidspunktet såvel som 15 tidligere indskrevne unge, samt alle de ansatte medarbejdere. Herudover er der udformet en mindre spørgeskemaundersøgelse, som blev anvendt før interviewene, og som omfatter en række faktuelle spørgsmål som alder, køn m.m.

Evalueringen har ikke haft til formål at udsige eksakte mål og kriterier, men derimod at undersøge et socialpædagogisk arbejde og give et nuanceret indblik i de unges ophold og det socialpædagogiske arbejde.

Således konkluderer Bryderup fra undersøgelsen, at der er tale om en vel-fungerende institution såvel pædagogisk som organisatorisk, og de unge har på forskellig vis ”gavn” af deres anbringelse i De Unges Hus. Herudover rejser Bryderup i sin evaluering nogle mere generelle forhold, som antages at være fælles for samtlige døgninstitutioner for unge.

Det første forhold handler om de unge og deres årsager til at være anbragte. Der er tale om unge, som har store vanskeligheder og komplekse problemer i deres liv. Hertil kommer, at de unge generelt ved meget lidt om, hvorfor de rent faktisk er anbragt, og hvad de får ud af deres ophold.

Vedrørende den socialpædagogiske indsats påpeges det forhold, at socialpædagogikken i høj grad retter sig mod den enkelte unge og ikke gruppen som helhed, samtidig med at den er præget af en såkaldt kompenserende tilgang, idet der søges at kompensere for de mangler, der er i de unges hidtidige liv, frem for at målrette indsatsen i forhold til, hvad der kræves af unge for at kunne klare sig som voksne i det eksisterende samfund.

De etablerede projekter havde overordnet til formål at styrke indsatsen over for de unge og udvikle nye socialpædagogiske metoder. Her påpeger Bryderup bl.a., at det er vanskeligt at udlede, hvordan disse projekter har betydning for udviklingen af institutionen. De fleste medarbejdere giver udtryk for at være sympatisk indstillet over for forandring og udvikling af de socialpædagogiske metoder, men det gælder primært de medarbejdere, som har været direkte involveret, og som ved mest om projekterne og de muligheder, som projekterne har givet for tæt kontakt med de unge. For at projekterne skal kunne blive metodeudviklende for hele institutionen, er det altså nødvendigt at fællesgøre den viden om de unge og arbejdsmetoderne, som projekterne har affødt.

Allégårdsprojektet (Nissen, 2004) har udarbejdet en håndbog om arbejdet med anbragte etniske minoritetsunge og deres familier på baggrund af et metodeudviklingsprojekt. Håndbogen præsenterer projektets konklusioner og metodiske tilgange, og formålet med projektet har været at udvikle det socialpædagogiske arbejde med etniske minoritetsunge.

Metodisk rummer håndbogen en lang række beskrivelser af arbejdsredskaber, som kan bringes i anvendelse ved indskrivning og i det konkrete pædagogiske arbejde med etniske minoritetsunge. Projektet er blevet til gennem en periode på fem år, hvor alle projektets deltagere har deltaget i seminarier med undervisning, metodeudvikling og erfaringsudveksling.

Projektbeskrivelsen rummer konkrete arbejdsredskaber, som er inspireret af den systemiske teori og tænkning i opbygningen af forskellige metoder til at opnå et bedre kendskab til den unge og dennes familie. Denne sætter også fokus på medarbejdernes egne forforståelser af etniske familier og problemer samt metoder til at skabe forandring.

Sieling (2003) belyser i *Projekt Det lille børnehus*, at formålet med projektet har været at beskytte og udvikle relationen mellem det anbragte barn og dets forældre i anbringelsen. Formålet var endvidere at udvikle nye veje i behandlingsarbejdet, hvor barnets relationer til familien i højere grad blev inddraget, såvel som at udvikle forældresamarbejdet.

Projektet havde som formål, at personalet fik en række nye arbejdsmetoder, som blev udviklet gennem kollektiv refleksion over egen praksis, ekstern undervisning, institutionsbesøg på andre institutioner såvel som arbejde med at udvikle nye metoder i forhold til forældrene på institutionen, som kunne medvirke til at vække forældrenes interesse i relationen til børnene på ny.

Særligt barnets perspektiv er betydningsfuldt, og i behandlingsarbejdet har projektet inddraget arbejdet med barnets livsfortællinger, som også bliver brugt som en form for dokumentation, der skaber grundlag for, at barnets fortælling træder frem i barnets relation til forældrene. Hertil kommer, at projektet belyser, at det nu ikke længere er et spørgsmål om, at barnets relationer til dets forældre skal bevares, men derimod om hvordan og på hvilke måder forældrene kan inddrages i barnets anbringelsesforløb.

Bryderup et al. (2003) har foretaget en evaluering af et socialpædagogisk metodeudviklingsprojekt på projekt- og døgninstitutionen Hjulmagerstien, hvor ledelse og personale gennem en to-årig projektperiode har anvendt fotos som et redskab i det socialpædagogiske arbejde med de unge. Det bagvedliggende formål med projektet har været at synliggøre de unges ressourcer og kompetencer, frem for en ofte alt for snæver mangel- og problemfokusering på de unge. Der

er således tale om et socialpædagogisk udviklingsprojekt, der indeholder både et fokus på medarbejdernes udvikling i deres socialpædagogiske arbejde og på at udvikle de unges kompetencer. Selvfølgelig har fotoprojektet bestået i, at de unge har fået udleveret engangskameraer, så de kunne indfange og synliggøre deres tilværelse gennem fotos.

Metodisk består forskningsevalueringen i en kvalitativ interviewundersøgelse med medarbejdere og unge på projekt- og døgninstitutionen Hjulmagerstien. Endvidere inddrages i datamaterialet også de løbende dialoger med institutionens medarbejdere, såvel som projekt- og døgninstitutionen Hjulmagerstiens interne erfaringsopsamling på deres to-årige fotoprojekt.

Den eksterne evaluering har haft fokus på både medarbejderne og de unges oplevelser og erfaringer i arbejdet med foto, dvs. at den har haft fokus på at indfange arbejdet med foto som en metode for socialpædagogisk arbejde, på medarbejdernes udvikling af kvalifikationer såvel som på de unges udvikling.

Det er særligt væsentligt at betone, at forskningsevalueringen peger på, at medarbejderne vurderer, at fotoprojektet har givet dem et redskab til dybere indsigt i de unges forhold, særligt en indsigt i de unges følelser, idet fotoprojektet har åbnet for en dialog mellem medarbejdere og unge om de unges billeder.

Det viser sig også, at de unge selv oplever, at deres kommunikative formåen udvikles gennem fotoarbejdet, idet deres evne til at fortælle om sig selv og tale med andre styrkes. Billederne medvirker ligeledes til at fortælle og synliggøre de unges sociale og familiemæssige netværk – eller mangel på samme.

Bryderup et al. (red.) (2005) præsenterer i deres undersøgelse resultaterne af et udviklingsprojekt, der inddrager seks forskellige institutioner inden for børne- og ungeområdet, og hvor formålet med udviklingsprojektet var både at bidrage til erfaringsudveksling på tværs af og inden for de socialpædagogiske områder og at tydeliggøre og synliggøre det socialpædagogiske arbejde med anbragte børn og unge.

Bogen giver beskrivelser fra de seks forskellige institutioner om deres socialpædagogiske arbejde med afsæt i nogle rammer for, hvordan og på hvilke måder socialpædagogisk arbejde kan formidles og skabe grundlag for at udvikle den skriftlige kultur og de socialpædagogiske begreber, der anvendes på området.

De udvalgte medarbejdere fra de seks involverede institutioner har deltaget i undervisning og konceptudvikling på projektets fem seminariedage. Projektet har haft en varighed på et halvt år.

Det samlede koncept for beskrivelsen af det socialpædagogiske arbejde med anbragte børn og unge blev til et fokus på beskrivelse af institutionelle rammer, institutionernes grundsyn og formål med det socialpædagogiske arbejde, beskrivelse af målgrupper, socialpædagogiske metoder såvel som institutionernes

aktuelle udviklingsbehov og planer. Bogen belyser herefter de seks institutioners arbejde med afsæt i det samlede koncept med det formål at dokumentere socialpædagogisk praksis.

Bogen sætter således fokus på betydningen og nødvendigheden af at udvikle den del af det socialpædagogiske arbejde, der handler om at dokumentere den socialpædagogiske praksis.

Jensen et al. (2009) præsenterer forskningsprojektet *HPA: Handlekompetencer i pædagogisk arbejde med udsatte børn og unge – indsats og effekt*. Dette forskningsprojekt har over en tre-årig periode omfattet pædagogisk udvikling og forskning i pædagogisk arbejde inden for både dag- og døgninstitutionsområdet.²⁸ I herværende sammenhæng er det arbejdet med og resultaterne af de pædagogiske indsatser knyttet til døgninstitutionsområdet, der skal præsenteres.

I undersøgelsen er der fokus på tre særlige områder af anbragte børn og unges livsforhold på døgninstitution: samarbejdet mellem døgninstitution og skole, støtte til at danne venskaber inden og uden for institutionen og hjemlighed og dagligdagen på institutionen.

Datamaterialet fra denne del af projektet omfatter såkaldte baselinebeskrivelser af de involverede institutioner med henblik på at indfange institutionernes såkaldte udviklingsparathed. Disse er foretaget i 2006 og efterfølgende i 2007 og har fokus på skole, venskaber og hjemlighed.

Der har været foretaget observationer af personalemøder og medarbejderdage og afslutningsvis har der været en opsamlende interviewrunde med forstandere, ledere og medarbejdere fra de involverede institutioner, hvor det særligt blev udforsket, hvilke dele der vurderedes at være lykkedes i relation til udviklingsforløbene i de enkelte døgninstitutioner.

Med afsæt i de tre særlige områder kan der i evalueringen af projektet således aftegnes eksempler på, at der fra socialpædagogernes side har været en såkaldt skærpet opmærksomhed på f.eks. betydningen af anbragte børns skolegang. Her er der eksempler på, at pædagogerne fra døgninstitutionerne besøger skoleklasser, hvor ”deres” børn går, for at fortælle om, hvad en døgninstitution er. På den måde medvirker de aktivt til, at myter og misforståelser om børns liv på døgninstitution kan udfordres. I forhold til begrebet venskab bruges der tid på at støtte institutionens børn i at indgå i de lokale klubber og foreninger, hvor

28 HPA-projektet har som formål at undersøge mulighederne for at fremme udsatte børn og unges livschancer gennem en forbedret pædagogisk indsats i dag- og døgninstitutioner. For uddybende informationer om projektets samlede formål, indhold og resultater henvises til HPA-projektets hjemmeside: www.dpu.hpa.dk.

nye venskaber kan opstå for børnene, og der er et fokus på at udvikle hjemlighed og dagligdag på døgninstitutionen. Det betyder blandt andet, at børnene gerne må spise morgenmad i deres nattøj, og at forældre gerne må komme på uaftalte besøg.

6.5. INDSATSER OVER FOR FORSKELLIGE ALDERSGRUPPER VEDR. ANBRINGELSE

I et bredt vue over alle de indkomne publikationer til dette tema nr. IV bliver det tydeligt, at det primært er børn og unge i alderen 6-17 år anbragt i døgntilbud, som er gjort til genstand for udforskning, forskning og udviklingsprojekter.

De ovenfor beskrevne projekter og publikationer belyser således sammenfattende to primære aldersgrupper: en gruppe med børn i alderen 6-14 år og en gruppe af unge i alderen 15-17 år, der f.eks. bor på ungdomspension. Disse to grupper af børn og unge bliver beskrevet i relation til udvikling og udforskning af socialpædagogisk arbejde med afsæt i de beskrevne problemstillinger, der primært knytter sig til børn og unge i bestemte aldersgrupper. Dette kan f.eks. ses hos Madsen et al. (2003) i pædagogens beskrivelser og handlinger med en dreng, som han har konflikter med. På den ene side er drengen gammel nok til, at han kan fortælle pædagogen om sig selv, sine tanker og følelser, og på den anden side er han så lille, at han også ligger tæt hos pædagogen, og han er en lille dreng, der tydeligvis har det svært.

I dette felt, specifikt i relation til barnets alder, træder der tilsyneladende nogle særlige udfordringer frem i det socialpædagogiske arbejde. Dette forhold kan også afspejles i udviklingsprojektet fra Ungdomspensionen på Jens Jessensvej, hvor der arbejdes med afsæt i problemstillinger knyttet til de unge piger, som kærester med drenge med anden etnisk baggrund end dansk, hvilket gav nogle særlige problemstillinger i det socialpædagogiske arbejde.

Et område, som tilsyneladende ikke er gjort til genstand for udforskning i særligt omfang, knytter an til anbringelse af helt små børn i døgntilbud. Hvorfor dette er således, må i herværende sammenhæng forblive ubesvaret, men én af forklaringerne herpå kunne være, at helt små børn primært anbringes i plejefamilie. I Ankestyrelsens tal for 2009 ser vi, at selvom anbringelser af helt små børn er steget ganske lidt for perioden 2007-2009, så er det fortsat således, at langt de fleste anbringelser uden for hjemmet omfatter børn i alderen 12-17 år. Hertil kommer, at mange af de helt små børn tilsyneladende først og fremmest anbringes i familiepleje (Thormann & Guldborg, 2003), hvilket er et anbringelsesområde, som har ligget uden for dette arbejdspapirs rammer. Om disse forhold alene kan forklare et mere specifikt fokus på børn og unge, frem for de

helt små børn i deres anbringelsesforløb, er vanskeligt at udlede, men det er dog bemærkelsesværdigt, at denne aldersgruppe af børn stort set er fraværende i forskningsfeltet.

Der er således kun fundet tre specifikke publikationer, som alle tre er udfærdiget af Thormann & Guldborg (1996, 2001 & 2003), der med afsæt i Skodsborg Observationshjem omfatter helt små børn anbragt uden for hjemmet altså børn i alderen 0-6 år.²⁹ De tre publikationer omfatter forskellige aspekter af det socialpædagogiske arbejde på Skodsborg.³⁰

Den første publikation, der skal nævnes, er foretaget af Thormann & Guldborg (2003), hvor formålet er at klarlægge, hvilke forhold der forebygger, klarlægger eller øger risici for det lille barn, når der sker en adskillelse i de tidlige barndomsår. Undersøgelsen følger en række små børn, der har det til fælles, at de anbringes på Skodsborg som helt små børn. Undersøgelsen omfatter et teoretisk bidrag til at belyse forskellige udviklingspsykologiske aspekter knyttet til de tidlige barndomsår, herunder viden om det lille barns behov for tryghed, stabilitet og omsorg. Dette gøres med afsæt i en række klassiske og nyere psykologiske udviklingsteorier, hvori det centrale er at skabe tryghed og stabilitet og forebygge brud og kriser hos det lille barn som følge af dets adskillelse fra sine forældre i en tidlig alder. Det forhold, at børnene f.eks. er født af misbrugende forældre, gør desuden, at de kan være ekstra sårbare, fordi de kan være født med abstinenser.

Undersøgelsen inddrager casemateriale, som analyseres kvalitativt. Undersøgelingsgruppen omfatter 40 tidligere anbragte børn fra årene 1986 og 1987. Børnene blev anbragt på Skodsborg observationshjem og er efterfølgende flyttet, således at de på undersøgelsestidspunktet bor i flere forskellige kommuner. For 1986 omfatter undersøgelsen 22 børn, idet fire børn var anbragt med henblik på adoption og derfor ikke er medtaget her. For året 1987 omfatter undersøgelsen 19 børn, da de øvrige var akutanbringelser og adoption, som ikke er medtaget.

Undersøgelsens resultater belyser en række forhold, dels gennem casebeskrivelser, og dels gennem faktuelle statistiske oplysninger, der bl.a. omhandler, hvor længe børnene opholder sig på Skodsborg, hvor de kommer hen bagefter opholdet, årsager til anbringelse m.m.

29 Undtagelsen er en enkelt beskrivelse hos Bryderup et al. (red.) (2005), hvori der indgår en beskrivelse af Glostrup behandlingshjem, der omfatter anbringelse for helt små børn.

30 Forløbsundersøgelsen af små børn anbragt uden for hjemmet foretaget af Egelund et al. (2004) omfatter også små børn, men er ikke medtaget under dette tema, da den ikke omfatter beskrivelser af socialpædagogiske indsatser i døgntilbud. For uddybende information om denne undersøgelse, se tema nr. I og III.

12 børn hjemtages til hjemmet efter anbringelse på Skodsborg, mens 22 børn blev anbragt i plejefamilie, et barn på familieinstitution, et barn på døgninstitution og fire børn blev placeret under ”andet”, der omfatter herberg for bolig- eller hjemløse, krisecenter og adoption.

Her peges på, at kernen i det socialpædagogiske arbejde er at beskytte det lille barn ved, at de belastninger, barnet oplever, reduceres, og beskyttelsen af barnet forøges.

Herudover omfatter undersøgelsen en lang række beskrivelser fra den socialpædagogiske praksis på Skodsborg, altså beskrivelser af måder, hvorpå barnets udvikling beskyttes og stimuleres på trods af de ofte belastende fødsels- og tidlige opvækstforhold.

Thormann & Guldborg (2001) har endvidere foretaget en mindre undersøgelse, der tager afsæt i små beskrivelser af fem forskellige anbringelsesforløb af helt små børn, også med afsæt i den socialpædagogiske praksis på Skodsborg Observations- og Behandlingshjem. Her følger vi fem cases, hvor selve anbringelsesforløbet beskrives. Der er således ikke tale om en forskningsbaseret undersøgelse, men derimod om praksiserfaringer fra arbejdet med helt små børn, og her udpeges en række forhold, som angives at have stor betydning for det lille barn i anbringelsesforløbet. Herunder hører betydningen af at se og forstå, at en anbringelse for et lille barn betyder smerte og adskillelse fra de primære omsorgspersoner, og at det skaber et behov for at give tydelige forklaringer til barnet, uanset dets alder. Ligeledes betones nødvendigheden af at inddrage forældrene i anbringelsen.

Den sidste publikation fra Thormann & Guldborg (1996) belyser det særlige og specifikke ved det socialpædagogiske arbejde med helt små børn anbragt på Skodsborg Observations- og Behandlingshjem. Her belyses såvel teoretiske som praktisk-pædagogiske metoder i arbejdet med denne gruppe børn.

Teoretisk er det socialpædagogiske arbejde inspireret af den psykodynamiske teori,³¹ og der er et særligt fokus på betydningen af viden om små børns psykologiske udvikling, betydningen af adskillelse og betydningen af barnets muligheder for at danne tilknytning til voksne som en afgørende faktor for deres psykiske og sociale udvikling.

31 Psykodynamisk teori baseres på de klassiske udviklingspsykologiske teorier som f.eks. Freud, Winnicott, Bowlby og Stern, som alle fokuserer på aspekter af barndomsudviklingen i et psykologisk perspektiv.

Endvidere rummer bogen en lang række beskrivelser af det daglige arbejde med denne gruppe børn, både i forhold til observationer, handleplaner, samvær med forældre, udslusning og de professionelle vurderinger af deres arbejde.

En fjerde publikation, som skal medtages i forhold til anbringelse af helt små børn, er af Andersen et al. (2005)³² og knytter an til beskrivelse af socialpædagogisk praksis på Glostrup Observations- og Behandlingshjem. Da der eksisterer så få publikationer knyttet direkte til anbringelse af helt små børn, bliver denne præsenteret særskilt her.

Andersen et al. (2005) belyser således det socialpædagogiske arbejde specifikt i relation til de små børns anbringelse som omfattende varetagelse af den individuelle fysiske og følelsesmæssige omsorg for det lille barn, herunder især at arbejde med relationer gennem kontakt-pædagog-princippet, såvel som betydningen af at tilrettelægge en forudsigelig og overskuelig dagligdag for barnet.

Herudover består det socialpædagogiske arbejde i at klarlægge og udrede barnets problemer samt at finde og styrke det enkelte barns ressourcer. De socialpædagogiske metoder, der bringes i anvendelse, omfatter observationer, testninger og tværfagligt samarbejde, såvel som betydningen af at samarbejde med forældre.

I denne sammenhæng får vi også information om gruppen af helt små børn, som anbringes uden for hjemmet med en række forskellige baggrunde i alderen 0-5 år. Der beskrives børn født med abstinenser som følge af moderens misbrug, børn som har været udsat for forskellige former for overgreb og børn som betegnes som understimulerede, idet de har manglet følelsesmæssig stimulering og samspil. Hertil beskrives endvidere børn, som er personlighedsskadede, børn med forskellige former for diagnoser, børn af psykisk syge forældre samt børn, der skal bortadopteres.

Herudover rummer Andersens undersøgelse af Glostrup Observations- og Behandlingshjem en række beskrivelser af det praktisk-pædagogiske arbejde med børnene, fra beskrivelser af morgenmad, bad, at komme i daginstitution og på koloni, såvel som beskrivelser af den fysiske og psykiske stimulering af barnet.

En femte publikation, der er indkommet i søgeprocessen, kan også placeres her under anbringelsesområdet for helt små børn. Denne publikation er en beskri-

32 Beskrivelsen af den socialpædagogiske praksis på Glostrup Observations- og Behandlingshjem hører under Bryderup et al. (red) (2005), hvor forskellige beskrivelser af socialpædagogisk praksis belyses, som det fremgår tidligere under tema nr. IV.

velse af et projekt foretaget på Åhaven, som er det daværende Århus Amts behandlingshjem for småbørn.

Hensigten med projektet var at udvikle nye arbejdsmetoder vedrørende fastholdelse af kontakten mellem de svage stillede forældre og børn, når kontaktafbrydelse var en nødvendig foranstaltning for at beskytte det lille barn. Formålet med projektet var således at støtte relationer mellem forældre og barn med henblik på at hjælpe barnets videre udvikling.

Seks familier har sammen med børnenes respektive kontaktpædagoger på institutionen deltaget i en række samtaler og konsultationer. Teoretisk beskrives, at projektet har baseret sig på elementer af systemisk metode og tænkning (jf. ovenstående inddeling i kategorier af forskellige pædagogiske indsatser). Den systemiske metode har i denne sammenhæng bestået af undervisning i systemisk teori og tænkning til personalet og deltagelse i forældresamtaler.

Rapporten belyser, at der både fra personalet og fra forældrenes side har været en opfattelse af, at projektet har været en succes, og der er udtrykt ønske om flere samtaler til brug for udviklingen af relationen til det lille anbragte barn.

6.6. SAMMENFATNING AF TEMA NR. IV: HVAD VED VI OM SOCIALPÆDAGOGISKE INDSATSER?

Dette tema har fokuseret på at indfange viden om de socialpædagogiske indsatser, der foretages i døgntilbud for anbragte børn og unge. Med afsæt i en række af SL's stillede spørgsmål er der særligt fokuseret på at indkredse viden knyttet til identificering af socialpædagogisk arbejde såvel som muligheden for at udvikle viden om forskellige typer af indsatser, herunder også om disse kan inddeles i forhold til børn og unges alder og forskellige problemstillinger knyttet hertil.

Set hen over de indkomne publikationer, er dette tema et af arbejdsrapirets største, idet langt de fleste publikationer, der er fundet i søgeprocessen, knytter an til viden om socialpædagogiske indsatser. Der er imidlertid en meget bred vifte af typer af publikationer, der spænder over både forskningsbaserede undersøgelser, som udforsker forskellige aspekter af socialpædagogisk arbejde, rapporter og lokalt forankrede udviklingsprojekter, til en række af bøger, der berører forskellige beskrivelser af teori og metode i socialpædagogisk arbejde med børn og unge anbragte i døgntilbud.

De indkomne publikationer er inddelt i en række underafsnit, som omfatter en indkredsning af kategorier af forskellige pædagogiske retninger eller orienteringer, som døgninstitutionerne selv angiver, at de arbejder ud fra. Afslutningsvis opsamler temaet viden om anbragte børn og unge i forhold til forskellige

aldersgrupper, her foretaget i en inddeling, der omfatter anbringelse af helt små børn i alderen 0-6 år, 7-14 år og 15-17 år, vel vidende at disse aldersgrupperinger er væsentligt mere flydende rundt omkring på landets institutioner. Årsagen til denne inddeling er imidlertid, at de behandlede publikationer viste, at området, der omfatter helt små børn anbragt i døgntilbud, er et område, som kun i begrænset omfang har været genstand for forskning.

Den viden, vi kan belyse med afsæt i de indkomne publikationer, knytter an til følgende forhold:

Der kan identificeres forskellige typer af pædagogiske indsatser inden for døgntilbudsområdet, hvor især den miljøterapeutiske, den systemiske og den strukturelle pædagogik er identificeret i en række af de indkomne publikationer. Under disse forskellige indsatser beskrives teoretiske og metodiske aspekter af pædagogikken, primært med afsæt i lokale institutioners arbejde med den pågældende pædagogik.

De institutioner, der anvender de to første typer af pædagogik, henholdsvis den miljøterapeutiske og den systemiske, knytter an til egentlige behandlingsinstitutioner med behandlingskrævende børn og unge, der beskrives som havende store emotionelle og sociale vanskeligheder, mens beskrivelsen af den såkaldte strukturelle pædagogik placeres på de to institutioner, der havde fokus på det pædagogiske arbejde på to opholdssteder, som var blevet etableret med henblik på modtagelse af unge i alderen fra 12-15 år med alvorlig eller kriminalitetstruet adfærd og overvejende med anden etnisk baggrund end dansk.

Herudover kan der identificeres en række aspekter eller karakteristika ved socialpædagogisk arbejde i døgntilbud. Det er karakteristika, der knytter an til forskellige måder og forståelser at arbejde socialpædagogisk på, og de er vist i foreløbigt tre forskningsbaserede projekter, der på en række områder undersøger arbejdet på døgninstitutioner. Særligt omsorgsbegrebet står centralt i arbejdet med anbragte børn og unge, både som en tænkemåde og i forskellige handlinger knyttet til arbejdet.

Endvidere er der fremkommet en række publikationer, som på forskellig vis omfatter udviklings- og evalueringsprojekter af socialpædagogisk praksis. Fælles for de pågældende publikationer er, at de tager afsæt i problemstillinger lokaliseret på den konkrete døgninstitution, som derefter har ført til et udviklingsprojekt, hvor der er foretaget en efterfølgende evaluering. De inddragede publikationer tager afsæt i emner, der f.eks. knytter an til hverdagsliv, skolegang, udvikling af relationer mellem pædagoger og unge eller nye måder at tænke og handle på i forhold til problemstillinger i det daglige pædagogiske arbejde.

Afslutningsvis har dette tema samlet op på de indkomne publikationer med henblik på at indkredse forskellige typer af indsatser i relation til forskellige

aldersgrupper. Her belyses det, at særligt området for de små børn anbragt uden for hjemmet er et område, der ikke i særligt omfang er forskningsmæssigt belyst og ej heller har været genstand for udviklingsprojekter.

For nuværende er der således grundlag for at udpege en række områder, som kalder på mere viden. Først og fremmest er anbringelsesområdet for helt små børn i døgntilbud et område, som mangler forskning og generel vidensudvikling, både i relation til viden om selve anbringelsesforløbet og det pædagogiske arbejde, der pågår, men absolut også i relation til udforskning af de helt små børn i selve deres anbringelsesforløb. Netop denne viden kan samtidig også medvirke til at belyse betydningen af tidlige og forebyggende indsatser på selve anbringelsesområdet.

Derudover er der også behov for en mere systematisk udforskning af de forskellige former for pædagogiske kategorier knyttet til forskellige aldersgrupper og typer af problemstillinger, som institutionerne arbejder med, f.eks. unge med kriminalitetstruet adfærd eller børn med sociale og emotionelle problemstillinger. Vi har for nuværende kun set konturerne af denne kategorisering, men disse konturerer kalder på behovet for mere grundlæggende forskningsbaseret viden på området.

6.7. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi således med afsæt i de inddragede publikationer opstille en række hovedresultater og konklusioner fremkommet under om temaet socialpædagogiske indsatser:

- Dette tema er det markant største blandt de ni tematikker, idet der er indkommet 28 publikationer til dette tema. Publikationerne fordeler sig mellem henholdsvis grundforskning og udviklings- og evalueringsrapporter fra forskellige lokale praksisser fordelt rundt om i landet.
- De områder af socialpædagogisk arbejde, der primært er udforsket, knytter an til børn og unge i alderen 7- 17 år, mens området knyttet til de helt små børn i alderen 0-6 år er meget begrænset udforsket.
- Det er muligt at identificere en række kategorier af socialpædagogisk arbejde, der omfatter f.eks. miljøterapeutisk tilgang, systemisk tilgang og en strukturel tilgang. Især den sidste træder frem i beskrivelserne af socialpædagogik på de forskellige institutioner.
- Den viden, vi får fra udviklings- og evalueringsarbejdet rundt om i landet, vidner om, at der ofte tages afsæt i problemstillinger, som er lokalt forankret

på den enkelte institution, og som herfra kalder på metodeudvikling i det socialpædagogiske arbejde, både i forhold til børne/ungegruppen såvel som i forhold til det pædagogiske personale.

- Den viden, vi får fra den såkaldte grundforskning, byder ind med praktiske, metodiske og teoretiske overvejelser over konturerne af socialpædagogisk arbejde i en dansk sammenhæng, hvor begreber som omsorg, varetagelse af det enkelte barn eller den enkelte unges behov, tryghed og ro samt tydelige voksne træder særligt frem.

7.

Tema nr. V – Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse

Med afsæt i SL's spørgsmål (jf. notat, 2010) ønskes der svar på, hvad vi ved om skolegang og døgntilbudsanbringelser.

I et bredt vue over de eksisterende undersøgelser viser det sig, at forskning knyttet til anbragte børn og unges skolegang under anbringelsesforløb er et område, som inden for de seneste år har været i både politisk og forskningsmæssigt fokus. Den første undersøgelse, der er medtaget, er fra 2001, og derfra følger undersøgelserne så at sige på hinanden i en lind strøm, hvilket indikerer, at dette område har fået en stor bevågenhed gennem de senere år. Imidlertid er der ingen undersøgelser fundet for perioden 1995 og frem til 2001. Hvorfor dette er således, er vanskeligt entydigt at svare på, men Bryderup et al. (2001) påpeger netop i indledningen til deres undersøgelse, der foretager en samlet evaluering af specialundervisningen på døgninstitutioner, opholdssteder og i dagbehandlingstilbud, at der er tale om et område, som ikke tidligere er kortlagt og registreret, således at det er muligt at indhente viden om de forskellige institutioner og deres skoleforhold.

De undersøgelser, der er fremkommet i søgeprocessen, omfatter i alt 11 undersøgelser, her opstillet i figur 7.1, kronologisk efter udgivelsesår, såvel som de to forskningsoversigter af Egelund & Hestbæk (2003) og Egelund et al. (2009), der begge rummer et kapitel om anbragte børn og unges skolegang.

Figur 7.1

Bryderup et al. (2001). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud*. København: Danmarks Pædagogiske Institut/Danmarks Pædagogiske Universitet.

Bryderup et al. (2002). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud, en undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.

Hansen, J. (2005). *Skolegang – skolens betydning for anbragte børns fremtid*. København: UFC Børn og Unge og KABU.

Nielsen, H. E. et al. (red.) (2005). *TABUKA, tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Forlaget Børn & Unge/Pædagogisk Centrum og KABU, Socialministeriet Kvalitetsprojekt 2002-2005.

Bryderup, I. & Andsager, G. (2006). *Skolegang for anbragte børn*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.

Andersen, D. (2008). *Anbragte børn i tal, kvalitative analyser af data om børn, der er anbragt uden for hjemmet med fokus på skolegang*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Perthou et al. (2008). *Skolegang under anbringelse*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Ottosen, M. H. & Christensen, P. S. (2008). *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Mortensøn, M. D. & Neerbek, M. N. (2008). *Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Delrapport nr. 2 af 3.

Egelund et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Husted, L. & Mehlbye, J. (2009). *Døgnanbragte børn får sjældent en uddannelse*. København: AKF Nyt, Nr. 2, juni 2009.

7.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

I en gennemgang af de indkomne undersøgelser til dette tema kan vi overordnet inddele dem i en række grupperinger, som på forskellig vis undersøger aspekter af anbragte børn og unges skolegang. Det første gruppe af undersøgelser sætter især fokus på den socialpædagogiske praksis i relation til undervisning. Her indgår tre undersøgelser (Bryderup et al. 2001, 2002; Bryderup & Andsager, 2006). Den anden gruppe omfatter fem undersøgelser, der alle er fra SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, og som direkte sætter fokus på de anbragte børn og unge i relation til skolegang (Hansen, 2005; Andersen, 2008; Perthou et al., 2008; Ottosen & Christensen, 2008; Mortensøn, & Neerbek, 2008; Egelund et al., 2008). Den tredje og sidste gruppe af undersøgelser er lidt blandet, idet der her både er Nielsen et al. (2005), som omfatter tidligere anbragtes fortællinger, og Husted & Mehlbye (2009), der sætter fokus på tidligere anbragtes uddannelsesforhold.

7.2. SOCIALPÆDAGOGISK PRAKSIS I RELATION TIL UNDERVISNING

Bryderup et al. (2001) er den første undersøgelse der er foretaget herhjemme, som har et specifikt fokus på anbragte børn og unges undervisning. I denne undersøgelse, der er baseret på en kortlægning af undervisning på døgninstitutioner og opholdssteder, undersøges der specifikt, om undervisningspligten på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud opretholdes i henhold til *Lov om ændring af lov om Folkeskolen* (1998), som indebærer, at skolemyndighederne får mulighed for at henvise børn og unge til undervisning på anbringelsessteder og i behandlingstilbud.

Undersøgelsen konkluderer, at institutionerne i overvejende grad lever op til folkeskolens minimumskrav til undervisning, men at der mangler tilsyn med tilbudene.

Metodisk består undersøgelsen af spørgeskemaer, der er udsendt til alle amter, kommuner, døgninstitutioner, opholdssteder og dagtilbud. Der er anvendt to forskellige spørgeskemaer til afdækning af de institutionernes konkrete forhold vedrørende undervisning og til afdækning af institutionernes generelle forhold.

Undersøgelsens resultater viser, at to tredjedele af de anbragte børn og unge er i den undervisningspligtige alder, og en tredjedel af de anbragte børn og unge modtager undervisning på anbringelsesstederne. Over halvdelen af de børn, der modtager ekstern undervisning, går i en normal folkeskole, mens 9 procent af de anbragte børn og unge ikke modtager undervisning – de fleste inden for denne gruppe bor på opholdssteder.

Endvidere viser undersøgelsens resultater, at institutioner, opholdssteder og dagtilbud stort set opfylder folkeskolens minimumskrav til undervisning, men at der mangler tilsyn med undervisningstilbuddene.

Efterfølgende blev den første undersøgelse fulgt op af endnu en undersøgelse af Bryderup et al. (2002), hvor der blev sat fokus på de pædagogiske processer og organisering af undervisning på ni anbringelsessteder.

Fra de ni anbringelsessteder blev der foretaget interview med både ledere, undervisere, pædagoger, børnenes forældre og eksterne samarbejdspartnere fra kommune/amt i relation til gennemførelse af undervisning. Undersøgelsen omfatter data fra mere end 150 informanter.

Resultaterne viser først og fremmest en stor variation i de måder, anbragte børn og unge går i skole på. På de inddragede døgninstitutioner modtager størstedelen af de anbragte børn og unge undervisning på intern skole.

Resultaterne fra denne undersøgelse viser også, at størstedelen af de anbragte børn og unge ikke vurderes at kunne magte et almindeligt folkeskoleforløb og ej heller at kunne opnå Folkeskolens Afgangseksamen. Størstedelen af børnene

vurderes højst at kunne opnå faglige kvalifikationer svarende til en 5. eller 6. klasse. Ligeledes studeres forhold som undervisningsdifferentiering og uklare og mangelfulde forhold knyttet til forvaltningens praksis vedrørende anbringelse og henvisning. Dette medvirker til at vanskeliggøre opfyldelsen af lovgivningens intention om integration af marginaliserede børn og unge. Folkeskolens målsætninger kan ikke indfries i forhold til anbragte børn og unge, som modtager specialundervisning.

Der påpeges endvidere et kompensatorisk syn på børnenes livsforhold, der tilsyneladende ikke inddrager betydningen af at støtte børnenes kompetencer. Pædagogik og undervisning tænkes ikke sammen, således at der ikke i tilstrækkelig grad udvikles læringsmiljøer, der støtter børnenes kompetencer fremadrettet mod en såkaldt integration til en normal folkeskole.

I 2006 kom Bryderup & Andsagers undersøgelse, der har studeret to døgninstitutioner og en heldagsskole for anbragte børn og unge. Undersøgelsen fokuserer på at udvikle viden om indholdet i skolegangen for anbragte børn og unge. Undersøgelsen er foretaget for det daværende Ringkøbing Amt, og amtets ønske har været at udvikle viden om undervisningen og dens indhold, tilrettelæggelse og gennemførelse samt en eventuel sammenhæng mellem undervisning og socialpædagogisk indsats for anbragte børn og unge.

Metodisk er undersøgelsen baseret på interview med personale på de inddragede institutioner samt på analyse af stile skrevet af de anbragte børn og unge.

Undersøgelsens resultater påpeger et særligt forhold ved socialpædagogiske indsatser, idet der identificeres en såkaldt *kompenserende forståelse* af de anbragte børn og unges livsforhold, der er bagudrettet, altså finder forklaringer i børnenes tidlige livsforhold. Dette blev også påpeget ved Bryderup et al.s tidligere undersøgelser (2001, 2002).

På de inddragede institutioner er der tale om en miljøterapeutisk indsats, men der er store indbyrdes forskelle i, hvordan dette begreb fortolkes. Undersøgelsen har et særligt interessant perspektiv, idet de anbragte børn og unge har skrevet stile, som er inddraget i den samlede analyse. Denne viser, at en meget struktureret socialpædagogik ikke medvirker til at udfolde de anbragte børns individuelle udfoldelser. Selve undervisningen er også præget af denne kompensatoriske tænkning.

7.3. UNDERSØGELSER FRA SFI

Den danske forløbsundersøgelse som følger anbragte børn født i 1995 (Egelund et al., 2004, Egelund et al., 2008) viser, at de første problemstillinger er knyttet til anbragte børns skolegang. Forløbsundersøgelsen har ikke et konkret fokus på anbragte børns skolegang, men indfanger alligevel en række problemstillinger, idet børnene jo også er blevet fulgt siden de startede deres skolegang.³³

Problemstillingerne er forbundet til, at en stor del af de anbragte børn ikke modtager normal folkeskoleundervisning, men derimod er tilknyttet forskellige former for specialundervisning på en almindelig folkeskole eller specialskoletilbud uden for folkeskoleregiet.

Den kohorte som er fulgt siden 1995 er i dag i 11-års alderen, går i 5. klasse og har formelt set gået i skole, siden de var seks år gamle. Det bevirker, at der for nuværende er grundlag for at udpege en række træk ved anbragte børns skoleforløb. Det viser sig, at der er store forskelle mellem anbragte og ikke-anbragte børn i forhold til, hvor de befinder sig i skolesystemet, såvel som hvordan de klarer sig rent fagligt i deres skolegang. De undersøgelser, som er inddraget under herværende tema fra SFI, trækker på data fra selve forløbsundersøgelsen.

Egelund & Hestbæk (2003) har i deres forskningsoversigt over anbragte børn og unge også et fokus på skolegang. De gennemgår både den internationale forskning og undersøgelser foretaget i Norge og Sverige, og disse viser, at anbragte børn og unge klarer sig generelt dårligere i skolen end børn, som ikke har været anbragt.

Det er med store forbehold for de forskellige landes sociale, politiske og kulturelle forskelle, at der kan foretages sammenligninger til de danske forhold, men sammenstemmende viser de inddragede internationale studier i forskningsoversigten, at anbragte børn og unges skolegang generelt er behæftet med en lang række vanskeligheder. Dette er både i relation til barnet og i relation til de strukturelle forhold rundt om barnet, f.eks. forvaltningens manglende fokus på skolegang ved anbringelse.

Forskningsoversigten bekræfter samtidig, at der på daværende tidspunkt, altså i 2003, ikke var forskningsundersøgelser i dansk sammenhæng – bortset fra Bryderup et al.'s to førnævnte undersøgelser (2001, 2002) – som særsomt sætter fokus på, hvad vi i dansk sammenhæng ved om anbragte børn og unges undervisning.

33 Se tema nr. I for uddybende analyse af denne undersøgelse.

Hansen (2005) sætter fokus på henholdsvis interne og eksterne skoler for anbragte børn og påpeger en række problemstillinger knyttet til, at anbragte børn går i skole uden for deres anbringelsessted, idet dette ofte kræver flere personalemæssige ressourcer.³⁴

I Andersens rapport (2008) sættes der fokus på samarbejdet mellem de involverede instanser vedrørende visitering af børn og unge til anbringelse uden for hjemmet. Samtidig er der et specifikt fokus på samarbejdet vedrørende denne gruppe børn og unges skolegang og undervisning i forbindelse med anbringelse. En del af datamaterialet i denne undersøgelse er hentet fra SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn fra 1995-årgangen (Egelund et al. 2004; Egelund et al. 2008), hvilket betyder, at undersøgelsen omfatter børn, som i dag er 11 år gamle og går i 5. klasse.

Rapporten belyser en række forhold vedrørende anbragte børns skoleforløb, både før og under anbringelse. Således angives, at 70 procent af de anbragte børn og unge gik i en almindelig folkeskole, inden anbringelsen blev iværksat. Når børnene er anbragt, klarer hovedparten af børnene sig i en almindelig folkeskole med specialundervisningstilbud inden for dette regi. Det angives, at halvdelen af børnene er i almindelig folkeskole uden at være i et specialundervisningstilbud (45 procent). 23 procent får specialundervisning i en eller anden form inden for folkeskolens eget regi, mens 13 procent af børnene modtager undervisning på en intern skole. Dog pointeres det i forlængelse af disse tal, at det for en del af børnene allerede på nuværende tidspunkt i 11-års alderen rent fagligt er svært at følge med undervisningsniveauet, at der er flere, der må gå en klasse om. Der er også forudsigelser af vanskeligheder ved at følge med op i de højere skoleklasser.

Data fra undersøgelsen er baseret på 446 indkomne svar fra de institutioner og plejefamilier, hvor børnene er anbragt. Det er vigtigt for undersøgelsens analyser og resultater at bemærke, at 70 procent af børnene er anbragt i plejefamilie (ikke slægtsanbringelse). Kun 20 procent af børnene er anbragt på døgninstitution, og 10 procent er på socialpædagogisk opholdssted.

Sammenfattes undersøgelsens data, viser der sig et billede af, at børn, som er anbragt i plejefamilie, overvejende går i almindelig folkeskole, mens børn, der er institutionsanbragte, oftere går i intern skole med specialiseret undervisning. Halvdelen af børnene går i 5. klasse, mens 40 procent af børnegruppen går i 4. klasse. Dette forklares med, at forholdsvis mange har gået en klasse om.

34 Undersøgelsens resultater er hentet fra forskningsoversigten (Egelund et al., 2009), da det endnu ikke har været muligt at fremskaffe den.

Rapporten angiver, at børn, som anbringes på døgninstitution, oftere er ”tungere” (p. 51) end de børn, som anbringes i plejefamilie. Dette giver en umiddelbar forklaring på forskellene i tallene mellem de institutionsanbragte og de plejefamilieanbragte børn. Overraskende viser undersøgelsen til gengæld, at børn, som er anbragt på socialpædagogiske opholdssteder, klarer sig på niveau med børn i plejefamilier. Undersøgelsen viser endvidere, at børn som er anbragt oftere har problemer i skolen ikke kun fagligt, men også i forhold til at fungere sammen med andre.

Perthou et al., (2008) har foretaget en kvalitativ undersøgelse af otte anbringelsesinstitutioner med fokus på samarbejdet mellem de professionelle faggrupper, der er involveret i forbindelse med anbragte børn og unges skolegang, både på døgninstitution og socialpædagogisk opholdssted.

Med inddragelse af otte anbringelsesinstitutioner er denne undersøgelse relativt omfattende i et kvalitativt forskningsperspektiv. Af de otte inddragede institutioner har fire intern skolegang, og en er tilknyttet en specialskole, mens de øvrige benytter almindelig folkeskole. Undersøgelsen består af interview med personale på institutionerne samt med PPR, men omfatter af ressourcemæssige årsager ikke interview med skolelærere på de tilknyttede folkeskoler.

Således som det er identificeret tidligere af Bryderup et al. (2001, 2002) samt Bryderup & Andsager (2006), kan der identificeres socialpædagogiske forståelsesrammer, som medvirker til at støtte de anbragte børn til at komme i en almindelig folkeskole. Hos Perthou et al. er det betegnet som et såkaldt *omverdensinkluderende* perspektiv (p. 47-48). I tillæg til dette perspektiv kan der endvidere identificeres en mere *individualiseret* forståelse, der er kompensatorisk og har fokus på børnenes problemer og på, hvad der skal iværksættes til støtte for det enkelte barns vanskeligheder.

Begge perspektiver siges at være i spil i det socialpædagogiske arbejde på de otte inddragede institutioner, men det kan dog konkluderes, at der overvejende kan anlægges enten det ene eller det andet perspektiv på de enkelte institutioner, vel og mærke uden at der på tværs af alle institutionerne kan identificeres forskelle i tyngde og omfang af børnenes problemer.

I Ottosen & Skovbo Christensens undersøgelse fra 2008, som også bygger på data fra forløbsundersøgelsen, er der ud over anbragte børns sundhed også fokus på denne gruppe børns skolegang efter anbringelsesreformen. I denne undersøgelse underbygges de tidligere forskningsundersøgelser på området, der præciserer at anbragte børn generelt klarer sig dårligere end ikke-anbragte børn, også når vi ser på gruppen af udsatte børn.

Tallene fordeler sig således, at 47 procent af de anbragte børn modtager almindelig undervisning i folkeskolen, set i forhold til gruppen af ikke-anbragte børn, hvor det er 87 procent. Tallene bliver ekstra bemærkelsesværdige, når der sammenlignes med ikke-anbragte, udsatte børn, hvor gruppen, der går i almindelig folkeskole, udgør 62 procent (p.45). Dette forhold, altså at der er forskelle mellem anbragte børns skolegang sammenlignet med gruppen af ikke-anbragte udsatte børn, kalder på, at området udforskes nærmere.

Rent fagligt klarer anbragte børn sig også dårligere i skolen end deres jævnaldrende. Således ses det ud fra resultaterne fra undersøgelsen, at anbragte børn befinder sig på et væsentligt lavere fagligt niveau sammenlignet med de af deres jævnaldrene, der ikke er anbragte.

Herudover undersøges anbragte børns trivsel i skolen. Her vises det, at anbringelsesstederne samlet har vurderet, at 89 procent af de anbragte børn havde et eller flere problemer i skolen, relateret til f.eks. psykiske problemer, koncentrationsproblemer, taleproblemer, eller konflikter med lærere eller andre elever. Særligt området koncentrationsbesvær (69 procent) ser i undersøgelsen ud til at være et problemområde for de anbragte børn. Herudover kommer konflikter med kammerater (61 procent), psykiske problemer (50 procent) og konflikter med lærere (46 procent) (p. 48).

En undersøgelse af Mortenssøn & Neerbek (2008) har fokus på skolegang ved visitation til anbringelse af børn og unge. Denne undersøgelse fokuserer således ikke direkte på de anbragte børn og unge, men derimod på de forskellige instansers samarbejde og fokusområder i visitationsfasen, med fokus på skolegang. Metodisk er der foretaget en forundersøgelse med 18 kommuner, med henblik på at få grundlag til yderligere indkredsning af problemstillinger, og endelig er der udvalgt fire kommuner, som skulle danne metodisk grundlag for projektet. I de fire inddragede kommuner anvendes kvalitative interviews med sagsbehandlere, PPR-psykologer og ledere af sociale forvaltninger og PPR. Herudover er der også inddraget skolekonsulenter og familieplejekonsulenter.

Resultaterne fra denne undersøgelse indkredser store indbyrdes forskelle kommunerne imellem i relation til visitationsprocedurer. På trods af disse forskelle er det dog tydeligt, at sagsbehandlere i selve anbringelsesprocessen ikke har opmærksomheden rettet mod barnets skolegang. Selve visitationsforløbet har overvejende fokus på barnets anbringelse. De kvalitative analyser fra de fire kommuner viser også, at der er ikke er tilstrækkeligt overordnet fokus på betydningen af skolegang. Både sagsbehandlere og PPR giver udtryk for, at det er bedre for barnets anbringelsesforløb, når der er tydelige opgavefordelinger mellem de forskellige parter såvel som tid og ressourcer til at udføre opgaverne.

Den sidste publikation, der knytter an til anbragte børn og unges skolegang, er foretaget af Egelund et. al. (2009), som i deres forskningsoversigt om anbragte børn og unge også medtager viden om skolegang.

Denne forskningsoversigt samler viden op på området, siden den første forskningsoversigt blev udfærdiget i 2003 og den skal derfor her gennemgås, idet den rummer undersøgelser og viden om, hvordan forskningsfeltet aktuelt træder frem.

Også i denne forskningsoversigt tages der afsæt i forløbsundersøgelsens daggrundlag af børn født i 1995, anbragt uden for hjemmet (Egelund et al., 2008).

De seneste tal på området knyttet til denne gruppe børns skolegang viser følgende:

- Knap halvdelen af de anbragte børn modtog almindelig undervisning på folke-, privat- eller friskole, mens samme andel for de ikke-anbragte er 87 procent. Blandt de ikke-anbragte udsatte børn er tallet 62 procent.
- 23 procent af de anbragte børn modtager specialundervisning fuldt eller delvist på en almindelig folkeskole. Sammenligningsgruppen af ikke-anbragte udsatte børn er 36 procent, mens kun 12 procent af ikke-anbragte børn i øvrigt modtager specialundervisning.
- 28 procent af de anbragte børn modtager specialundervisning på interne skoler på anbringelsesstedet eller på specialskoler, mens det tilsvarende kun gør sig gældende for 1 procent af de to sammenligningsgrupper (p. 111).

Disse tal er dog behæftet med vanskeligheder, idet undersøgelsen ikke kun omfatter børn, der modtager vidtgående specialundervisning.

Andre betydningsfulde faktorer betones herefter:

- *Køn*. Flere drenge end piger modtager specialundervisning.
- *Barnets adfærd*. Børn der er anbragt på grund af kategorien adfærdsproblemer modtager oftere specialundervisning.
- *Barnets helbred*. Børn med helbredsproblemer modtager oftere specialundervisning.
- *SDQ*. Børn som er testet uden for normalområdet i SDQ modtager oftere specialundervisning.
- *Anbringelsesform*. Børn som er anbragt på døgninstitution modtager oftere specialundervisning, hvilket er forbundet med, at disse anbringelsesinstitutioner oftere har intern skole. Det kan også være børnenes problemer, der specifikt har ført til en anbringelse på institution med tilknyttet intern skole (p. 112).

7.4. TIDLIGERE ANBRAGTE BØRN OG UNGE I FORHOLD TIL UDDANNELSE

Hos Nielsen et al. (2005),³⁵ der undersøger tidligere anbragte børn og unges oplevelser af deres anbringelsesforløb, fremkommer endvidere denne gruppes erfaringer og oplevelser med skolens betydning under et anbringelsesforløb. Her får vi viden om et godt skoleforløb, dvs. et forløb, hvor barnet/den unge har oplevet, at det fungerede og skabte et godt skoleforløb for barnet under anbringelse.

Et godt skoleforløb handler især om at opleve en særlig omsorg og opmærksomhed fra læreren og om at få støtte til at klare sig i skolen. Et skoleskift ved anbringelse kan være en stor belastning, men billedet er ikke entydigt, idet det også kan være en hjælp for barnet. I beskrivelserne fra de tidligere anbragte fortælles også om at rumme så mange bekymringer om familien og hjemmet, at det er svært at koncentrere sig om skole og lektier. Opsummerende for de tidligere anbragtes oplevelser er, at erfaringer med skolen er komplekse og rummer både gode forløb og forløb, hvor der fortælles om mobning, at blive overset, at børnene selv bliver dem, der mobber, og at lærerne ikke forholder sig til børnenes vanskelige hjemmeforhold.

Denne viden fra de tidligere anbragte fører os over i den sidste af de indkomne undersøgelser under tema nr. V, der sætter fokus på tidligere anbragte børn og unges uddannelse.

Viden om anbragte børn og unges uddannelsesforløb viser, at det er langt sværere for denne gruppe børn og unge at få en uddannelse. Husted & Melbye (2009) har i deres undersøgelse vist, at kun 66 procent af gruppen af tidligere anbragte børn og unge og børn og unge som har modtaget forebyggende foranstaltninger, kun har grundskoleuddannelse som højeste gennemførte uddannelse. AKF (Husted & Melbye, 2009) har gennemført en registerundersøgelse af alle de 4.118 unge i alderen 23 til 25 år, som var anbragte uden for hjemmet som 15-17-årige i december 1998. Undersøgelsen har også inddraget de 2.631 unge, der i samme tidsrum modtog forebyggende foranstaltninger, f.eks. kostskoleophold, støtte-kontaktpersoner eller personlig rådgiver. Uddannelsessituationen viser sig at være stort set den samme for begge disse grupper.

Det er kun 7 procent af de tidligere anbragte unge, som får en studentereksamen som højeste gennemførte uddannelse, over for 32 procent af alle landets unge i samme alder. Hvis tallet alene skal omfatte tidligere anbragte drenge, er det kun 3 procent, der får en studentereksamen – blandt pigerne er tallet 10 pro-

35 Se også tema nr. VII.

cent. 18 procent af de tidligere anbragte får en erhvervsfaglig uddannelse – til sammenligning har 25 procent af alle landets unge en erhvervsfaglig uddannelse.

Husted & Melbye (2009) peger på, at der ikke er nogen forskel mellem tidligere anbragte og gruppen af unge, som modtog forebyggende foranstaltninger, og at der generelt er behov for at sætte fokus på begge gruppers skole og uddannelsesforløb, såvel som på betydningen af uddannelsesmæssig støtte efter det fyldte 18. år.

7.5. SAMMENFATNING AF TEMA NR. V: HVAD VED VI OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES SKOLEGANG OG UDDANNELSE?

Der er fundet i alt 11 undersøgelser med fokus på anbragte børn og unges skolegang. Sammenfattende for de inddragede undersøgelser kan der identificeres to overordnede perspektiver på den nuværende forskning i og om anbragte børn og unges skolegang.

Det ene perspektiv følger den *klassiske risikoforskning* om udsatte anbragte børn og unge og påpeger betydningen af beskyttende faktorer som f.eks. en god skolegang, der kan medvirke til at reducere risici senere i livet (Rutter, 1985, 2000; i dansk sammenhæng især Shultz Jørgensen et al., 1993).³⁶ Skolegang for anbragte børn og unge kan således i denne tænkning både ses som en beskyttelse, hvis den støtter det enkelte barn, skaber grundlag for gode kammeratskabsrelationer og relationer til lærerne, men også som en særskilt risikofaktor, hvis skolegangen ikke bliver en succes for barnet. Risikoforskningsperspektiverne bevirker imidlertid, at vi kommer til at fastholde det perspektiv, at det er børnenes belastede og risikofyldte opvækstforhold, der er forklaringen på, hvorfor de klarer sig dårligt i skoleforløbet.

Det andet perspektiv lægger et snit på den *socialpædagogiske praksis*, der på forskellig vis omfatter måder, hvorpå socialpædagogik tænkes og udformes, og på hvilke måder denne tænkning er koblet sammen med undervisning af børnene. Her er der således fokus på dem, der arbejder med og er rundt om de anbragte børn og unge, f.eks. pædagoger, lærere, sagsbehandlere osv.

Inden for dette perspektiv på socialpædagogisk praksis anvender Bryderup et al. (2001, 2002) samt Bryderup & Andsager (2006) begrebet *kompensatorisk tænkning*. Dette begreb henviser til det pædagogiske personales forståelse af de

36 Perspektivet på risikoforskningen er indledningsvist præsenteret under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*.

anbragte børn, der i høj grad har fokus på børnenes tidligere belastede opvækstforhold, og derfor ser de oftere børnenes vanskeligheder end deres kompetencer til at mestre skolelivets krav. Videre herfra anvendes begreberne individorienteret og kompensatorisk perspektiv af bl.a. Perthou et al. (2008). Netop det individorienterede perspektiv antages at virke tyngende ind på anbragte børn og unges muligheder for at klare sig i en almindelig folkeskole.

Begge perspektiver, altså perspektivet på den klassiske risikoforskning og perspektivet på den socialpædagogiske praksis, kan i virkeligheden anskues som to forbundne forklaringsrammer, der følger hinanden, idet netop risikoperspektivet på anbragte børn og unge genfindes i den socialpædagogiske praksis. Dermed medvirker de til at fastholde en forståelse af anbragte børn og unge som en særlig gruppe, der har store sociale, emotionelle og kognitive vanskeligheder.

Set i relation til spørgsmålet om, hvad vi ved om anbragte børn og unges skolegang, kan dette med baggrund i de indkomne undersøgelser sammenfattes i en række opsummerende punkter:

- Der er ikke i selve visitationsprocessen knyttet til barnets anbringelse tilstrækkeligt fokus på betydningen af barnets skolegang.
- Den undervisning, der foregår på opholdssteder og døgninstitutioner, altså de såkaldte interne skoler, har et stærkt fokus på de anbragte børn og unges problematiske opvækst, derfor udvikler den ikke i tilstrækkelig grad læringsmiljøer, der støtter børnenes kompetencer fremadrettet mod en såkaldt integration til en normal folkeskole.
- Anbragte børn og unge klarer sig dårligere i deres skolegang sammenlignet med ikke-anbragte børn, også i forhold til gruppen af udsatte børn, som ikke er anbragt.
- Ca. halvdelen af de anbragte børn og unge går i en almindelig folkeskole. Tallene fordeler sig således, at 47 procent af de anbragte børn modtager almindelig undervisning i folkeskolen i forhold til 87 procent hos gruppen af ikke-anbragte børn.
- De fleste af de anbragte børn og unge er ikke på et aldersvarende skoleniveau, og de forventes heller ikke at kunne opnå FSA (Folkeskolens Afgangsprøve).
- Anbragte børn og unge har det generelt sværere i deres skolegang, knyttet til problemer med samvær med kammerater og konflikter med lærere – altså såkaldte trivselsproblemer.
- Beskrivelser fra tidligere anbragte belyser, at der er oplevelser med eksklusion og mobning i skolen, og at det er svært at passe sin skolegang, når hjemmelivet er i kaos.

- Skolen har stor betydning, særligt gode lærere, der udviser opmærksomhed og omsorg for barnet. Der er ikke et entydigt billede af, om skoleskift under anbringelse er godt eller dårligt, snarere er der tale om individuelle vurderinger i relation til det enkelte barn.

Afslutningsvis under dette tema, hvor spørgsmålet om, hvad vi ved om anbragte børn og unges skolegang, er gennemgået i relation til dansk forskning på området, er det væsentligt at konkludere, at der mangler forskningsbaseret viden på en række centrale områder, som både kan medvirke til at skabe yderligere viden og til at nuancere den eksisterende risikoforskning på området. Det drejer sig især om følgende to områder:

- Vi mangler forskning, der undersøger de anbragte børn og unges *egne vurderinger* og oplevelser af deres skoleforløb. Denne type forskning kan medvirke til at give svar fra et børneperspektiv og dermed afdække børnenes egne vurderinger og oplevelser af vanskeligheder, følelser og udfordringer knyttet til skolegang.
- Vi mangler også forskning, som særskilt har fokus på at undersøge, hvilke forhold og faktorer der antages at støtte og hjælpe anbragte børn og unge til at klare deres skolegang. Den eksisterende viden på området, der belyser, at anbragte børn og unge ikke klarer sig særligt godt i deres skolegang, har således behov for at blive udforsket og nuanceret yderligere.

Viden, der knytter an til anbragte børn og unges uddannelsesforløb, viser desuden, at denne gruppe af børn og unge generelt har dårligere uddannelseschancer end andre. Det er imidlertid væsentligt at påpege, at der kun er en enkelt undersøgelse, der belyser dette forhold, og en gennemgang af de indkomne forskningsoversigter belyser heller ikke nogen undersøgelser, der særskilt har fokus på tidligere anbragte børn og unges uddannelses- og arbejdsmarkedsforhold i dansk sammenhæng. Dette er således også et særskilt område, som kalder på udforskning.

7.6. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi, med afsæt i de inddragede publikationer, opstille en række hovedresultater om temaet *Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse*. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Størstedelen af de indkomne publikationer er foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, og der kan ses et øget politisk fokus på anbragte børn og unges skolegang siden 2005. Før 2005 eksisterer der kun få publikationer, der har fokus på anbragte børn og unges skolegang, den første fra 2001, og den næste fra 2002 foretaget af Bryderup et al.
- Området anbragte børn og unges skolegang er ikke et område, der i særligt omfang har været genstand for grundforskning, eller lokale udviklings- og evalueringsarbejder, således som vi f.eks. ser det under tema nr. IV, socialpædagogiske indsatser.
- Den viden, vi for nuværende har på området, belyser, at anbragte børn og unge har det væsentligt sværere i deres skolegang og deres skolepræstationer sammenlignet med ikke-anbragte børn og unge. Der eksisterer en lang række tal og statistiske analyser, der opregner anbragte børn og unges vanskeligheder knyttet til skolegang. Der udpeges en lang række komplekse forhold som f.eks. anbragte børns sociale og emotionelle vanskeligheder, kognitive problemer og vanskeligheder med at klare dagligdagen i skolen i relation til kammerater, oplevelsen af at høre til og eksklusionsfremmende mekanismer.
- Der er ikke fundet forskning, der specifikt har fokus på tidligere anbragtes uddannelses- og arbejdsforløb ind i deres voksenliv. Den viden, vi har på dette specifikke område, er således meget begrænset.

8.

Tema nr. VI – Anbragte børn og unges hverdagsliv

Under dette tema samler sig viden om det liv, som børn og unge lever, mens de er anbragt. Her fokuseres særligt på viden, som har et særskilt *børneperspektiv*, altså viden der har fokus på børn og unges oplevelser af deres hverdagsliv i døgntilbud. I relation til SL's opstillede spørgsmål sammenfattes her også perspektiver på venskaber for anbragte børn og unge, mødet mellem børn, unge og voksne i døgntilbud såvel som viden om betydningen af inddragelse af forældre og forældresamarbejde samt viden om forældres perspektiv på deres børns anbringelse uden for hjemmet.

Der er 12 publikationer under dette tema, som det fremgår af nedenstående figur, hvor publikationerne er opstillet kronologisk efter udgivelsesår.

Figur 8.1

Schwartz, I. (2001). *Socialpædagogik og anbragte børn*. København: Nordisk Forlag A/S.

Nielsen, H. S. & Zobbe, K. (2003). *Børn og unges relationsdannelse på en lokal døgninstitution*. København: Teori og Metodecentret.

SL, Socialpædagogernes Landsforbund (2004). *Med barnets øjne. 17 interviews med børn og unge, der bor på døgninstitution*. Udgivet i tilknytning til KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.

Andersen, T. (2004). *Kontekst og personlighed. En undersøgelse af muligheden for mønsterbrud på mikroplan med fokus på selvregulerende forhold*. Serie: Anbragt på døgninstitution (7) Viborg: Forlaget PUC.

Møller, S. N. & Skytte, M. (2004). *Mit barn er anbragt. Etniske minoritetsforældres fortællinger*. København: Socialforskningsinstituttet.

Stokholm, A. (2006). *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Upubliceret ph.d.-afhandling, Århus: Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet.

Hansen, J. et al. (2005). *Normalsystemets rummeliggørelse og anbringelser*. UFC, Børn og unge.

Højberg, K. (2006). "Jeg skulle lige sluge kamelen. Om forældreopfattelsens betydning for det anbragte barns tilknytningsmuligheder." i Kristensen, O.S. (2006) (red.). *Mellem omsorg og metode – tværfaglige studier i institutionsliv*. Viborg: Forlaget PUC

Børnesagens Fællesråd (2006). *Forældreinddragelse – til barnets bedste. Rør ikke ved min datters hestehale uden at spørge mig først*. Håndbog udgivet af Børnesagens fællesråd i tilknytning til KABU-projektet, Socialministeriets kvalitetsprojekt på anbringelsesområdet.

Schwartz, I. (2007). *Børneliv på døgninstitution – Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Ph.d.-afhandling, Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.

Schwartz et al. (2008). *Børneperspektiver på døgninstitutioner – inddragelse af og samarbejde med børn og forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Kildedal, K. (2008). *Aktionsforskningsprojekt på opholdsstederne Lille Stokkebjerg og Skjoldborghus. Resumé af afsluttende rapport, december 2008*.

8.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Overordnet set kan der groft foretages en inddeling mellem undersøgelser, der overvejende fokuserer på børnenes perspektiv, deres livsforhold, oplevelser og handlinger, og undersøgelser, der har forældrenes perspektiv, vurderinger og følelser i fokus.

Hvis vi starter med børnenes perspektiv, så er der tale om en række forskningsbaserede undersøgelser, som er relativt nye, og som præsenterer nye og anderledes måder at se på anbragte børn og unge på. Der tænkes i langt højere grad end tidligere på de anbragte børn og unge som selvstændige og kompetente aktører (Nielsen, 2009). At inddrage børn og unges perspektiv på deres liv som anbragte handler således også om at medtage viden og forståelser af hverdagslivet på døgninstitutioner: Hvordan føles og opleves det at bo på en døgninstitution? Nielsen diskuterer dette perspektiv med inspiration fra Kampmann, der betoner, at der i langt højere grad er tale om hverdagslivsbetingelser end blot hverdagsliv, idet børn og unge har forskellige livsbetingelser, afhængigt af hvor de vokser op og af hvilke muligheder og udfordringer, de møder i deres liv.

Man kan også sige, at med dette perspektiv på børns liv bliver det i højere grad konteksten, altså de sociale praksisser, som børn og unge lever i og med, der bliver gjort til genstand for analyse, end det er *alle døgninstitutioner* og *alle pædagogers handlinger*, der fortæller om anbragte børn og unges hverdagslivsbetingelser. Når den specifikke kontekst gøres til genstand for analyse, så kigger

vi altså på den konkrete døgninstitution eller det konkrete socialpædagogiske opholdssted, hvor børn og unge lever deres hverdagsliv, og vi ser på, hvordan børnene og de unge tænker, føler og handler i deres hverdagsliv med afsæt i de betingelser og muligheder, som børnene og de unge oplever at have.

Disse undersøgelser har primært et smalt kvalitativt design, dvs. de omfatter ofte blot ganske få børn og unge og livet på en eller to døgninstitutioner, hvilket skaber grundlag for netop at følge børnenes hverdagsliv meget tæt.

8.2. BØRNEPERSPEKTIVER OG HVERDAGSLIVSBETINGELSER

Schwartz (2001) har i sin undersøgelse fokus på at udvikle socialpædagogisk teori og metode, som særligt inddrager anbragte børns egne erfaringer og oplevelser i anbringelsen og i børnenes udvikling. Der er i høj grad tale om et bud på en socialpædagogik for anbragte børn og unge, men denne undersøgelse sættes under dette tema, idet den netop medtager betydningen af at inddrage et børneperspektiv på anbragte børn og unge. Det understreges, at det er vigtigt at inddrage børnene og møde dem, der hvor de er i deres udvikling, med fokus på børnenes individualitet. Undersøgelsen rummer også beskrivelser af hverdagen på en døgninstitution og af, hvordan børnene lever deres dagligdag med sorger, glæder, bekymringer og konflikter.

Nielsen & Zobbe (2003) sætter fokus på anbragte børns relationsdannelse under anbringelse på en døgninstitution beliggende i børnenes lokalmiljø. Anbringelsen i børnenes lokalmiljø skaber grundlag for, at børnene er tæt på deres familier under anbringelsen, såvel som tæt på skole, fritidsliv, venner osv. Derigennem har de mulighed for at fastholde relationer og netværk under anbringelsen. Særligt optaget er Nielsen & Zobbe (2003) af børns relationsdannelse med andre børn.

Metodisk er undersøgelsen kvalitativt baseret og består af en spørgeskemaundersøgelse blandt børnenes kontaktpædagoger på institutionen. Denne del af undersøgelsen omfatter 30 børn. Derudover har forskerne deltaget i en række møder på institutionen; afdelingsmøder, fælles personalemøder, styregruppemøder, møder i pædagogisk udvalg, behandlingsmøder og supervisionsmøder m.m. Tilsammen har de haft til formål at skabe indblik i institutionens struktur og pædagogik.

Herudover er der foretaget interview med medarbejdere, ledere, socialfaglige ledere, forældre og nuværende og tidligere anbragte unge, ligesom der er foretaget deltagerobservationer. Dataindsamlingsforløbet omfatter perioden juni 2001 til efteråret 2002.

Resultaterne fra undersøgelsen viser, at anbringelse i lokalmiljøet har stor betydning for de anbragte børn og deres familier – et såkaldt familielignende koncept, hvor netop barnets relationer til netværk fastholdes og støttes under anbringelse. Hertil peges på, at anbragte unge bliver selvstændige i stedet for institutionaliserede, og at de oplever en integration i det lokale nærmiljø, når det pædagogiske arbejde tilrettelægges med fokus på børns relationer i nærmiljøet.

Andersen (2004) sætter fokus på børns handlemuligheder, når de er anbragt på døgninstitution, og på hvordan disse handlemuligheder for børnene kan medvirke til at skabe grundlag for mønsterbrud eller udvikling.

Undersøgelsen er foretaget på en døgninstitution med børn i alderen 6-12 år, hvor det kvalitative forskningsdesign er baseret på deltagerobservationer og videooptagelser af hverdagslivet, som børnene efterfølgende ser og diskuterer sammen.

Andersen (2004) viser med sin undersøgelse, at børn er meget opmærksomme på og optagede af regler og rammer for andre børn og voksne. De er også optagede af, hvordan disse rammer og regler skaber muligheder for deres egen udvikling og selvregulering, som i denne sammenhæng handler om at være en selvstændig og aktiv medspiller i eget barndomsliv – jævnfør de indledende bemærkninger fra Nielsen (2009), der understreger vigtigheden af at se børn som aktive og selvstændige i deres eget liv.

Socialpædagogernes Landsforbund (2004) har i samarbejde med KABU foretaget en undersøgelse af børn og unges oplevelser af at bo på døgninstitution – set fra børnene og de unges perspektiv. Her er således en lang række fortællinger fra anbragte børn og unge, der handler om, hvorfor de er anbragt, hvordan det er at bo på døgninstitution, forhold til venner, familie, skole og fritidsaktiviteter. Undersøgelsen omfatter 17 interviews med børn og unge, og den har et fremadrettet perspektiv, idet undersøgelsen udpeger særlige problemstillinger i relation til det at være anbragt i døgntilbud, som det kunne være relevant for fagpersoner at have fokus på.

Der indkredses gennem analyse af de 17 interview seks såkaldte mærkesager, som både udpeger vigtige områder, som fagpersoner skal være opmærksomme på, og som på samme tid viser, hvad anbragte børn og unge er optaget af, mens de er anbragt.

Den første mærkesag omfatter spørgsmålet om, hvorfor barnet eller den unge er anbragt. Her indkredses, at nogle af børnene fremtræder afklarede med familiesituationen og formålet med anbringelsen, mens andre svarer undvigende, at de ikke kan huske, hvorfor de er anbragt, eller at de ikke ved hvorfor.

Den anden mærkesag knytter an til de anbragte børn og unges overvejelser

over, hvem de egentlig kan tale fortroligt med om deres liv. De er loyale over for forældrene og de vanskelige familieforhold, samtidig med at de har et behov for at kunne betro sig. Dilemmaet om, hvad der skal fortælles videre, skal kunne håndteres af de professionelle voksne.

Den tredje mærkesag handler om at betone betydningen af forældrekontakt, mens barnet er anbragt. Forældrene er vigtige for børnene, uanset årsagen til barnets anbringelse. I fortællingerne fra børnene opleves det godt, at nogen skubber på for at fastholde kontakten og eller vedligeholde den.

Den fjerde mærkesag handler direkte om børnenes forhold til pædagogerne. Børnene viser gennem interviewene, at de ser og lægger mærke til, om pædagogerne har tid og lyst til at tale med dem. Der er flere beskrivelser af pædagogerne som dem, der er gode at snakke med, og som nogen, der giver sig tid til det. Ordet ”snak” omfatter hele den kommunikation, der foregår mellem barn og pædagog, altså både samtale, samvær osv.

Den femte mærkesag handler om regler på døgninstitutioner, og de fylder meget i børnenes interview. Umiddelbart virker regler om sengetid, fjernsyn, rygning osv. som irriterende, men tættere på viser det sig, at regler er o.k., blot de er til at forstå og fleksible i forhold til alder og barnets evner til at overholde aftaler.

Den sjette og sidste mærkesag handler om fremtiden. Hvad skal der blive af barnet efter anbringelsen, og hvor længe skal anbringelsen vare? Her peges også på betydningen af at inddrage rollemønstre for børnene – flere af børnene fortæller, at de kender nogen, der har været anbragt, som har klaret sig godt.

I Stokholms (2006) undersøgelse sættes der fokus på anbragte børns hverdagsliv på døgninstitutioner fra et børneperspektiv.³⁷ Med børneperspektiv menes i denne sammenhæng, at Stokholm tager sit teoretiske og metodiske afsæt i børnenes beskrivelser af deres hverdagsliv som anbragte børn på døgninstitution, og i deres følelser, tanker og handlinger.

Teoretisk præciseres dette med begreber som socialitet, tilhørsforhold, social positionering i forhold til status samt identitetsdannelse.

Stokholm (2006) tager i dette børneperspektiv afsæt i en analyse af den pædagogiske praksis, dvs. pædagogers arbejde, intentioner og pædagogik i forbindelse med til at hjælpe og støtte børnene i deres udvikling.

Metodisk er undersøgelsen baseret på etnografiske undersøgelser af to døgn-

37 Stokholm (2006) har endvidere bidraget med en række artikler på baggrund af sin ph.d.-afhandlings resultater. To af disse artikler er bl.a. at finde i Kristensen (2006). Disse artikler inddrages ikke særskilt, idet Stokholms ph.d.-afhandling samler helheden i hendes forskningsfokus på børns hverdagsliv på døgninstitution, og derfor er denne valgt medtaget i vidensopsamlingen.

institutioner, og de har afsæt i deltagerobservationer af børnenes hverdagsliv på institutionerne.

Stokholm (2006) viser i sine analyser, at børn anbragt på døgninstitution først og fremmest har fokus på at opnå samvær og fællesskab med de andre børn på institutionen, og dernæst har de fokus på betydningen af den pædagogiske praksis og pædagogernes arbejde med det enkelte barn:

For at kunne skabe forandring og igangsætte en bestemt identitetsdannelse for anbragte børn må man medtænke såvel børnegruppens betydningsfællesskab som det individuelle barns handleevne, dets erfaring med, status i og velbefindende i børnegruppen. (Stokholm, 2006, p. 243)

Schwartz (2007) har foretaget en undersøgelse af den socialpædagogiske støtte til anbragte børn på døgninstitution – set fra børnene og deres forældres perspektiv. Schwartz har fulgt ni børns hverdagsliv på en døgninstitution og i daginstitution eller skole med det formål at forstå, hvad børneliv på en døgninstitution indebærer. I undersøgelsen følger vi både børn, forældre og pædagoger meget tæt i en lang række praksisbeskrivelser.

Resultaterne fra Schwartz' undersøgelse viser, at måden, hvorpå pædagoger arbejder med og forstår anbragte børn og deres forældre, har betydning for, hvordan den socialpædagogiske udviklingsstøtte tilrettelægges på døgninstitutionen. Her betones, hvorledes et børneliv på døgninstitution i høj grad er betinget af den omsorgspraksis, som pædagogerne tilrettelægger rundt om børnene, og hvordan pædagogerne organiserer dagligdagen således, at børnene også bliver deltagere i deres eget hverdagsliv – og får mulighed for at udvikle sig. Samværet mellem pædagoger og børn, især om et såkaldt fælles tredje, skaber grundlag for børnenes læring og udvikling af færdigheder. Ligesom i Stokholms undersøgelse (2006) påpeges betydningen af anbragte børn og unges samvær med hinanden i kammeratskabsgruppen, som i høj grad bruges til at skabe mening, nærvær og relationer. Schwartz betoner endvidere betydningen af inddragelse af forældrene i børnenes hverdagsliv på døgninstitutionen, også selvom dette kan være konfliktfyldt, og det er pædagogerne, der må tage over, hvis forældrene ikke magter.

En meget vigtig pointe i Schwartz' undersøgelse er også betydningen af, at de professionelle rundt om børnene håndterer at samarbejde på tværs af de forskellige steder, barnet har sin hverdag, f.eks. døgninstitution, skole, daginstitution osv.

Ligeledes pointeres det, at pædagoger opleves som meget vigtige for børnene i deres forskellige livssammenhænge, altså at pædagogerne følger og kender til barnets liv i skolen, daginstitutionen, til fritidsaktiviteterne osv.

I et børneperspektiv viser det sig, at det er meget vigtigt, at pædagogerne kender til alle forhold, følger børnene og varetager store og små dagligdagsopgaver, f.eks. sørger for, at cyklen er lappet, at fødselsdagsinvitationer sendt ud, og at gymnastiktøjet er i tasken (s. 330).

Den næste undersøgelse er foretaget af Schwartz et al. (2008). Denne undersøgelse fokuserer også på børneperspektiver på døgninstitutioner, og den placeres her under tema nr. VI, fordi undersøgelsen rummer en lang række perspektiver på socialpædagogiske indsatser inden for anbringelsesområdet, som er skrevet af pædagoger og andre fagfolk på de inddragede døgninstitutioner. De har alle et særligt blik på betydningen af at inddrage børn, unge og forældre i anbringelsen. Projektet rummer beskrivelser fra fire døgninstitutioner med afsæt i praktiske erfaringer med brugerinddragelse. Herudover har der i projektet været et samarbejde mellem de inddragede døgninstitutioner, Odense Socialpædagogiske Seminarium og forskere fra Syddansk Universitet. Undersøgelsen rummer en række artikler, som sætter fokus på betydningen af inddragelse af børn, unge og forældre i anbringelsesforløbet på døgninstitution.

Hertil sætter undersøgelsen også fokus på betydningen af et tættere samarbejde mellem døgninstitutioner og den pædagogiske uddannelse.

Undersøgelsen præsenteres som en antologi indeholdende en lang række artikler om erfaringer og pædagogiske refleksioner, skrevet af socialpædagoger og andre fagfolk på området, og den har bidrag fra forskere med inddragelse af centrale begreber som brugerperspektiver, læring, deltagelse og udvikling af pædagogisk praksis.

Beskrivelserne fra den socialpædagogiske praksis viser således også, med forskellige vinkler på både børn, unge og forældre, at det har stor betydning for de anbragte børn eller unge og forældre, at de i langt højere grad inddrages aktivt i deres hverdagsliv i anbringelsesforløbet, uanset om det handler om at få indflydelse på dagligdagens aktiviteter eller om at støtte forældrene til mere indflydelse på dagligdagen i den enkelte døgninstitution. Antologiens styrke er helt klart de meget praksisnære beskrivelser fra socialpædagogisk arbejde, der fremhæver pædagogernes læringsprocesser knyttet til at forandre og udvikle socialpædagogisk praksis.

Kildedals undersøgelse fra 2008 af to opholdssteder for børn og unge i alderen 12-15 år med kriminalitetstruende adfærd, som blev introduceret under tema nr. IV, skal i denne sammenhæng også kort inddrages, idet undersøgelsen også belyser de anbragte børn og unges oplevelser af at være anbragt med afsæt i et fokus på, hvilke tanker børnene har omkring den tilrettelagte pædagogik på de to opholdssteder.

Denne del af datamaterialet fra projektet omfatter bl.a. interview med børnene og belyser, at det, som de anbragte børn især lægger vægt på, er menneskelige og medmenneskelige egenskaber hos de voksne. Disse egenskaber handler ikke om uddannelsesbaggrund eller om noget, man kan uddanne sig til. Gode voksne er dem, der forstår at samarbejde med børnene, som viser noget af sig selv, som kan sige undskyld, og som skaber ro og er til at stole på.

Omsorgen i form af ro og regelmæssighed er vigtig for børnene, men reglerne er også vigtige, dog skal de være tydelige og til at forstå, og der skal kunne træffes individuelle aftaler og forhandles om disse. Hertil viser undersøgelsen, at det betyder noget for børnene, hvem der bliver ansat, og hvem der holder op igen, og børnene ønskede i højere grad at blive inddraget i disse processer.

Afslutningsvis for dette afsnit skal Hansen et al.'s (2005) undersøgelse om normalsystemets rummeliggørelse og anbringelser inddrages. Undersøgelsen placeres her under dette afsnit og tema, fordi den sætter fokus på betydningen af anbragte børn og unges relationer og muligheden for rummeliggørelse i det såkaldte normalsystem.

Formålet med undersøgelsen har været at undersøge, hvor rummeligt normalsystemet er i forhold til anbragte og anbringelsestruede børn og unge, også set fra et barneperspektiv, således at der søges at indfange viden om, hvorvidt barnet oplever, at der er plads til det i normalsystemet og oplever sig som en del af dette. Normalsystemet er i denne sammenhæng fritidslivet, daginstitutionen og skolesystemet.

Metodisk er undersøgelsen baseret på kvalitative metoder med semistrukturerede individuelle interview og gruppeinterview, narrative metoder og deltagerobservationer.

Resultaterne af undersøgelsen viser blandt andet, at rummeligheden knyttet til barnet er størst i forhold til barnets deltagelse i fritidslivet, idet det er her, barnets lyst og interesse og eventuelle talenter kan udfoldes. Daginstitutionen har en såkaldt mindre åbenhed, idet der her opereres med tildeling af forskellige støtteforanstaltninger for at barnet kan få en plads i institutionen. Undersøgelsen belyser endvidere, at skolen er det sted, hvor det er sværest for barnet at opleve rummelighed, idet der her skal etableres mange særforanstaltninger for at give barnet en plads. Børnene i undersøgelsen oplever også, at de ikke hører til i skolen, mens både fritidslivet og daginstitutionen i højere grad angives at være forbundet med oplevelser af at høre til for børnene.

8.3. FORÆLDREPERSPEKTIVER OG INDDRAGELSE I ANBRINGELSE

De øvrige publikationer under tema nr. VI fokuserer med forskellige indfaldsvinkler på forældres perspektiver, inddragelse og oplevelser af deres børns anbringelse uden for hjemmet i døgntilbud.

Det er en sammensat gruppe af publikationer, der spænder fra en håndbog om anbragte børn, udgivet af Børnesagens Fællesråd, til bøger, rapporter og egentlige forskningsbaserede undersøgelser af forældres oplevelser af deres børns anbringelse. Det er ganske vanskeligt at foretage nogen egentlige typeinddelinger af de indkomne publikationer, men fælles for dem alle er, at forældrenes oplevelser, vurderinger og bidrag til deres barns anbringelse anses for afgørende for barnets trivsel og udvikling under selve anbringelsesforløbet.

Der kan imidlertid ikke, således som vi så tidligere i dette tema, indfanges egentlige forskningsbaserede perspektiver på forældre til anbragte børn. Der er mere tale om spredt fægtning, forstået således at publikationerne vender sig i mange retninger og både omfatter små kvalitative undersøgelser, rapporter, forældres egne fortællinger og projektbeskrivelser fra døgninstitutioner.

Møller & Nissen (2004) har foretaget en kvalitativ undersøgelse af forældre til anbragte etniske minoritetsbørn. Grundlaget for undersøgelsen har været at udforske, hvordan minoritetsforældre oplever at have et barn anbragt, samt hvordan mødet med den sociale børneforsorg i Danmark opleves.³⁸ Børn, der er født i Danmark eller i udlandet af forældre, hvoraf ingen har dansk statsborgerskab, udgør i dag 10 procent af alle børn under 18 år. Nogle af disse børn og deres forældre møder det sociale system, og der er således et behov for at udvikle viden, særskilt knyttet til denne gruppe af børn og forældre.

Metodisk er undersøgelsen baseret på kvalitative livshistorieinterview med 11 minoritetsforældre, hvis børn er eller har været anbragt uden for hjemmet.

Nogle af undersøgelsens resultater indkredser, at sproglig, etnisk, religiøs og kulturel marginalisering er problemer, som forældrene støder ind i, og at forvaltningen ikke i tilstrækkeligt omfang tager hensyn til barnets kulturelle, religiøse og sproglige baggrund. Hertil kommer fortællinger om barnets manglende udvikling af sit modersmålsprog under anbringelse, således at forældrene får sværere ved at tale med barnet.

Desuden belyses at etnicitet, sprog, kultur og religion har betydning for for-

38 Denne kvalitative undersøgelse er forbundet med første dataindsamling af Socialforskningsinstituttets Forløbsundersøgelse af børn anbragt uden for hjemmet (Egelund et al., 2004) som præsenteres under tema nr. I.

ældrenes muligheder for at mestre deres børns anbringelsesforløb. Det gælder ikke entydigt for alle minoritetsforældre, men det er noget, der både udvikles og forandres, hvorfor også denne gruppe forældre og deres børn skal opfattes individuelt og afhængigt af den enkelte families situation. Ud over de individuelle forhold skal der endvidere fokuseres på, at der tages hensyn til den enkelte families kulturelle, etniske og religiøse normer og værdier, såvel som barnets modersmålsprog.

Højberg (2006) har bidraget til forskningsprogrammet om studier af fænomenet døgninstitutioner for børn og unge³⁹ med et særskilt blik på betydningen af forældrenes opfattelse af anbringelsesprocessen – at afdække betydningen af disse bevægelser og barnets mulighed for at indgå i og profitere af professionel omsorg.

Metodisk har Højberg (2006) anvendt kvalitative interview med forældre med et til halvandet års mellemrum, bl.a. med det formål at analysere de interaktioner, der er mellem forældre og barn gennem barnets anbringelsesforløb. De inddragede børn er i alderen tre til ti år. Teoretisk tager Højberg afsæt i en udviklingspsykologisk teoriramme med særskilt fokus på tilknytningsteorien, der fokuserer på betydningen af børns tilknytning til forældre (eller andre stabile omsorgspersoner) som grundlaget for en sund personlighedsudvikling.⁴⁰ Højbergs fokus er således at indfange de interaktioner, der foregår mellem barn og omsorgspersoner i anbringelsesprocessen med fokus på de tilknytningsmuligheder, der er til stede for barnet i anbringelsen.

Højberg konkluderer ud fra undersøgelsen, at forældrenes opfattelse og vurdering af barnets anbringelse har stor betydning for barnets udvikling og tilknytningsmuligheder gennem anbringelsesforløbet. Hertil belyses, hvorledes forældrenes oplevelser af barnets anbringelse uden for hjemmet kan bevæge sig

39 Se under tema nr. IV, hvor forskningsprogrammet introduceres.

40 Den klassiske udviklingspsykologi, således som den udfoldes inden for f.eks. objektrelationsteorien, danner det teoretiske grundlag for udviklingen af tilknytningsteorien (Fraiberg, 1980; Ainsworth, 1978; Bowlby, 1988). Den fokuserer på betydningen af barnets første leveår og tilknytning med primære voksne som afgørende for en sund personlighedsudvikling. Indenfor denne tænkning er der gennem de sidste årtier foretaget omfattende empiriske undersøgelser, der bl.a. argumenterer for, at det lille barns udviklingsmuligheder er tæt forbundet med barnets tilknytning til moderen (som den primære omsorgsperson). Her er der således på samme tid argumentation for, at barnets adskillige fra moderen, såvel som moderens samspil med barnet, f.eks. i forhold til moderens manglende empatiske følelser for barnet, kunne medvirke til at udvikle barnets aggression i en mere patologisk forstand, og at studiet af børns vanskeligheder må ses i lyset af konsekvenserne af den rent fysiske deprivation, eller alternativt i forskellige tilknytningsmønstre mellem mor og barn, der bidrager til, at barnet udvikler ængstelige eller undvigende adfærdsformer. I en gennemgang af internationale studier inden for dette perspektiv fastholdes således relationen og samspillet mellem mor og barn som afgørende for barnets sociale, emotionelle og kognitive udvikling, og dermed også afgørende for barnets risici i forhold til at udvikle tilknytnings- og udviklingsforstyrrelser (Trewarthen & Aitken, 2001; Ziegenhain, 2004).

fra at uenighed til accept. Når forældrene opdager, at det er godt for barnet at være tilknyttet flere omsorgspersoner i anbringelsen, kommer det barnets udvikling til gode.

Samarbejdet mellem pædagoger og forældre viser sig at være en meget vigtig faktor i barnets udviklingsmuligheder – især at pædagogen har en vigtig rolle som *kontaktformidler* mellem barn og forældre. Opgaverne i denne kontaktformidling handler både om at etablere kontakt mellem barn og forældre i anbringelsen og om at være et bindeled og den, der følger barnet i kontakten og samværet med forældrene, hvis dette vurderes relevant.

Højberg betoner også betydningen af at se på forældrene i anbringelsesprocessen. De gennemgår en bevægelse fra at være forældre til et hjemmeboende barn til at være forældre til et anbragt barn, og dette kræver meget støtte til forældrene.

Børnesagens Fællesråd (2006) har udgivet en såkaldt forældrehåndbog i tilknytning til KABU-projektet. Forældrehåndbogen er udgivet som en håndbog til fagfolk med henblik på at skabe inspiration til og viden om at inddrage forældre og børn i undersøgelser, beslutninger og i gennemførelse af indsatser til gavn for børns udvikling.

Håndbogen gennemgår en lang række centrale temaer, der i overskuelig form sætter fokus på børns anbringelse uden for hjemmet og betydningen af at inddrage forældrene i anbringelsen. Den indeholder også en lovgivningsmæssig gennemgang af hvilke former for støtte, forældre kan modtage, mens deres barn er anbragt.

Baggrunden for håndbogen er viden om, at det kan være svært for kommuner og anbringelsessteder at medinddrage forældrene og deres perspektiv på barnet i anbringelsesforløbet, og formålet med håndbogen er, at den skal bidrage til kvaliteten af børns og forældres udbytte af anbringelse uden for hjemmet.

En lang række tematikker gennemgås i håndbogen med særskilt fokus på viden om forældres og børns rettigheder ved anbringelse. Der er også fokus på betydningen af relationen mellem det anbragte barn, forældrene og barnets øvrige familienetværk.

8.4. SAMMENFATNING AF TEMA NR. VI: HVAD VED VI OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES HVERDAGSLIV?

Der er under dette tema fundet 11 publikationer, som har det til fælles, at de, om end på forskellig vis, undersøger og udforsker henholdsvis anbragte børn og unges eller deres forældres perspektiver på en anbringelse udenfor hjemmet.

I herværende sammenhæng er der trådt en række forskningsbaserede undersøgelser frem, som har et børneperspektiv på anbragte børns hverdagsliv. De pågældende undersøgelser har det tilfælles, at de anlægger et ofte meget smalt kvalitativt forskningsdesign, f.eks. børn der er anbragt på en eller to døgninstitutioner, som følges over en længere periode gennem observationer, interview med børnene, pædagogerne og børnenes forældre. Andre typer af metoder er videooptagelser af børns dagligdag, som børnene efterfølgende ser og kommenterer på.

Inden for denne type af forskning træder der også en række teoretiske forståelser frem af anbragte børn og unge, som på afgørende vis sætter fokus på denne gruppe børn og unge som kompetente og aktive aktører i deres eget liv. De skal håndtere et liv på flere forskellige og samtidige arenaer, f.eks. døgninstitutionen, skolen, daginstitutioner, kammerater og familieliv.

Her opnås altså viden om, hvordan anbragte børn og unge tænker, føler og handler i deres liv på tværs af de forskellige arenaer, de skal håndtere, og om hvad der har betydning for dem i deres hverdagsliv. En række af de pågældende undersøgelser udpeger især de anbragte børn og unges indbyrdes relationer som særligt betydningsfulde, idet disse relationer bruges til at skabe mening, nærvær og relationer. Endvidere vises der betydningen af en aktiv inddragelse af forældrene i børnenes hverdagsliv på institutionen, såvel som betydningen af, at de professionelle voksne varetager både omsorgs- og udviklingsopgaverne knyttet til barnet.

Der findes endvidere en række publikationer, som undersøger forældrenes perspektiver på, at deres barn er anbragt uden for hjemmet. Dette er en meget sammensat gruppe af publikationer, der omfatter en håndbog til forældre med anbragte børn, såvel som bøger, rapporter og forskningsbaserede undersøgelser.

Fællestrækket for disse undersøgelser er betydningen af at inddrage forældrene aktivt i barnet eller den unges anbringelse, såvel som at forældrenes oplevelser og vurderinger af barnets anbringelse har betydning for, hvordan det går barnet i selve anbringelsesforløbet.

For både børne- og forældreperspektivet gælder, at der fortsat mangler forskning med dette specifikke perspektiv på hverdagslivet og hverdagslivets betingelser for anbragte børn og unge. At se på denne gruppe børn og unge som aktive og kompetente kalder på mere udforskning, som både kan følge børnene og de unge mens de er anbragt, men også udforske denne gruppe børn og unge efter et anbringelsesforløb og videre i deres liv.

Betydningen af at inddrage forældre i anbragte børn og unges liv, er et meget forskningstyndt område. Den forskningsbaserede viden er meget begrænset, og

forskning med et egentligt forældreperspektiv, altså hvor forældrene også blev opfattet som aktive og kompetente aktører i deres og børnenes liv, kunne åbne for ny viden på området.

8.5. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi, med afsæt i de inddragede publikationer, opstille en række hovedresultater fra temaet *Anbragte børn og unges hverdagsliv*. Disse hovedresultater kan sammenskrives til en række opsamlende konklusioner:

- Den viden, vi har på området anbragte børn og unges hverdagsliv, er præget af at være blevet et særligt forskningsfelt, hvor der gennem de senere år er foretaget en del grundforskning.
- Inden for dette forskningsfelt begrebsættes og udforskes processer og strukturer i anbragte børn og unges hverdagsliv med afsæt i både antropologisk, sociologisk og psykologisk teori og metode. Her betragtes anbragte børn og unge som kompetente aktører i deres eget liv.
- Denne viden sætter også fokus på døgninstitutionen og på pædagogers arbejde, og den udforsker centrale begreber som hjemlighed, pædagogernes omsorgspraksis, hverdagsliv og betydningen af anbragte børn og unges ven-skaber.
- Videnskæssigt ser det ud til at være et voksende forskningsmæssigt område, der dog kalder på mere viden, som kunne have inddragelse af forældreper-spektiver og betydningen af inddragelsen af forældre i børn og unges anbringelse.

9.

Tema nr. VII – Socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet

Under tema nr. VII sættes der fokus på den viden, der er på området knyttet til anbragte unge og kriminel adfærd. Her inddrages både viden om socialpædagogiske indsatser på dette område, såvel som betydning og effekter af disse indsatser. At unges kriminelle adfærd ikke udelukkende er et politisk og juridisk forhold, skal i herværende sammenhæng ses i lyset af, at dette tema sætter fokus på undersøgelser af socialpædagogiske indsatser, der er tilrettelagt for unge, der begår kriminalitet. Det er således ikke selve forskningen om unge og kriminel adfærd, der er interessant at få belyst i dette tema, men derimod de områder, der omfatter anbringelse af unge med kriminel adfærd.

9.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Clausen et al. (2006) belyser i deres udredning til brug for Kommissionen vedrørende ungdomskriminalitet, at kriminalitet først og fremmest er et ungdomsfænomen, og at det primært hører til blandt unge drenge. I alle lande i den vestlige verden topper kriminalitet i de unge år og falder derefter jævnt og støt med stigende alder. Således ses det, at andelen med en såkaldt strafferetslig afgørelse er nogenlunde ens for unge i alderen 16-18 år, hvorefter andelen langsomt falder med alderen.

Når disse informationer er relevante, er det, fordi der på landsplan eksisterer syv såkaldt sikrede eller særligt sikrede institutioner, hvor 12-14-årige og 15-18-årige anbringes i lukket regi. Hovedparten af disse sikrede institutioner er vokset frem gennem de seneste ca. ti år. Først med etableringen af den Sikrede Institution Egely på Fyn, der blev oprettet med otte pladser i 1966. Herefter fulgte oprettelsen af de sjællandske sikrede institutioner Sølager og Sønderbro i 1972, og i 1988 blev Koglen i Jylland oprettet (Bryderup, 2010). Siden da er også Stevnfortet, Grenen og Bakkegården etableret, således at der i dag er i alt syv sikrede institutioner for unge med kriminel baggrund.

De sikrede institutioner befinder sig i et gråzoneområde, nemlig mellem kriminalforsorgen og det sociale eller socialpædagogiske område. Når dette betones, er det, fordi der gennem de senere år er vedtaget en række love og vedtagelser (bl.a. Voldspakke 1 og 2), som for alvor sætter fokus på unge, som enten

begår kriminalitet, eller som på andre måder opfører sig utilpasset. Det er en samfundspolitisk tendens i tiden, at denne gruppe børn og unge skal modtage straf og konsekvens og mulighed for fastholdelse.

Det er som sagt ikke selve kriminalitetsforskningen, der skal belyses under dette tema, men dog berøres den kort med henblik på at indkredse dels omfanget af kriminalitet blandt børn og unge, dels de former for kriminalitet, der begås af børn og unge.

Clausen et al. (2006) skelner i deres udredning om ungdomskriminalitet mellem henholdsvis selvrapporтерingsundersøgelser og registreret kriminalitet. Selvrapporтерingsundersøgelserne er de typer af undersøgelser, hvor de unge selv beretter om deres kriminalitetshandlinger, f.eks. via spørgeskemaundersøgelser eller interview, mens den registrerede kriminalitet viser hen til de statistiske oversigter, der registrerer egentlige lovovertrædelser.

Først og fremmest belyser Clausen et al. (2006), at udviklingen i ungdomskriminaliteten må betragtes som positiv, idet kriminaliteten blandt denne gruppe er mindsket gennem de sidste 20-30 år. Dog ses en bevægelse fra en såkaldt tingsorienteret kriminalitet og hen i mod en personorienteret kriminalitet, som f.eks. overfald el.lign. Hertil ses også, at mens andelen af drenge, der har begået alvorligere kriminalitet er stabil, er der en tendens til vækst for pigernes vedkommende – set over en periode fra 1989-2005.

Piger bliver primært registreret for butikstyverier, og relativt mange af pigerne er også registeret for dokumentfalsk, mens en væsentlig del af drengenes lovovertrædelser omfatter indbrud, tyveri og hærværk. Ingen piger er registeret for seksualforbrydelser, mens en procent af drengene er registreret for denne form for kriminalitet. Drengene er endvidere registreret for voldsforbrydelser. Hver femte af drengenes lovovertrædelser hører til i denne kategori, mens kun hver tiende af pigernes. Dette var dog et billede af hvorledes det så ud i 2006, idet der siden er sket nogle ændringer, således at også pigerne i dag er med i antallet af voldsforbrydelser, og der ligeledes er flere drenge der begår vold. Den samme tendens kan genfindes i andre lande (Clausen et al., 2006).

Risikoperspektivet, altså den måde, hvorpå henholdsvis begreberne risikofaktorer og beskyttende faktorer anvendes i forskningen om anbragte børn og unge, anvendes også i kriminalitetsforskningen.⁴¹ Her bringes de to begreber i spil, således at de kan belyse forhold, der antages henholdsvis at fremme eller hæmme risikoen for kriminalitet. De fortæller ikke nødvendigvis noget om årsagssammenhænge.

41 Se tema nr. I for yderligere diskussion af risikoforskning.

Der er i søgeprocessen fundet ganske få publikationer om temaet. Det er bemærkelsesværdigt, set i relation til det tidsspænd, hvor det danske samfund har anvendt ophold på sikrede institutioner til unge under 18 år.

Kun to undersøgelser – Bonke & Kofod (2001) og Ebsen & Krogh (2006) – har direkte blik på at undersøge behandlingen af børn og unge på sikrede institutioner, mens de øvrige indkomne publikationer fordeler sig over forskellige aspekter af børn og unges liv med kriminalitet, ophold på sikrede institutioner, eller de unges egne fortællinger om deres liv. I forskningsoversigterne fra SFI af Egelund et al. (2003, 2009) er det ligeledes bemærkelsesværdigt, at dette ikke område ikke er medtaget.

Der er i alt ni publikationer under dette tema, hvilket fremgår af figur 9.1, hvor de er opstillet kronologisk efter udgivelsesår.⁴²

Figur 9.1

Bonke, J. & Kofoed, L. (2001). *Længerevarende behandling af børn og unge i sikrede pladser – en evaluering*. København: Socialforskningsinstituttet 01:8.

Kristensen, S. B. (2003). *Hvor tog de hen – og hvordan gik det? Projekt Efterværn. Den sikrede Døgninstitution Koglen. Projektperiode 01.08.00-31.01.03*.

Rasmussen, L. K. et al., (2005). *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. 10 unge og 9 institutioner*. København: Socialforskningsinstituttet.

Ebsen, F. & Krogh, D. (2006). *Ude på noget?* København: Den Sociale Højskole.

Center for Kvalitetsudvikling på vegne af Danske Regioner, Københavns Kommune, Region Hovedstaden, Region Midtjylland, Region Sjælland, Region Syddanmark (2008). *Unge og Forældre om de sikrede institutioner*. Oktober, 2008.

SL, Socialpædagogernes Landsforbund (2009). *Unge stemmer. 10 fortællinger om unge, der har lagt kriminaliteten bag sig*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.

Sennels, N. (2009). *Blandt kriminelle muslimer. En psykologs erfaringer fra Københavns Kommune*. Kgs. Lyngby: Trykkefrihedsselskabets Bibliotek.

Bryderup, I. (2010). *Ungdomskriminalitet. Socialpolitik og socialpædagogik. Biografiske interview med unge om straf og behandling*. Århus: Forlaget KLIM.

Jensen et al. (2010). *Fra udsat til motiveret. Rapport om undervisning på de sikrede institutioner*. Århus: DPU. Aarhus Universitet.

9.2. BØRN OG UNGE ANBRAGT SOM FØLGE AF KRIMINALITET

Viden om børn og unge, der begår kriminalitet, er efterhånden et veludforsket område. Der kendes både psykologiske, sociale og socioøkonomiske forklaringer, der kan medføre risiko for kriminalitet (Balvig, 1999; Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet, 2006; Hansen & Zobbe, 2006; Zeuner & Højlund, 2003).

Mere specifikke undersøgelser af børn og unge, der er anbragt som følge af kriminalitet, er sparsomme. Den første af de undersøgelser, der skal medtages her, er Bonke & Kofoed (2001). De har foretaget en evaluering af en længerevarende behandling af unge i sikrede pladser, der er iværksat på baggrund af den såkaldte Voldspakke (Lov nr. 350, indeholdende Lov om ændring af straffeloven, våbenloven, og lov om restaurations- og hotelvirksomhed mv.).

Med vedtagelsen af denne Voldspakke blev der bl.a. etableret grundlag for at iværksætte et længerevarende behandlingsforløb på sikret institution for behandlingskrævende unge under 18 år. Dette tiltage er både rettet mod unge, der anbringes uden for hjemmet, og mod unge der afsoner efter straffelovens § 49, stk. 2. Der er i denne sammenhæng tale om både en anbringelse som led i en hjælpeforanstaltning, den såkaldte pædagogiske-psykologiske observation, og en foranstaltning som led i afsoning.

Ændringen bevirker, at unge nu kan anbringes i alderen 15-18 år. Det gælder domfældte og ikke-domfældte i en periode på op til to gange seks måneder, ud over en indledende to-måneders pædagogisk-psykologisk observationsperiode. Unge under 15 år kan endvidere anbringes til længerevarende behandling, hvis der foreligger dispensation fra institutionens beliggenhedsamt, dog i begrænset periode.

Evalueringen omfatter de (på daværende tidspunkt) fire sikrede institutioner, henholdsvis Koglen, Egely, Sønderbro og Sølager, og de daværende amter, der varetog institutionerne. Metodisk er datagrundlaget baseret på kvalitative interview, der både omfatter amter, ledere og unge, der har været anbragt på sikret institution, såvel som forældre, kontaktpersoner på institutionerne og sagsbehandlere fra de involverede kommuner. Der er foretaget interview med syv unge, og ca. 30 interview med andre parter.

Undersøgelsen viser, at det er svært at foretage entydige konklusioner, idet kun ganske få unge i undersøgelsesperioden har været anbragt i længerevarende behandling i sikret regi. Derimod indkredser evalueringen en række centrale punkter, bl.a. selve tidsperspektivet for anbringelse og indholdet i begrebet behandling. Vedr. tidsperspektivet stilles der således spørgsmål ved effekten af, at børn og unge er anbragt over flere måneder, da dette mest har karakter af en venteposition.

Kun på de institutioner, hvor der er en tilrettelagt behandling, ser det ud til, at der kan vises gode resultater med længerevarende anbringelser. Vi skal i denne sammenhæng have for øje, at selve behandlingsindsatsen er ny for de sikrede institutioner, og evalueringen anbefaler da også fremadrettet at vurdere forskellige behandlingsmetoder i sikret regi, da der tilsyneladende er tale om distinkte forskelle i såvel metodevalg som forståelser af de unge, der anbringes.

Center for Kvalitetsudvikling har på vegne af Danske Regioner udfærdiget en undersøgelse om unge og forældres vurderinger og oplevelser af de unges anbringelse på landets syv sikrede institutioner. Formålet med undersøgelsen er at sikre kvalitetsudvikling på de sikrede institutioner. Undersøgelsen indgår i Kvalitetsmodellen på socialområdet, og målet er, at undersøgelsen kan anvendes som værktøj på de sikrede institutioner.

Undersøgelsen består af spørgeskemaer til 182 unge fra de syv sikrede institutioner fordelt over landet. Undersøgelsesperioden varede seks måneder i det første halvår af 2008. I denne periode har der været 350 anbringelser på de sikrede institutioner, hvilket betyder, at ca. halvdelen af de anbragte unge har deltaget i undersøgelsen. I alt 117 forældre har deltaget i forældreundersøgelsen. 150 forældre blev kontaktet om deltagelse, hvilket altså giver en samlet svarprocent på 77.

Resultaterne af undersøgelsen viser for de anbragte unges vedkommende, at de unge er ”generelt godt tilfredse” med deres anbringelse på sikret institution. For næsten halvdelen af de unge viser undersøgelsen, at de vurderer deres anbringelse til at være ”meget godt”, eller ”godt”, mens en tredjedel vurderer deres anbringelse til at være både ”godt og dårligt”, og 16 procent af de unge vurderer anbringelsen til at være ”dårligt” eller ”meget dårligt”.

Der kan indfanges en forskel institutionerne imellem, således at institutionerne Bakkegården, Stevnfortet, Sølager og Sønderbro er de institutioner, hvor de unge giver udtryk for en højere tilfredshed med anbringelse, mens der er lavere tilfredshed med Egely, Grenen og Koglen.

Der er generelt stor variation i de unges vurderinger af forskellige forhold på de syv sikrede institutioner. Områder hvor der eksisterer stor enighed, handler om, at der er rent og pænt på institutionen, og stor tilfredshed med personalet, såvel som at blive godt modtaget på institutionen, og god information om rammer og regler. Hertil kommer et godt forhold til de andre unge og stor tilfredshed med praktiske forhold som f.eks. mad, faste rammer i dagsrytmen og konsekvenser, når regler bliver overtrådt. Endvidere er der tilfredshed med den interne skolegang på institutionerne, som angives at være tilrettelagt til den enkelte unges niveau.

Mindst tilfredshed er der ifølge undersøgelsen med de unges kontakt med venner og familie, mens de befinder sig på den sikrede institution. De oplever

også, at der er for få aktiviteter, og i forhold til personalet nævner undersøgelsen, at de unge vurderer, at personalet ikke er gode til at håndtere kritik og konflikter.

Spørgeskemaundersøgelsen har endvidere givet mulighed for, at de unge kunne skrive nogle uddybende kommentarer. Disse kommentarer belyser sammenfattende at de unge, mens de er anbragt, oplever et savn efter familie, venner og kærester, og at en negativ vurdering af anbringelsen kan være forbundet til dette savn.

Desuden beskriver undersøgelsen, at de fleste unge giver udtryk for, at de godt ved, hvorfor de er anbragt på en sikret institution, og at de er bevidste om, at de i fremtiden skal holde sig fri af kriminalitet. Der er dog også besvarelser, der viser, at nogle af de unge ikke forstår den situation, de befinder sig i, og at de måske derfor er utilfredse med anbringelsen.

Forældreundersøgelsens resultater viser, at forældrene er mere positive end de unge. To tredjedele af forældrene til de anbragte unge vurderer således den unges anbringelse som værende ”meget godt” eller ”godt” mens under 10 procent vurderer anbringelsen til at være ”dårlig” eller ”meget dårlig”.

Forældrenes tilfredshed med de forskellige institutioner følger tilsyneladende også de unge, således at Bakkegården, Stevnfortet, Sølager og Sønderbro er de institutioner, hvor forældrene er mest tilfredse. For Egely er der ikke nogen tal, da antallet af forældre, der deltog i undersøgelsen, var så lavt, at det ikke kunne medtages. Mindst tilfredshed var der således med Grenen og Koglen.

Tilfredsheden hos forældrene er ifølge undersøgelsen knyttet til vurderingen af, at både den unge og forældrene mødes med respekt af personalet, og at barnet får hjælp til at få løst de problemer, der er. Mindst tilfredshed er der med, at forældrene i under halvdelen af tilfældene ikke ved, hvad fremtiden skal bringe efter anbringelse, men dette formodes at være knyttet til, at de unges sager ikke er afsluttet på det tidspunkt, hvor spørgeskemaundersøgelsen gennemføres.

Forældrene vurderer endvidere, at personalet ikke er gode til at tage kontakt til forældre og fortælle om, hvordan det går med deres barn.

Også forældrene havde mulighed for at skrive kommentarer i spørgeskemaet. Her ses især, at forældrene var kede af den situation, deres børn befandt sig i, og af at de skulle være på en sikret institution, men at de generelt var positive over for den indsats, personalet yder over for den enkelte unge.

Kofoed Rasmussen et al. (2005) har foretaget en rapport, der evaluerer den såkaldte ungdomssanktion, som blev indført i 2001 som et alternativ til ubetinget fængselsstraf for unge mellem 15 og 17 år. Der er tale om en to-årig dom, der kan anvendes i stedet for ubetingede domme fra 30 dage og til halvandet år. Dommen afvikles som udgangspunkt i tre faser, henholdsvis på den sikrede in-

stitution, på åben institution eller socialpædagogisk opholdssted og i ambulante regi (p. 9).

Metodisk er evalueringen baseret på interview med ni unge, deres sagsbehandlere og andre nøglepersoner i de konkrete sanktionsforløb.

Herudover er der foretaget interview med ledende personale på seks sikrede institutioner, der varetager sanktionens fase 1, og der er gennemført deltagerobservation på to åbne døgninstitutioner og et socialpædagogisk opholdssted, der varetager sanktionens fase 2.

Resultaterne fra evalueringen udpeger blandt andet, at i de forløb, der er undersøgt, har sagsbehandleren haft vanskeligheder med at få lagt planer og få opstillet klare mål. De lovpligtige handleplaner er ufærdige og bliver ofte ikke brugt tilstrækkeligt i processen. Rettet mod de unge viser evalueringen, at de ofte ikke oplever, at der er nogen planlægning, og derfor heller ikke et mål med sanktionen. De oplever ikke at blive tilstrækkeligt informeret og inddraget i deres eget forløb.

Det vurderes fra sagsbehandlerens side, at det er vanskeligt at få inddraget de unge, som ofte opleves som meget vrede, især over at have fået en to-årig dom, og sagsbehandleren opleves som den straffende part. Også forældrene giver udtryk for en vrede, og hertil afviser de ofte at samarbejde med sagsbehandleren.

En kontaktperson har vist sig at være afgørende for flere af de unge, og en sådan har tilsyneladende bevirket en ændret adfærd og en såkaldt resocialisering. Der peges her på muligheden for at opnå en større tillid og for at skabe sammenhæng i hele forløbet.

Resultaterne fra evalueringen peger også på, at det er vanskeligt for de inddragede institutioner og medarbejdere at motivere de unge, hvilket argumenteres med, at det er svært at finde ud af, hvem der har ansvar for processerne, når sanktionen er opdelt i tre faser. De tre faser er ikke obligatoriske, men faseforløbet er det, der primært anvendes, og dommens angivelser ser ud til at have forrang for et hensigtsmæssigt forløb.

Der ser ifølge evalueringen heller ikke ud til at være tale om egentlige behandlingsforløb på de inddragede institutioner, ligesom det faglige og metodiske grundlag er uklart, hvilket kan betyde, at det forekommer tilfældigt, hvilke socialpædagogiske metoder der bringes i anvendelse.

Selve anbringelsen på de socialpædagogiske institutioner ser tilsyneladende ifølge evalueringen ikke ud til at ramme de unges behov. For de unge, som angives at have mange ressourcer, ikke er i nogen former for misbrug eller andre belastninger, ser det ud til, at anbringelsen langt fra hjemmet på institution ligefrem er uhensigtsmæssig. Her peges på, at mere direkte integrerende foranstaltninger i lokalområdet med inddragelse af familien er mere hensigtsmæssig. For de unge, som har sværere problemer og kommer fra familiebaggrunde med

såkaldt belastede forhold som brud og opløsning, ser institutionsanbringelse heller ikke ud til at være den bedste løsning. Dette er imidlertid vanskeligere, da det ikke vurderes, at familien kan inddrages i samme omfang til løsning af problemerne.

Ebsen & Krogh (2006) har foretaget en evaluering af Ringe-projektet, der fokuserer på arbejdet med unge kriminelle under 18 år, som afsoner på kriminalforsorgens ungeafdeling i Ringe Statsfængsel og Fyns Amts døgninstitution Bobjerg Skovgård. Evalueringens forløb strækker sig over en periode på tre år fra 2002 til 2005.

Formålet med rapporten er at udforske, hvordan personalet på de to institutioner arbejder med de unge – altså den daglige praksis i samspillet mellem ansatte og unge. Endvidere er det at belyse samarbejdet mellem ledere og medarbejdere, såvel som samarbejdet mellem fængsel og døgninstitutioner. Hertil kommer et ungeperspektiv, hvor de unges opfattelse af afsoningen, såvel som beskrivelser af de unge via myndighedernes journaler er inddraget.⁴³

Metodisk består rapporten af kvalitative interview med medarbejdere og ledere, interview med de unge, observationer af den daglige praksis og gennemlæsning og analyse af journalmateriale med baggrund i aktindsigt i 15 unges journaler. Der er interviewet 41 medarbejdere og ledere og 20 unge.

Resultaterne af evalueringen belyser først og fremmest praksis på de to institutioner. For Ungeafdelingen, som er placeret i en særskilt afdeling i Ringe Statsfængsel, er der ikke udviklet en klar og fælles målsætning for, hvad det pædagogiske arbejde består i eller hvilke metoder der skal anvendes og hvorfor. Til gengæld har Ungeafdelingen formået at fastholde de unge, så de ikke rømmer fra afdelingen.

Bobjerg er en døgninstitution, som behandler unge, der afsoner en fængselsdom. De unge, som afsoner, skal efter en periode i fængslet på Ungeafdelingen have mulighed for at vælge at komme på Bobjerg. På Bobjerg er der også unge, der er idømt en ungdomssanktion og placeret der som led i en afsoning. Bobjerg beskrives som en behandlingsinstitution, men resultaterne fra evalueringsundersøgelsen peger på, at behandlingskonceptet ikke er klart beskrevet. Den er dog orienteret mod det relationelle aspekt af det socialpædagogiske arbejde, kombineret med elementer af kognitiv tænkning. Primært identificeres såkaldte individuelle mål for den enkelte unge.

Dertil kommer, at evalueringen udpeger vanskelige perioder for personale

43 Evalueringen af Ringe-projektet har foregået over en periode på et halvt år. Under dette forløb er der tidligere udarbejdet to rapporter, se Hammerich (2004) og Ebsen & Krogh (2005).

og ledelse gennem evalueringsforløbet, hvilket også ses i den pædagogiske behandling på institutionen.

Undersøgelsen tegner endvidere et billede af de unge, der har været i afsoning på ungeafdelingen. De unge er alle under 18 år, og alle har anden etnisk baggrund end dansk. Hovedparten er flygtningebørn, hvor de og deres forældre har været på flugt og levet i eksil. Alle er drenge og dømt for kriminalitet, der omfatter enten berigelseskriminalitet, vold, røveri, såkaldt særlig rå eller farlig vold, flugt under fængsling eller trusler om vold. De fleste af drengene har været i kontakt med det sociale system som børn og modtaget en række foranstaltninger. I evalueringen indgår ligeledes en række casebeskrivelser, der belyser nogle af drengenes opvækstforhold og betingelser, herunder de foranstaltninger som drengene har været igennem.

Sammenfattende belyser undersøgelsen, at drengene er karakteriseret ved på et tidligt tidspunkt at have haft sociale og psykologiske problemer, svært ved at tilpasse sig skolen, daginstitutioner og kammerater. Forvaltningerne har generelt handlet "sendrægtigt" og i nogle tilfælde helt overhørt indberetninger fra skole, ligesom de ikke har fulgt udredningens forslag og anbefalinger.

Personlig rådgiver og kontaktperson er de foranstaltninger, der hyppigst bringes i anvendelse, såvel som familiebehandling, heldagsskole og fritidstilbud. De ophører dog i forbindelse med vanskeligheder med samarbejde, f.eks. mellem forældre og skole. Der beskrives endvidere et caseforløb for to drenge, der er blevet anbragt, men hvor anbringelserne blev afbrudt, fordi de ikke forhindrede drengene i at begå ny kriminalitet.

Sammenfattende peger undersøgelsen på, at forvaltningerne handler for langsomt og ikke i tilstrækkeligt omfang iværksætter relevante foranstaltninger, der kan forhindre ny kriminalitet

En anden undersøgelse er fra Den Sikrede Institution Koglen (Kristensen, 2003), som har tilrettelagt et efterværnsforløb for unge, der har været anbragte på den sikrede institution. Derefter er der foretaget en evaluering af dette efterværnsforløb.

Efterværnsforløbet blev etableret som et forsøg, når de unge skulle forlade den sikrede institution. Flere af de unge havde givet udtryk for, at det var en brat overgang at skulle forlade den sikrede institution og komme ud, enten i åben foranstaltning eller hjem til familien.

Formålet med efterværnsforløbet var således at afprøve, om efterværn kunne være en brugbar foranstaltning for unge, der har været anbragt på sikret institution, herunder om det kan lette overgangen fra en sikret institution til en anden foranstaltning. Ligeledes har det været et erklæret formål at sikre kontinuiteten i den unges behandling, at søge at forhindre den unge i at begå ny kriminalitet

samt at sikre, at de observationer af den unge, der er foretaget på Koglen, ikke går tabt ved en ny foranstaltning.

Fokus på evalueringsundersøgelsen har været at afdække, om efterværnet har lettet overgangen fra en sikret institution til en anden foranstaltning, og om den unge har kontaktet efterværnskonsulenten, når vedkommende har stået i en akut situation, der kunne medføre ny kriminalitet. Endvidere skulle det undersøges, om efterværnet har formået at videregive Koglens observationer i forbindelse med ny foranstaltning og om efterværnet har haft værdi for henholdsvis den unge, familien og de øvrige samarbejdspartnere.

Metodisk er undersøgelsen evalueret med anvendelse af spørgeskema. Af de 14 unge har 11 deltaget i undersøgelsen. Herudover er der sendt spørgeskemaer til 40 familierelationer og samarbejdspartnere, hvor 29 er besvaret. Undersøgelsen omfatter perioden 01.08.2000-01.02.2002 og omfatter 14 unge, som har modtaget efterværn efter anbringelse.

Resultaterne af evalueringen af projektet peger på, at efterværn har haft betydning for de tidligere anbragte unge. Tallene viser således, at 8 ud af de 11 unge ikke har begået ny kriminalitet. Flere af de unge har brugt efterværnskonsulenten i forskellige svære situationer, og de har oplevet, at det var rart at have en kontakt med en fra Koglen. Det ser ligeledes ud til at både samarbejdspartnere og familie til de tidligere anbragte unge oplever, at det var positivt at have en kontakt med Koglen.

Jensen et al. (2010) har i deres rapport sat fokus på undervisningen på de sikrede institutioner. Formålet har været dels at kortlægge, hvordan undervisning finder sted på de sikrede institutioner, og dels at undersøge, hvordan lærere og ansatte kan identificere de unges uddannelsesbehov og de unges læreprocesser i forhold til de eksisterende undervisningsmetoder, der er på sikrede institutioner. De syv sikrede institutioner, der eksisterer i Danmark, har alle interne skoler og henvender sig primært til unge i den skolepligtige alder.

Metodisk er rapporten baseret på to former for undersøgelse. Dels en spørgeskemaundersøgelse til de unge og de ansatte på samtlige sikrede institutioner. Dels observationer af undervisningssituationer og efterfølgende interviews med unge og lærernes syn på skolegang og undervisning på de interne skoler på de sikrede institutioner.

I en sammenfatning af undersøgelsens resultater udpeges følgende væsentlige forhold knyttet til unge anbragt på sikrede institutioner i relation til skoleundervisning:

- De unge på de sikrede institutioner modtager ikke undervisning i et omfang, der svarer til deres jævnaldrende. Dette skyldes på den ene side de unges

forudsætninger for læring, mens det på den anden side skyldes de måder, undervisningen arrangeres på (enkeltmandsundervisning, smal fagrække, eksistensen af tilstrækkelige skolefaciliteter).

- De unge har vanskeligt ved at kunne aflægge Folkeskolens Afgangsprøve pga. strukturelle forhold. En lang række faktorer skal flaske sig, hvis det skal lykkes for den unge at gå til eksamen.
- Mere end halvdelen af de unge har psykiatriske problemstillinger, som yderligere trækker i den forkerte retning (koncentrationsbesvær m.v.).
- De fleste unge har alvorlige mangler i forhold til tidligere skolegang. Mange har ikke fulgt undervisning systematisk siden 3. klasse, og endnu flere er på niveau med mellemtrinnet i folkeskolen (5.-7. klasse).
- Institutionerne har vanskeligt ved at modtage relevante oplysninger om de unge fra deres hjemskole, hvilket betyder, at de gang på gang må begynde på bar bund. Institutionerne har heller ikke etablerede brobygningsmodeller for overgangen fra sikret til åben institution. Dermed er der heller ikke ved udslusningen tale om kontinuitet og sammenhæng, set med de unges øjne.
- Potentialet hos lærerne for at udvikle nye, skræddersyede metoder til netop deres gruppe af unge forekommer stort, og motivationen for gennem efter- og videreuddannelse at kunne tilegne sig de nødvendige kompetencer er ligeledes høj.

(Jensen et al., 2010, p. 9.)

Der er fundet to publikationer, som direkte har til formål at give stemmer til de unge. Den første er udfærdiget af Socialpædagogernes Landsforbund, som har udgivet en undersøgelse (2009), der beretter om ti unges fortællinger om, hvordan de på forskellig vis har lagt et liv i kriminalitet bag sig. De ti fortællinger er fortællinger om unge liv, som har været svære, men også om unge, som har fået hjælp af professionelle gennem deres ungdom, og nu har lagt det kriminelle liv bag sig.

Alle de 10 historier beretter om en barndom eller ungdom, som på en eller anden måde har været svær, enten i familien, i skolen eller blandt kammeraterne, og denne sværhed har i komplekse former ført til kriminalitet, varetægtsfængsel og institutionsliv. Flere af fortællingerne fra de unge omhandler imidlertid også, at de har fået hjælp på nogle af de institutioner, de var anbragt på, og at dette har fået dem til at komme videre i deres tilværelse, hjulpet dem til at tænke over livet og til at træffe nogle andre valg.

Den anden publikation er af Bryderup (2010), som har foretaget en sociologisk undersøgelse af unges holdninger til straf og behandling, herunder hvordan de unge har oplevet deres opvækst, kriminelle løbebane, fængselsophold, ungdomssanktion og de socialpædagogiske indsatsformer, som de har modta-

get. Her er således et fokus på at beskrive de unges oplevelser. Flertallet af dem har været i fængsel, i ungdomssanktion og i flere socialpædagogiske foranstaltninger gennem deres relativt unge liv.

Undersøgelsen er baseret på kvalitative biografiske interview med 14 unge fra hele landet i alderen 18-20 år. Undersøgelsen har indkredset en række tema-tikker knyttet til de unges liv og deres oplevelser af deres opvækst, kriminalitet, fængsel og socialpædagogiske foranstaltninger, såvel som veje ud af kriminalitet.

Fortællingerne fra de unge om deres opvækst viser, at de ofte ikke ser en sammenhæng mellem deres livsforhold og deres kriminelle situation. Derimod har alle oplevelser af at være ensomme, af ikke at høre til, og de har haft en svær skolegang.

11 af de interviewede unge har siddet i fængsel, og otte af de unge har været dømt til ungdomssanktion. Hertil kommer, at alle de interviewede unge har været anbragt uden for hjemmet. Undersøgelsen belyser, at de unge ikke oplever fængselsopholdet som hverken afskrækkende eller som en straf, de har lidt under. Derimod har den betydet en pause fra en uforudsigelig og krævende hverdag. Forholdet til pædagogerne fylder i de unges fortællinger, mens de mere strukturelle pædagogiske forhold ikke har samme fokus. De interviewede unge har således både gode og dårlige fortællinger om relationer med pædagoger, mens de har været anbragt, men de har alle mødt pædagoger, der har lyttet til dem.

I de unges fortællinger om veje ud af kriminalitet er det karakteristisk, at de unge vurderer, at det er noget, de skal klare selv. De har afsæt i ønsker om at leve et såkaldt normalt liv med uddannelse, arbejde, familie osv. Der er ikke i beretningerne fokus på, at de unge oplever at kunne få hjælp til at komme frem til et liv uden kriminalitet, men derimod at det er op til dem selv, hvis de vil ud af det kriminelle liv.

Den sidste publikation står lidt alene, men skal alligevel medtages, idet den omhandler unge anbragt på Sønderbro.

Sennels (2009) har skrevet en beretning om sine erfaringer som psykolog i Københavns kommune og om sit arbejde på Sønderbros sikrede institution med et særligt fokus på unge kriminelle muslimer. Det er ikke en egentlig undersøgelse, men derimod en samling af erfaringer og overvejelser over denne gruppe unge, som han gennem en periode har haft psykologsamtaler med, mens de unge befandt sig på Sønderbro. Det er ganske vanskeligt at placere Sennels (2009) bog under et specifikt tema, undtagen under temaet om anbragte børn og unge og kriminalitet.

Sennels' bog er vanskelig at placere, idet han beskriver sine erfaringer og tanker om unge kriminelle muslimer som en særlig gruppe af unge alene af den

grund, at de har en muslimsk trosbaggrund. Derfor adskiller de sig fra unge danske kriminelle, som ikke har muslimsk baggrund. Sennels beskriver således en række oplevelser med denne gruppe af unge, primært drenge, og binder det sammen med en lang række tal og statistikker om unge muslimer, forklaringer på deres kriminalitet og fortællinger om terapiforløb på den sikrede institution Sønderbro.

9.3. SAMMENFATNING AF TEMA NR. VII: SOCIALPÆDAGOGISKE INDSATSER RETTET MOD KRIMINALITET – HVAD VED VI?

Sammenfattende må det først og fremmest konkluderes, at socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet er et område, som er relativt underbelyst i forskningsfeltet. I betragtning af, at det lovgivningsmæssigt gennem adskillige år har været muligt at anbringe børn og unge på sikrede institutioner, er det påfaldende så få undersøgelser, der har haft fokus på dette område; ni publikationer er medtaget i temaet.

Publikationerne fordeler sig således: For det første er der undersøgelser udfærdiget af eller for regioner og kommuner, og som på forskellig vis undersøger den pædagogiske praksis, skolegang og tilrettelæggelse af de unges liv på sikrede institutioner (Bonke & Kofod, 2001; Kristensen, 2003; Ebsen & Krogh, 2006; Center for Kvalitetsudvikling, 2008; Jensen et al. 2010).

Endvidere er der indkommet to undersøgelser, der retter fokus mod de unges egne oplevelser af deres opvækst, kriminelle baggrund og oplevelser med anbringelse på sikret institution (SL, 2009; Bryderup, 2010).

Den sidste type af publikationer, der er medtaget, er Sennels' bog (2009), der er en såkaldt erfaringsfortælling af hans oplevelser som psykolog ved den sikrede institution Sønderbro og hans fortællinger om unge kriminelle med anden etnisk baggrund end dansk. Denne bog hører ikke under nogle af de ovennævnte kategorier, men er alligevel medtaget, idet den omhandler temaet, om end på en meget kontroversiel måde.

Der er ikke grundlag og omfang af undersøgelserne til, at de egentligt kan inddeles under forskellige kategorier, f.eks. udredning af anbringelse eller pædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet, og der er ikke tilstrækkeligt tyngde og omfang til at udlede egentlige konklusioner om viden på dette område.

Den viden, vi har for nuværende, er således stærkt begrænset og må i høj grad anskues som konturerer af et socialpolitisk og socialpædagogisk område, der har behov for at blive yderligere udforsket.

Hvis vi alligevel skal udlede noget, kan de eksisterende publikationer fortælle noget om de aspekter, der kunne danne grundlag for yderligere undersøgelser.

De kan i opstillet form berøre følgende centrale temaer:

- *Viden om de anbragte unge og deres forældre.* Hvordan er deres oplevelser og vurderinger af de unges livsforhold på de sikrede institutioner, både under og efter en anbringelse på sikret institution? Desuden savnes viden om unge med kriminel adfærd på almindelige døgninstitutioner og opholdssteder i almindelighed, såvel som i fase to og tre af ungdomssanktionen.
- *Udforskning af den pædagogiske praksis på de sikrede institutioner,* herunder yderligere viden om skolegang, værkstedsaktiviteter og dagligdagens pædagogiske tilrettelæggelse.
- *Specifikke undersøgelser, der følger de unge efter et anbringelsesforløb* med henblik på at identificere pædagogiske indsatser, der kan støtte denne gruppe af unge i deres videre liv.

I et vue hen over de indkomne publikationer er det således bemærkelsesværdigt, at den forskningsbaserede viden er så begrænset, samtidig at der i igennem flere år er foretaget socialpolitiske tiltag på dette område. Et andet væsentligt forhold, som må medtages, er, at der sammen med unge med kriminelle forhold anbringes børn og unge til pædagogisk-psykologiske observationer på de sikrede institutioner, men at der tilsyneladende ikke eksisterer viden og systematisk dataindsamling om denne gruppe af børn og unge.

9.4. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi med afsæt i de inddragede publikationer opstille en række hovedresultater fra temaet *Anbragte børn og unges hverdagsliv*. Disse hovedresultater kan sammenfattes i en række opsamlende konklusioner:

- Der eksisterer en omfattende forskning og vidensudvikling om børn, unge og kriminalitet, men kun meget begrænset viden om unge med kriminalitetsadfærd specifikt i tilknytning til socialpædagogiske indsatser.
- Den viden, der eksisterer på området, knytter især an til anbringelse af unge med kriminalitetsadfærd på sikrede institutioner og fordeler sig mellem et par undersøgelser fra SFI, en undersøgelse fra Den Sociale Højskole samt evalueringsrapporter om forskellige aspekter af anbringelse på sikret institution.

- Socialpædagogiske indsatser rettet mod unge med kriminalitetsadfærd er tilsyneladende ikke et område, der har været genstand for egentlig grundforskning, og der mangler omfattende viden på en lang række områder som f.eks. ungdomssanktionen, unge på døgninstitution og betydningen af socialpædagogiske indsatser i relation hertil. Det samme gælder for viden om børn og unge anbragt til pædagogisk-psykologisk observation.
- Da viden på dette område er så sparsom, anbefales det, at der fremadrettet sættes fokus på udviklings- og evalueringsarbejde i socialpædagogisk praksis, såvel som egentlig grundforskning knyttet til forskellige aspekter af betydningen af socialpædagogiske indsatser rettet mod anbragte unge med kriminalitetsadfærd.

10.

Tema nr. VIII – Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser

Under tema nr. VIII behandles viden, der belyser udskrivningsforløb, hjemgivelse til eget hjem, iværksættelse af efterværn til videre støtte for de tidligere anbragte, samt tidligere anbragte børn og unges oplevelser af deres anbringelsesforløb, og hvordan de selv oplever, det er gået dem videre i deres liv.

Under denne søgning til publikationer, der fokuserer på udskrivning eller hjemgivelse, efterværn og tidligere anbragte børn og unges liv og oplevelser, er der fremkommet bemærkelsesværdigt få publikationer. Hos Egelund et al. (2009) belyses dette også som et område, hvor der er begrænset dansk forskning, og den viden, vi har for nuværende, både i nordisk og international sammenhæng, medvirker til at belyse, at perioden efter en anbringelse er særligt sårbar på en lang række områder. De tidligere anbragte står således med en række af sociale behov, som de har svært ved at håndtere alene i deres tilværelse, f.eks. skolegang, uddannelse, boligforhold og økonomi, ligesom de mangler netværk og praktiske færdigheder til at mestre tilværelsen – vel at mærke ofte i en relativt ung alder.

10.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

I et bredt vue hen over det indkomne materiale er der nogle begreber, der er gennemgående. De begreber omfatter *hjemgivelse efter anbringelse*, *efterværn* og *tidligere anbragtes fortællinger* om deres liv. Men sammenfattende må det fastholdes, at selve tema nr. VII er et meget begrænset forskningsområde.

Myrup & Malmborg (2005) påpeger, at især hjemgivelse og efterværn er områder, der har behov for at blive kvalitetsudviklet. Desuden påpeges, at der stort set ikke eksisterer viden om, hvor mange børn der hjemgives. Selve hjemgivelsesprocessen, hvor længe barnet er hjemme og en eventuel genanbringelse, selvom udskrivning til eget hjem var planen, er således også et vigtigt område at opnå viden omkring.

I dette tema gengives således både studier, der har beskæftiget sig med hjemgivelse af børn og unge og indsatser rettet mod efterværn, og stemmer fra tidligere anbragte børn og unge selv.

Der er i alt 16 publikationer, som nedenfor gengives kronologisk efter udgivelsesår. Efterfølgende belyses og diskuteres de ud fra tre kategoriseringer: de tidligere anbragtes egne stemmer, hjemgivelse og indsatser rettet mod efterværn.

Når der ser ud til at være mange publikationer medtaget under dette tema, er det, fordi der er medtaget en lang række fortællinger, som på forskellig vis handler om menneskers liv. Det kan enten være i et historisk perspektiv, eller det kan være beretninger om episoder og hændelser, der har det til fælles, at der på et eller andet tidspunkt har været et anbringelsesforløb uden for hjemmet. Disse publikationer er medtaget, men ikke uddybende præciseret. De rummer dog viden, oplevelser og beskrivelser af en bestemt slags liv, hvorfor de skal have deres berettigede placering under dette tema.

Figur 10.1

Kildedal, K. (1996). <i>Det anbragte barn</i> . Frederikshavn: Forlaget Dafolo
Gustavsen, L. (1998). <i>Indsigt i børnehjem</i> . Holte: Forlaget Flachs.
Jensen, A. (2000). <i>Baggårdsbørn har også drømme</i> . København: Forlaget Høst & Søn.
Nielsen, H. E. (red.) (2001). <i>Så kommer du til et bedre sted. Samtaler med unge, der har været anbragt på institution eller i familiepleje om deres liv og om hvordan truede børn og unge skal hjælpes</i> . København: Forlaget Børn & Unge
Andersen., E.M. (2003). <i>Landet bag kaos. Baglandet på Vesterbro – et sted for tidligere anbragte</i> . København: Forlaget AXEL.
Jensen, N. R. (2003). <i>Evaluering af det socialpædagogiske opholdssted "Charlottenborg"</i> . København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
Olesen, C. F., Ertmann, B. & Zobbe, K. (2003). <i>Efterværn. Evaluering af efterværnsprojektet på specialinstitutionen Godhavn</i> . København: Teori og Metodecentret
Holm-Petersen, K. & Olesen, P. (2004). <i>Anbragte børn. 25 beretninger om en barn-dom udenfor hjemmet</i> . København: Kroghs Forlag.
Espersen, L. D. (2004). <i>Fra anbringelse til efterværn. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere</i> . København: Socialforskningsinstituttet.
Andersen, T. (2004). <i>Bøgholtprojektet. Pædagogisk praksis, livsforløb og tilbageblik på behandlingsinstitutionen Bøgholt</i> . Århus: Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
Højgaard et al. (2005). <i>Med arbejdet som rettesnor. Fra opdragelsesanstalten Bøggildgaard til døgninstitutionen Oustruplund 1830-2005</i> . Viborg: Amtscetret Oustruplund. Viborg Amt.
Myrup, J. & Malmberg, E. (2005). <i>Overgange – hjemgivelse og efterværn ved anbringelsens ophør</i> . København: UFC Børn og Unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.

Foreningen af Danske Døgninstitutioner for børn og unge (2005). *Når man starter med minuspoint. 15 fortællinger fra 100 års anbringelser af børn og unge på døgninstitutioner.*

Struer skolehjem (2006). *Skole, hjem og behandling 1906-2006.*

Lützhöft, A. (2006). *Mælkebøttebørn.* Odense: Forlaget Mellemsgaard.

Rønshoved Skolehjem 90 års jubilæum 1919-2009.

Selv om det kan virke lidt bagvendt, starter dette tema med at lytte til tidligere anbragtes fortællinger om deres liv *før, under og efter et anbringelsesforløb*. Det bagvendte skyldes, at netop de tidligere anbragte medvirker til at indramme betydningen af de øvrige fokuspunkter under dette tema, der knytter an til hjemgivelse til eget hjem efter en anbringelse. Det giver os også viden om betydningen af efterværn som en videre støtte i livet for denne gruppe børn og unge.

10.2. TIDLIGERE ANBRAGTES FORTÆLLINGER

Kildedal (1996) har i sin undersøgelse fulgt 20 voksne, der som barn havde oplevet at være anbragt uden for hjemmet, både i familiepleje og på døgninstitution. At give stemmer til denne gruppe voksne viser på en række områder, hvad der har været vigtigt i et anbringelsesforløb, men det fortæller også noget om, hvordan det er gået tidligere anbragte børn og unge i deres voksenliv.

De 20 voksne fortæller i undersøgelsen om oplevelser af en svær barndom i familien inden anbringelse, både i forhold til at klare sig selv, men også fysisk og psykisk misbrug.

Om selve anbringelsesforløbet fortælles ligeledes om ikke at være involveret i det, der nu skulle ske for barnet, og mange anbringelser oplevedes da også som dårlige. De 20 voksne har tilsammen været anbragt 62 gange.

Undersøgelsen rummer også fortællinger om, at det, der virkelig betyder noget under en anbringelse, er voksne, der vil en noget, uanset om det er i et anbringelsesliv på døgninstitution eller i familiepleje. Betydningen af voksne, som havde tid til barnet og så det, er essentiel. Der er fortællinger om ensomhed, også på døgninstitution, hvor samværet med de andre børn dog kunne kompensere for dette, uanset om samværskulturen var god eller negativ. Særligt betydningen af gode voksne rundt om barnet, der gav omsorg og grundlag for en sikker tilknytning, var afgørende for de tidligere anbragtes oplevelser med anbringelse.

Af de 20 voksne er det ca. halvdelen, der i dag fortæller, at de mange negative oplevelser som de havde i deres barndom, ikke har betydning for deres vok-

senliv. Den anden halvdel beskriver følelser af ensomhed, manglende selvtillid, vanskelighed ved forælderrollen, problemer med at få arbejde og dårligt eller intet netværk.

I undersøgelsen foretaget af E. M. Andersen følger vi en gruppe unge på stedet Baglandet på Vesterbro, en treværelses lejlighed, hvor tidligere anbragte unge mødes. Stedet besøges af ca. 80 tidligere anbragte unge, der bruger Baglandet som et samværsted og et netværk. Denne undersøgelse omhandler ikke tidligere anbragte, men de unge der kommer i baglandet.

Metodisk består undersøgelsen af interview med 19 unge, såvel som interview med Baglandets to ansatte. Formålet med Baglandet har været at skabe et sted, hvor tidligere anbragte, uanset problemer og årsag til anbringelse, kan mødes og være hinandens bagland. De unge har ligeledes udfærdiget et spørgeskema, der blev brugt som grundlag for interview.

Undersøgelsen belyser dels, at Baglandet bruges som et samlings- og netværkssted for tidligere anbragte, hvor man kommer og kan få hjælp og samvær, dels belyser den, hvordan det er gået de 19 unge, der er blevet interviewet til undersøgelsen, og hvordan deres opvækst har været.

Her vises, hvorledes de tidligere anbragte unge har haft en opvækst med tab, svigt, brud og manglende omsorg – hvilket påvirker deres muligheder for at leve deres liv i dag som voksne.

Vi skal i det følgende kort opsummere de punkter, som medvirker til at fortælle om tidligere anbragtes oplevelser og livsforhold. Først og fremmest belyses, at størstedelen af de 19 unge ikke er vokset op sammen med begge deres forældre. Enten er forældrene blevet skilt, eller også har mor været alene om opdragelsen. Fire af de unge har aldrig mødt deres biologiske far, og to har først fået kontakt til deres far som unge/voksne. 18 ud af de 19 unge har været anbragt uden for hjemmet som barn eller ung.

Anbringelserne fordeler sig ligeligt mellem plejefamilie og døgninstitution. Kun otte har været anbragt en gang, mens de øvrige har været anbragt mellem to og fem gange. Kun to af de unge har oplevet anbringelsen som en lykkelig tid. Den ene var her anbragt i et relativt stabilt forløb hos en plejefamilie, den anden hos en klubpædagog efter en barndom hos en psykisk syg mor. Resten oplever ikke tiden i anbringelse hos plejefamilier som lykkelig – tværtimod, idet flere af pigerne i interviewet fortæller om, at de selv har ønsket at flytte derfra, da de ikke følte sig som en del af familien. De oplevede at blive forskelsbehandlet fra plejefamiliens "egne" børn.

Andersen belyser i sin undersøgelse, at der i interviewene med de unge er en tendens til, at dem, der har været anbragt i plejefamilie, har haft sværere ved at sætte ord på deres problemer med at være anbragt end de unge, som har været

anbragt på døgninstitution. Forklaringen er, at de unge, som har været anbragt på døgninstitution, i højere grad har haft en identitet som anbragt, og måske fordi dagligdagen har tydeliggjort for dem, at de ikke var alene om at være anbragte (p. 95).

I undersøgelsens resultater træder det endvidere frem, at problemerne i hjemmet tilsyneladende kulminerer, når de unge kommer i puberteten – halvdelen af de interviewede unge er først blevet anbragt i 13-14-årsalderen. De fleste af de interviewede unge beretter om psykiske problemer i forskelligt omfang: angst, eksistentiel ensomhed og tunge tanker, som har ført til overvejelser om selvmord (otte af dem har forsøgt selvmord). Tre af kvinderne har været indlagt på med psykiatriske diagnoser. Også forældrene til flere af de unge ”baglændere” er psykisk syge, ligesom der er en massiv psykisk uligevægt blandt en del af forældrene.

De unge kommer også fra hjem med familier, der har misbrug af stoffer eller alkohol. 13 af de unge fortæller om en opvækst med misbrug, og flere har mistet en af deres forældre til druk eller narko.

Vedrørende eget misbrug er det lidt vanskeligere at præcisere, for hvornår har man et misbrug, men 13 af de unge i interviewet fortæller om at have eller have haft et forbrug af hash, kokain, amfetamin eller andre stoffer, der periodisk har gjort dem afhængige.

9 ud af de 12 interviewede kvinder har været udsat for seksuelle overgreb i form af incest, voldtægtsforsøg eller fuldbyrdet voldtægt som børn eller unge, men det gælder også enkelte af mændene. I bogen berettes også en af kvindernes livshistorie, hvor hun blev voldtaget af en gruppe store drenge på anbringelsesstedet, da hun kun var en lille pige og blev anbragt (p. 69).

De fleste af dem har endvidere haft faglige eller sociale problemer i skolen, er blevet mobbet eller har været til skolepsykolog og fået diagnoser og beskrivelser af at være utilpassede i skolesammenhæng.

Halvdelen af de interviewede unge har fået en uddannelse, typisk en kort eller mellemlang videregående uddannelse som social- og sundhedsassistent, frisør, lærer, pædagog, automekaniker, konstabel, smed, fotograf eller journalist. Kun en har en længerevarende universitetsuddannelse.

Det er straks vanskeligere at være i fast arbejde. Ud af de 19 interviewede er hver anden på kontanthjælp, sygedagpenge eller pension. Fem er i gang med studium eller uddannelsesforløb.

Nielsen (2001) har i sin undersøgelse fokuseret på fortællinger fra unge, der tidligere har været anbragt på institution eller i familiepleje. Her er det således også de unge selv, der er informanter om deres tilværelse, livsvilkår og opvækstforhold – med det til fælles, at de på et eller andet tidspunkt i deres barndom eller ungdom har været anbragt.

Metodisk består bogen af ti interview med tidligere anbragte unge voksne i alderen 18-38 år. En ung havde endnu ikke afsluttet sin anbringelse, men er efterfølgende flyttet på eget værelse.

Spørgeguiden til interviewene er stort set udfærdiget af de unge selv med afsæt i en såkaldt boggruppe, der blev etableret af de unge i Baglandet, da de blev introduceret til undersøgelsen. Som Nielsen (2001) påpeger, er denne bog de unges sandhed. Den er et partsindlæg i udforskningen af anbragte børn og unge og i tidligere anbragte børn og unges liv.

Nielsen (2001) sammenfatter en række vigtige forhold på baggrund af de ti interviews, som her skal gengives i stærkt forkortet form af pladshensyn. På mange måder peger de på vigtige forhold for tidligere anbragte børn og unge:

- Børn og unge, som har haft en meget vanskelig opvækst, har ofte også været meget alene, bl.a. fordi professionelle rundt om barnet enten ikke har set eller reageret på de forhold, som barnet har levet under. Der er også fortællinger om, at børn ikke bliver inddraget i beslutninger om deres eget liv og ej heller informeret.
- Et andet vigtigt forhold er, at netop denne gruppe børn og unge ofte slipper af systemet, f.eks. i forhold til hjemgivelse, lige før de fylder 18 år; men tilsyneladende til ingenting, hvilket kan være vanskeligt for dem, da netop disse år er særligt svære og medfører risiko for, at kriminalitet og misbrug grundlægges. Årene mellem 20 og 25 år er vigtige for de unge, da de netop her befinder sig mellem ungdommen og på vej ind i voksenlivet. De unge er ofte alene i denne periode, og mange af de problemer, som de tumler rundt med, kunne have været undgået, hvis de havde fået hjælp i denne periode.

Jensen (2003) foretager i sin undersøgelse en evaluering af det socialpædagogiske opholdssted Charlottenborg. I undersøgelsen indkredses og analyseres det socialpædagogiske arbejde på opholdsstedet, hvorfor det umiddelbart virker tankevækkende, at undersøgelsen placeres her, under tema nr. VII. Årsagen hertil er, at en stor del af datamaterialet til undersøgelsen er baseret på tidligere anbragte unges fortællinger og oplevelser med deres anbringelsesforløb på Charlottenborg, og det giver derfor et billede på, hvilken betydning anbringelsen har haft for dem.

En del af datamaterialet er interview med 14 tidligere anbragte unge, som både medvirker til at give indblik i de unges liv og til at give pædagogisk teori og metode på et socialpædagogisk opholdssted. De unge fortæller om betydningen af at komme et sted hen, hvor der er struktur og voksne, der tager sig af dem.

En af de unge fortæller:

Der er ingen tvivl om, at man finder sig selv, man har fået opfyldt nogen behov, ja oplevet tryghed, kærlighed. Alle de der basale ting, som burde være naturlige. Og derved fungerer man også lettere i sin hverdag. Det var et produkt af øget velvære. (Ung, 23 år. 2003: p. 41)

Det sammenfattes af de unge, hvordan de voksne, der ”dur”, skal være, og hvad de skal kunne, når der er tale om anbragte unge, som har det svært. Væsentligt er:

- At den voksne repræsenterer en mulig imitationsmodel.
- At have voksne omkring sig, som kan alt det, deres forældre ikke har kunnet.
- Nærværende voksne – som en modsætning til deres forældre, som har været optaget af egne problemer.
- Rummelige voksne, der kan tage imod aggressioner, brudte aftaler el.lign.
- At den voksne skal kunne give respons på tanker og følelser.
- At den voksne er dygtig til sit fag.
- At den voksne er en vovehals. Det betyder at turde tage chancer og træffe valg.
- Intuition er også vigtig. En slags fingerspidsfølelse for, hvad der rører sig i den unge.
(her i forkortet og sammenfattet form – se p. 38-39).

Andersen (2004) belyser i sin evaluering af Bøgholtprojektet tidligere anbragte unges livsforløb og deres nuværende livsforhold.⁴⁴

Metodisk er de unges journalmateriale gennemgået, ligesom der er foretaget interviews med de tidligere anbragte unge, og de har udfyldt spørgeskemaer. Datagrundlaget består af 22 voksne, som nu er midt i tyverne nu, og som børn og unge har været anbragt. Det omfatter kønsmæssigt 11 mænd og 11 kvinder. Målet med denne undersøgelse har ikke været at lave follow-up på effekter af tidligere anbringelse, men derimod at udforske udviklingsforløb og fællestræk for denne gruppe af tidligere anbragte børn og unge.

Undersøgelsen belyser en række forhold ved denne gruppe af tidligere anbragte. Det konkluderes, at gruppen generelt er præget af et lavt uddannelsesniveau, eller slet ingen uddannelse har. Ni ud af 22 forsørger sig selv, og tre personer er under uddannelse.

To har ikke gennemført folkeskolen, mens resten har enten 9. eller 10. klasse. Her påpeger Andersen, at ungdomsuddannelsesforløbet tilsyneladende er et

⁴⁴ Bøgholtprojektet præsenteres yderligere under tema nr. IV, *Viden om socialpædagogiske indsatser*.

kritisk punkt. Hvis de unge ikke får en ungdomsuddannelse, er det vanskeligere at komme i gang med en uddannelse senere og opnå en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet.

Hertil viser undersøgelsen, at 16 ud af 22 unge har begået en eller anden form for kriminalitet, og 10 ud af 22 har haft en eller anden form for misbrug. Langt de fleste oplever, at deres psykiske tilstand er dårligere end hos mennesker i almindelighed (17 ud af 22). På baggrund af analyserne af datamaterialet, inddeles de 22 personer i tre grupper: Første gruppe rummer fem personer, der oplever at have det godt (en god mental sundhed), anden gruppe rummer syv personer, som oplever at have en psykisk tilstand, der er væsentligt dårligere end hos mennesker i almindelighed, og den tredje gruppe, en såkaldt midtergruppe, omfatter 10 personer, der enten ligger tættere på gruppe 1 eller 2.

Gruppe 1 er således den gruppe, der har klaret sig bedst på alle områder. Det er i forhold til uddannelse og arbejde, og de har ikke begået kriminalitet eller haft misbrug. Gruppe 2 er dem, der har haft det sværest.

Resultaterne fra undersøgelsen sammenfatter, at de unge, som oplever at have det godt i voksenalderen, også er dem, der har en tilknytning til arbejdsmarkedet, og at der endvidere er en sammenhæng mellem uddannelsesniveau og tilknytning til arbejdsmarkedet.

Endvidere belyser resultaterne, at de unge, som har haft lange og stabile anbringelsesforløb, også er dem, der klarer sig bedst i voksenlivet, og at livet på institutionen – set i tilbageblik – var det måske første og sidste sted, de unge oplevede stabilitet og faste rammer, hjælp til dagligdagen og støtte til praktiske ting.

Afslutningsvis sammenfattes en række punkter, baseret på de unges fortællinger, i form af anbefalinger knyttet til, hvordan man skal hjælpe børn og unge med problemer. Der skitseres en lang række punkter, der handler om at høre og inddrage barnet og hjælpe familien, og hvis der er tale om en anbringelse, så skal børnene have tryghed og sikre følelsesmæssig tilknytning. Sidst men ikke mindst sættes der fokus på, at tidligere anbragte har brug for opfølgning og efterværn:

Der skulle have været noget opfølgende. Det ville have været pinligt for mig at komme fire år efter, men var jeg nu blevet ved med at komme derude (på Bøgholt) eller på Skansen, så er det nemmere at komme løbende, hvis der er noget. Man får jo tilbuddet om at komme til enhver tid. Men hvis det var sådan at man skulle møde op. (Andersen, 2004: p. 123)

Når man spørger de unge selv, gives der altså vigtig viden om, hvad der har betydning i et anbringelsesforløb, herunder om, hvad der har manglet, og hvad

der er vigtigt at forbedre og forandre for de børn og unge, som fremover skal anbringes.

Nielsen et al. (2005) præsenterer en undersøgelse af tidligere anbragtes fortællinger om deres anbringelse, barndom og opvækstvilkår. Undersøgelsen omfatter 39 tidligere anbragtes erfaringer med anbringelse i deres barndomsliv samt fortællinger om, hvordan anbringelsesforløbet kan gøres bedre i fremtiden.

Projektgruppen opstiller en række konklusioner, som er væsentlige at fremhæve i indsamlingen af viden om tidligere anbragtes oplevelser og erfaringer med anbringelsesforløb i deres barne- og ungdomsliv. Konklusionerne kan anvendes fremadrettet til at udvikle anbringelsespraksis på børne- og ungeområdet, og de angives detaljeret nedenfor:

- Det har stor betydning at inddrage børn og unge i deres anbringelsesforløb i langt højere grad end tidligere.
- Voksne rundt om barnet skal se børnenes problemer og tale med dem om det – og tale med dem om indsatsen for at hjælpe dem. Her viser beskrivelserne fra de tidligere anbragte, at professionelle voksne ikke har set og handlet på børnenes problemer, og at dette har medvirket til at øge problemerne i barnets tilværelse.
- Kontinuitet i indsatsen. Dette omhandler betydningen af, at de forskellige systemer arbejder sammen, f.eks. skole og anbringelsessystem, så man undgår udstødning fra børnenes liv i folkeskolen, samt et fokus på inddragelse af forældre og den øvrige familie.
- Anbringelse medvirker også til at øge risiko for stemping af børnene. Der er beskrivelser af, at børn mobbes og holdes uden for fællesskaber, hvorfor det er vigtigt at fokusere på at hjælpe børnene til integration i deres forskellige livssammenhænge.
- En bedre kvalitet i indsatsen af anbringelse. Her træder mange fortællinger frem om dårlige anbringelsesforløb. Kun en meget lille gruppe af rigtigt gode forløb præsenteres, og her betones betydningen af, at alle parter samarbejder tæt omkring barnet – både sagsbehandlinger, anbringelsessted, forældre, skolen osv.
- Overgreb mod anbragte børn og unge. Her betones betydningen af at beskytte i forvejen sårbare grupper af børn og unge mod overgreb. Det anbefales, at barnet får en støtteperson, fordi denne person kan medvirke til at sikre barnet mod overgreb og dårlig behandling.
- Der er også krav til de professionelle pædagoger om at møde de anbragte som mennesker på ordentlige og ærlige måder og ikke nødvendigvis holde fast i arbejdstider. De professionelle skal også have tilstrækkelig viden til at

kunne arbejde med denne gruppe børn og unges livsforhold. Igen nævnes betydningen af barnets støtteperson.

- I forhold til døgninstitutionerne sættes der fokus på, at de anbragte børn og unge i højere grad får indflydelse på en lang række forhold i institutionernes hverdag. Det er forhold som mad, aktiviteter, møblering af værelse og viden om, hvad der skrives om barnet. Der er endvidere vigtige forhold mellem barnet og kontaktpædagogen, der kan udbygges, f.eks. at barnet i højere grad selv er med til at vælge kontaktpædagogen, og at et godt forhold også kan bevares efter anbringelse.
- I forhold til anbringelse i plejefamilie betones, at det er en anbringelsesform med stort potentiale, fordi barnet indgår i familiestrukturer og relationer. De bedste fortællinger fra de tidligere anbragte børn knytter sig netop til et liv i plejefamilie; men det gør også de absolut dårligste fortællinger, hvilket netop fortæller om, hvor kompliceret det kan være at inddrage i et anbragt barn i en familie.
- Alle relevante og betydningsfulde relationer til forældre og søskende samt andet netværk skal støttes i at bevares ved en anbringelse. Mange af de børn, der bliver anbragt uden for hjemmet, har ofte haft en stor rolle i familien, f.eks. med at passe på forældre og mindre søskende, og det betyder ofte, at bekymringer om familien tages med i anbringelsen.
- Skolen har stor betydning. Det er vigtigt, at barnet støttes i skolegangen, både fordi det har betydning for muligheden for at få en god uddannelse, og fordi der kan være brug for en særskilt indsats rettet mod udsatte børn i forhold til mobning, ekskludering og marginalisering. Skolen er vigtig for børnene i forhold til gode kammerater.
- Fritidsaktiviteter er også meget vigtige. Stort set alle de tidligere anbragte fortæller om betydningen af at have et godt og aktivt fritidsliv.
- Efterværn og hjemgivelse (mine ord) fokuserer på støtte efter et anbringelsesforløb. Flere har oplevet følelsen af at stå helt alene med store beslutninger om skole, uddannelse, bolig osv.
- Flere bagland og netværk til tidligere anbragte, hvor man kan mødes med andre i samme situation og dele et fællesskab og et netværk.

Under dette tema om tidligere anbragtes oplevelser og livsforhold samler sig også en kategori af bogudgivelser, som har et selvbiografisk og/eller historisk snit. Det drejer sig om en række bøger som på forskellig vis beretter om livet som tidligere anbragt. Disse fortællinger skal her kort nævnes, inden vi bevæger os over i den viden, der knytter specifikt an til hjemgivelse og efterværn. Det omfatter i denne sammenhæng en samling fortællinger fra *100 års anbringelser af børn og unge på døgninstitutioner*, udgivet af Foreningen af Danske Døgn-

institutioner (2005), *25 beretninger om en barndom udenfor hjemmet* (2004), *Indsigt i Børnehjem, Rønshoved Skolehjems 90 års jubilæum*, Lützhöfts *Mælkebøttebørn* og Jensens *Baggårdsbørn har også drømme* (2000), historisk materiale fra Viborg Amt om døgninstitutionen Oustruplund samt beretninger fra *Struer skolehjem for perioden 1906-2006*.

Man opdager med frygt, og jeg kan huske en dag, hvor jeg havde røget smøger, og det bliver opdaget, så jeg kommer i seng og får havresuppe. Jeg skal drikke hele kanden ellers er det stadig dødsensfarligt, at jeg har røget cigaretter. Personalet kunne også finde på at lægge søndagstøjet frem – selv om det ikke er søndag, og man ikke skal bruge det. På den måde troede vi, at vi skulle væk derfra, og at politiet ville hente os.
(Citat fra bogen *Når man starter med minuspoint*, 2005, p. 45).

10.3. HJEMGIVELSE

Den anden kategorisering af undersøgelser og publikationer under dette tema handler om hjemgivelse fra et anbringelsesforløb. Den viden, der eksisterer på dette område, er stærkt begrænset. Kun Myrup & Malmborgs temahæfte under KABU-projektet har et særskilt og eksplicit fokus på denne del af et anbringelsesforløb, men der kan også hentes lidt viden fra de tidligere anbragte, som netop fortæller, at det er særligt svært at komme hjem igen efter et anbringelsesforløb, og at det ikke udelukkende er forbundet med glæde at komme hjem i familien igen (Nielsen, 2005).

Myrup & Malmborg (2005) udpeger i deres temahæfte til KABU-projektet, som opsamler viden og erfaringer på hjemgivelses og efterværns-området, at det er vigtigt at være opmærksom på tre væsentlige områder ved hjemgivelse af barnet/den unge:

1. *Miljøskifte*. Barnet faktisk skifter miljø fra et anbringelsessted med et sæt normer og værdier, til familien som har andre rytmer, normer og værdier.
2. *En inkluderende praksis*. Handler om at støtte barnet til at blive en del af sit kommende nærmiljø med familie, skole og fritid.
3. *Lokalisering*. Handler om betydningen af, at de organisatoriske strukturer fungerer ved barnets hjemgivelse – at der iværksættes indsatser, der støtter hjemgivelsen, og at der er samarbejde mellem de involverede parter.

Myrup & Malmborg (2005) beskriver et projekt foretaget under KABU, der foretager en række kvalitative interview med forældre til anbragte børn, bl.a. om

deres oplevelser i forbindelse med hjemgivelse af deres børn efter et anbringelsesforløb. Projektet belyser, at flere af forældrene er bevidste om, at hjemgivelse er en proces, som det er nødvendigt at få støtte til. Atter andre forældre var ikke helt klar på, hvilke krav der egentligt var til forældrene i forbindelse med, at barnet nu kom hjem igen. Nogle har oplevet en god støtte i den forbindelse, mens atter andre fortæller, hvordan de har insistet over for sagsbehandleren på at få hjælp til hjemgivelse af deres barn.

I Nielsen et al.'s undersøgelse (2005) af tidligere anbragtes fortællinger om anbringelse betones også denne dimension i forløbet. Meget få af de tidligere anbragtes historier fortæller om glæde ved en hjemgivelse til eget hjem. Heller ikke det at blive hørt og spurgt om, hvad børnene ville og vurderede, var noget, som de tidligere anbragte kunne berette. Derimod er der flere bud på, at anbragte børn burde have vetoret – altså at de har en afgørende stemme i beslutningen om hjemgivelse. Det indbefatter også retten til at kunne vende tilbage til deres anbringelsessted, hvis det ikke er godt at komme hjem til forældrene igen.

10.4. EFTERVÆRN

Den sidste kategori af undersøgelser knytter an til at indfange viden om efterværnsindsatser og betydningen heraf for tidligere anbragte børn og unge. Regler om efterværn er beskrevet i Servicelovens kapitel 9a, hvor det fremgår, at unge, såfremt det er af væsentlig betydning for en god udslusning til voksenlivet, har krav på en særlig indsats indtil det fyldte 23. år (Olesen et al., 2003).

Hos Olesen et al. (2003) indkredses, hvad en efterværnsindsats rettet mod tidligere anbragte kan omfatte:

Arbejdet med disse unge (der har boet på døgninstitution) må en gang afsluttes, og vores indsats over for dem må gøre det muligt at afslutte. Børneværnet har en etisk forpligtelse til at se de unge de arbejder med "vel i havn" som unge voksne. Systemet som definerede de unge som klienter, er ansvarlige for at bidrage til at de lægger klientrollen fra sig. Disse unge blev gjort til klienter i en livsfase, hvor de ikke havde mulighed for selv at bestemme, om det var det rette for dem. Når de bliver voksne, må de i alt fald få mulighed for at fravælge sig fra at være klient. (Storø, 2001: s. 210, i: Olesen et al. 2003: p.10).

Olesen et al. har foretaget en evaluering af et efterværnsprojekt på specialinstitutionen Godhavn for en gruppe af unge, der har modtaget efterværn efter indskrivning på institutionen. Evalueringen omfatter et tre-årigt efterværnsprojekt, der tager afsæt i den døgninstitution, hvor de unge tidligere har været anbragt. Olesen et al. har foretaget en videnskabelig funderet evaluering af projektet. I alt har 18 unge i alderen 16-21 år deltaget i projektet. Alle de unge har været indskrevet på Godhavn, inden efterværnet blev iværksat. Selve det pædagogiske arbejde i projektet beskrives som omfattende otte såkaldte fikspunkter i arbejdet: de unges økonomi, beskæftigelse, kriminalitet, misbrug, bolig, sundhed og fritid, og de unges sociale netværksrelationer.

Metodisk har evalueringen omfattet deltagerobservation, evalueringsskemaer som er blevet udfyldt af både medarbejdere og unge, såkaldte netværkskort som de unge skulle udfylde til belysning af deres sociale relationer, kvalitative interview med både unge og medarbejdere og en spørgeskemaundersøgelse vedrørende kommunernes samarbejde med projektet.

Resultaterne af evalueringen belyser bl.a., at de unge generelt har været meget glade for efterværnet – særligt træder temaet frihed frem i de unges fortællinger. At flytte fra institution og ud i egen lejlighed, hvor der ikke er så mange regler som på en døgninstitution, har været vigtigt. De unge oplevede også medarbejderne i efterværnsarbejdet anderledes end på døgninstitutionen; de har været glade for dem og følt, at der blev gjort noget godt. Særligt de meget konkrete arbejdsmaal, der blev opstillet for de unge, var vigtige, såvel som handlingsaspektet, altså det, at der blev handlet på de ting, der skulle ordnes.

Espersen (2004) har foretaget en pilotundersøgelse af den kommunale efterværnsindsats med afsæt i § 62a, der i 2001 blev indskrevet i *Lov om Social Service*. Denne knytter an til kommunernes mulighed for at iværksætte efterværnsforløb for unge tidligere anbragte, når deres anbringelsessag ved 18-års alderen formelt ophører.

Formålet med undersøgelsen er at afdække, hvilke problemstillinger der er trådt frem i sagsbehandlingen i forbindelse med etablering af efterværnet, ligesom det også er målet at indkredse konturerne af et såkaldt ”vellykket efterværnsforløb”.

Metodisk består undersøgelsen af kvalitative interview med sagsbehandlere fra ti kommuner, en kommunalt ansat kontaktperson og en medarbejder ved en privat plejehjemsforening. Undersøgelsen anlægger et systemperspektiv, dvs. det er de mennesker, der varetager de unges forløb, der interviewes, og ikke de unge selv. Når undersøgelsen placeres under dette tema, er det med henblik på at skabe en forskningsbaseret viden om de indsatser, der foretages for tidligere anbragte børn og unge med henblik på støtte efter anbringelsens ophør.

Vi får i denne sammenhæng ikke viden fra de unge selv, men vi ser på de indsatser, der foretages med henblik på at støtte de tidligere anbragte unge. Imidlertid viser det sig, at den viden, der indfanges i undersøgelsen, stemmer overens med de tidligere anbragtes beskrivelser af deres problemer, idet Espersen (2004) belyser at også de interviewede sagsbehandlere peger på at de unge står med en lang række problemer når de forlader anbringelsessystemet og skal overgå til et voksenliv. De interviewede sagsbehandlere i undersøgelsen udpeger således problemer med manglende uddannelse og svag arbejdsmarkedstilknytning, vanskeligt ved at finde egnede boliger og flere mangler såkaldte basale livsfærdigheder, spinkelt netværk og sociale problemer (Espersen, 2004).

Der er således tale om en gruppe sårbare unge, hvor der, såfremt der ikke iværksættes efterværnsstøtte, så er der risiko for at tabe den forudgående behandlingsindsats.

Resultaterne af undersøgelsen belyser at der typisk anvendes tre typer af indsatser rettet mod tidligere anbragte unge; dels en kontaktpersonsordning, og dels en forlængelse af anbringelse, såvel som revalideringsydelsen.

Det gode efterværnsforløb er det forløb, hvor sagsbehandleren har haft et indgående kendskab til den unge, og en tæt relation, såvel som et godt tværgående samarbejde med de øvrige involverede parter i forløbet. Espersen fremhæver, at undersøgelsen rummer en begrænsning, idet den ikke har mulighed for at belyse, i hvilket omfang de unge får tilbud om et efterværnsforløb, hvis de selv vurderer at have behov for det, ligesom de unges eget syn på efterværnsindsatsen ikke har kunnet belyses i denne sammenhæng.

Undersøgelsen er imidlertid central idet den indfanger, hvilke former for efterværnsindsatser der kan bringes i værk ved anbringelsens ophør, og hertil påpeger den et bemærkelsesværdigt forhold, nemlig at de tidligere anbringelsessteder ikke inddrages i efterværnsforløbet. Dette forhold omfatter en såkaldt udslusningsordning (§62a, stk. 3.4), der på undersøgelsens tidspunkt var en relativt ny ordning, hvilket kan forklare, at den ikke er slået igennem i efterværnsarbejdet i de respektive kommuner.

I forskningsoversigten af Egelund et al. (2009) sammenfattes en række forhold på baggrund af en gennemgang af eksisterende nordisk og international forskning. Disse forhold skal afslutningsvis medtages:

- Unge, som modtager efterværnsforanstaltninger, klarer sig bedre end unge uden tiltag.
- De unge mener, at efterværnsindsatsen står og falder med, at den er i tråd med deres egne behov og ønsker, at de deltager på lige fod i planlægningen af, hvad der skal ske, og at de lyttes til og tages alvorligt i denne proces.

- Der er tegn på, at udslusning ikke altid forberedes grundigt, selvom det er afgørende for forløbet efter anbringelsen. Mange ophør sker tilfældigt og som følge af en konflikt. Selv hvis udslusningen forberedes, er der tegn på, at de unge ikke altid er informeret om, hvad der skal ske.
- Der er også tegn på, at de unge kan føle sig pressede til at afslutte en anbringelse på tidspunkter, hvor de ikke føler sig parate og modne til det.
- Efterværnsindsatsen er ifølge de unges udsagn ikke-eksisterende, eller den slipper de unge for tidligt. Anbragte unge har i modsætning til andre unge, der flytter hjemmefra, ikke altid andre end det offentlige til at hjælpe sig. I den forstand er det offentlige blevet ”familie”.
- Konsekvensen er, at udslusningen ofte opleves som en omtumlede eller direkte kaotisk proces, hvor de unge selv tumler med en række svære problemer.
- Der er flere nordiske resultater, der kan tyde på, at efterværnet differentieres, således at de bedst stillede unge får mere og bedre efterværn end de dårligst stillede unge. Herunder ser det ud til, at der ikke er fundet efterværnsmodeller over for de unge, der er helt eller delvist afvisende overfor offentlige indgreb, og som måske også er dem, der har mest behov for støtte. (Egelund et al. 2009, p. 212)

10.5. SAMMENFATNING AF TEMA NR. VIII: UDSKRIVNING, EFTERVÆRN OG TIDLIGERE ANBRAGTES LIV OG Oplevelser – HVAD VED VI?

Under tema nr. VIII er der i søgeprocessen fundet i alt 16 publikationer, der berører temaet udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser.

Karakteristisk for de indkomne publikationer er, at der er meget begrænset forskningsbaseret materiale, og at de undersøgelser, der er forskningsbaserede, er relativt små undersøgelser, dvs. at de baserer sig på et datagrundlag med kun få grupper af børn og unge. Egentlige longitudinelle undersøgelser, altså den type, der følger de unge konsekvent og systematisk efter anbringelse og videre ind i deres voksenliv, eksisterer således ikke for nuværende i en dansk sammenhæng.

Derimod findes der en række publikationer, der selv giver stemme til de tidligere anbragte unge. Samstemmende fortæller disse undersøgelser, at det ofte er svært at blive alene og selv klare sig efter et anbringelsesforløb. I voksenlivet skal mange ting pludselig klares alene, uden at de tidligere anbragte unge vurderer, at de har de nødvendige forudsætninger for det.

Kigger vi i et bredt vue hen over de 16 publikationer, kan vi pege på tre om-

råder, hvor der for nuværende eksisterer viden på området. Det drejer sig om hjemgivelse fra anbringelse, efterværn og tidligere anbragtes oplevelser.

Under området hjemgivelse er der sat fokus på, hvordan en hjemgivelse foregår fra anbringelse til eget hjem. Her er den forskningsbaserede viden stærkt begrænset, og kun en enkelt undersøgelse belyser, via de unge selv, at hjemgivelse ikke nødvendigvis er behæftet med glæde, men at der er behov for at give børnene og de unge mulighed for at komme tilbage til anbringelsesstedet, såfremt det ikke fungerer at komme hjem. Vi ved faktisk meget lidt om selve processen: Hvorfor hjemgives børn og unge, hvad kommer de hjem til, og hvordan går det derhjemme?

Under det andet område, efterværn, er der ligeledes meget begrænset forskningsbaseret viden om, hvordan og på hvilke måder efterværn tilbydes og tilrettelægges, eller om betydningen af indholdet i en efterværnsindsats. Derimod belyses betydningen af denne indsats som værende afgørende for de unge, der skal stå på egne ben i en relativt ung alder.

Det tredje og sidste område omfatter de tidligere anbragte børn og unges egne stemmer om deres liv og oplevelser. Her er der flere publikationer, men der er fortsat også meget få med et forskningsbaseret undersøgelsesdesign. De typiske undersøgelser på dette område omfatter relativt små grupper af unge, der på forskellig vis fortæller om deres liv ud fra en række tematikker, der fokuserer på selve anbringelsen og livet derefter. For mange af de adspurgtes vedkommende beskrives det som et ofte svært liv med vanskeligheder ved at få en uddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, bolig, styr på økonomien og andre af voksenlivets krav.

Sammenfattende er det vigtigt at præcisere, hvad vi således ikke har tilstrækkelig viden om. Der mangler systematisk forskningsbaseret viden om både hjemgivelse til eget hjem og om efterværnsindsatsen på området, idet vi med disse to fokusområder kan medvirke til at skabe grundlag for at se på det, der foregår efter en anbringelse men som en integreret del af selve anbringelsesforløbet. Med dette tænkes især på, at der tilsyneladende er tradition for at se på selve anbringelsen som det eneste, der har betydning, mens alt det, der kommer efter, forbliver familiens og barnet eller den unges eget forløb, som så må gå så godt, det nu kan.

Lytter vi til de tidligere anbragtes egne fortællinger, er der imidlertid meget, der taler for, at en anbringelse uden for hjemmet også bør omfatte alt det, der foregår efter anbringelsens ophør. De unge står ofte alene og til tider meget magtesløse over for de opgaver, de skal håndtere i deres tilværelse. Skal vi se på, hvordan det er gået tidligere anbragte børn og unge i deres tilværelse, må disse aspekter således medtages, når der skal tilrettelægges forskningsbaserede un-

dersøgelser om anbragte børn og unge – særligt i relation til, hvordan disse børn og unge klarer sig i deres videre tilværelse.

Desuden er det vigtigt at påpege betydningen af at indfange viden om de forskellige typer af efterværn, der eksisterer. Hvordan tilrettelægges disse, og hvordan vurderer de unge disse efterværnsforanstaltninger?

10.6. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi, med afsæt i de inddragede publikationer, opstille en række hovedresultater om temaet *Udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser*. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Viden om udskrivning, efterværn og tidligere anbragte børn og unges liv og oplevelser er et område, hvor der er meget begrænset forskningsbaseret viden.
- Den viden, vi har på området, er præget af spredte fortællinger og historier, som ikke er forskningsbaserede, men som dog medvirker til at indkredse relevante elementer af livet før, under og efter anbringelse for børn og unge. Dette er elementer, der knytter an til følelser, oplevelser og fortællinger. Når det betones, at den eksisterende viden ikke er forskningsbaseret, er det, fordi netop den forskningsbaserede viden vil have mulighed for systematisk og gennem en længere periode at følge anbragte børn og unge gennem et udskrivningsforløb, efterværn og videre ind i voksenlivet.

11.

Tema nr. IX – Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv

Under dette tema sættes der fokus på undersøgelser, der indfanger viden om anbragte børn og unges helbred, sundhed og generelle trivsel samt anbragte børn og unges fritidsliv. Hvad ved vi om, hvordan denne gruppe børn og unge fysisk og psykisk udvikler sig, både før, under og efter et anbringelsesforløb?

11.1. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Fritidslivet, at deltage i aktiviteter og foreninger med idræt eller andre former for interesser, må antages at have stor betydning for alle børn – også for børn og unge anbragt uden for hjemmet.

En markant del af børn og unges liv generelt knytter an til gode kammerater og et godt fritidsliv med interesser, der optager en. Imidlertid viser Bossi-Andresen (2005), at anbragte børn og unges fritidsliv, med alt hvad det indbefatter af interesser, sundhed, og venskabsmuligheder, ikke er et område, der har fået tilstrækkeligt fokus i det socialpædagogiske arbejde.

Hos Egelund Nielsen (2005), hvor tidligere anbragte fortæller om deres liv, sættes der også fokus på betydningen af fritidsaktiviteter. Her er der stort set kun positive beskrivelser fra tidligere anbragte om det at stifte bekendtskab med aktiviteter, ligesom det havde stor betydning at komme ud af institutionen eller plejefamilien til en verden uden for, hvor man kan mødes med andre, som ikke er knyttet til anbringelsesverden. Hertil kommer, at der er beskrivelser af at være sammen med andre på lige fod, uden at være stemplet som anderledes, at få gode rollemodeller og danne sig et socialt netværk.

Under dette sidste tema i arbejdspapiret beskrives de publikationer, der undersøger anbragte børn og unge i forhold til sundhed, helbred, generel trivsel og fritidsliv. Det er bemærkelsesværdigt, at der under dette tema er færrest publikationer. Andre undersøgelser med andre tematikker, har imidlertid medtaget viden knyttet til disse områder, men stort set må det siges, at disse aspekter af anbragte børn og unges liv ikke har haft et forskningsmæssigt fokus. Der er fire publikationer under dette tema.

Figur 11.1

Bossi-Andresen, G. (2005). *Fritidsliv – fritidens betydning for anbragte børn*. København: UFC Børn og Unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005, Temahæfte

Hansen et al. (2005). *Normalsystemets rummeliggørelse og anbringelser*. København: UFC Børn Og Unge.

Egelund et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Ottosen, M. H. & Christensen, P. S. (2008). *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:21

11.2. FRITIDSLIV

Det første område, der skal berøres under denne dette tema, er viden om anbragte børn og unges fritidsliv. I Egelund et al.'s forskningsoversigt fra 2009 har dette område ikke noget særskilt kapitel, og der er heller ikke indkommet nogen undersøgelser, som ved krydstjek af referencelister indikerer, at der er foretaget undersøgelser på dette specifikke område af anbragte børn og unges liv.

Under KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt, har der været tildelt en række midler til at sætte fokus på anbragte børn og unges fritidsliv. Disse projekters formål skal kort skitseres her, idet de tilsammen medvirker til at fokusere på betydningen af børns trivsel, sundhed og fritidsliv, herunder betydningen af at have venner og kammerater (Hansen et al., 2005; Egelund Nielsen, 2005; Bossi-Andresen, 2005).

Det første projekt, som skal nævnes, er udført af Skovtofte Socialpædagogiske Seminarium i samarbejde med LOS som en pilotundersøgelse. Formålet har bl.a. været at undersøge, hvordan og på hvilke måder fritidslivet indgår i anbringelsesforløbet. I en gennemgang af handleplanerne for de anbragte børn viser undersøgelsen, at tilknytning til idræt, klubber og foreningsliv ikke var medtaget i handleplanerne for anbringelse. Derimod havde de opholdssteder, hvor de unge var anbragt, fokus på idrætsaktiviteter både inden for institutionens rammer og udenfor i foreninger, men prioritering og ressourcemangel afgør ofte, om det kan lade sig gøre.

Det andet projekt er udført af børnehuset i Aabenraa Kommune (Willumsen, 2005) og har fokus på det gode børneliv. Her er betydningen af venskaber og fri-

tidsliv betonet lige så højt som skolelivet og selve anbringelsesforløbet på institutionen, idet der er fokus på betydningen af, at børnene lever deres liv på andre arenaer end den institutionelle, fordi det medvirker til at fremme børns læring og udvikling af sociale færdigheder.

Det særligt interessante her er i virkeligheden et fokus på betydningen af kammerater og venner, idet dette vurderes som afgørende for at kunne udvikle tillidsfulde relationer. I børnenes liv uden for institutionen kan venskaber knyttes gennem fritidsaktiviteter, og disse venskaber ophører ikke nødvendigvis efter endt anbringelse.

Hansen et al. (2005) har foretaget en undersøgelse af anbragte børns liv, herunder også af børnenes fritidsliv og venskabsforhold.

Metodisk er undersøgelsen baseret på interview med 27 anbragte børn i alderen 4 til 16 år, samt med pædagoger og lærere, der er tilknyttet børnene.

Resultaterne peger på, at de fleste af de anbragte børn og unge i deres fritidsliv er optaget af sport og venner. De ældre har for nogles vedkommende også et fritidsjob, hvor det er muligt at tjene ekstra penge. De primære fritidsinteresser er sport, herunder især fodbold, svømning, gymnastik og badminton.

Hertil kommer, at både fritidsklub og ungdomsklubber har betydning, idet der her er muligt at være sammen med andre venner, deltage i et almindeligt ungdomsliv osv.

Bossi-Andresen (2005) samler i Kabu's temahæfte om anbragte børn og unges fritidsliv op på en række forhold, som er af betydning for, at anbringelsesstederne støtter anbragte børn og unge i et aktivt og sundt fritidsliv.

Det drejer sig om ledelsesmæssige forudsætninger, hvor ledelsen kan medvirke til, at der skabes grundlag for en sammenhæng mellem institutionens pædagogik og udvikling af aktiviteter og fritid for de anbragte børn og unge. Det drejer sig naturligvis også om økonomi, organisatoriske forhold og medarbejdernes personlige forudsætninger samt deres interesse for barnets aktiviteter og deres deltagelse i barnets interesser. Hertil peges også på politiske forudsætninger, der handler om, at der socialpolitisk fastholdes et blik på betydningen af anbragte børns fritidsliv, f.eks. gennem handleplanerne.

Hos Englund Nielsen (2005), hvor tidligere anbragte fortæller om deres liv, betones fritidslivet og betydningen af at kunne indgå i relationer sammen med andre, uden at det handlede om andre anbragte børn, netop som noget særligt vigtigt at tænke tilbage på. Her fremhæves også betydningen af at gå til sport og få gode oplevelser, såvel som i det hele taget at få mulighed for at dyrke interesser, som de anbragte børn og unge ikke i deres familie ville have haft mulighed for.

Set i forhold til antallet af publikationer, må dette område for nuværende siges at være stærkt underbelyst, og vi har ikke i tilstrækkeligt omfang viden om fritidslivets betydning til at kunne udlede nogle mere konkrete informationer.

11.3. SUNDHED, HELBRED OG TRIVSEL

Vender vi os mod begreberne sundhed, helbred og trivsel, ser vi, at der er kommet et begyndende fokus på disse forhold i relation til anbragte børn og unge. Egelund et al. (2009) viser, at der er sket en forandring, således at de i deres forskningsoversigt har kunnet medtage undersøgelser af disse områder af anbragte børn og unges liv i forskningsoversigten fra 2009, mens der ikke var tilstrækkelige undersøgelser til, at dette område kunne medtages i forskningsoversigten fra 2003.

I denne sammenhæng har vi imidlertid at gøre med nogle meget subjektivt oplevede begreber, da det jo alt andet lige er meget individuelt, hvordan trivsel og sundhed opleves hos den enkelte. Egelund et al. (2009) tager afsæt i et bredt begreb, som er hentet fra den internationale HBSC-undersøgelse (Health Behaviour in School-aged Children), som udforsker skolebørns trivsel og sundhedsadfærd.

Her indkredses sundhed ud fra fire sammenhængende dimensioner, der både inddrager sociale, fysiske og psykiske forhold. Sundhed er:

1. et godt helbred uden symptomer, skader eller alvorlig sygdom
2. en god evne til at fungere i relation til familie, skole og venner
3. en god trivsel i skole, nære omgivelser og livet i det hele taget
4. en god sundhedsadfærd.

(Egelund et al., 2009: p. 89)

Hvis vi lægger os op af denne brede definition, kan vi således inddrage undersøgelser, der rummer flere aspekter af anbragte børns liv, både i relation til fysisk og psykisk trivsel, men også en egentlig vurdering af sundhedsforhold. Som skitseret under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, anvendes SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire), som er en international, standardiseret skala, der herhjemme i Danmark anvendes til at teste og måle børn og unges psykiske trivsel i den danske forløbsundersøgelse (Egelund et al., 2004, 2008). Denne skala, som inddrager måling af børnenes emotionelle problemer, adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet, kammeratskabsproblemer og såkaldt prosocial adfærd, er således én måde at måle anbragte børn og unges psykiske trivsel på.

Den psykiske trivsel er imidlertid en ganske vanskelig størrelse at få hold på. En lang række af de undersøgelser, der blev præsenteret under tema nr. I, kunne således medtages under dette tema, idet flere af disse undersøgelser netop indkredser, at gruppen af anbragte børn og unge slås med en lang række psykiske problemer (Christoffersen, 1999; Nissen, 1999; Hannemann, 2003; Mehlbye, 2006; Egelund et al., 2008; Andersen et al., 2010), f.eks. som følge af forældrenes psykiske sygdomme, vanskelige opvækstforhold, misbrug og omsorgssvigt.

Egentlige undersøgelser med et eksplicit fokus på anbragte børn og unges psykiske trivsel er imidlertid ikke fundet i søgeprocessen, hvorfor vi træder på usikker grund, hvis vi begynder at foretage konklusioner om dette på baggrund af det øvrige materiale. Som vi så under tema nr. I, kan en lang række af de beskrivelser og fortællinger fra pædagoger, der arbejder med gruppen af anbragte børn og unge, imidlertid medvirke til at indkredse, at den generelle forståelse af denne gruppe knytter sig til vurderinger og oplevelser af børn og unge, som på forskellig vis har det følelsesmæssigt svært i deres tilværelse, både før, under og efter et anbringelsesforløb (Bryderup, 1999, 2003, 2005; Kornerup, 1999; Egelund, 2001; Nissen, 2004; Rasborg, 2005; Vincenti, 2006; Kildedal, 2008; Kildedal & Nielsen, 2009).

Det vil være at tage munden for fuld at sige, at vi har forskningsbaseret viden, der særskilt ser på anbragte børn og unges psykiske trivsel. Vi har i højere grad viden, der indirekte fortæller om denne gruppe børn og unges vanskeligheder, og derfra kan vi udlede nogle forhold, som denne gruppe særligt skal kæmpe med i deres tilværelse – i forskelligt omfang og med forskellig tyngde.

Det bliver til gengæld noget mere eksplicit at udlede forhold knyttet til den fysiske sundhed og trivsel, desuagtet at det er ganske vanskeligt at forestille sig disse forhold adskilt fra en oplevelse af psykisk trivsel. Alligevel er selve sundhedsbegrebet en anelse nemmere at håndtere, og det er for alvor kommet i fokus inden for de senere år.

Anbringelsesreformen, der trådte i kraft i 2006, satte bl.a. fokus på anbragte børn og unges sundhed, som nu også skal inddrages i handleplaner i forbindelse med anbringelse.

I Ottosen & Christensens undersøgelse fra 2008 tages der afsæt i at udforske dette forhold i relation til anbringelsesreformen.⁴⁵ Undersøgelsen er baseret på data fra forløbsundersøgelsen (Egelund et al., 2008) og foretager en sammen-

45 Denne undersøgelse er første gang præsenteret under tema nr. V, *Anbragte børn og unges skolegang*.

ligning af anbragte børns helbredstilstand og trivsel i relation til ikke-anbragte børn såvel som til ikke-anbragte udsatte børn på samme alderstrin.⁴⁶

Undersøgelsen viser, at anbragte børns generelle helbredstilstand er bedre end udsatte jævnaldrende børns helbredstilstand, hvilket indikerer, at selve anbringelsen uden for hjemmet medvirker til at hjælpe børnenes helbredsforhold.

Undersøgelsen viser endvidere, at anbragte børn (der i 2008 var 11 år) har flere diagnoser – der i denne sammenhæng omfatter såvel handicap som langvarig sygdom.

Det gælder således også de børnepsykiatriske diagnoser som DAMP, ADHD og udviklingshæmning. Undersøgelsen inddeler børnene i fire grupper, hvoraf gruppe 1 omfatter børn, som vurderes at være de mest problembelastede, idet de både har sociale problemer og handicap. I denne gruppe var der også flest børn, som havde medicinforbrug og vanskeligheder rent trivselsmæssigt.

Børnene i gruppe 2 omfattede udtalte adfærdsproblemer, og de mest komplekse problemstillinger, hvilket omfatter flere forskellige årsager til anbringelse. Den tredje gruppe af børn omfatter dem, der primært er anbragt som følge af vanrøgt eller overgreb, men ikke er diagnosticerede med handicap, mens gruppe 4 omfatter børn, der var anbragt som følge af forældre-relaterede problemer. Denne gruppe viste sig også at være den gruppe børn i undersøgelsen, der trivselsmæssigt faldt inden for det såkaldte normalområde.

I forløbsundersøgelsen (Egelund et al. 2004, 2008)⁴⁷ viste de første undersøgelser af små børn anbragt uden for hjemmet, at gruppen af anbragte børn allerede i syvårsalderen havde flere helbredsrelaterede problemer end gruppen af ikke-anbragte børn.

Allerede ved fødslen har anbragte børn oftere en dårligere fysisk sundhedstilstand end andre børn. Forløbsundersøgelsens data på dette område viser, at 23 procent af de anbragte børn har fået sygdomme, der er opstået i perinatalperioden, og 12 procent af børnene har medfødte misdannelser og/eller kromosom-anomalier.

Blandt anbragte børn er der endvidere en overhyppighed af en række fysiske sygdomme som f.eks. sygdomme i ører og øjne, i fordøjelsesorganer, i åndedrætsorganer, i nervesystemet og infektiøse og parasitære sygdomme. Dog belyser forløbsundersøgelsen også, at sammenlignet med gruppen af de socialt udsatte, men ikke-anbragte, har de anbragte børn mindre fysisk sygdom.

46 Begrebet ikke-anbragte udsatte børn anvendes i herværende undersøgelse og omfatter børn som har modtaget en eller anden form for social foranstaltning, men altså ikke en anbringelse.

47 Se under tema nr. I, II og III, hvor de forskellige dele af forløbsundersøgelsen præsenteres.

I forløbsundersøgelsen (Egelund et al., 2008), hvor børnene er 11 år gamle, er de også selv blevet spurgt om deres egne vurderinger af deres sundhed. Her vurderer de anbragte børn generelt, at deres eget helbred er godt, eller virkelig godt, mens børnene vurderer, at de er i dårlig trivsel. De er også i mindre grad tilfredse med livet, men dog ikke i samme omfang som anbringelsesstederne vurderer børnene. Her betones, at børnene således selv er mere optimistiske vedrørende deres helbred og trivsel end anbringelsesstederne.

11.4. SAMMENFATNING AF TEMA NR. IX: HVAD VED VI OM ANBRAGTE BØRN OG UNGES HELBRED, SUNDHED, TRIVSEL OG FRITIDSLIV?

Den forskningsbaserede viden inden for anbringelsesområdet og helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv, må siges at være stærkt begrænset. Det samme gælder for andre former for publikationer om dette tema, idet der ikke særskilt er fremkommet rapporter, beskrivelser og undersøgelser med disse begreber i søgeprocessen.

Vi har således for nuværende kun fire publikationer medtaget under dette tema. Går vi mere bagvendt til værks, kan en lang række af de undersøgelser, som er inddraget under flere af de andre temaer i arbejdsrapporten, implicit medvirke til at fortælle os noget om anbragte børn og unge, f.eks. i forhold til denne gruppes psykiske trivsel. Men specifikt i forhold til sundhed og helbredsforhold er der ikke indkommet yderligere viden. Det samme gælder for anbragte børn og unges fritidsliv, og betydningen af dette for denne gruppe børn og unges trivsel og udvikling.

Vi må altså for nuværende konstatere, at dette er et område med meget begrænset viden, men at de undersøgelser, der er medtaget, belyser, at anbragte børn og unge er en gruppe, som er meget sårbare over for sygdom og dårlig trivsel generelt såvel som over for diagnoserelaterede sygdomme.

Den begrænsede viden kalder yderligere udforskning af forhold knyttet til anbragte børn og unges sundhed, helbredsforhold, trivsel og fritidsliv. Enkelte undersøgelser under tema nr. IV og VI indkredser dog betydningen af børns fritidsliv og kammerater, men ikke med et direkte fokus på disse forhold ved anbragte børn og unges dagligliv.

11.5. KORT OPSUMMERING

Hvis vi sammenfatter ovenstående, kan vi, med afsæt i de inddragede publikationer, opstille en række hovedresultater fra temaet *Anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv*. Disse hovedresultater medvirker til at fremkomme med en række opsamlende konklusioner:

- Den viden, vi har om disse aspekter af anbragte børn og unges liv, er meget sparsom og har ikke for nuværende været genstand for grundforskning eller udviklings- og evalueringsarbejde i et omfang, der bevirker, at vi kan foretage entydige konklusioner om anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv.
- Gennem de øvrige otte temaer i vidensopsamlingen kan vi dog lidt bagvendt udlede nogle forhold knyttet til dette sidste tema. Bagvendt, fordi den viden, der er indkommet, ikke direkte forskningsmæssigt har haft fokus på helbred, sundhed, trivsel og/eller fritidsliv, men indirekte har opfanget elementer af disse forhold. Vi skal dog være forsigtige med at udlede konklusioner på denne baggrund, men i højere grad kalde på, at der bliver sat særskilt forskningsmæssigt fokus på anbragte børn og unges helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv, såvel som at der i langt højere grad kommer fokus på praksis gennem udviklingsarbejde.

12.

Diskussion – viden om anbragte børn og unge i døgntilbud

Denne vidensopsamling har dels haft til formål at indsamle eksisterende viden om anbragte børn og unge, dels at give svar på en lang række spørgsmål knyttet til børn og unges anbringelse i døgntilbud i Danmark. Spørgsmålene, således som de blev formuleret af SL i afsnit 2, kredser om at opnå viden om, hvordan det rent faktisk går med de børn og unge, der bliver anbragt uden for hjemmet – både i forhold til faktorer og betingelser ved selve anbringelsen og i forhold til en lang række generelle børne- og ungdomslivsområder som f.eks. skole, uddannelse, fritidsliv, trivsel og udvikling.

Vidensopsamlingen har *indfanget og systematiseret* den viden, der eksisterer på området, knyttet til en afgrænset tidsperiode fra 1995-2010. I søgeprocessen er der fremkommet et omfattende antal undersøgelser, bøger, artikler og rapporter, hvoraf der er foretaget en gennemlæsning og afgrænsning, således at de undersøgelser, der direkte opfylder SL's ønsker og krav, er medtaget.

De undersøgelser, som er sorteret fra, er primært viden om anbringelsesområdet, som fokuserer på socialpolitiske, juridiske og samfundsøkonomiske forhold. Denne frasortering er sket ud fra to praktiske argumenter: Dels er det viden, som SL selv beskæftiger sig med i den daglige varetagelse af deres medlemmers arbejdsliv, og dels har det direkte fokus i vidensopsamlingen været de anbragte børn og unge og deres livsforhold, betingelser og muligheder i et anbringelsesforløb i døgntilbud.

Under dette diskussionsafsnit skal vi prøve at indkredse en række forhold og faktorer ved den viden, vi for nuværende har på området. Det første forhold handler om at indkredse forskellige typer af undersøgelser med henblik på at belyse, at forskellige typer af undersøgelser til at indfange viden naturligvis medvirker til at indfange forskellige *former for viden*.

Det andet forhold er sådan set tæt forbundet med det første, idet det handler om at indkredse nogle overordnede teoretiske perspektiver, som kan siges at dominere vores forståelse af og vores viden om anbragte børn og unge, herunder hvad disse perspektiver giver os viden om.

I et bredt vue over de indkomne undersøgelser, rapporter, projekter m.m. tegner der sig et overordnet billede af anbringelse af børn og unge i døgntilbud.

Der er medtaget i alt 99 undersøgelser i dette arbejdspapir, og der kan for nuværende tegnes et billede af typer af publikationer, undersøgelser, projekter, rapporter, projekter, bøger o.l. udgivet i tidsperioden 1995-2010.

Den viden, vi har på området om anbragte børn og unge i døgntilbud, fordeles sig således over forskellige typer af undersøgelser.

Med begrebet type henvises til, at de indkomne undersøgelser dækker mange forskellige former for indsamling af viden. Der er således undersøgelser, der anvender kvantitative forskningsmetoder, kvalitative metoder, evaluering af udviklingsprojekter, beskrivelser af praksis, herunder opsamling af forskellige socialpædagogiske tiltag i praksis, og tidligere anbragte børn og unges egne fortællinger om deres liv i forskellig form.

At vi kan se forskellige typer af undersøgelser er interessant, fordi forskellige typer af undersøgelser giver os forskellige former for viden om anbragte børn og unges liv. Vi skal derfor se lidt nærmere på, hvad disse typer af undersøgelser bringer frem til os af viden om anbragte børn og unge.

Den første type af undersøgelser, som er medtaget, anlægger et kvantitativt forskningsdesign. Kvantitativ forskning er kendetegnet ved anvendelsen af tal, og i denne sammenhæng er den karakteriseret ved at omfatte ofte store mængder af data, som f.eks. SFI's forløbsundersøgelse, der omfatter alle børn i årgang 1995, som har været anbragt uden for hjemmet, inden de fylder syv år.

Kvantitativ forskning benytter sig også af at kunne trække på (ofte) store registerdatabaser, og ud fra en række parametre som f.eks. forældres socioøkonomiske forhold, tilknytning til arbejdsmarkedet osv. kan der foretages en række statistiske generaliseringer af fænomener. Disse kan så igen fortælle os noget om, hvad anbragte børn og unge har til fælles, målt på en række såkaldte objektive forhold.

Inden for denne type af undersøgelser finder vi især en række publikationer fra SFI, hvor der både benyttes spørgeskemaundersøgelser i forskellig form og anvendelse af databaser og registre.

Den anden type af undersøgelser benytter sig af et såkaldt kvalitativt forskningsdesign. Under denne type finder vi mange forskellige teoretiske og empiriske tilgange, der tilsammen hører under de kvalitative forskningsmetoder. Det karakteristiske ved den kvalitative metode er, at der er tale om en mængde forskellige metoder, der tilsammen har fokus på at komme tæt på og undersøge menneskers livsforhold, oplevelser og erfaringer. Brinkman & Tanggaard (2010) fremhæver, at forskellen mellem de kvantitative og kvalitative metoder handler om, at de kvantitative metoder forsøger at finde ud af, hvor meget der er af noget, f.eks. hvor mange børn og unge der er anbragt uden for hjemmet,

mens de kvalitative metoder er optaget af at forstå og fortolke, hvordan nogle af de anbragte børn og unge oplever, føler og tænker omkring deres anbringelse.

Dette forhold og forskellene mellem de to metoder er interessante i denne sammenhæng, fordi de, alt andet lige, kommer frem til forskellige former for viden – selv hvis de hævder, at de undersøger det samme område.

Der er således stor forskel på, om man undersøger en gruppe anbragte børns hverdagsliv på en døgninstitution, eller om man undersøger, hvor mange unge der er anbragt uden for hjemmet i døgntilbud. Den første undersøgelse vil omfatte en lille gruppe børn, hvor man jo af gode grunde ikke ved, om det ser således ud på alle landets døgninstitutioner, mens den anden talmæssigt vil indfange alle børn anbragt uden for hjemmet. Ethvert forskningsdesign er imidlertid også en form for fravalg. Kvantitative undersøgelser kan udsige noget om udbredelsen af de fænomener, som de undersøger, f.eks. om antallet af børn og unge anbragt uden for hjemmet. Men kvantitative undersøgelser kommer ikke tæt på processer, følelser og handlinger mellem mennesker. Det gør derimod de kvalitative undersøgelser. Viden om en lille gruppe børn på en døgninstitution kan således anvendes til at udvikle viden om, hvordan fænomener og problemstillinger ser ud i praksis, og den kan bringes i spil til videre analyse af andre døgninstitutioners arbejde.

Inden for den kvalitative forskning finder vi en lang række forskellige metoder, f.eks. observationer, casestudier og interview. Ser vi hen over de indkomne undersøgelser, der fælles benytter sig af kvalitative metoder, fordeler det sig også således, at en lang række undersøgelser har foretaget interview med f.eks. socialpædagoger, ledere af døgninstitutioner, de anbragte unge og deres forældre. Inden for denne type af undersøgelser finder vi f.eks. Stokholm (2006), der har fulgt børns hverdagsliv på en døgninstitution, og Schwartz (2007), der har fulgt børn, forældre og pædagoger på døgninstitution.⁴⁸

Den tredje type af undersøgelser omfatter en lang række rapporter og evalueringer af udviklingsprojekter, som har direkte afsæt i socialpædagogers arbejde på døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder rundt om i landet, ofte med afsæt i en konkret problemstilling fra deres daglige arbejde med gruppen af børn og unge. Disse undersøgelser er ikke, hvad vi traditionelt betegner som forskningsbaserede, men er ofte beskrivelser af socialpædagogiske indsatser, knyttet til en særlig døgninstitution, f.eks. som vi ser det i rapporten fra Ung-

48 Både Stokholms og Schwartz's undersøgelser er belyst under tema nr. VI, *Anbragte børns hverdagsliv*.

domspensionens Jens Jessensvej, der forholder sig til anbragte pigers forhold til kriminelle eller kriminalitetstruede indvandrede drenge.⁴⁹

Den fjerde type af undersøgelser fordeler sig bredt hen over et materiale, der omfatter bøger, artikler og antologier, som på forskellig vis har beskæftiget sig med anbragte børn og unge, forskellige metoder i socialpædagogisk arbejde og forskellige teoretiske tilgange til dette. Begrebet undersøgelser er i denne sammenhæng lidt misvisende, da der ikke er tale om egentlige undersøgelser, men derimod om overvejelser, refleksioner og erfaringer fra praksis om anvendelse af en særlig metode, som det f.eks. belyses af Egelund (2001), der har skrevet en bog om erfaringer med miljøterapi i arbejdet med anbragte børn og unge.

De indkomne undersøgelser, rapporter, bøger, artikler og andet materiale er også baseret på nogle teoretiske forståelser af anbragte børn og unge. Teoretiske forståelser kan både være direkte beskrevet med tydelige afsæt i bestemte teorier, men teorierne kan også ligge implicit, altså ikke tydelige og beskrevne, i tilgangen til at forstå f.eks. anbragte børn og unges vanskeligheder eller i tilgangen til at forudsige, hvordan det vil gå denne gruppe videre i deres liv.

I en gennemgang af de indkomne undersøgelser kan der primært udskilles to overordnede teoretiske perspektiver, som jeg skal prøve at tydeliggøre i det følgende. Disse er med til at samle det overordnede billede af, hvilken viden vi har på området anbragte børn og unge i døgntilbud.

Det første teoretiske perspektiv, der kan identificeres, kan betegnes som et *overvejende psykologisk orienteret perspektiv*, mens det andet primært fokuserer på teoretiske forståelser om de *eksisterende samfundsforhold*. Der er imidlertid på ingen måde tale om et enten eller, men derimod om, at begge perspektiver overlapper hinanden. Den store forskel på dem ligger i, om de har fokus på barnet selv, eller om der er fokus på de samfundsmæssige omgivelser eller betingelser, som barnet vokser op under.

Det psykologiske perspektiv har fokus på selve barnet eller den unge og inddrager på forskellig vis teorier, der hører til inden for psykologien. Således har vi i gennemgangen af de indkomne undersøgelser set en lang række beskrivelser af risici, diagnoser og forklaringer på anbragte børn og unges vanskeligheder knyttet til forældres opdragelsesformer, omsorgssvigt og psykiske lidelser.

Risikoforskningen, som blev introduceret under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, har således sit teoretiske afsæt inden for det psykologiske perspektiv, med

49 Rapporten herfra er belyst under tema nr. V, *Socialpædagogiske indsatser*.

et fokus på at undersøge og forstå belastninger og sårbarhedsskabende livsforhold for barnet og den unge.

Det samfundsorienterede perspektiv har i højere grad sit fokus på de samfundsmæssige forhold, som anbragte børn og unge vokser op under. Her ses primært inddraget teoretiske perspektiver inden for den sociologiske tænkning, og der er her fokus på, hvordan og på hvilke måder samfundets moderne krav og vilkår har betydning for anbragte børn og unge. Hos Bryderup et al. (1999, 2001) såvel som hos Madsen et al. (2003) inddrages således også analyser af pædagogers handlinger og anbragte børn og unges kompetencer i relation til modernitets-teorier, f.eks. af Giddens (1994).

Det er dog en relativt begrænset mængde af de indkomne undersøgelser, der hører til inden for det såkaldte samfundsorienterede perspektiv. Størstedelen af de indkomne undersøgelser placerer sig, omend på forskellig vis, under det såkaldte psykologiske perspektiv.

Et tredje teoretisk perspektiv er vokset frem gennem de seneste år og skal derfor kort medtages her. Det er et såkaldt børneperspektiv på anbragte børn og unges hverdagsliv i døgntilbud. Dette perspektiv må antages at være relativt nyt i dansk sammenhæng, al den stund at de første bidrag hertil kommer fra Schwartz (2001), dernæst fra Nielsen & Zobbe (2003), Stokholm (2006), og Schwartz (2007) samt Schwartz et al. (2008).

Denne type af viden, som dækker over flere forskellige teoretiske perspektiver, har imidlertid det til fælles, at den viden, der indsamles, er meget praksisnær, dvs. situeret i de specifikke kontekster, hvorunder anbragte børn og unge lever deres liv, nemlig de forskellige døgntilbud. Her følges børnene og de unge over en længere periode, og deres hverdagsliv, udvikling og handlinger analyseres i relation til den døgninstitution, hvor børnene bor. Den viden, vi får fra dette perspektiv, viser os, at anbragte børn og unges liv også leves på tværs, altså mellem flere forskellige sociale arenaer, som skole, daginstitution, fritidsliv, kammerater, døgntilbud og familie. Den giver os også et fingerpeg om betydningen af anbragte børn og unges relationer med andre anbragte børn og unge; relationer som er vigtige for den enkelte og for gruppen som helhed.

Skal vi samle op på de forskellige teoretiske perspektiver og de forskellige forskningsmetoder, der er bragt i anvendelse i de inddragede publikationer i dette arbejdsrapport, så kan man sige, at de forskellige undersøgelser har *forskellig adgang* til anbragte børn og unges liv og deres betingelser og muligheder for at leve deres liv, før, under og efter en anbringelse.

De forskellige adgange til at udforske anbragte børn og unge spænder således over statistiske analyser af børnenes opvækstforhold, spørgeskemaundersøgelser, der retter sig mod de professionelle der arbejder med og rundt om børnene og de unge, såvel som interview med forældre, børn og unge, professionelle og andre relevante parter i en anbringelse.

Disse forskellige adgange til de anbragte børn og unge åbner naturligvis for forskellige former for viden om børnene og de unge. Når vi spørger tidligere anbragte unge om deres liv, får vi således én form for viden, knyttet direkte til den unge, mens en anden form for viden træder frem, når en undersøgelse følger en gruppe børn, deres forældre og de professionelle rundt om børnene.

Det, at vi har viden fra mange forskellige stædter og perspektiver og fra forskellige adgange, kan virke meget komplekst og vanskeligt at få greb om – for hvad er den ”sande” viden om anbragte børn og unges liv? Hvordan bliver denne viden til gavn for netop dem og deres forældre, og hvordan kommer den til at gavne de professionelle, som varetager omsorgs- og udviklingsopgaverne rundt om børnene og de unge?

Med afsæt i ovenstående er det således vigtigt at pointere, at viden ikke omfatter fuldstændige og entydige sandheder, men at den må anskues som noget, der er en flig af noget, set fra ét perspektiv, f.eks. barnets, forældrenes, de professionelle eller forskernes. Den viden, vi får og har indsamlet for nuværende, kan således aldrig rumme den endelige sandhed om anbragte børn og unge i døgntilbud, men må derimod i højere grad anskues som en flerhed af forskellige perspektiver, der tilsammen og hver for sig medvirker til at skabe viden om anbragte børn og unge i døgntilbud. Det er viden, der kan medvirke til at udpege problemstillinger, vanskeligheder og dilemmaer, men også nye måder at forstå og handle på i relation til det fortsatte arbejde med denne gruppe af børn og unge.

Udgangspunktet for denne vidensopsamling var en lang række spørgsmål, som Socialpædagogernes Landsforbund (SL) ønskede at få svar på. De mange spørgsmål bevægede sig bredt hen over en lang række aspekter af anbragte børn og unges liv, både før, under og efter et anbringelsesforløb. I søgeprocessen og analysen af det indkomne materiale til vidensopsamlingen rejste der sig imidlertid også et yderligere meget påtrængende spørgsmål, som kunne være relevant at få svar på. Det sidste og vigtige spørgsmål er: Hvordan eller i hvilket omfang kan den viden, der nu er indsamlet på området, anvendes i praksis rundt omkring i landet blandt socialpædagoger, der rent faktisk arbejder med denne gruppe børn og unge?

På den ene side kan vidensopsamlingen stå alene og læses som en oversigt over den eksisterende viden om anbragte børn og unge i døgntilbud og de svar,

denne giver på en lang række spørgsmål knyttet til anbragte børn og unge og socialpædagogisk arbejde.

På den anden side, eller på samme tid, kan den viden, vi har for nuværende gennem denne vidensopsamling, også kalde på et fokus på, hvordan denne viden er relevant for den socialpædagogiske praksis.

Dette spørgsmål lader sig naturligvis ikke entydigt besvare, men den mængde af publikationer, der er indkommet og medtaget i vidensopsamlingen, rummer forskellige muligheder for at indfange komplekse problemstillinger og dilemmaer, som det socialpædagogiske arbejde indeholder, al den stund at der er tale om, at socialpædagoger på forskellig vis varetager omsorgen for udsatte børn og unges udvikling og trivsel, mens de er anbragt i døgntilbud.

At indfange kompleksitet og dilemmaer, udfordringer og betingelser ved det socialpædagogiske arbejde med denne gruppe børn og unge, de professionelle handlinger og bevæggrunde, samt børnene, de unge og deres forældres liv, følelser, tanker og problemer, medvirker til at belyse og give en yderligere forståelse af anbragte børn og unges liv. En række af de indkomne publikationer åbner netop for at indfange forståelsen af at socialpædagogik og socialt arbejde med børn og unge i socialt udsatte livssituationer (Mathiesen, 1999), er kompleks og rummer både problemstillinger, udfordringer, men sandelig også muligheder. Muligheder for udvikling og forandring, men også mulighed for at hjælpe denne gruppe børn og unge. På mange måder kan denne vidensopsamling således også bidrage til at indramme konturerne af socialpædagogik i en dansk sammenhæng, både i teori, metode og i praksis.

13.

Sammenfatning

Udgangspunktet for denne vidensopsamling har været at indsamle og systematisere eksisterende viden om børn og unge anbragt uden for hjemmet i døgntilbud. Arbejdspapirets materiale omfatter undersøgelser, rapporter, bøger, artikler fra tidsskrifter og beskrivelser fra socialpædagogisk praksis omfattende perioden 1995-2010. Der er inddraget i alt 99 undersøgelser, der fordeler sig over et bredt område af anbragte børn og unges liv.

Socialpædagogernes Landsforbund (SL) har ønsket at opnå viden om anbragte børn og unge i døgntilbud, både viden, der er forskningsbaseret, og viden udviklet lokalt i de forskellige praksisser, hvorunder anbragte børn og unge lever. Det er samtidig en viden, der er specifikt knyttet til døgntilbud, altså viden om døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder, hvorfor publikationer om børn og unges anbringelse særskilt i familiepleje og andre foranstaltninger ikke er medtaget i herværende sammenhæng.

Socialpædagogernes Landsforbund havde udfærdiget en række spørgsmål knyttet til anbragte børn og unge i døgntilbud, som de ønskede at indfange viden om.

Spørgsmålene kan læses i arbejdspapirets afsnit 2, og det er spørgsmål, der dækker en bred del af de mange aspekter af anbragte børn og unges liv. De handler både om betingelser ved et anbringelsesforløb og om muligheder for udvikling, forandring og forbedring af anbragte børn og unges livsforhold.

Der er således tale om at opnå en bred viden på anbringelsesområdet og døgntilbud, hvorfor de pågældende spørgsmål efterfølgende blev inddelt i en række temaer, der kunne rumme de forskelligartede spørgsmål.

Der var grundlag for at inddele spørgsmålene i ni temaer, der fordeler sig over spørgsmål om hvem de anbragte børn og unge er, spørgsmål knyttet til effekter af anbringelse, og de mere sagsorienterede forhold, der knytter sig til et anbringelsesforløb. Hertil kommer viden om, hvilke typer af indsatser vi ser på anbringelsesområdet, såvel som viden om anbragte børn og unges skolegang, uddannelse og hverdagsliv og om socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet. Afslutningsvis berører de to sidste temaer viden om tidligere anbragte børn og unge samt viden om sundhed, trivsel og fritidsliv.

I det følgende samles der først op på den viden, der eksisterer under hvert tema. Dernæst afsluttes med en række fælles overvejelser knyttet til den generelle viden på anbringelsesområdet.

Under tema nr. I, *Anbragte børn og unge*, præsenteredes otte undersøgelser, rapporter og andet materiale, der indkredser gruppen af anbragte børn og unge. Her skitseredes viden, som beskriver anbragte børn og unges vanskeligheder, deres årsager til anbringelse samt sociale og emotionelle problemstillinger.

Opsummerende for dette tema om anbragte børn og unge kan vi sige, at der er tale om børn og unge, som kommer fra meget vanskelige opvækstvilkår, og som bærer på en lang række problemstillinger i deres tilværelse. Ligeledes er der tale om børn, som kommer fra familier med store socioøkonomiske problemer, manglende uddannelse og manglende tilknytning til arbejdsmarkedet.

Vi kan endvidere indfange, at der for gruppen af børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk er tale om nogle andre problemstillinger, som især for pigernes vedkommende er knyttet til konflikter mellem familien og det danske samfunds normer og værdier. Endvidere eksisterer der en særligt sårbar gruppe, der omfatter de uledsagede flygtningebørn, som er repræsenteret på alle typer af anbringelsessteder.

Den viden, vi har på området, er præget af kvantitative forskningsmetoder, som har sin styrke i at kunne indfange generelle statistiske udsigelser for en kohorte af børn. De trækker på store mængder af tal, således at mange børn indgår i undersøgelserne ud fra bestemte kriterier. Hvad vi imidlertid mangler på dette område, er viden, der kommer tæt på de anbragte børn og unge og følger dem i deres tilværelse, altså forskning med et mere kvalitativt design.

Den primære viden på dette område knytter sig til den såkaldte risikoforskning (Rutter, 1985, 2000), som på den ene side har en tyngde i at kunne udsige risikofaktorer og belastninger i børnenes og de unges liv, men som på den anden side ikke i tilstrækkeligt omfang åbner for at se denne gruppe af børn og unge som forskellige børn og unge, der lever forskellige liv med vidt forskellige betingelser og muligheder for at håndtere deres livsmuligheder. Vi mangler således viden med et smallere forskningsdesign, der kan følge børnene og de unge, og vi mangler forskning med teoretiske indfaldsvinkler, der åbner for andre perspektiver end de mere socialpsykologiske og klinisk-psykologiske perspektiver, som for nuværende eksisterer på dette område.

Under tema nr. II er der inddraget publikationer, der har beskæftiget sig med *effekter af anbringelse* af børn og unge i døgntilbud. Under dette tema er der inddraget otte publikationer, som på forskellig vis drøfter og undersøger effekter eller virkninger af anbringelse.

Ingen af publikationerne påkalder sig at være klassiske, traditionelle effek-

tundersøgelser, men de berører på hver deres måde forskellige begreber rundt om betydningen af effekter af anbringelse.

De otte publikationer er efter gennemlæsning blevet inddelt i tre grupperinger, således at den første gruppering omfatter undersøgelser foretaget af SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, mens den anden gruppering omfatter såkaldte andre typer af undersøgelser. Den tredje gruppe af undersøgelser omfatter de klinisk-psykologisk orienterede effektundersøgelser.

Der er ingen af undersøgelserne i de første to grupperinger, der egentligt undersøger effekter af anbringelse. Derimod undersøger de, hvordan en positiv anbringelse finder sted, eller de udpeger en række forhold i anbringelsesprocessen og forløbet, som er vigtige for barnet eller den unge og forældrene, f.eks. betydningen af samarbejde med forældre, børnenes fritidsliv og sammenhæng mellem institutionsliv og det øvrige samfund.

For den sidste gruppe af undersøgelser, hvor to klinisk-psykologisk orienterede studier er belyst, findes der et enkelt studie, der direkte undersøger effekten af psykodynamisk, miljøterapeutisk døgnbehandling for såkaldte behandlingskrævende børn. Dette studie, som dog kun omfatter 24 børn, kalder på yderligere udforskning af denne type af behandlingsform for anbragte børn og unge, idet resultaterne fra undersøgelsen viser en god effekt af den miljøterapeutiske indsats hos børnene. Indsatsen medvirker til positive ændringer i personlighedens struktur og funktion hos børnene.

En egentlig viden på anbringelsesområdet knyttet til begrebet effekt er imidlertid ikke fremkommet i søgeprocessen. Vi må således for nuværende konstatere, at viden om effekter af anbringelse ikke er tilstrækkelig belyst i dansk sammenhæng til at kunne give endelige konklusioner på området.

Under tema nr. III blev der inddraget en lang række ”sagsorienterede” spørgsmål med afsæt i SLs notat. Her er der således inddraget de spørgsmål, der er knyttet til at indfange viden om betydningen af handleplaner, behandlingsplaner og anbringelser i døgntilbud. Der blev endvidere sat fokus på at indfange viden om betydning af inddragelse af både børn, unge og forældre i anbringelsesforløbet, samt om forvaltningens betydning og rolle i anbringelsesforløbet. Dette tema omhandler også viden om tilsyn og døgnanbringelser.

Under dette tema er der indkommet 14 publikationer, hvorfor det må siges at være et relativt veludforsket område.

For nuværende kan vi sammenfatte, at der er en række af de ovennævnte områder, der er viden omkring. Det drejer sig især om den mere sagsorienterede anbringelsespraksis, som handler om, hvordan anbringelse sættes i værk i de forskellige kommuner, og om sagsbehandlernes vurderinger og handlinger i forskellige sagsforløb:

- En lang række af de undersøgelser, der er inddraget, belyser, at det er ganske svært at afgøre, hvilke børn der anbringes på hvilket grundlag, og hvilke børn der ikke anbringes, altså en tilsyneladende vilkårlighed, som også går igen i selve indsatsen i relation til børnene og de unges beskrevne problemstillinger.
- Der eksisterer viden om, i hvilket omfang børn og forældre inddrages og høres i anbringelsesforløb uden for hjemmet samt om udfærdigelse af handleplaner. Her viser flere af undersøgelserne, at forældrenes forhold og problemer beskrives, men at børnene ofte ikke er beskrevet i sagsarbejdet, og ofte er de heller ikke inddraget i anbringelsen; de høres eller informeres kun.
- Endvidere er der viden om tilsyn med børn og unge i døgnanbringelse. Dette område beskrives som et relativt uudforsket område, men det betones som afgørende, at anbragte børn og unge modtager tilsyn under deres anbringelsesforløb, da dette er med til at sikre kvalitet i anbringelsen.
- Afslutningsvis findes der viden om sammenbrud i anbringelser. Her viser den seneste undersøgelse, at 44 procent af de unge har oplevet et eller flere sammenbrud under deres anbringelsesforløb. For de unge i den danske undersøgelse vises det, at der i cirka to tredjedele af anbringelserne sker et sammenbrud inden for det første år. Hertil kommer, at årsagerne til sammenbrud i anbringelser primært er såkaldte systemfaktorer, der omfatter forhold som sagsbehandlerskift og finansielle restriktioner i kommunerne. Dette betyder, at det grundet økonomi er vanskeligt at finde egnede anbringelsessteder.
- Samtidig kan det vises, at også stabilitet i anbringelsesforløb er knyttet til de såkaldte systemfaktorer; at der er udfærdiget en handleplan, at den unge er enig i anbringelsen, og at den unge forud for anbringelsen har været placeret i aflastning.

Under tema nr. IV samlede der sig en række spørgsmål, som sammenfattende knytter an til viden om selve anbringelsesforløbet. Det handlede således om at svare på de spørgsmål, som fokuserer på at skabe viden om betydning af tidlige indsatser rettet mod børn, unge og forældre, såvel som børn og unges vurderinger af, om de profiterer af anbringelse.

Dette tema rummer en lang række rapporter og undersøgelser, som beskriver socialpædagogisk praksis og socialpædagogers arbejde og tilrettelæggelse af arbejdet med anbragte børn og unge. Dette tema er det mest omfattende, idet der landet over er foretaget en lang række udviklingsprojekter, forskningsbaserede undersøgelser og rapporter med henblik på at udforske socialpædagogisk arbejde på døgninstitutioner og opholdssteder. Der er i alt 28 publikationer under dette tema.

Den viden, vi kan belyse med afsæt i de indkomne publikationer, knytter an

til følgende forhold: Der kan identificeres forskellige typer af pædagogiske indsatser inden for døgntilbudsområdet, hvor især den såkaldt miljøterapeutiske, den systemiske og den strukturelle pædagogik er identificeret i en række af de indkomne publikationer. Under disse forskellige indsatser beskrives teoretiske og metodiske aspekter af pædagogikken, primært med afsæt i lokale institutioners arbejde med den pågældende pædagogik.

De institutioner, der anvender de to første typer af pædagogik, henholdsvis den miljøterapeutiske og den systemiske, knytter an til egentlige behandlingsinstitutioner med behandlingskrævende børn og unge, der beskrives som havende store emotionelle og sociale vanskeligheder. Beskrivelsen af den såkaldte strukturelle pædagogik placeres på de to institutioner, der havde fokus på det pædagogiske arbejde på de to opholdssteder, som var blevet etableret med henblik på modtagelse af unge i alderen fra 12-15 år med alvorlig eller kriminalitetstruet adfærd, og som overvejende har anden etnisk baggrund end dansk.

Herudover kan der identificeres en række aspekter eller karakteristika ved socialpædagogisk arbejde i døgntilbud. Dette er karakteristika, der knytter an til forskellige måder og forståelser at arbejde socialpædagogisk på, og disse er indfanget igennem foreløbigt tre forskningsbaserede projekter, der på en række områder undersøger arbejdet på døgninstitutioner. Særligt omsorgsbegrebet står centralt i arbejdet med anbragte børn og unge, både som en tænkemåde og i forskellige handlinger knyttet til arbejdet.

Endvidere er der indkommet en række publikationer, som på forskellig vis omfatter udviklings- og evalueringsprojekter af socialpædagogisk praksis. Fælles for de pågældende publikationer er, at de tager afsæt i problemstillinger lokaliseret på den konkrete døgninstitution, hvilket har ført til et udviklingsprojekt, hvor der er foretaget en efterfølgende evaluering. De inddragede publikationer tager afsæt i emner, der f.eks. knytter an til hverdagsliv, skolegang, udvikling af relationer mellem pædagoger og unge, eller nye måder at tænke og handle på i forhold til problemstillinger i det daglige pædagogiske arbejde.

Afslutningsvis har dette tema samlet op på de indkomne publikationer med henblik på at indkredse forskellige typer af indsatser i relation til forskellige aldersgrupper. Her belyses det, at særligt området for de små børn anbragt uden for hjemmet er et område, der ikke i særligt omfang er forskningsmæssigt belyst og ej heller har været genstand for udviklingsprojekter.

Under tema nr. V er den viden, der eksisterer på området i relation til anbragte *børn og unges skolegang*, uanset om de anbragte børn og unge går i almindelig folkeskole eller i såkaldt intern skole, blevet udforsket. Der er under dette tema i alt 11 undersøgelser, rapporter m.m.

Set i relation til spørgsmålet om, hvad vi ved om anbragte børn og unges sko-

legang, kan dette sammenfattes i en række opsummerende punkter med afsæt i, hvad de inddragede undersøgelser har belyst:

- Der er ikke i selve visitationsprocessen tilstrækkeligt fokus på betydningen af barnets skolegang.
- Den undervisning, der foregår på opholdssteder og døgninstitutioner, altså de såkaldte interne skoler, har et stærkt fokus på de anbragte børn og unges problematiske opvækst, og den udvikler ikke i tilstrækkelig grad læringsmiljøer, der støtter børnenes kompetencer fremadrettet mod en såkaldt integration til en normal folkeskole.
- Forskningen på området viser, at anbragte børn og unge klarer sig dårligere i deres skolegang end både ikke-anbragte børn og gruppen af udsatte børn, som ikke er anbragt.
- Ca. halvdelen af de anbragte børn og unge går i en almindelig folkeskole. Tallene fordeler sig således, at 47 procent af de anbragte børn modtager almindelig undervisning i folkeskolen, set i forhold til gruppen af ikke-anbragte børn, for hvem tallet er 87 procent.
- Flere undersøgelser viser, at de fleste af de anbragte børn og unge ikke er på et aldersvarende skoleniveau, ligesom de ikke forventes at kunne opnå FSA.
- Anbragte børn og unge har det generelt sværere i deres skolegang, knyttet til problemer med samvær med kammerater og konflikter med lærere – altså såkaldte trivselsproblemer.
- Beskrivelser fra tidligere anbragte vidner om, at der er oplevelser med eksklusion og mobning i skolen, og at det er svært at passe sin skolegang, når hjemmelivet er i kaos.
- Der er også beskrivelser af, at skolen har stor betydning, særligt gode lærere, der udviser opmærksomhed og omsorg for barnet. Der er ikke et entydigt billede af, om skoleskift under anbringelse er godt eller dårligt, snarere er der tale om individuelle vurderinger i relation til det enkelte barn.

Under tema nr. VI samlede sig viden om det liv, som børn og unge lever, mens de rent faktisk er anbragt. Her fokuseres særligt på forskningsbaseret viden med et såkaldt *børneperspektiv*, altså viden der har fokus på børn og unges oplevelser af deres hverdagsliv i døgntilbud. I relation til SLs opstillede spørgsmål sammenfattes her også perspektiver på venskaber for anbragte børn og unge, mødet mellem børn, unge og voksne i døgntilbud samt viden om betydningen af forældresamarbejde.

Der er under dette tema 12 publikationer, som har det til fælles at de, om end på forskellig vis, undersøger og udforsker henholdsvis anbragte børn og unges eller deres forældres perspektiver på en anbringelse udenfor hjemmet.

I herværende sammenhæng er der trådt en række forskningsbaserede undersøgelser frem i relation til børneperspektivet på anbragte børns hverdagsliv. De pågældende undersøgelser har det til fælles, at de anlægger et ofte meget smalt kvalitativt forskningsdesign, f.eks. børn der er anbragt på en eller to døgninstitutioner, som følges over en længere periode gennem observationer, interview med børnene, pædagogerne og børnenes forældre. Der anvendes også andre typer af metoder, f.eks. videooptagelser af børns dagligdag, som børnene efterfølgende ser og kommenterer på.

Inden for denne type af forskning træder der også en række teoretiske forståelser frem af anbragte børn og unge, som på afgørende vis sætter fokus på denne gruppe børn og unge som kompetente og aktive aktører i deres eget liv. Børnene skal håndtere et liv på flere forskellige og samtidige arenaer, f.eks. døgninstitutionen, skolen, daginstitutioner, kammerater og familieliv.

Her indfanges viden om, hvordan anbragte børn og unge tænker, føler og handler i deres liv, på tværs af de forskellige arenaer, de skal håndtere, og på hvad der har betydning for dem i deres hverdagsliv.

En række af de pågældende undersøgelser udpeger især de anbragte børn og unges indbyrdes relationer som særligt betydningsfulde, idet disse relationer bruges til at skabe mening, nærvær og relationer. Endvidere vises betydningen af en aktiv inddragelse af forældrene i børnenes hverdagsliv på institutionen, såvel som betydningen af, at de professionelle voksne varetager både omsorgs- og udviklingsopgaverne knyttet til barnet.

Endvidere er der en række publikationer, som undersøger forældrenes perspektiver på, at deres barn er anbragt uden for hjemmet. Dette er en meget sammensat gruppe af publikationer, der omfatter en håndbog til forældre med anbragte børn, såvel som bøger, rapporter og forskningsbaserede undersøgelser.

Fællestrækket for disse undersøgelser er deres fokus på betydningen af at inddrage forældrene aktivt i barnet/den unges anbringelse. Forældrenes oplevelser og vurderinger af barnets anbringelse har stor betydning for, hvordan det går barnet i selve anbringelsesforløbet.

Under tema nr. VII er der sat fokus på den viden, der er om anbragte børn og unge og kriminalitet. Her inddrages både viden om socialpædagogiske indsatser på området samt viden om betydning og effekter af disse indsatser. Sammenfattende må det først og fremmest konkluderes, at socialpædagogiske indsatser rettet mod kriminalitet er et område, som er relativt underbelyst i forskningsfeltet. I betragtning af, at det lovgivningsmæssigt gennem adskillige år har været muligt at anbringe børn og unge på sikrede institutioner, er det påfaldende, så få undersøgelser der har haft fokus på dette område. Der er i søgeprocessen til dette tema fundet ni publikationer.

Den viden, vi har for nuværende, er således stærkt begrænset og må anskues som konturerer af et socialpolitisk og socialpædagogisk område, der i høj grad har behov for at blive yderligere udforsket.

Hvis vi skal udlede noget, kan de eksisterende publikationer fortælle noget om de aspekter, der kunne danne grundlag for yderligere undersøgelser. Her tænkes især på viden om de anbragte unge og deres forældre. Hvordan er deres oplevelser og vurderinger af de unges livsforhold på de sikrede institutioner, både under og efter en anbringelse på sikret institution? Endvidere er der behov for yderligere udforskning af den pædagogiske praksis på de sikrede institutioner, herunder yderligere viden om skolegang, værkstedsaktiviteter og dagligdagens pædagogiske tilrettelæggelse. Endelig er der brug for specifikke undersøgelser, der følger de unge efter et anbringelsesforløb med henblik på at identificere pædagogiske indsatser, der kan medvirke til at støtte denne gruppe af unge i deres videre liv.

Under tema nr. VIII samler sig viden om udskrivning af anbragte børn og unge fra døgntilbud med særligt fokus på foranstaltninger som efterværn eller andre typer af støtte til tidligere anbragte. Der undersøges endvidere i dette tema, om der eksisterer viden om kontakt og samvær mellem tidligere anbragte, deres forældre og døgntilbuddets medarbejdere.

Under tema nr. VIII indfanges også viden, der belyser tidligere anbragte børn og unges oplevelser af deres anbringelsesforløb, samt hvordan de selv oplever, at det er gået dem videre i deres liv. Temaet inddrager endvidere viden, undersøgelser og forskning, som ser på tidligere anbringelser fra børnene og de unges perspektiv.

Under tema nr. VIII er der alt 16 publikationer, som berører temaet udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser.

Karakteristisk for de indkomne publikationer er, at der er meget begrænset forskningsbaseret materiale, og at de undersøgelser, der er forskningsbaserede, er relativt små undersøgelser, dvs. at de baserer sig på et datagrundlag med kun få grupper af børn og unge. Egentlige longitudinelle undersøgelser, altså den type, der følger de unge konsekvent og systematisk efter anbringelse og videre ind i deres voksenliv, eksisterer således ikke for nuværende i en dansk sammenhæng.

Kigger vi i et bredt vue hen over de 16 indkomne publikationer, kan vi foreløbigt indfange tre områder, hvor der for nuværende eksisterer viden på området. Det drejer sig om hjemgivelse fra anbringelse, efterværn og tidligere anbragtes oplevelser.

Under området hjemgivelse er der sat fokus på, hvordan en hjemgivelse foregår fra anbringelse til eget hjem. Her er den forskningsbaserede viden stærkt begrænset, og kun en enkelt undersøgelse belyser, via de unge selv, at hjemgi-

velse til eget hjem ikke nødvendigvis er behæftet med glæde. Der er behov for at give børnene og de unge mulighed for at komme tilbage til anbringelsesstedet, såfremt det ikke fungerer at komme hjem. Vi ved faktisk meget lidt om selve processen. Hvorfor hjemgives børn og unge, hvad kommer de hjem til, og hvordan det går derhjemme?

Under det andet område, efterværn, er der ligeledes meget begrænset forskningsbaseret viden om hvordan og på hvilke måder efterværn tilbydes og tilrettelægges samt om betydningen af indholdet i en efterværnsindsats. Derimod belyses betydningen af denne indsats som værende afgørende for de unge, der skal stå på egne ben i deres tilværelse i en relativ ung alder.

Det tredje og sidste område omfatter de tidligere anbragte børn og unges egne stemmer om deres liv og oplevelser. Her er der flere publikationer indkommet, men fortsat også meget få med et forskningsbaseret undersøgelsesdesign. De typiske undersøgelser på dette område omfatter relativt små grupper af unge, der på forskellig vis fortæller om deres liv ud fra en række tematikker, der fokuserer på selve anbringelsen og livet derefter. For mange af de adspurgtes vedkommende beskrives det som et svært liv med vanskeligheder ved at få en uddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, bolig, styr på økonomi og andre af voksenlivets krav.

Under tema nr. IX blev der sat fokus på undersøgelser, der indfanger viden om anbragte børn og unges helbred, sundhed, fritidsliv og deres generelle trivsel og udvikling. Hvad ved vi om, hvordan denne gruppe børn og unge fysisk og psykisk udvikler sig, både før, under og efter anbringelsesforløb? Den forskningsbaserede viden inden for området knyttet til helbred, sundhed, trivsel og fritidsliv må siges at være stærkt begrænset. Det samme gælder for andre former for publikationer om dette tema, idet der ikke særskilt er fremkommet rapporter, beskrivelser og undersøgelser med disse begreber i søgeprocessen.

Vi har således for nuværende kun fire publikationer medtaget under dette tema. Går vi mere bagvendt til værks, kan en lang række af de undersøgelser, som er inddraget under flere af de andre temaer i arbejdspapiret, dog implicit medvirke til at fortælle os noget om anbragte børn og unge, f.eks. i forhold til denne gruppes psykiske trivsel. Men specifikt i forhold til sundhed og helbredsforhold er der ikke indkommet yderligere viden. Det samme gælder for anbragte børn og unges fritidsliv og betydningen heraf for denne gruppe børn og unges trivsel og udvikling.

Vi må altså for nuværende konstatere, at dette er et område med meget begrænset viden, men at de undersøgelser, der er medtaget, belyser, at anbragte børn og unge er en gruppe, som er meget sårbare over for sygdom og dårlig trivsel generelt, såvel som over for diagnoserelaterede sygdomme.

Resultaterne af den indsamlede viden på området anbragte børn og unge i døgntilbud viser os både konturerne af en række forhold ved børn og unges anbringelse, som er ganske velbelyst både forskningsmæssigt og mere generelt, og konturerne af nogle forhold ved børn og unges anbringelse, som i høj grad mangler at blive tilstrækkeligt belyst.

De forhold ved anbringelse af børn og unge, der tilsyneladende indtil nu har haft den største forskningsmæssige bevågenhed, knytter an til tema nr. III, *Visitation til anbringelse*, tema nr. IV, *Socialpædagogiske indsatser på anbringelsesområdet* samt tema nr. V, *Anbragte børn og unge i forhold til skole og uddannelse*, sidstnævnte dog primært i forhold til skolegang, mens selve uddannelsesforholdet stort set er fraværende i dansk sammenhæng.

De øvrige temaer fordeler sig således, at der findes en række forskningsbase-rede undersøgelser og andre typer af viden i forhold til, hvem de anbragte børn og unge er (tema nr. I), såvel som en begyndende viden om anbragte børn og unges hverdagsliv (tema nr. VI), og noget viden om tema nr. VII, der omfatter udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser. Fælles for de tre temaer er dog, at de tegner konturerne af et behov for mere viden på området, idet de udpeger og indfanger problemstillinger, der udfordrer forståelserne af anbragte børn og unge, som en særligt sårbar gruppe med store emotionelle, sociale og læringsmæssige vanskeligheder.

Når disse tre temaer ses i en sammenhæng, åbner det således for en kompleksitet, der på den ene side belyser ofte meget risikobetonede og belastende opvækstforhold og livsbetingelser, og på den anden side, således som vi ser det under tema nr. VI, at anbragte børn og unge også er endog meget kompetente børn, der formår at mestre ofte vanskelige og modsætningsfyldte krav i deres hverdagsliv, og som på forskellig vis søger at få deres barndoms- og ungdomsliv til at hænge sammen på flere forskellige sociale arenaer.

Føjer vi det sidste tema om udskrivning, efterværn og tidligere anbragtes liv og oplevelser hertil, så ser vi, at den viden, vi har på området, også belyser, at tidligere anbragte børn og unge ofte har det svært i deres begyndende voksentilværelse, ofte står alene om alle voksenlivets krav og opgaver, og at disse udfordringer er vanskelige at håndtere. De tre temaer kalder på mere viden i et børneperspektiv eller hverdagslivsperspektiv, således at vi i langt højere grad kan følge denne gruppe børn og unge før, under og efter et anbringelsesforløb.

For tema nr. II, VII og IX, der omfatter viden om effekter af anbringelse, viden om anbragte børn og unge og kriminalitet og viden om anbragte børn og unges sundhed, trivsel og fritidsliv, gælder det sammenfattende, at viden om disse tre områder, om end forskellige i deres fokus, stort set er fraværende i dansk forskning.

Der er stort set ikke fundet nogen publikationer til disse tre temaer i søge-

processen, hvilket kalder på yderligere overvejelser. Disse overvejelser knytter især an til, at der ofte i medierne tales om, at det ikke nytter noget at anbringe børn og unge, da det ikke har nogen effekt. Også den generelle socialpolitiske udvikling viser markante fald i anbringelsesfrekvensen. For nuværende må vi, med afsæt i den eksisterende viden på området, fastholde, at vi ikke har tilstrækkeligt forskningsbaseret grundlag til at foretage den form for konklusioner.

Selve effektbegrebet er uklart og diffust, trukket over i en socialpædagogisk/socialfaglig kontekst, og aftvinger endnu mere udforskning af, hvordan og på hvilke måder vi hensigtsmæssigt kan følge børn og unge, hvis liv har været præget af anbringelse uden for hjemmet i en kortere eller længere periode, med henblik på at fortælle noget om, hvordan det går dem i deres videre liv. Først når vi har denne type af viden, kan vi begynde at udsige nogle mere håndfaste overvejelser om betydningen af et anbringelsesforløb.

Overvejelserne knytter også an til, at vi gennem en længere årrække har anbragt unge med kriminel adfærd på sikrede institutioner rundt om i landet, dvs. på institutioner, hvor unge i en kortere eller længere periode er lukket inde, uden at vi for nuværende har nogen viden om, hvad dette betyder for de unge. Der er heller ikke tilstrækkelig forskningsbaseret viden om, hvad der egentligt foregår behandlingsmæssigt og socialpædagogisk i disse sammenhænge.

Nogle børn og unge anbringes også på de såkaldt sikrede institutioner til pædagogisk eller psykologisk observation, hvilket er en anbringelsesform, der heller ikke eksisterer forskningsbaseret viden om. Vi ved således ikke, hvad disse observationsperioder omfatter, hvor længe de står på, hvad de giver børnene og de unge af muligheder og betingelser, såvel som hvad der sker med børnene og de unge efterfølgende.

Bemærkelsesværdigt er det også, at denne gruppe unge, som ikke er anbragt ved dom eller venter på domsfældelse, er anbragt til observation sammen med unge, der har begået kriminalitet. Disse forhold må nødvendigvis kalde på meget mere viden.

Endvidere er det vigtigt at inddrage overvejelser over, at vi ikke har viden om anbragte børn og unges sundhed, trivsel og fritidsliv. Under dette tema er der således kun fundet fire publikationer, hvilket vidner om, at der her er tale om forhold ved anbragte børn og unges liv, som endnu ikke har fået forskningsmæssig bevågenhed. En række af de øvrige indkomne publikationer berører dog disse emner bagvendt, altså med andre fokus, men hvor der alligevel kan indfanges viden. Der er imidlertid ikke tale om særskilte forskningsområder, hvor der både teoretisk og empirisk er foretaget vidensudvikling.

Med afsæt i et samlet overblik over den eksisterende viden på området anbragte børn og unge i døgntilbud og de indledningsvist beskrevne spørgsmål, som

SL ønskede at opnå viden om, må vi for nuværende konstatere, at det generelle billede, der tegner sig, er, at anbragte børn og unge og deres liv, udvikling, vanskeligheder og problemstillinger knyttet til et anbringelsesforløb i døgn-tilbud, fortsat er et relativt uudforsket område – set i relation til omfanget, af hvor længe børn og unge rent faktisk er blevet anbragt uden for hjemmet i en dansk sammenhæng, såvel som i relation til de mange økonomiske og menneskelige ressourcer, der bringes i anvendelse i denne sammenhæng. Sidst men absolut ikke mindst er det også tankevækkende, at vores viden om en gruppe af børn og unges liv fortsat er relativt sparsomt udfoldet, al den stund at der jo netop er tale om børn og unge, hvor det er vurderet, at de hjemlige forhold er så socialt belastende, at det stiller krav om en anbringelse uden for hjemmet.

14. Referencer

- Ainsworth, M. et al. (1978). *Patterns of Attachment, a Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum.
- Andersen, B. H. (1995). *Kommunernes udarbejdelse af planer i anbringelsessager*. 95:6. København: Socialforskningsinstituttet.
- Andersen, T. (2004). *Bøgholtprojektet. Pædagogisk praksis, livsforløb og tilbageblik på behandlingsinstitutionen Bøgholt*. Århus: Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- Andersen, T. (2004). *Kontekst og personlighed. En undersøgelse af muligheden for mønsterbrud på mikroplan med fokus på selvregulerende forhold*. Serie: Anbragt på døgninstitution (7). Viborg: Forlaget PUC.
- Andersen, U. et al. (2005). "Socialpædagogisk praksis på Glostrup Observations- og behandlingshjem." I: Bryderup, I., (red.) (2005). *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge. Beskrivelser og dokumentation*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Andersen, D. (2008). *Anbragte børn i tal, kvalitative analyser af data om børn, der er anbragt uden for hjemmet med fokus på skolegang, delrapport nr. 1*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Andersen et al. (2010). *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.
- Andersen, E. M. (2003). *Landet bag kaos. Baglandet på Vesterbro – et sted for tidligere anbragte*. København: Forlaget AXEL.
- Ankestyrelsens statistikker (2009). *Børn og unge anbragt uden for hjemmet*. Kommunale afgørelser, årsstatistik 2009.
- Balvig, F. (2000). *Risikoungdom. Ungdomsundersøgelsen 1999*. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- Bateson, G. (2005). *Mentale systemers økologi*. København: Akademisk Forlag.
- Bengtsson et al. (2008). *Kortlægning af kommunernes foranstaltninger til udsatte unge. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bonke, J. & Kofoed, L. (2001). *Længerevarende behandling af børn og unge i sikrede pladser – en evaluering*. København: Socialforskningsinstituttet.

- Bossi-Andresen, G. (2005). *Fritidsliv – fritidens betydning for anbragte børn*. København: UFC Børn og Unge og KABU. Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005, Temahæfte.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base, Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bryderup, I. M. (1999). *Drop afmagten – socialpædagogisk arbejde, De unges hus, Roskilde Amt*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Bryderup et al. (2001). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud*. København: Danmarks Pædagogiske Institut/Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup et al. (2002). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud. En undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer*. København: Danmarks Pædagogiske Institut/Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup et al. (2003). *Socialpædagogisk metodeudvikling – forskningsevaluering af et fotoprojekt på Projekt- og Døgninstitutionen Hjulmagerstien*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Bryderup, I. M. (2005). *Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år*. Århus: Forlaget Klim.
- Bryderup et al. (2005). *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Bryderup, I. M. & Andsager, G. (2006). *Skolegang for anbragte børn*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup, I. (2010). *Ungdomskriminalitet. Socialpolitik og socialpædagogik. Biografiske interview med unge om straf og behandling*. Århus: Forlaget Klim.
- Kristensen, S. B. (2003). *Hvor tog de hen – og hvordan gik det? Projekt Efterværn. Den sikrede Døgninstitution Koglen. Projektperiode 01.08.00-31.01.03*.
- Børnesagens Fællesråd (2006). *Forældreinddragelse – til barnets bedste. Rør ikke ved min datters hestehale uden at spørge mig først*. Håndbog udgivet af Børnesagens Fællesråd i tilknytning til KABU-projektet, Socialministeriets kvalitetsprojekt på anbringelsesområdet.
- Center for Kvalitetsudvikling på vegne af Danske Regioner, Københavns Kommune, Region Hovedstaden, Region Midtjylland, Region Sjælland, Region Syddanmark (2008) *Unge og forældre om de sikrede institutioner*. Oktober, 2008.
- Christensen, E. (1998). *Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christoffersen, M. N. (1999). *Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme*. København: Socialforskningsinstituttet.

- Ebsen, F. & Krogh, D. (2006). *Ude på noget?* København: Den Sociale Højskole.
- Ebsen, F. (2007a). *Børn og unge med behov for særlig støtte? Fra 1990-2005*. HPA-serien, nr. 1, arbejdspapir 5a, www.dpu.dk/hpa/publikationer. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Ebsen, F. (2007b). *Børn og unge med særlige behov – i forskning i Danmark*. HPA-serien, nr. 1, arbejdspapir 5a, www.dpu.dk/hpa/publikationer. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Egelund, M. (2001). *En forskel der gør en forskel. Reflekterende processer hos børn, forældre og personale på en døgninstitution*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T. & Thomsen, S. A. (2002). *Tærskler for anbringelse. En undersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager*. 02:13. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. & Hestbæk, A. D. (2003). *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. 03:04. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. et al. (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T. et al. (2009). *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T. & Jakobsen, T. B. (red.) (2009). *Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Egelund, T. et al. (2010). *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ejernæs, M. et al. (2005). *Social opdrift – social arv*. København: Akademisk Forlag.
- Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet (2001). *Rapport om ungdomskriminalitet*.
- Espersen, L. D. (2004). *Fra anbringelse til efterværn. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Foreningen af Danske Døgninstitutioner for børn og unge (2005). *Når man starter med minuspoint. 15 fortællinger fra 100 års anbringelæser af børn og unge på døgninstitutioner*.
- Fraiberg, S. (1980). *Clinical studies in infant mental health: the first year of life*. London: Tavistock.

- Freud, S. (1983). *Hverdagslivets psykopatologi*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Gustavsen, L. (1998). *Indsigt i børnehjem*. Holte: Forlaget Flachs.
- Hannemann, N. (2003). *Fokus på – anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. København: UFC, Udviklings- og Formidlingscenter for socialt arbejde med unge.
- Hansen, J. et al. (2005). *Normalsystemets rummeliggørelse og anbringelser*. København: UFC børn og unge.
- Hansen, J. (2005). *Skolegang – skolens betydning for anbragte børns fremtid*, København: UFC børn og unge og KABU.
- Hansen, K. G. (1999). *Psyko-sociale undersøgelser. Rammer for psykologisk undersøgelse af børn/unge og forældre med psyko-sociale vanskeligheder*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Hansen, K. (1998). *Projekt Talerøret. Evaluerings-/erfaringsopsamling*. Fyns Amt.
- Hansen, L. & Zobbe, K. (2006). *Fokus på anvendelsen af de sikrede institutioner*. Hillerød: Teori- og Metodecenteret.
- Hegstrup, C., & Nilsson, J. (1997). *Sølager. Pædagogik og udviklingsarbejde – en beskrivelse af den pædagogiske praksis på Sølager 1997*.
- Hestbæk, A. D. (1997). *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. 97:6. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hestbæk, A. D. (1998). *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. 98:15. København: Socialforskningsinstituttet.
- Himmelbjerggården – udvikling af pædagogik og organisation (2002). Udgivet som beskrivelse af et udviklingsprojekt støttet af Socialministeriet – SIBU-puljen.
- Holm-Petersen, K. & Olesen, P. (2004). *Anbragte børn. 25 beretninger om en barndom udenfor hjemmet*. København: Kroghs Forlag.
- Hougaard et al. (1999). *Psykoteraapiens hovedtraditioner. En indføring i psykoanalytisk, oplevelsesorienteret, kognitiv, systemorienteret og integrativ psykoterapi*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Husted, L. & Mehlbye, J. (2009). *Døgnanbragte børn får sjældent en uddannelse*. København: AKF Nyt nr. 2, juni 2009.
- Højberg, K. (2006). ”Jeg skulle lige sluge kamelen. Om forældreopfattelsens betydning for det anbragte barns tilknytningsmuligheder.” i Kristensen, O. S. (2006) (red.). *Mellem omsorg og metode – tværfaglige studier i institutionsliv*. København: Forlaget PUC.
- Højgaard et al. (2005). *Med arbejdet som rettesnor. Fra opdragelsesanstalten Bøggildgaard til døgninstitutionen Oustruplund 1830-2005*. Viborg: Amtscentret Oustruplund, Viborg Amt.

- Jacobsen, G. & Kabel, S. (2005). *Tilsyn – til barnets bedste*. København: UFC børn og unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.
- Jensen, A. (2000). *Baggårdsbørn har også drømme*. København: Forlaget Høst & Søn.
- Jensen, N. R. (2003). *Evaluering af det socialpædagogiske opholdssted "Charlottenborg"*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Jensen, N. R. et al. (2010). *Fra udsat til motiveret. Rapport om undervisning på de sikrede institutioner*. København: DPU. Aarhus Universitet.
- Jensen et al. (2009). *Handlekompetencer i pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn og unge – indsats og effekt. HPA-projektet. En sammenfatning*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Jespersen, C. & Sivertsen, M. B. (2005). *Unge sociale problemer. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Jonsson, G. (1969). *Det sociala arvet*. Stockholm: Tidens Forlag.
- Kildedal, K. (1995). *En menneskelig opvækst*. Ålborg: Ålborg Universitets Forlag.
- Kildedal, K. (1996). *Det anbragte barn*. Frederikshavn: Forlaget Dafolo.
- Kildedal, K. & Nielsen, D. K. (2009). *Pædagogik fra Farsø. Arbejdet med udstødte unge kræver læssevis af omsorg*. Farsø: Solhaven & Himmerlands Rådgivningscenter.
- Knudsen, L. & Nielsen, V. L. (2010). *Effekten af kommunernes forbyggende foranstaltninger for unge. Forebyggende foranstaltninger i eget miljø sammenlignet med anbringelse uden for hjemmet*. SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Kofod Rasmussen, L. et al. (2005). *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. 10 unge og 9 institutioner*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Kornerup, H. (1999). *Børn på behandlingshjem år 1999. En artikelsamling om miljøterapi*. Lejre: Forlaget Perikon.
- Kristensen, O. S. (red.) (2006). *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier af institutionsliv*. København: Forlaget PUC.
- Ladegaard, I. & Basse, S. (1999). *Relationer – under anbringelse – et projekt på behandlingshjemmet Åhaven om intervention i forhold til forældre-barn relationen ved småbørns anbringelse på døgninstitution*.
- Lützhöft, A. (2006). *Mælkebøttebørn*. Odense: Forlaget Mellemsgaard.
- Madsen et al. (2003). *Tæt på relationen. Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde*. København: Socialpædagogisk Bibliotek.
- Mathiesen, R. (1999). *Socialpædagogisk perspektiv*. Norge: Forlaget Sokrates.
- Mehlbye, J. & Rhode, P. (2004). *Unge i døgnanbringelse – indsats- og resultatdokumentation*. København: Forum for Kvalitet og Udvikling i offentlig Service.
- Mehlbye, J. (2006). *Seksuelle overgreb på børn og unge på døgninstitution – omfang og indsats*. København: AKF Forlaget.

- Mortensøn, M. D. & Neerbek, M. N. (2008). *Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Delrapport nr. 2 af 3.
- Myrup, J. & Malmborg, E. (2005). *Overgange – hjemgivelse og efterværn ved anbringelsens ophør*. København: UFC Børn og Unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.
- Møller, S. N. & Skytte, M. (2004). *Mit barn er anbragt. Etniske minoritetsforældres fortællinger*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Nielsen, D. K. (2005). *Det gode tilsyn – set ud fra et børneperspektiv*. Ålborg: Institut for Sociale Forhold og Organisation, Aalborg Universitet.
- Nielsen, H. E. et al. (red.) (2005). *TABUKA, tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København, Forlaget Børn & Unge/Pædagogisk Centrum og KABU, Socialministeriet Kvalitetsprojekt 2002-2005.
- Nielsen, H. S. & Zobbe, K. (2003). *Børn og unges relationsdannelse på en lokal døgninstitution*. København: Teori- og Metodecentret.
- Nielsen, H. S. (2006). *Indsats og virkning på døgninstitutioner for børn og unge – et litteraturreview*. HPA-serie, nr. 1, arbejdspapir 9, København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
- Nielsen, H. S. (2009). ”I dialog med børn. Fokus på børns oplevelser af hverdagsliv på en døgninstitution.” I: Johansen et al. (2009). *Hverdagspraksis i socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Nissen, P. (1999). *Kvalitets- og metodeudvikling i børne- og ungesager*. København: Pædagogisk Psykologisk Forlag.
- Nissen, P. & Hansen, K. G. (2006). *Effektundersøgelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Nissen, P. & Mulbjerg, S. (2008). *Børn og unge i opholdssteder – hvordan gik det dem?* København: Pædagogisk Psykologisk Forlag.
- Nissen, K. (2004). *Håndbog i arbejdet med anbragte etniske minoritetsunge og deres familier*. København: Udarbejdet af Allégårdsprojektet – et metodeudviklingsprojekt på tværs af fag, arbejdspladser og kommuner.
- Olesen, C. F., Ertmann, B. & Zobbe, K. (2003). *Efterværn. Evaluering af efterværnsprojektet på specialinstitutionen Godhavn*. København: Teori og Metodecentret.
- Ottosen, M. H. & Christensen, P. S. (2008). *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

- Perthou et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Delrapport 3 af 3.
- Petersen, K. E. (2009). *Omsorg for socialt udsatte børn. En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutioner*. København: Ph.d.-afhandling, Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.
- Ploug, N. (red.) (2003). *Vidensopsamling om social arv*, København: Socialforskningsinstituttet.
- Ploug, N. (red.) (2007a). *Social arv og social ulighed*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Ploug (2007b). *Socialt udsatte børn, identifikation, viden og handlemuligheder i daginstitutioner*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Projekt 1998-2000. *Anbragte pigers forhold til kriminelle/kriminalitetstruede indvandedrengene*. Ungdomspensionens Jens Jessensvej 12, 2000 Frederiksberg.
- Rasborg, L. (2005). *Miljøterapi med børn og unge*. København: Akademisk Forlag.
- Rutter, M. (1985). "Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder." I: *British Journal of Psychiatry*, 147, s. 598-611.
- Rutter, M. (2000). "Resilience Reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications" i: J. P. Shokoff & S. J. Meisels (eds.). *Handbook of early childhood intervention. Second Edition*, s. 651-682. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rønshoved Skolehjem 90 års jubilæum 1919-2009.
- Schouenborg, O. (2005). *Idræt for anbragte unge på opholdssteder*. Skovtofte Socialpædagogiske Seminarium. KABU-projekt 2005.
- Schwartz, I. (2001). *Socialpædagogik og anbragte børn*. København, Nordisk Forlag.
- Schwartz, I. (2007). *Børneliv på døgninstitution – socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Upubliceret ph.d.-afhandling, Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
- Schwartz et al. (2008). *Børneperspektiver på døgninstitutioner – inddragelse af og samarbejde med børn og forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Schultz Jørgensen et al. (1993). *Risikobørn, hvem er de, hvad gør vi?* Udarbejdet for Det Tværministerielle Børneudvalg, december 1993.
- Sennels, N. (2009). *Blandt kriminelle muslimer. En psykologs erfaringer fra Københavns Kommune*. Kgs. Lyngby: Trykkefrihedsselskabets Bibliotek.

- Skytte, M. (2002). *Anbringelse af etniske minoritetsbørn – om socialarbejders vurderinger og handlinger*. Lund Dissertations in Social Work. Odense: Syddansk Universitetsbibliotek.
- SL, Socialpædagogernes Landsforbund (2004). *Med barnets øjne. 17 interviews med børn og unge, der bor på døgninstitution*. Udgivet i tilknytning til KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.
- SL, Socialpædagogernes Landsforbund (2009). *Unge stemmer. 10 fortællinger om unge, der har lagt kriminaliteten bag sig*. København, Socialpædagogernes Landsforbund.
- Sieling, V. (2003). *Projekt Det lille børnehus – et metodeudviklingsprojekt om at bevare og udvikle relationen mellem anbragte børn og deres forældre*. Helsingør Lokalcenter, Helsingør Kommune.
- Stern, D. (1985) *The interpersonal world of the infant*. New York: Basic Books.
- Stokholm, A. (2006) *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Upubliceret ph.d.-afhandling, Århus: Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet.
- Struer Skolehjem (2006). *Skole, hjem og behandling 1906-2006*.
- Sø, M. (1995). *Det somaliske børnehus – en miniinstitution under Børnehjemmet C. Knap Minde, Århus Amt*. Århus Amt, Børne- og ungeområdet.
- Thomsen, C.H. (2004). *Rapport om anbragte unge, seksualitet og prostitutionslignende relationer*. Pro Vejle og Videns- og Formidlingscenter for Socialt udsatte.
- Thormann, I., & Guldborg, C. (1996). *Hånden på hjertet. Omsorg for det lille barn i krise*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thormann, I. & Guldborg, C. (2001). *Den nænsomme anbringelse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thormann, I. & Guldborg, C. (2003). *Med hjerte og forstand. De tidlige anbringelser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Trevarthen, C. & Aitken, K. (2001). "Infant Intersubjectivity: Research, Theory, and Clinical Applications", i: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, s. 3-48, Cambridge: Cambridge University Press.
- Willumsen, L. (2005). *Fritidslivets betydning for barnet/børnenes sundhed og integritet. Børnehuset, Aabenraa Kommune*. KABU-projekt, 2005.
- Winnicott, D. W. (1971). *Play and Reality*. New York: Basic Books.
- Zeuner, L. & Højland, J. (2003). *Unge i det kriminelle felt – et studium af forskningslitteratur*. 03:09. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ziegenhain, U. (2004). "The contribution of attachment theory to early and preventive intervention and to professional training" i: *Educational and Child Psychology*, 2004/Vol. 21(1), 46-58.

